

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Dansk veterinærhistorisk

AARBOG

1937

Fjerde Aargang

DANSK VETERINÆRHISTORISK AARBOG

„Wille Dyr lægerne, at Almuen skal agte dem, saa
bør de agte hinanden indbyrdes og omgaaes med Over-
bærelse.“

(Brev til Dyr læge P. Iversen, 29. Oktbr. 1811.)

DANSK VETERINÆRHISTORISK AARBOG

FJERDE AARGANG
1937

UDGIVET AF
DANSK VETERINÆRHISTORISK SAMFUND

UNDER REDAKTION AF

V. MØRCH-SØRENSEN   PHILIP HANSEN
C. GROVE VEJLSTRUP

EXPRES-TRYKKERIET, HORSSENS.

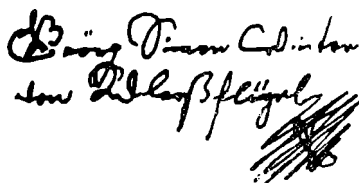
Den 9. August 1681 bliver Winter adlet af Kejser Leopold I (tysk Kejser, Konge af Böhmen og Ungarn, 1658—1705) og faar Tilnavnet von Adlersflügel, fordi han havde decideret Kejseren Bøgerne „de re equaria“ Nürnberg 1672 og „Reith-Kunst“ Ulm 1674. 1690 er han i kurbrandenburgsk Tjeneste som Staldmester³⁾, og Aaret efter træffes vi for sidste Gang Bevis for hans Virksomhed i Tyskland, idet han da for at beskytte sin da udgivne Bog (Vollständige Ross-Artzney-Kunst) mod Forfalskning har forsynet den med Underskrift.

Den 11. Januar 1697, nøjagtigt 25 Aar efter Udgivelsen af hans første Bog (denne er dateret 11. Januar 1672 i Onoltzbach), og da han ikke mere kendes i Tyskland, ser vi ham paa Frederiksborg-Maleriet, hvor han med Ordene Dania me nutrit og med den ham af Christian d. Femte tildelte Medaille viser os sin Tilknytning til Danmark. I de danske, norske og svenske Arkiver, der netop i denne Tid har store Huller, har han ikke sat sig Spor udover følgende fra Christian d. Femtes Kammerregnskab for den 1. Maj 1697: *oberstaldmester Harstal til dend gamle berider Winter reisepenge 50 r oc for en hest til ham 20½ r: 70 r 3 m.*

Med Winter er Slægten dog ikke uddød. En Datter af ham, Sophia Margaretha, opholdt sig 1694 i Klostret i Wollmirstedt, og 28. Maj 1825 adles Superintendent Winter i Schweitz (af samme Slægt) paany under Navnet von Winter.

Winters mange Værker om Ridekunst, Stutterivæsen og Veterinærkundskab, der er en med egne Erfaringer udfyldt Komplikation af tidligere Litteratur, giver os et troværdigt Billede af den Tids Hestekundskab.

Efterfølgende yngre Billede af Winter og hans Autograf (fra hans Bog „Bellorophon“, ved Fortalens Slutning) er velvilligst overladt Aarbogen af Dr. R. Froehner, Wilhelmshorst.

Georg Simon von Adlersflügel

3) Adelsleksicon der preussischen Monarchie von Leopold Freiherrn von Ledebur, 1855.

Skeletfundene i Ladby-Skibet.

VED DYRLÆGE C. C. MATTHIESSEN, ULLERSLEV.

Af Danmarks Jord
vor Saga gror.

P. Helveg Mikkelsen.

Blandt de mange interessante og smukke Fund, der er gjort i det Tusindaar gamle Vikingskib ved Kerteminde Fjord, vil de 11 Hesteskeletter, Ridetøjet og Hundekoblet straks fange en Dyrlæges Interesse, saa det var med Glæde, jeg af Styrelsen for „Dansk veterinærhistorisk Samfund“ modtog Opfordring til at forsøge en nærmere Undersøgelse af disse Fund.

Det var med stor Spænding, jeg første Gang betraadte Skibsmonteren efter beredvillig og imødekommende Tilladelse af Skibets Finder: Apoteker Helveg Mikkelsen, Odense, og under hvert Besøg maatte jeg stadig beundre den enestående Omhyggelse, der har præget Arbejdet. — En særlig Tak er at sige Apotekerens Privatassistent, H. Hansen, for den omhyggelige og detaljerede Opmaalingerne, ligesom Tegningerne til

Yderligere har Apoteker Helveg Mikkelsen benyttet sig af de to smukke og illustrerende Fotografier af „Tullebølle-Hesten“ er betinget af Dr. Bengtsson, Rudkjøbing.

Af de Opgaver, jeg mente det var nødvendigt at faa klarlagt, var først og fremmest Hestens Størrelse for ærigen gennem at kunne drage en Sammenligning med nulevende Hesteracer, Hestens Køn, Alder og evt. Drabsmaade, og i det følgende skal gives en kort Redegørelse over Undersøgelserne og deres Resultater.

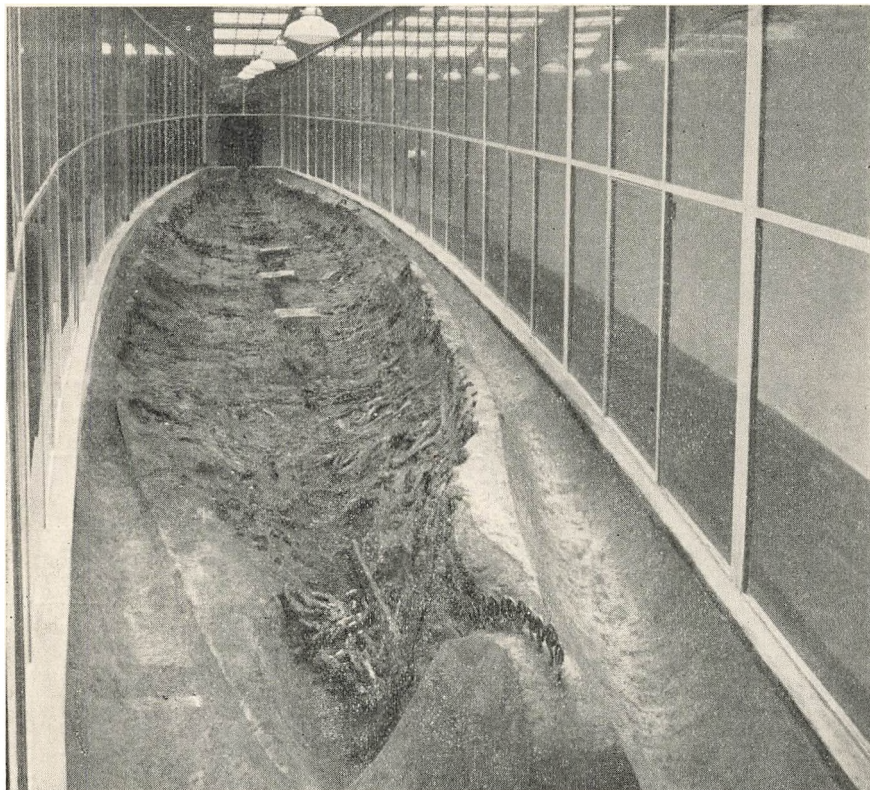

Fig. 1. Vikingskibet med de 11 Hesteskeletter liggende i Forstavnen.

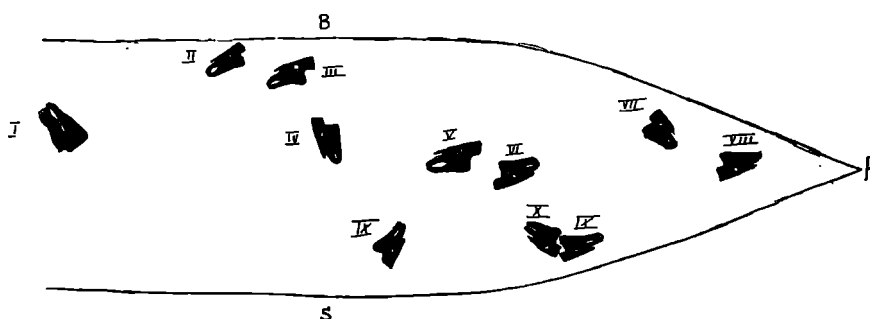

Fig. 2. Skitse af Hestehovederne, angivende deres indbyrdes Beliggenhed.

*Hestenes Størrelse*¹⁾): Til Sammenligning af de enkelte Heste er der

1) I August Brinckmann: Equidenstudien I og II (Bergens Museums Aarboek 1919 —1920) er opført en Del Maalindex, men Skeletternes reliefagtige Beliggenhed og delvise Mangelfuldhed, gør dem efter min Mening mindre velegnede til finere sammenlignende Undersøgelser.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Tulleballe - Hæhlen	Icelandsk Høppe sortbrun - 8 Aar	Icelandsk Høppe hvidgul - c. 20 Aar
Hovedets Længde i cm (fra Alveolerand til C. nuchalis)	48	46	45	c. 42		48	45	44	45	c. 50	49	53	50	48
Hovedets Højde (fra Augulus mand. vinkelret paa Os front.)	c. 30	c. 30	c. 32	c. 27			33		30	32	31	25	26	24
Kroppens Længde (fra Man. sterni til Tuber ischü)			133	114	116	127	110	c. 115	113	110	117	c. 141	138	130
Brystets Dybde (fra 5. Proc. spin. til Sternum)	50	50	50		50	46	c. 46	50	52	51	50	c. 55	60	55
Bækkenets Længde (fra Tuber coxae til T. ischü)			30		33	39	35	32		30	32	40	39	40
Albuebenets Længde (fra Albueled)	32	30	31	33	32	32	33	33	35	32	34	34	32	31
Forknæets Længde	c. 5		c. 5	c. 5	c. 5	c. 5	c. 5	c. 5			c. 5	4,3	c. 5	c. 5
Pibens Længde	20		21	23	22	22	24	23			21	23,7	21	20
Pibens Diameter (dors.-vol.)	3,6		4			3,8		4			3,6		4,2	
Kodebenets Længde	10		9	9		.8		10			10	8,4	8,5	8
Krone + Hov												8	8	7
Total Højde	c. 125		c. 125	c. 125	c. 125	c. 125	c. 125	c. 125			c. 125	126	128 (B: 136)	126 (B: 134)

opført nogle ret karakteristiske Flademaal i nærværende Skema. — Man bemærker for det første, at der har været stor Lighed mellem de enkelte Heste, sikkert ikke Race, kun Typeforskelligheder. Der næst er opført Maalene af en Hest fra samme Tid, fundet i Tullebølle paa Langeland og opstillet i Museet dér. (Joh. Brøndsted: Danish inhumation graves of the wiking age.). Ogsaa her staar man tydelig over for en lille Hest, og endelig har jeg tilføjet Maalene af to islandske Heste, der sikkert bliver den nulevende Race, de har været mest lig.

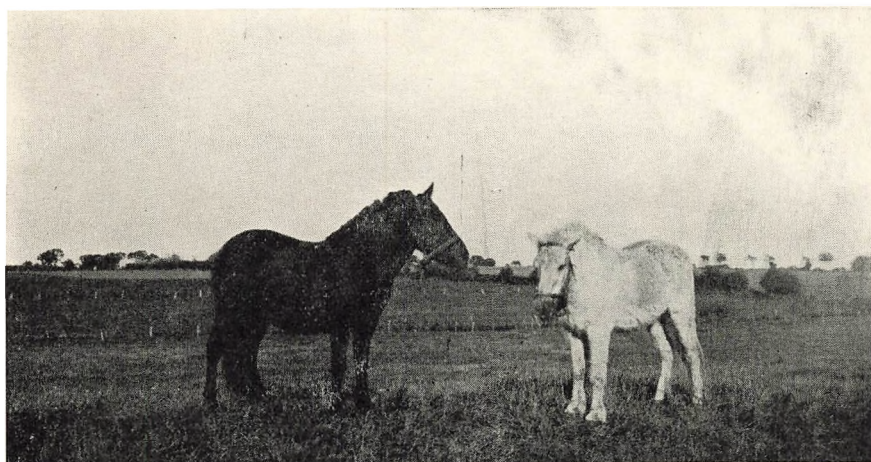

Fig. 3. De to opmaalte islandske Heste.

Hestenes Køn: Til Kønsbestemmelsen kunde man desværre ikke faa nogen Støtte ved Undersøgelsen af Bækkenknoglerne; thi paa Grund af Sammentrykningen af Bækkenbuerne, saa de laa i eet Plan, umuliggjordes sammenlignende Maalinger; kun i Bækkenet fra en Hingst (Nr. VII) kunde maales *Conjungata vera* og *Conjungata transversa anterior* (15 × 16 cm).

Kønsbestemmelsen støtter sig derfor alene til Fundet af Hjørnetænder, og da Laden paa Grund af manglende Støtte fra Tænderne netop ofte er noget defekt, bliver Resultatet ret mangelfuldt. For Hest Nr. I mener jeg dog ganske bestemt at kunne angive, at det er en Hoppe, idet hele Underkæben og spec. Laden staar ualmindelig rent og smukt. (Se Fig. 4). — Ved Hest Nr. III fandtes en meget kraftig venstre Hjørnetand i Overkæben, ved Nr. IV ligeledes en kraftig Hjørnetand i venstre Overkæbe. (Længde 17 mm — Bredde oro-caud. 13 mm), Hjørnetanden i Undermunden syntes afbrudt. — Hest Nr. VII havde en meget kraftig Hjørnetand i venstre Under-

kæbe. — Paa Hest Nr. VIII fandtes Laden i venstre Underkæbe velbevaret, men ingen Hjørnetand og maa derfor ligesom Nr. I betegnes som Hoppe. — Ved alle de øvrige 6 Heste var en Undersøgelse umulig eller meget tvivlsom; men begge Køn findes altsaa i hvert Fald repræsenteret.

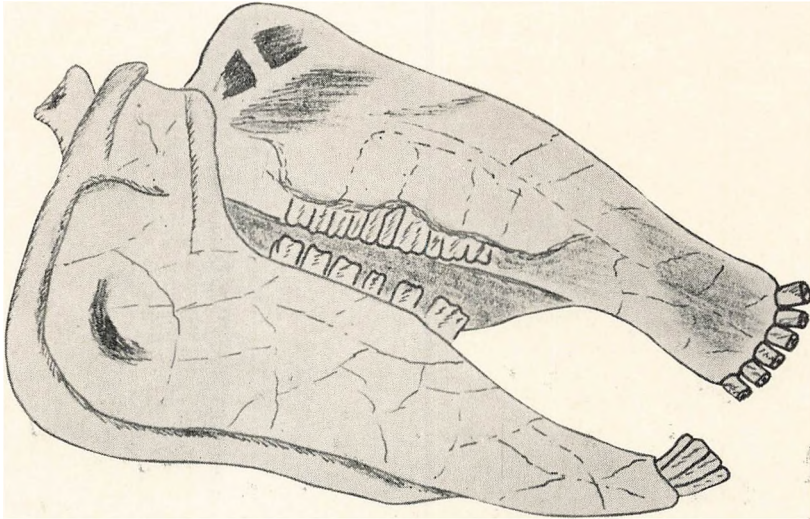

Fig. 4. Skitse af Hovedet paa Høvdingens Yndlingshest.²⁾
(Baghovedet stærkt forvredet.)

Dog, Opgaven er jo ikke fuldstændig løst; maa nogle af Hingstene rettere betegnes som Vallakker? Jeg kan ikke efter Fundene ud tale mig derom; men Kr. Boers beretter i sin Afhandling: Kastrationens Historie (D. v. A. 1936), at i Islendinggasogur er en Kvinde tildelt Øgenavnet „hestagildir“, og i den ældre Edda lyder det 9. og 10. Vers i Sangen om Hrimgerd:

Hrimgerd (Jætten Hates Datter):

Nu vrinskede du, Atle,
hvis du ikke var gildet.
Se, Hrimgerd, rejser sin Hale!
Du bærer dit Hjærte
i Bagen, Atle,
skönt din Stemme er stærk som en Hingsts.

²⁾ Desværre har Nationalmuseet, uvist af hvilken Grund, ikke villet tillade fotografisk Gengivelse af Hesteskeletterne.

Atle (Jarl Idmunds Søn):

Gik jeg i Land
og i Lag med dig,
saa holdt Du mig nok for en Hingst,
Dig slog jeg let
fordærvet,
hvis jeg vilde.
Hæng heller med Halen, Hrimgerd.

Versene taler saaledes i et tydeligt Sprog om Forskellen mellem Hingst og Vallak.

Hestenes Alder: I det følgende er anført de enkelte Hestes Alder med de vigtigste Holdepunkter for Aldersbedømmelsen.

Hest Nr. I. Slidfladerne paa saavel Over- som Undermundens Fortænder var paa i_1 tresidede — i_2 begyndende tresidede — i_3 tydelig aflange. I Undermundens i_2 lille Bønne (2×1 mm), i Overmundens i_1 Bønnen cirkelrund — i_2 som i_2 i Undermundens — i i_3 Bønnen oval — Længden af i_1 i Undermundens 39 mm, af i_3 27 mm. — Ingen „Krog“. — 11—12 Aar.

Hest Nr. II. Venstre Side af Undermundens: i_1 tresidet — i_2 aflang — i_3 mangler — Bønnen i i_1 lille og rund (1 mm) og tæt ved bageste Rand. — Slidfladen i Overmundens skjult. — 10—15 Aar.

Hest Nr. III. Venstre Side af Undermundens: i_1 tresidet — i_2 rhombisk — i_3 mangler i_1 med gul Plet og udslidt Bønne. — Stor „Krog“. — Overmundens Slidflader skjulte. — Ca. 15 Aar.

Hest Nr. IV. I Undermundens i_1 rhombisk — i_2 aflang firsidet — i_3 oval. — Bønne i alle Tænder, hul Bønne i i_3 . — Overmundens Slidflade som Undermundens — højre i_3 mangler — venstre i_3 „aaaben“ Bønne. — Ingen „Krog“ — Kindtænderne lange og med tydelige Rødder — Underkæberanden lige. — 6 Aar.

Hest Nr. V. Venstre Side af Overmundens: i_1 aflang firsidet — i_2 langoval — i_3 mangler. — Bønnerne i i_1 , og i_2 store og ovale. — Kindtænderne lange. — Ca. 6 Aar.

Hest Nr. VI. Kun Kindtænderne i venstre Undermund blottede, noget slidte (ca. 56 mm lange). — Underkæben lidt indkærvet. — 10—15 Aar.

Hest Nr. VII. Højre Side af Undermundens: i_1 skjult — i_2 og i_3 langagtige ovale — i_2 med meget tydelig oval „aaaben“ Bønne — paa i_3 Bønnen kun som en Tap eller knudeformig Fortykkelse af den bageste Emallierand (smilgn. Nr. IV). — Overtændernes Slidflader skjulte. — 6—8 Aar.

Hest Nr. VIII. Venstre Side af Undermundens: i_1 aflang firsidet — i_2 oval — i_3 mangler — i_2 stor oval Bønne. — Overtændernes Slidflader skjulte. — 5—7 Aar.

Hest Nr. IX. Højre i_1 i Undermundens tresidet — ingen Bønne. — Kindtænderne meget korte (25—30 mm). — Ca. 20 Aar.

Hest Nr. X. Fortænderne i Undermundens ødelagte. — Overtændernes Slidflader skjulte — Omrids ovale. Kindtænderne lidt slidte. Ca. 10 Aar.

Hest Nr. XI. Fortænderne i Undermundens mangler. — I Overmundens: venstre i_2 og i_3 langagtig ovale (i_3 22 mm bred) — den bageste Rand af i_3 endnu ikke traadt i Slid. — Kindtænderne meget lange (68 mm). — 5 Aar.

At alle Aldersklasser af voksne Heste lige fra 5 til ca. 20 Aar er repræsenteret, gør det sandsynligt, at det er Høvdingens mere personlige Stod, der her har fulgt ham i Graven; den bagerste Hest i Bagbords Side, der ligesom ligger for sig selv og nærmest Gravkamret, omgivet af Rester af Seletøj, har muligvis været den gravlagte Høvdinges Ride- og Yndlingshest.

Bemærkelsesværdigt er det, at der kun er fundet fuldvoksne Heste, det vil vel sige, at Plage aldrig kunde blive fuldtandede, selv om de levede nok saa mange Aar i Valhal, og følgelig aldrig kunde komme til at gøre Tjeneste som Rideheste for Høvdingen der. — Ja,, hvordan har Høvdingen forestillet sig sin Færd herfra, har han ønsket som Helge Hundingsbane:

Men nu skal jeg ride
ad røde Veje
paa min gustne Hest
højt gennem Luft.
Jeg ventes Vest
for Vindhjælms Bro
før Salgafner
galer til Kamp.

(Af „Ældre Edda“.)

Om nogen af de dræbte Heste har været behæftet med Lidelser, der gjorde dem utjenlige til Ridebrug, har jeg ikke kunnet paavise, og det er ogsaa lidet sandsynligt, da de paagældende Fejl sikkert mentes at vilde følge dem til Valhal. I det hele taget synes det karakteristisk for alle disse Oldtidsfund, at de afdøde blev givet deres bedste Ejendele med i Graven, — i Modsætning til vore Dage, hvor Arvingerne undertiden strides om Efterladenskaberne, inden Graven er kastet til.

Paa intet af Kranierne fandtes et fuldstændigt Os frontale et parietale; men at det tynde Knogledække i det hele taget vanskeligt bevares uskadt paa Grund af den stærke Opløsning af Knoglekalken, der har fundet Sted, maa selvfølgelig ikke lades ude af Betragtning.

Det eneste Oldsagsfund, der er gjort i den forreste Del af Skibet, hvor Skeletterne ligger, foruden det senere omtalte Samlestykke til Hundekoblet, er en smuk af Form, men af Rust stærkt fortæret Økse, der ligger i Skibets Styrbordsside umiddelbart bag Skeletterne. Økseen er ingen Stridsøkse, disse var altid større og bredere i Æggen, og den menes derfor brugt til at føre et bedøvende eller dræbende Slag mod Hestens Hoved. At en saadan Drabsmaade har været benyttet, ved man bestemt fra den tidligere omtalte „Tullebølle-Hest“.

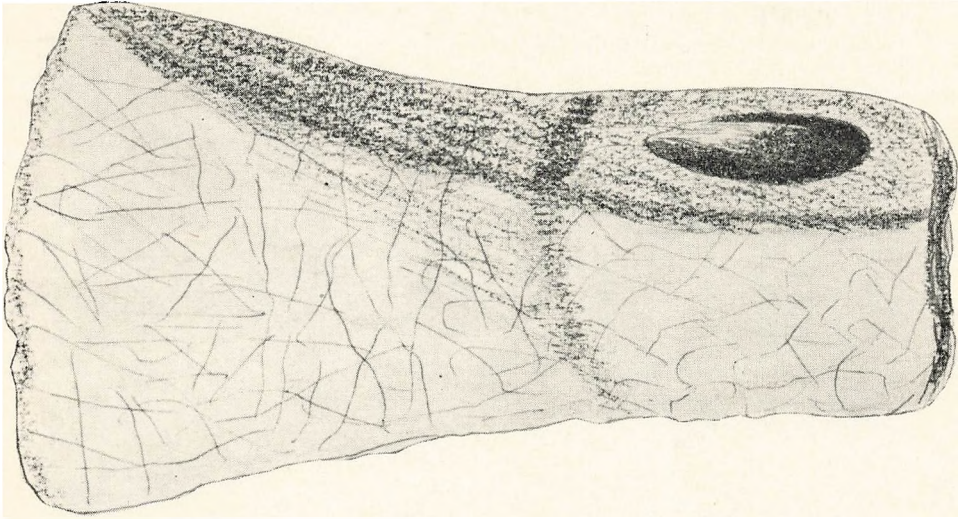

Fig. 5. Øksehovedet (nat. Størrelse).

Ridetøjet: I Styrbordsside omtrent midtskibs ligger endnu 4 store Jernstighbøjler, hvoraf Pladen maaler 10×6 cm og Bøjlen 15 cm i Højden, hvortil saa kommer Spændet til Stigremmen. — Midt imellem Stighbøjlerne ligger et eet-ledet Bid paa 16 cm's Bredde og i hver Side forsynet med 12,5 cm lange Sidestænger til Støtte for Bidet. — Endelig ses tæt bag Stighbøjlerne et stort 9×9 cm's Jernspænde, formodentlig et Buggjordsspænde.

Stighbøjlerne har antagelig været dekoreret med indlagt Sølv, ligesom der er fundet en Mængde sølvbelagte Tinknapper, der rimeligvis har prydet Seletøjet, der har bestaaet af Læderremme, hvoraf man ogsaa har fundet Stykker smukt ornamenteret.

Stighbøjlerne og Bidslet laa dækket af et Stykke Klæde, antagelig en Ridedragt, der er optaget og søges rekonstrueret.

Under Udgravningen fandtes ogsaa een Spore, som for Tiden er under Restaurering i Nationalmuseet, men som senere vil blive udlagt i Skibshallen.

For Fuldstændighedens Skyld skal nævnes, at der ikke er fundet Rester af Hestesko.

Hundene: I Bunden af Skibet $\frac{3}{4}$ m bag ved Skibsankeret ligger den nydeligste 4-dobbelte Række af Hundetænder med en Hjørnetand, der maaler 2,2 cm i Længden og 1,6 cm i Diameter ved Alveoleranden, og en Rovtand paa 2 cm. Hele Tandrækken er 11 cm lang.

Antagelig har der været fire Hunde, da der er fundet et pragtfuldt Samlestykke til et Hundekobbel til fire Hunde,

Fig. 6. Bidet „□“, omgivet af de 4 Stigbøjler. Tilhøjres ses Buggjordsspændet.

Selve Koblet, hvis sindrige Indretning lettest ses paa Fig. 7, bestaar yderst af 4 roterende Mellemlid (Lægner), to af Jern, to af Bronze; de har forbundet Hundenes Halsbaand med Remmene. — Derefter kommer saa kugleformede Skydere af Bronze, der har holdt Remmene

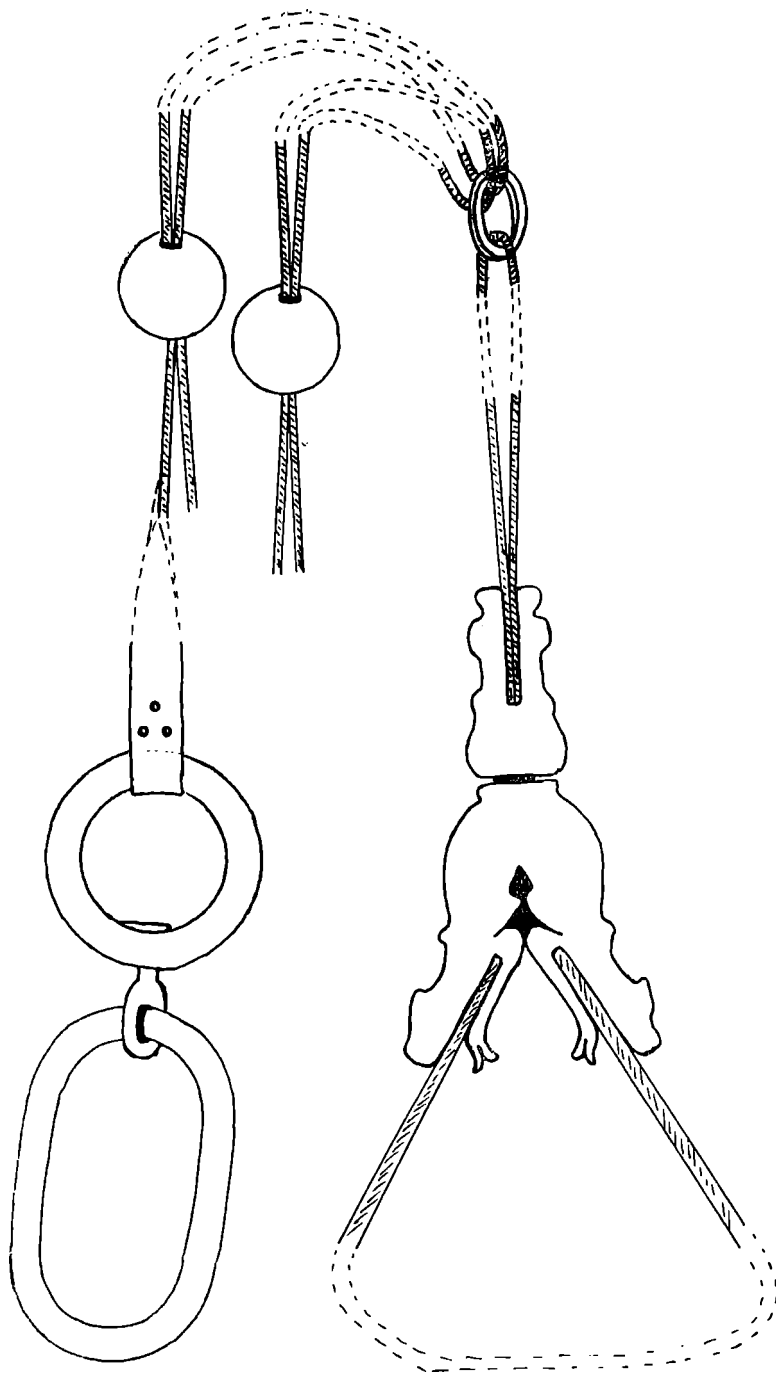

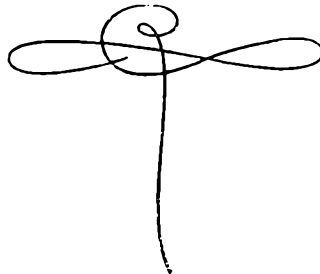
Fig. 7. Samlestykket og Remmene til Hundekoblet.

sammen to og to nærmere eller fjærnere fra den lille Guldring, der har sammenholdt de forskellige Sæt Remme.

Til Slut kommer saa som Juvelen i min Beretning det ganske pragtfulde Samlestykke, der er enestaaende i sin Art. Samleren bestaar af to Dele tæt forenet ved et Drejeled og er støbt i Bronze. De forgyldte Dyrefigurer er i Jellingestil, d. v. s. af samme Slags Ornamentik som den, der dekorerer et Sølvbæger fundet i Gorms Høj i Jelling. Ved Hjælp af dette Samlestykke er man i Stand til at tidsbestemme Skibet som hidrørende fra Tiden omkring 950 e. Chr. (efter P. Helweg-Mikkelsen: Kortfattet Forklaring til Ladbykskibet).

Vi maa nu selv forestille os de fire Hunde — kraftige, fyldt med tæmmed Ulveblod — glammende og halsende, saa man ser de pragtfulde Perlerader af hvide Tænder — rivende og slidende og boltrende sig i Koblet, men stadig fastholdt af Høvdingens rolige Haand — den Mand, om hvis Storhed kun Skibet, de talrige Heste og de Ting, Gravrøverne har ladet tilbage, kan tale.

„Tavs taler tilfulde
Mindet i Mulde.“
P. H. M.

Tintet Kød.

En historisk Oversigt.

AF OVERDYRLÆGE FREDERIK ELVINGE, HOLSTEBRO.

Tintet Kød har man kendt selv i meget gamle Tider, ja, det maa antages, at allerede Moses, der levede omkring Aaret 1500 f. Chr., kendte Tinter. Beviset herfor, selv om det kun er indirekte, findes i tredie Mosebog, hvor de Dyr, det forbydes Jødefolket at spise, er nævnt; i 5te Vers erklæres Kaninen, i 6te Vers Haren og i 7ende Vers Svinet for urene Dyr. Da disse tre Dyr er Værter for Tinter, og da Tinterne er saa store, at de kan iagttages med det blotte Øje, mener Gach, det er berettiget at drage den Slutning, at Tinterne hos disse Dyr foranledigede Moses til at forbyde Nydelsen af deres Kød. Hippokrates (4. Aarhundrede f. Chr.) og Aristophanes (5. Aarhundrede f. Chr.) kendte Tinter i Svinets Tunge. Aristoteles (384—323 f. Chr.) var den første, der udførligt beskrev Svinetinten: „Finnige Schweine sind solche, die schlechtes Fleisch an den Schenkeln, am Halse und an den Schultern haben; in diesen Teilen befinden sich auch die meisten Finnen. Wenn sie nur wenige Finne haben, ist das Fleisch süß(er), wenn aber viele, wird es wässerig und unschmackhaft. Zu erkennen sind die finnigen Schweine daran: meist haben sie Finnen unter der Zunge. Wenn man Borsten aus dem Kamm auszieht, so erscheinen sie unten blutig; finnige Schweine können ferner die Hinterbeine nicht ruhig halten. Keine Finnen haben sie, solange sie noch Säuglinge sind. Sie verlieren die Finnen durch Einkorn. Die Finnenkrankheit befällt allein, soweit wir wissen, von allen Tieren das Schwein“¹⁾.

1) Citeret efter Gach.

Romerne kaldte Sygdommen *Grandines*, Tyskerne *Finnen*, Fransk- mændene *Ladrerie* og Englænderne *Meafles*. Ordet *cysticercus* indførtes i 1803 af *Zeder* og er afledet af de to græske Ord for henholdsvis Blære og Hale.

Selv om man saaledes fra ældgammel Tid kendte Tinter og var bange for at spise Kød, hvori de fandtes, var man ikke klar over, hvad det var. At de havde noget med Bændelorm at gøre, anede man ikke, og først paa et langt senere Tidspunkt blev Sammenhængen mellem Tinter og Bændelorm fastslaaet.

Det var naturligt, at Aarsagen til Tinter blev diskuteret, og at det atter medførte forskellige Opfattelser herom. *Aristoteles* siger saaledes, at Legemets daarlige Safter er Aarsag til Lidelsen. *Plutarch* er af den Anskuelse, at Tinterne er en Følge af Svinets smudsige Levevis, hvad han mener ogsaa maa indvirke paa Legemets indvendige Dele. *Androsthene*s betegner Tinterne som Konkretioner i Lighed med Perler i Muslinger. I den tidlige Middelalder blev Tintethed identificeret som Spedalskhed, og i det 16. og i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede ansaa man Tinterne for at være Svulster eller Hydatider. *Petrus de Crescentiis* skriver: „Die Säw werden gern finnicht..... darumb, dass sie zu viel frässig sein und wueste und unflaetig fressen.“ Som Aarsag nævner v. *Hochberg* Smudsighed, fugtig og raad den Strøelse. En interessant Forudanelse om den biologiske Sammenhæng mellem Menneskets Fæces og Svinetinten findes i en Lærebog af *Ermisch og Wuttke*²⁾, hvor det staar: „Wenn die fehmütter werfen, soll man sie und die ferkeln neun tage, nachdem sie geworfen im stalle innehalten. Denn wo das nicht geschicht und die ferkeln ausslaufen und über einen menschenoth kommen und darauf die mutter saugen, so werden sie alsbald finnicht.“ En lignende Forudanelse maa det vel siges at være, naar der i Leipziger Sammlungen frem sættes Formodning om, at Svinetinterne, ligesom det er bevist for Oksetinternes Vedkommende, opstaar ved Foder, der er forurenat af menstruerende Piger. I den Tid, man troede paa Hekse, antog man, at Tinter, ligesom de fleste andre Sygdomme, var paahekset Dyrene, og kunde man finde rette Vedkommende, blev hun straffet. Saaledes kan det nævnes, at en kvindelig Person i det 15. Aarhundrede stod for Heksedomstolen i Schweiz, idet hun beskyldtes for at have indgivet Kvæg og Svin noget, der efter 3 Dages Forløb skulde have gjort dem tintede.

I Aaret 1684 sluttede tre Forskere, nemlig Italieneren *Redi* og

2) *Ermisch & Wuttke: Haushaltung in Vorwerken, ein landw. Lehrbuch aus der Zeit des Curfürsten August v. Sachsen, Leipzig 1910. (Cit. e. Froehner).*

Tyskerne *Hartmann* og *Wepfer* sig til Tinternes dyriske Natur paa Grund af deres Evne til at bevæge sig. Dette betød selvfølgelig, at man havde gjort et stort Skridt henimod Klarlæggelsen af Tintespørgsmaalet, men det var dog først den tyske Læge og Parasitolog *Küchenmeister*, der i Midten af det 19. Aarhundrede ved sine heldige Eksperimenter fastslog, at Tinterne var Forstadier til Bændelorm hos Mennesket. En Tid lang antog man med *v. Siebold*, at Blæreorm var Bændelorm, som var kommet paa et forkert Sted og derved havde faaet en Slags Vattersot.

Ved *Küchenmeisters* Forsøg (1852), Forsøg der ogsaa blev foretaget af andre Forskere: *Huubert* (1854), *Leuckart* (1856), *Hollenbach* (1859) og *Heller* (1876), blev det bevist, at *cysticercus cellulosa* udviklede sig til *Tænia solium* i Menneskets Tarmkanal. Et af de mest slaaende Forsøg havde *Küchenmeister* foretaget paa en dødsdømt Forbryder. To Gange, nemlig 4 og 2½ Maaned før Henrettelsen, lod han ham spise Tinter, der endog blev serveret ham paa Smørrebrød; hver Gang fik han ialt 20 Tinter. Kort efter Henrettelsen blev Forbryderens Lig undersøgt, og der fandtes da i hans Tarme ialt 19 Bændelorm, som alle hørte til *Tænia solium*. Af Bændelormene var 11 indtil 5 Fod lange og havde modne Led, nogle af Leddene var løsnede og krøb frit omkring i den nedre Del af Tarmkanalen. De 8 andre Bændelorme havde endnu ikke fuldstændig modne Led og hidrørte aabenbart fra det sidste „Tintemaaltid.“

Paa den anden Side blev det ved Forsøg af *van Beneden* (1853), *Haubner* og *Küchenmeister* (1855), *Leuckart* (1856), *Mosler* (1865) og *Gerlach* (1870) vist, at Svin kunde paaføres Tinter, naar de fodredes med modne Led af *Tænia solium*.

Sammenhængen mellem Oksetinten og *Tænia saginata* s. *mediocanellata* blev i Aaret 1861 bevist af *Leuckart*, der i to Tilfælde fodrede Kalve med *Tænia mediocanellata* fra Mennesket, hvorved Kødet af Kalvene efter 3 Maaneders Forløb frembød det samme Udseende som tintet Svinekød („Oblonge wasserblassen mit durchschimmernden grösseren Kerne waren die Finnen in ziemlicher Menge, namentlich in der vorderen Hälfte des Rumpfes, zwischen die Muskelfasern eingelagert.“). De samme Forsøg blev senere foretaget af andre Forskere, saaledes *Mosler*, *Cobbold* og *Simmonds*, *Röll*, *Gerlach*, *Zürn*, *Pütz*, *Perroncito*, *Hertwig*. *Mosler* iagttog hos en 2½ Md. gammel Kalv, som han indgav 150 Bændelormeled, hvad der medførte Døden efter tre Ugers Forløb, at samtlige Muskler i Dyret, især Mellemgulvet, Bryst- og Skuldermusklerne og fortrinsvis Hjertet, var befængt med talrige, smaa, ovale Blæreorm af Størrelse som Knappenaalshoveder og Linsler; de havde den største Lighed med Tuberkler, hvorfra han

benævnedes Sygdommen: „*acut Cestode-Tuberkulose*.“ Østrigeren, Direktør Röhl, var interesseret i at undersøge Tinternes Forhold til *Tænia mediocanellata*, eftersom Menneskets Bændelormsygdomme i Wien næsten altid hidrørte fra denne Tænie. Tinter hos Kalve var ikke kendte i Østrig, i hvert Fald var de et sjældent Fund. Han indgav en 10 Dage gammel Tyrekalv, der udelukkende blev fodret med Mælk, 10 modne Led af en *Tænia mediocanellata*, hvis Diagnose i Forvejen var nøje bestemt. Der sporede ingen Forandring i Kalvens Befindende i de følgende Uger. Godt $1\frac{1}{2}$ Maaned efter fik Kalven 20 modne Led af et andet Eksemplar af Tæniien, omtrent $2\frac{1}{2}$ Maaned efter endnu 60 Led og 1 Maaned senere atter 94 Tænieled. Kalven befandt sig fremdeles vel, men en Maanedstid efter sidste Indgivning af Tænieled begyndte den at tage af, dens tidligere Munterhed forlod den, den laa meget og blev saa efter igen en Maanedes Forløb slagtet. Ved den herpaa følgende Undersøgelse fandtes saavel i Hudmuskler som i de dybere Muskellag gennemsigtige Blærer, i hvis Midte fandtes et hvidt Punkt af Størrelse som et Knappenaals hoved. Der kunde ikke opdages noget Spor af Kroge hos disse Blæremorm. Forsøget bekræftede Antagelsen om, at Menneskets Bændelorm, *Tænia mediocanellata*, gennemgaar sin Metamorfose som Oksens Tinte, „*cysticercus bovis*“, inden den, overført til Mennesket, kan blive til en fuldt udviklet Bændelorm.

Paa den anden Side formaaede Oliver (1869) og Perroncito (1877), sammen med sine Elever at erhverve sig *Tænia saginata* ved Nydelse af tintet Oksekød.

Ligesom Tinter havde Bændelorm været kendt fra de ældste Tider, i Grækenland saaledes fra omkring Aar 450 f. Chr. Endnu før de afgørende Forsøg, der beviste Sammenhængen mellem Oksetinten og *Tænia saginata*, havde Læger iagttaget, at Patienter, navnlig Børn, der af Diæthensyn var forordnede raat, skrabet Oksekød, erhvervede sig *Tænia saginata*. Det var endvidere bekendt, at Jøder, der ikke spiser Kød af Svin, særlig hyppigt led af Bændelormsygdomme, forarsaget af *Tænia saginata*, og endelig erfarede man, at visse Nationer, der kun spiser Oksekød, som f. Eks. Abessinierne, og hvis største Delikatesse er raat Oksekød, meget hyppigt var lidende af *Tænia saginata*. Det var disse Iagttagelser og Erfaringer, der fik Leuckart til at foretage sine klassiske Forsøg.

Det første Skridt til at efterspore Tæniernes Udviklingshistorie skete i 1837, da v. Siebold opdagede, at der i Ægget af visse Tænier udvikledes et rundt Embryomlegeme med 6 langagtige Kroge eller Spyd, stillede parvist i tre forskellige Retninger. De to Forskere Linné (1767) og Pallas (1781) havde set Dele af *Tænia saginata*, hvorefter

Göze i 1782 beskrev Parasitten. Brera kaldte den i 1802 for *Tænia inermis* og *Küchenmeister* i 1852 for *Tænia mediocanellata*. Allerede i Slutningen af det 18. Aarhundrede havde Præsten Goeze i Qvedling lagt Mærke til, at den smalle Bændelorm, *Tænia solium* (i Modsætning til den brede, *Bothriocephalus latus*) frembød et noget forskelligt Udseende, idet den snart fandtes mindre og spinklere, snart af en sværere Bygning. I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede gjorde den wienske Læge *Bremser* den Iagttagelse, at Hovedet kun undertiden var forsynet med Kroge, medens han som oftest fandt det krogeløst; men han drog heraf den Slutning, at Bændelormen, naar den blev gammel, kunde miste sine Kroge, „ligesom Mennesket sine Hovedhaar.“ I Beretninger fra Sydtyskland fik man Meddelelser om, at den der næsten aldrig havde Kroge. Man lagde imidlertid ikke særlig Vægt herpaa og ansaa det for Varieteter, indtil *Küchenmeister* i 1852 fandt, at den spinklere Form altid havde Kroge, den svære derimod aldrig, og at der desuden var en Del andre Forskelligheder. Han adskilte dem derfor i 2 Arter, af hvilke den der var sværere og ingen Kroge havde, som allerede nævnt, blev kaldt *Tænia mediocanellata*, medens den, der var forsynet med Kroge, blev kaldt *Tænia solium*. Bændelorm var blevet opfattet som enlige Dyr, indtil *Steenstrup* i 1842 anførte vægtige Grunde for at regne dem for Kolonidyr, hvorefter Hovedet — „Ammen“ — kønsløst avler Leddene ved Knopskydning. *Steenstrup* siger endvidere: ..... „det er endog paaviist, at den i en tiltagende Udvikling sig befindende Yngel (Led) aldeles ikke udvikler sig til Dyr lig det, hvorfra den har sit Udspring (Hovedledet), medens dette alene forbliver uligt alle de andre Led, aldrig erholder udviklede Forplantningsorganer, og altsaa heller aldrig lægger Æg, hvilket de andre gjøre i stor Mængde, men derimod har dette Mund og Suggruber, fremkommer af Æg, og er det Dyr, hvorpaa alle de andres Udvikling beroer, et saadant Dyr altsaa, som vi i det Foregaaende haver givet Navn af Amme .....“ „De opammede Individer, som synes opstaaede af Hovedindividet ved den saakaldte Tverdeling naae altsaa en saadan Fuldkommenhed, at Æggene i dem endogsaa uddannes, inden de løsrives fra Ammedyret, og som beskyttende Hylstre om Æggene gaae de gennem de naturlige Veie ud af de Dyr, de have plaget, rimeligvis for at bringe deres Art ind i et lignende Dyr igjen, under en anden Form og i andre Individer.“

Det var naturligt, at Kendskabet til Tinter, ligesom det Forhold, at man var bange for at spise tintet Kød, gav Anledning til, at der blev givet Forordninger for Kød, der indeholdt Tinter. Ligeledes blev der givet Anvisninger paa, hvorledes man kunde konstatere Tinter hos

Svinet i levende Live og saaledes undgaa at købe og slagte Dyr med denne Lidelse. *Aristoteles* siger, at man erkender Tintethed hos Svinet ved at undersøge Tungen, hvorpaa Tinterne findes som smaa Blærer; endvidere kunde man kende tintede Svin paa, at Børsterne let lod sig trække ud og viste sig blodige ved Roden og paa urolig Holdning af Baglemmerne. De samme Kendetegn anføres af adskillige andre Forfattere. Af andre Kendetegn skal nævnes: hæs Stemme, Tab af Børster, Mathed, farveløse Slimhinder, Ødemer paa Hoved og Hals, Lammelse af Krydset, Diarrhoe og ved Hjernetinter Lammelser og Krampe. *Colerus* paastaar, at Handelsfolk træder Svinene paa Halsen, hvorved de trækker Tinterne ind i sig, saa de bliver usynlige. *Peder Syv* har angivet ganske det samme som *Colerus*. I det 18. Aarhundrede benyttede man Linser som diagnostisk Middel, idet man troede, at Linser kun blev spist af Svin med Tinter, medens tintefri Svin forsmaaede dem, hvorfor man ved Købet af Svin bød dem Linser.

Svin, der ved Undersøgelse i levende Live fandtes lidende af Tinter, blev enten ikke slagtede, eller hvis de blev slagtede, blev Kødet af dem underkastet visse Anordninger. Fra Tyskland kendes en hel Række Foranstaltninger i den Henseende. Disse Forordninger var knyttet til de enkelte Byer og bestemte, at Kødet enten blev tilintetgjort eller henvist til „Freibank“, eller en særlig „Finnbank“; eller ogsaa blev det paabudt, at Kødet, Sælgeren eller hans Udsalg skulde forsynes med et særligt Kendetegn. Undertiden blev det ordnet saaledes, at Kødet blev overgivet til de Fattige. Eksempelvis kan nævnes, at det i Bestemmelserne fra „Augsburg Stadsret“ 1276 blev forbudt at sælge tintet Kød; Overtrædelse medførte Erstatningspligt og Betaling af en Bøde. Synderen blev endvidere forvist fra Byen een Maaned og fik endnu een Maanedes Forbud mod at drive sit tidligere Haandværk. Det er ikke alene fra Tyskland man kender saadanne Forordninger med Hensyn til tintet Kød. Fra det 12. og 13. Aarhundrede fandtes ogsaa i flere Byer i Østrig, Italien og Frankrig talrige Vedtægter og Forordninger for Handelen med Okse- og Svinekød, fremkommet som Følge af stadigt optrædende Sygdomme som Rabies, Tinter og Tuberkulose. I 1350 gav *Filip-August* i Paris en Forordning om Køds Kvalitet, tintet Kød blev strengt forbudt.

De her omtalte Forordninger var som nævnt knyttet til de enkelte Byer. Senere kom hertil Rigsforordninger angaaende Fødemidler, heraf findes de første i Slutningen af Middelalderen, den tyske 1530, den franske 1551, den kurfalske 1582. I Følge den sidste blev der fastsat Priser og givet Bestemmelser om tintede Svin, der skulde sælges paa et af Øvrigheden fastsat Sted. Stærkt tintede Svin maatte ikke sælges.

Med Oprettelsen af Veterinærskolerne i Slutningen af det 18. Aarhundrede maatte man vente, at Forholdene mellem Menneskets og Dyrenes Sygdomme skulde have Chance for at klarlægges, og Veterinærvidenskabens Opblomstring sammen med *Küchenmeisters* og *Leuckarts* Klarlæggelse af Tinternes biologiske Forhold kom da naturligvis ogsaa til at spille en afgørende Rolle i Bedømmelsen af tintet Kød. Disse to Forskeres Arbejder sammen med *Gerlachs* om Tuberkulose og *Bollingers* om Kødforgiftninger kom til at danne Grundlaget for den moderne Kødundersøgelse.

Ser vi paa Forholdene herhjemme, bemærker vi, at Litteratur om Tinter ligesom Veterinærlitteratur i det hele taget var sparsom, for Veterinærvidenskabens Komme her til Landet, og i Modsætning til vort sydlige Naboland, Tyskland, fandtes her, helt op til Slutningen af det 19. Aarhundrede, næsten ingen Bestemmelser vedrørende Kødkontrollen. Den første Kontrolbestemmelse af større Betydning stammer fra 1808 og angaar Oprettelsen af og Kontrol med Hesteslagterier.

Naar man erfarer, at *E. Viborg* i 1810 i et Foredrag i det kgl. medic. Selskab roste de Bestræbelser, der gik ud paa at benytte Kød af Dyr med Tuberkulose, Snive, tildels ogsaa Miltbrand, Stivkrampe, ja, endog tintet Svinekød, forundres man mindre over manglende Bestemmelser om Kødkontrol. Det var egentlig kun „brandigt Kød“, d. v. s. Kød, der udmærkede sig ved en fra sundt Kød afvigende Farve, blegere eller mørkere, ved en usædvanlig Skørhed og ved en særegen raadende, stinkende Lugt — altsaa meget stærkt forandret Kød, — vel nærmest af Dyr med putride Sygdomme, samt Kød af vandskræksyge Dyr, han ansaa for uspiseligt. I sin Afhandling: Om Særkjenderne paa spiseligt Kød, skriver han: „Tintet Kød spises nu i de fleste Stater, dog er det paa nogle Steder befalet, at det skal sælges til en lavere Pris .....,“ og videre: „det er imidlertid en Egenskab ved Flæsken, som enhver Kjøber kan see, og da det, skjønt mindre behageligt at spise, ikke er usundt, saa synes Anordninger om Salg af tintet Flæsk ogsaa at være overflødige. Naturhistorikerne kunde vel hertil bemærke, at da Mennesket har Tinte-Blæreorm tilfælles med Svinet, og at vor berømte *Abildgaard* har troet, at flere Søfugle ved at æde Hundestegler faar Bændelorm i deres Tarmecanal, som findes i hiin Fiskes Bughulhed (*Tænia Gasterostei*)³⁾: saa kunde det være at befrygte, at Svinets Tinte-Blæreorm i det tintede Flesk kunde igjen blive levende hos Mennesket ved at spise slikt Flesk. Herpaa kan imidlertid sva-

3) Naturhistorieselskabets Skrifter I. B. H. S. 53.

res, at det først skal bevises, om Ormen i Hundesteglens Bughuulhed uden for Tarmen er det samme Dyr, som findes i adskillige Søfugles Tarmecanal; men om dette endog var Tilfældet, saa maa man vel lægge Mærke til, at Hundesteglens Bændelorm tilligemed Hundesteglen kommer levende ned i Søfuglenes Kro. Tinteblæreorm kommer derimod død og tygget i Menneskets Tarmcanal, og om den ogsaa nedslugtes levende, saa vilde den saavel som Springere som Mider i Osten (*Acarus siro*), dem vi nyde levende, dræbes ved Fordøjelsen: Tilføjer man endnu, at Tinteflesket enten koges eller saltes og røges, førend det spises, saa kan man være beroliget for, at Tinteblæreormen af det spiste tintede Flesk ikke formaar at blive levende paa nye i vor Mave.“ I *Withs Disputats* fra 1839⁴⁾ findes i det væsentlige samme Betragtninger om Køds Spiselighed; det er navnlig Kød af Dyr med tyføse og putride Febre eller med høj Grad af Kakeksi, han forkaster. Kød af Dyr med Miltbrand vil han dog helt udelukke fra Konsum. Først i 1864, altsaa efter *Küchenmeisters* Forsøg, ser vi, at der slaas til Lyd for Indførelsen af offentlig Kontrol med Kød. Forslaget herom kom fra *Krabbe*, der mente, at det Offentlige burde gøre noget for at sikre Publikum mod at faa Kød, der indeholdt Indvoldsorm, især mente han, at de større Byer, f. Eks. København, maatte indføre en saadan Kontrol, mens han ansaa en Kontrol paa Landet for at være forbundet med alt for store Vanskeligheder. Imidlertid var han ogsaa af den Mening, at man ikke maatte vente sig for stort Udbytte af en Undersøgelse, specielt med Hensyn til Indvoldsorm, og at den for en stor Del vilde være illusorisk. Angaaende Bedømmelsen af tintet Kød fandt han det i sin Orden, at Kød med mange Tinter ikke maatte sælges, hvorimod han syntes, det var urimeligt at kassere Kødet, naar det kun indeholdt faa eller en enkelt Tinte, hvis det blev kogt eller behandlet paa anden passende Maade. I 1865 foreslog det veterinære Sundhedsraad en Skærpelse af Bestemmelserne om Hesteslagterier og henledte endvidere Ministeriets Opmærksomhed paa Nødvendigheden af, ogsaa at oprette Kontrol med de andre Slagtedy. Henvendelsen til Ministeriet kom imidlertid til at virke i stik modsat Retning, nemlig i, at Tilsynet med Hesteslagterierne ophævedes i 1869 med den Begrundelse, at nu havde man betaget Folk Frygten for at spise Hestekød. Den 2. Febr. 1881 holdt Dyr læge ved Københavns Kvægtorv F. A. C. Møller et Foredrag i det kgl. Landhusholdningsselskab med Titlen: Om offentlig Kjødkontrol. Heri gav han Meddelelse om, hvorledes Klassifikationen af Kødet forgik de fleste Steder i Tyskland. Kødet blev dér i Reglen delt i 3 Klasser:

4) *With*: De carne animalium domesticorum ægrotantium judicanda, (cit. e. Bang).

1. Velsmagende (Bankwürdig).
2. Spiseligt (Geniessbar).
3. Uspiseligt (Ungeniessbar).

Under Klasse 3, Punkt k, var opført Kød af Dyr med Tinter.

I Aaret 1882 udarbejdede en Forsamling af Dyr læger den bekendte Vejledning i Kødbedømmelse, ifølge hvilken man ansaa tintet Kød for kassabelt. Med denne Vejledning, som jeg nedenfor skal gengive, er vi rykket saa nær ind paa vor Tid, at Videreføringen af denne Oversigt maa afbrydes.

VEJLEDNING for Dyr læger ved Bedømmelsen af Kød. (Udarbejdet af en Forsamling af Dyr læger og gennemset af det veterinære Sundhedsraad).

Til Brug for Dyr læger, naar deres Bistand kræves til Bedømmelsen af, hvorvidt Kød, der falbydes offentligt, er fordærvet eller usundt, eller deres Erklæring iøvrigt afgives om, hvorvidt Kød af syge eller selvdøde Kreaturer egner sig til at benyttes til Menneskeføde, tjener følgende Vejledning:

Kød er fordærvet eller usundt og egner sig ikke til at benyttes til Føde for Mennesker:

I. Naar der er indtraadt Forraadnelse i det, saa at det er misfarvet, ildelugtende, mørkt, grønligt og slimet. Naar Bindevævet under Huden, mellem Musklerne eller ved Indvoldene er vandigt, blodigt eller geleagtigt indfiltreret i større Udstrækning. Naar Fedtet er grønligt eller paa anden Maade misfarvet, eller det er af en geleagtig Konsistens. Ere de nævnte Forandringer kun tilstede i ringe Udstrækning, kan Kødet benyttes til Føde, for saa vidt de angrebne Dele fuldstændig fjærnes.

II. Naar Dyret i Dødsøjeblikket, hvad enten det er selvdødt eller slagtes, har lidt af følgende Sygdomme:

1. *Tyføs eller putrid Feber*, saa at Blodet er i stærk Opløsningstilstand mørkt, tykflydende og tyndt, uden faste Koagler. Hertil maa henregnes: a) *Miltebrand* i dens forskellige Former, b) *Kvægspest*, c) *ondartet Lungesyge* hos Oxen i højere Grad (jfr. Bestemmelserne herom i Instrux for Dyr læger af 28de September 1858), d) *ondartet Lungesyge* hos Hesten og *Brandfeber*, e) *Dysenteri*, f) *Faarekopper*.
2. *Hundegalskab*.
3. *Stivkrampe i høj Grad*.

4. *Svækkelsesygdomme* med stor Afmagring og vandagtige Hævelser, *Blegsot* i høj Grad, *Skab* i høj Grad (jfr. foranførte Instrux).
5. *Septikæmi* og *Pyæmi*⁵⁾ samt *Hektik* i højere Grad, som f. Ex. ved *brandige Betændelser* eller *udbredte Suppurationer*, ved *Efterbyrdens forhalede Afgang*, *ondartet Katarrfeber*, *betydelige Gennemligninger* (f. Ex. ved *Mund- og Klovesyge*) o. s. v.
6. *Uræmi*.
7. *Ondartede Nydannelser* og *Degenerationer*, saasom *udbredt Kræft*, derunder *Straalekræft* paa alle 4 Ben, *Melanose*, *Snive*, *Tuberkulose* eller *Parresyge* i højere Grad og ledsaget af *Afmagring*. Ere *Tuberkulose* eller *Parresyge* kun tilstede i ringere Grad, kan *Kødet* benyttes til *Føde*, naar det angrebne fuldstændig fjærnes.
8. *Tinter* og *Trikiner*. For saa vidt *Dyret* har været angrebet af *Leverikter*, *Ekinokkokker* og *Kvæser*, kan *Kødet* benyttes til *Føde*, naar vedkommende angrebne *Organer* fuldstændig fjærnes.
9. *Metalforgiftninger* eller *Forgiftninger* med *Plantealkaloider*.

III. Naar der, kort før *Dyret* slagtes, har været indgivet det *Medikamenter*, som ved *Lugt* eller *Smag* gør *Kødet* ildelugtende eller modbydeligt (saasom *Æther*, *Dyvelsdræk*, *Hjortetaksolie*, *Kamfer*), eller naar *Dyret* i længere *Tid* før *Slagtningen* er bleven behandlet med *Kvægsølvmidler*, *Arsenikpræparater* og *Rævekage*.

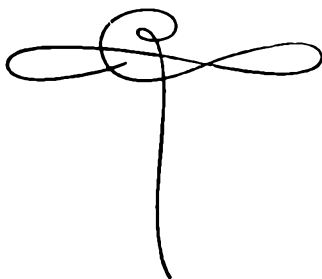
IV. Naar *Dyret* er omkommet ved *Hængning*, *Drukning*, *Overkørsel* eller *Lynnedslag*, og *Dyret* ikke, kort efter at det er kreperet, er blevet slagtet.

LITTERATURFORTEGNELSE.

- B. Bang: Om *Kjødkontrol*. København 1888. (Ugeskrift f. Læger, 4. R., 18. Bd).
- H. Bendz: *Fodringsforsøg med Menneskets Tænia mediocanellata hos en Kalv*. (Efter en Beretning af Prof. Dr. Müller). Tidsskrift for Veterinairer, 1865.
- Kr. Boers: Peder Syv som Veterinærforfatter. Dansk veterinærhistorisk Aarbog, 1935.
- R. Froehner: *Veterinärhistorische Mitteilungen*, 1928, Nr. 4, 5og 8.
— *Fleischbeschaugeschichtliche Vorarbeiten zweiter Teil*, Leipzig Mølkau 1936.
- G. A. Gach: *Die Finnickigkeit des Schweinflisches in historischer Beleuchtung*. Leipzig 1925.
- H. M. Høyberg: Om *Udviklingen af det offentlige Tilsyn med animalske Næringsmidler i Danmark*. København 1902. (Maanedsskrift f. Dyr læger, Bd. XIII).

5) Herunder maa vistnok nu ogsaa henføres puerperal Børbetændelse (Kælvningsfeber) jfr. Skrivelse fra Sundhedsraadet af 6. Februar 1884 til Svendborg Amt, i V. S. A. 1884, p. 13. (Cit. e. Schreier, 1888).

- C. O. Jensen: Om den eventuelle Ordning af Kjødkontrollen her i Landet. (Foredrag ved det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Møde 17. Januar 1900).
- H. Krabbe: Nogle af Menneskets farligste Indvoldsorme, betragtede fra et hygiejnisk Standpunkt. Hygiejniske Meddelelser, 1864).
- Leuckart: Die menschlichen Parasiten und die von ihnen herrührende Krankheiten, 1. Bind. 1863. S. 411, (cit. e. Bendz i Tidsskrift f. Veterinairer, 1865).
- Mosler: Helminthologische Studien u. Beobachtungen, Berlin 1864, (cit. e. Bendz i Tidsskrift f. Veterinairer, 1865).
- F. A. C. Møller: Om offentlig Kjødkontrol, København 1881.
- R. v. Ostertag: Handbuch der Fleischschau, Stuttgart 1923.
- H. Schreier: Veterinær Ret, København 1888.
- J. J. Steenstrup: Om Forplantning og Udvikling, København 1842.
- E. Viborg: Om Særkjenderne paa spiseligt Kjød, Veterinairselskabets Skrifter 1813.

Husdyr hos Indianerne før Amerikas Opdagelse.

AF CAND MAG. JENS YDE, HELLERUP.

Da Europæerne for over fire Hundrede Aar siden opdagede Amerika, fandt de denne mægtige Dobbeltverdensdel beboet af et nogenlunde ensartet Folkefærd, Indianerne. Hvor de stammede fra, var der ingen, der vidste, og de mærkeligste Forklaringer af deres Forekomst i Amerika blev opfundet, som for det meste gik ud paa, at de skulde være kommet enten fra Europa og Afrika eller fra det forsvundne Atlantis. Ingen af disse fantasifulde Teorier har imidlertid kunnet staa for Kritik, og det er nu en Kendsgerning, at Indianerne er indvandrede til Amerika fra Asien, en Gang da de to Verdensdele var i landfast Forbindelse med hinanden paa det Sted, hvor Beringsstrædet nu ligger.

Skønt Amerika saaledes fik sine første Indvandrere fra Asien, kan der ikke spores Træk i de indfødte amerikanske Kulturer, som tyder paa Indflydelse fra den højt udviklede østasiatiske Civilisation. Indvandringen skete paa et saa tidligt Tidspunkt, at de indvandrede Folk i kulturel Henseende var meget lavtstaaende. De havde ikke hævet sig over Samler- og Jægerstadiet og havde intet Agerbrug. Det var først i Løbet af utallige Generationer, at Invandrerne bredte sig over hele Nord- og Sydamerika, hvor de i forskellige Egne udviklede deres Agerbrugskulturer, der ved deres Rigdom bragte Erobrerne til Forundring.

Indianernes kulturelle Udvikling kom til at foregaa ganske uafhængigt af den gamle Verdens. Det er derfor intet Under, at de ame-

rikanske Kulturer i Enkeltheder blev vidt forskellige fra Europas, Asiens og Afrikas. Mest iøjnefaldende er det, at saa uundværlige Hjælpemidler i den gamle Verdens Agerbrugskulturer som Ploven og Hjulet var ganske ukendte hos Indianerne. Jordens Dyrkning foregik med et saa simpelt Redskab som Gravestokken, og saa at sige al Transport foregik i de fleste Egne af Amerika paa Menneskeryg. Dertil kommer, at Husdyrhold var saa godt som ukendt i Amerika. Tæller man de Planter op, som Indianerne udnyttede i deres Agerbrug, kommer man op paa over halvtreds forskellige Arter, selv om man udelader de mindre vigtige; iblandt disse halvtreds forekommer et Utal af Planter, der er af den allerstørste Betydning i vor daglige Tilværelse den Dag i Dag, f. Eks. Kartoffel, Bomuld, Majs, Cacao, Tomat, Bønne, Tobak og mange andre. Derimod bliver man snart færdig med en Opregning af Indianernes Husdyr; i hele Nordamerika og Sydamerika kendte man nemlig kun fire, nemlig Hund, Llama, Marsvin og Kalkun.

Ved en Omtale af Indianernes Husdyr maa man ikke forveksle disse med den Slags Dyr, der af og til holdtes for Morskab omkring Landsbyerne. Hos Indianerne i det tropiske Amerika var det f. Eks. ret almindeligt, at Papegøjer med stækkede Vinger holdt til i og omkring Hytterne, ligesom Bjørneunger undertiden holdtes i Fangenskab hos Indianerne i Britisk Columbia. Og flere Eksempler paa den Slags Kæledyr kunde nævnes.

Det er intet Under, at Hunden var et af Indianernes faa Husdyr. Takket være dens velkendte Tilbøjelighed til at slutte sig til Mennesket, var den allerede i palæolitisk Tid Husdyr i Europa og Asien; og i Amerika fandtes der praktisk talt ikke een indfødt Stamme paa Erobringstiden, der ikke holdt Hunde.

Systematisk tilhørte Indianernes Hunde samme Art som den gamle Verdens Hunde, der afledes fra Ulven; de nedstammede hverken fra Coyoten eller andre vilde amerikanske Hundearter. Det maa derfor antages, at Mennesket ved sin Indvandring til Amerika har ført Hunden med sig fra Asien, allerede paa det Tidspunkt maaske udspaltet i flere Racer, der senere har udviklet sig videre.

Hos Indianerne havde Hundene flere Opgaver at bestride, idet de brugtes under Jagten og som Vagtdyr, som Selskab, som Føde og som Transportdyr, alt efter de naturlige Egenskaber, de forskellige Hunderacer var udstyret med.

Tamhundens Betydning som Transportdyr var overordentlig stor i det gamle Amerika. Ethvert Barn i Danmark ved, hvordan Eskimoerne bruger Hundeslæder, og kender den lavstammede Grønlænderhund med den korte Snude, buskede, opadbøjede Hale og den tykke

Pels. Denne Hunderace fandtes i Amerika, længe før Europæerne kom derover, og ogsaa flere andre Hunderacer kendtes, alene i Peru i hvert Fald fire forskellige Racer, saa det fremgaar, at alene af den Grund maa Hunden som Tamdyr være meget gammel i Amerika, og de mange forskellige Hunderacer, der fandtes Side om Side, tyder paa, at Hundeopdrættet i hvert Fald hos nogle af Folkene dreves ret rationelt.

Af Perus fire Hunderacer var den ene lille og korthaaret, den anden lille og langhaaret, begge med spids Snude og opretstaaende trekantede Øren. Den tredje Race var mærkelig ved sine korte Ansigtsgnogler, højt hvælvede Pandeben og brede Kindben, kort sagt ved sit typiske Moppeansigt, der har givet disse Hunde en vis Lighed med de velkendte Pekingesere. Den fjerde Hunderace fandtes udbredt fra det nordlige Mexico gennem Mellemamerika og helt ned i Sydamerika til Paraguay; det var den mærkelige haarløse Hund, som foruden sine Varbørster kun havde Haar paa Halespidsen og undertiden paa Issen, og ellers var nøgen; den ses forøvrigt endnu nogle Steder i Mexico. Denne Hund var meget følsom overfor Nattekulden, og Mexicanerne svøbte den om Aftenen ind i Klude, for at den skulde klare sig Natten over. I Peru fandtes den kun i det varme Kystland, da den slet ikke kunde leve paa de kolde Højsletter i to eller fire Tusind Meters Højde, saadan som de andre peruanske Hunde, der berømmes for deres Vagtsomhed, men forøvrigt skal have været ualmindelig bidske og ondskafulde.

Forøvrigt var det gamle Mexico de mærkelige Hunderacers Land. Foruden den haarløse Hund med det indviklede aztekiske Navn Xoloitzcuintli fandtes der en anden Race, som var udbredt over betydelige Omraader af Nord- og Sydamerika. Det var en lille korthaaret, slank Hund med høje Ben og spids Snude, som af de tidlige spanske Forfattere omtales med Navnet Techichi; i en italiensk Naturhistorie fra 1651 beskrives den saaledes: „den tredje Slags Hund hedder Techichi og ligner vore Spaniels, men den har et sørgmodigt Ansigt, selv om den i andre Henseender er som almindelige Hunde; den spises af Indianerne“. Det sørgmodige Ansigt, der omtales, skyldes sikkert ikke, at Hundene var klar over den Skæbne, der ventede dem i deres Herrers Kødgryder, da det samme Ansigtstudtryk paastaas at være blevet observeret hos den samme Race i Egne, hvor Indianerne ikke behandlede deres Hunde paa denne skamløse Maade. Det var kun i Mexico, paa Antillerne og hos nogle af Prærieindianerne i Nordamerika, blandt andet nogle af de berømte Siouxstammer, at Hundene regelmæssigt endte som Menneskeføde; i de arktiske Egne kunde det dog ogsaa ske, at man tyede til Hundene i Nødstilfælde, naar Hun-

gersnød var ved at indtræffe i de langvarige Vintre, men ellers nærrede det gamle Amerikas Indianere lige saa voldsom Aversion mod Hundekød, som Europæerne altid har gjort.

Ialt har man kunnet udskille 17 indianske Hunderacer ved at sammenligne de Knoglefund, der er blevet gjort rundt om i Amerika, og de gamle Forfatteres Beskrivelser. Blandt disse 17 Racer fandtes meget store og kraftige Former, der i det nordlige Amerika var taget i Brug som Transportdyr, dels som Forspand for Slæder med Meder som hos Eskimoerne, dels som Forspand for Toboggans, den særlige medeløse Slædetype, der var i Brug hos Indianerne i Canadas Naaleskove.

Ogsaa hos Prærieindianerne længere Syd paa brugte man Hunde som Forspand, men der havde et ejendommeligt Transportmiddel, Traivoiset, udviklet sig. Idet Prærieindianerne baserede deres Eksistens paa Jagten paa de omstrefende Flokke af Bisonokser, var de Tid efter anden nødt til at flytte deres Bopladser for at følge efter Hjortene; de fastgjorde da deres Teltstænger to og to paa Ryggen af Hundene, saadan at Bagenderne af Stængerne slæbte hen ad Jorden, og oven paa Stængerne anbragte de saa deres Habengut; undertiden maatte Kvinderne overtage Hundenes Plads og slæbe af med Traivoiset. Hos Indianerne paa Plateauet i Staterne Oregon og Idaho gik man lige til Sagen; der pakkede man sine Pakkenelliker direkte paa Ryggen af Hundene, der var i Stand til at bære ca. fem og tyve kg hver.

Derimod kendte man slet ikke noget til at bruge Hunden som Transportdyr i hele det vældige Omraade af Amerika, der laa Syd for Rio Grande. De fleste Byrder blev baaret paa Menneskeryg, kun i Sydamerikas Højlande, det vil sige i Peru, Bolivia og i Ecuador, havde man Transportdyr, nemlig Llamaen.

Ganske vist bruges Ordet Llama nu som almindelig Betegnelse for fire forskellige Dyrearter, der alle blev udnyttet af Peruanerne, men paa forskellig Maade. Nogle af dem var domesticeret, andre var det ikke. .

De fire Llamaarter i Sydamerika tilhører Camelidernes Familie.

Den egentlig Llama (Llama glama) var tæmnet ligesom Alpacaen (Lama pacos). Derimod var Guanacoen (Lama huanachus) og Vicugnaen (udt. „Vikunja“) (Lama vicugna) vilde.

Den egentlige Llama var Peruanernes Transportdyr. Den er et ægte Højlandsdyr, hjemmehørende paa Højsletterne i Cordillererne med deres tynde Luft og kølige Klima, som dens Uld giver den en ganske udmærket Beskyttelse mod; i det hede Lavland langs Kysten og Øst for Cordillererne kan den slet ikke trives, hvad der forøvrigt

Den mexicanske haarløse Hund, Xoloitzcuintli som den opfattedes af de Herrer Recchi og Lynceus i 1651.

Vicunna, Huanaco og Llama, efter Frézier 1717.

gælder for alle fire Llamaarter. De gamle spanske Forfattere fortæller, hvordan Llamaerne producerede Kød og Uld til Højlandets Indbyggere, endog i saa stort Overskud, at det kunde udføres til andre Egne, hvor intet større Vildt levede og hvor ingen Uld var at faa, mod at Lavlandet saa leverede Peber, Majs, Coca, Frugter og forskellige andre gode Sager til Gengæld. Denne Vareudveksling foregik paa Llamaryg ad snævre og svimlende stejle Bjergstier, hvor Heste og Muldyr daarligt kan finde Fodfæste, og med en Byrde paa Ryggen svarende til ca. halvtreds Kilo.

En Llamatransport i de gamle Peruaneres Dage bestod gerne af ca. fem Hundrede, undertiden af to Tusind Dyr med otte Drivere for hver Hundrede Llamaer, som vandede, pakkede og passede Dyrene. Til Llamadrivernes Pligter hørte det ogsaa at faa Karavanen i Gang igen, hvis den gik i Staa. Llamaerne har nemlig den Uvane, at de smider sig paa Jorden med Oppakning og det hele, hvis de bliver trætte eller paa en eller anden Maade misbrugt, og skriger og sparker, naar man vil rejse dem op. Men heldigvis var det saa viseligt indrettet, at „Gud gav disse Indianere en saadan Taalmodighed og Udholdenhed, at de sætter sig ned ved Siden af Llamaen og begynder at kæle for den, indtil den begynder at formildes, hvad der plejer at vare en eller to Timer, hvorefter den rejser sig op og gaar videre“, saadan siger den gamle Jesuitpater Bernabé Cobo, som opholdt sig i Amerika i første Halvdel af det syttende Aarhundrede. Paa den Maade kunde en Llamakaravane tilbagelægge indtil fem „leguas“ eller mellem femten og tyve Kilometer daglig. Den samme gamle Præst fortæller ogsaa om det velkendte Karaktertræk hos Llamaen, at naar man driller den, vender den sig om og spytter Folk i Ansigtet; endvidere fortæller han, at en utrolig Nysgerrighed er et af de mest iøjnefaldende Karaktertræk hos Llamaerne; i Byerne i Peru saa han dem stikke Hovedet paa den lange Hals op over Muren omkring deres Fold for at følge med i, hvad der foregik paa Gaden udenfor. Ogsaa Darwin bemærkede denne Egenskab; hvis et Menneske lagde sig ned paa Jorden i Nærheden af en Flok Llamaer og stak Benene i Vejret, vilde de uvægerligt liste sig hen for at undersøge dette mærkelige Fænomen nærmere.

Den anden tamme Llamaart, Alpaccaen, holdt man for Uldens Skyld. I det gamle Peru, hvor Vævekunsten stod meget højt, arbejdede man med Uld og Bomuld som Tekstilmaterialer. Ulden produceredes i Højlandet, Bomulden i Lavlandet. Det var navnlig i den sydlige Del af Højlandet, at man holdt Alpaccaer, hvis Uld var saa fin, at den der kostede seksten Gange saa meget som spansk Faareuld, da denne blev indført til Amerika. Derimod var de almindelige Llamaers Uld

ikke særlig eftertragtet og blev kun klippet af, naar Dyrene døde. Med Hensyn til Spisebrug var Alpaccæens Kød bedre anskrevet end Llammaens.

Et Par Ord bør siges her om de to Llamaarter, Guanacoen og Vicunnaen. Vicunnaen havde den fineste Uld af alle; naar den blev indfanget som ganske ung, kunde den til en vis Grad tæmmes, men dette var ikke almindeligt. Man fangede den altid levende ved Jægter, hvor store Flokke af Dyrene omringedes, hvorefter Ulden klippedes af, og Dyrene fik Lov til at løbe igen. — Guanacoen, Stamformen til de tamme Llammaer, var mest efterstræbt paa Grund af sit Kød, hvorimod Vicunnaekød ikke nød nogen særlig Yndest.

I de indtil 1700 Aar gamle peruanske Tekstiler, der findes i Europas og Amerikas Museer, kan man skelne mellem de forskellige Sorter af Llamauld, der er anvendt under Vævningen. Endvidere indgaar i nogle Tilfælde Haarene af to smaa Gnavere, Viscachaen og Chinchillaen, som begge lever i Cordillerernes Hojlande, men lige saa lidt som Vicunna og Guanaco var domesticeret.

Peruanernes Kød og Kæledyr par excellence var imidlertid Marsvinet, som de havde løbende omkring Husene og selv i deres Opholdsrum. Indianerne spiste disse Smaadyr med Skindet paa, som om de var Pattegrise, idet de ikke flaaede dem, men bare plukkede Haarene af. Og de plejede at lave en særlig Ret af det hele Marsvin ved at fjerne dets Indvolde og fylde det med Peber og smaa glatte Sten fra Flodlejerne; denne Ret holdt Indianerne mere af end af nogen af de Lækkerier, der senere blev indført fra Spanien, skønt det er ret gaadefuldt, hvorfor Marsvinets Mave skulde fyldes med Smaasten.

Kalkunen, saa vel som Indianeren, er oprindeligt en indfødt Amerikaner. I Nordamerika havde vilde Kalkuner en meget vid Udbredelse, og længe før Opdagelserne blev Kalkuner holdt som Husdyr hos Puebloindianerne i de nuværende sydvestlige Forenede Stater og hos adskillige Folk i Mexico og Mellemerika. I Sydamerika kendte man den imidlertid ikke før det sekstende Aarhundrede, da Europæerne indførte den dertil fra Mellemerika, men saa varede det heller ikke ret længe, før der næppe holdtes et Gæstebud eller Bryllup hos de peruanske Indianere, hvor Kalkunen ikke figurerede som en af Hovedretterne under Spisningen. Om det var en oprindeligt amerikansk Skik at spise Kalkunkød, eller om denne Skik blev indført af Europæerne, ved man ikke med Sikkerhed. Hos Puebloindianerne, hvor man holdt Kalkunerne i Indelukker paa samme Maade, som man senere begyndte at holde Faar, brugte man Kalkundun til Tekstilmateriale, ligesom Hale og Svingfjer blev brugt til Dekoration af ceremonielle Dragter og til Dansemasker.

Mange af de gamle spanske Forfattere og Historieskrivere er meget udførlige i deres Beskrivelser af Indianernes daglige Liv umiddelbart efter Erobringen. Imidlertid har de forsømt et Spørgsmaal ganske betydeligt, nemlig Sygdommene hos Kvæget, det vil sige hos Llamaerne, og de øvrige Husdyr, et Spørgsmaal, der vilde kunne paaregne nogen Interesse nu om Stunder.

Dette Spørgsmaal er ganske forbigaaet af de fleste Forfattere, kun den tidligere omtalte Jesuitpræst Bernabé Cobo har et Par korte Bemærkninger derom. Blandt andet paastaar han, at Hundegalskab var ganske ukendt i Amerika før europæiske Hunde blev indført, og det til Trods for, at Hunde var saa almindelige Husdyr i Amerika, at næppe een Indianerfamilie fandtes, som ikke havde en eller flere Hunde.

Vi ved, at Sygdomme indtraf hos Llamaerne, naar disse fra Højlandet blev ført ned til Kystlandet eller til Skovene Øst for Cordilllererne. Det samme sker den Dag i Dag og gælder rimeligvis for alle Højlandets Dyreformer, der er tilpasset til Højsletternes lette Lufttryk, lige saa vel som Højlandets Indianere med deres enorme Lungekapacitet ikke kan trives i Lavlandet..

Endelig fortæller Cobo om en Sygdom hos Llamaerne, som Indianerne kaldte Caracha; det var en smitsom Sygdom, som mange Stykker Kvæg døde af, og som lignede den Faareskab, der plagede Faareflokkene herhjemme i Europa. Indianerne kurerede denne Sygdom ved at smøre de angrebne Dyr med Smør, eller Fedt, og Svovl.

En gammel „Hof“-Dyrlæge.

*AF DYRLÆGE ELMENHOFF NIELSEN,
HYLLEDE PR. RØNNEDE.*

Hos Dr. I. P. Rasmussen i Fakse havde jeg for nogen Tid siden Fornøjelsen i Doktorsens store Samling af Oldsager, Antikviteter og antikvariske Bibliotek at støde paa et Curiosum.

Det var en haandskreven Codex i stort Kvart og solidt indbundet i Svinelæder med Overfald, omfattende mellem 4 og 500 Sider Tekst. Titlen var:

„Rosz Artzney Buch, welches Wollf Beiszler Ihr Königl. Mayt: zu Dennemarck Norwegen, Zwölff Jahr geweszner Reitschmied, alles selbst gebraucht und Probiret befunden.“

Her foreligger altsaa en „Lægebog“, nedskrevet af Wollf Beiszler. En Patologi kan man ikke kalde det, da Forfatteren hverken anfører Symptomer eller Aarsager til Sygdommene. Dette svarer godt til Tidens Indstilling, hvor Symptomer og Aarsager betragtes som noget underordnet. Diagnosen kunde den dygtige Læge stille ved „første Blik“. Det, som det drejede sig om, var, „hvad man skulde gøre ved Patienten,“ altsaa Recepten, og en saadan Receptsamling er hele Codex'en.

Men hvem er denne Hr. Beiszler, og naar levede han? Han har ikke givet Bogen nogen Datering. Han giver ingen Oplysning om den Konge, han har tjent, er en „Christianus“ eller „Fridericus“. Han udelader helt den da almindeligt brugte kongelige Titel:

„Desz aller durglauchtigsten groszmächtigen Fürsten und Herrn FRIDERICH dem 4ten Erb Könige zu Dannemarck o. s. v.“

Det er nu ikke en almindelig synftig Smedesvend, vi har for os, selv om han betegner sig som „bereden Smed“. Det er en dannet

Mand, som skriver en fast og klar gotisk Haandskrift og et rent Tysk uden Stavefejl, ligesom han mestrer latinske Medicinnavne. Hans Titel vilde nu om Dage have været: „Dyrlæge ved den kongelige Staldetat“.

Men naar levede Hr. Beiszler?

Paa Bogens Forsatsblad er med en anden, daarligere Haandskrift og med daarligere Blæk skrevet:

„Dieser Buch soll mein Sohn Christian Fridrich Gersdorf haben.“

Om Faderen til Christian Fridrich Gersdorf ved man fra anden Side, at han er en Søn af General Frederik Gersdorf, som levede 1651—1724 (Biografisk Leksikon). Denne Søn blev allerede som Dreng indskreven som Fændrik i et Norsk Regiment og har gjort en Mængde Tilføjelser til Bogen. Dette tyder paa, at Hr. Beiszler har været ansat ved Staldetaten og skrevet Bogen omkring 1700.

Et andet Forhold, som hjælper med til at tidsfæste Bogen omkring dette Aarstal er, at Dobbeltefferne i „Wolff“ og „Zwölf“, hvor det sidste „f“ staar omvendt — ff —, er en for den Tid ejendommelig Skrivemaade, som jeg ogsaa har fundet i et paa Pergament udstedt Testimonium af 24' Oktober 1725 for en Gartnersvend paa Gottorp Slot.

Jeg fik Lov til at tage et Par Prøver af Bogens Indhold.

Vor den Wurm.

×	×	×	×	×	×
×	×	×	×	×	×

Job treusam taldan altalabran Job

dieses hänge ihm ein mahl in Mään und schwantz un gib ihm dieses auf einmahl mit brot ein.

Hr. Beiszler anvender her en Trylleformular, som han anbringer baade i Hestens Man og Hale og samtidig giver den ind paa et Stykke Brød.

Senere har han faaet fat paa en endnu kraftigere Formular, som han bruger, naar den første ikke hjælper. I Marginen tilføjer han:

ferner: Eræ×Eræ×pera×Iae×solches gib ihm frisch auf einen Morgen vor den Sonnen Aufgang ehe du dich gewaschen 3 mahl mit den obigen ein.

Man bør lægge Mærke til de i Formlerne anbragte Kors, selv om det er Andreaskors og ikke latinske Kors, som ellers bruges i Symbolikken.

I den første Formel er der 12 Kors anbragt symmetrisk. I Talsymbolikken er „12“ et helligt Tal (Israels 12 Stammer, de 12 Apostle, Dyrekredsens 12 Stjernebilleder, Astrologernes 12 Himmelhuse o. s. v.). De 12 Kors i Formelen er en Paakaldelse af Guds Hjælp, da 12 som et Multiplum af 3 (Guddommens Tal) og 4 (Verdenens Tal) formentes at gøre Paakaldelsen særlig virkningsfuld.

I den anden Formel er Symmetrien brudt, idet der synes at mangle et Kors yderst til venstre. Fandtes dette femte Kors, vilde det være et Stykke kinesisk Symbolik, hvor der regnes med 5 Dimensioner (op og ned, højre og venstre og i Midten) i Modsætning til Vesterlandenes 4 Dimensioner; men det har Hr. Beiszler ikke kendt. Det manglende Kors er ikke en Forglemmelse, men gjort med Vilje, thi, da Formlen skal anvendes i IIIplo, saa faar man $3 \times 4 = 12$.

Som i de fleste Trylleformler er Sproget saa fordrejet og et Sammensurium af Tysk, Latin og Græsk, at det vanskeligt lader sig tyde. Formlen „Eræ Eræ pera Iae“ kan dog vist oversættes til „Udryd med Roden (og af min) Bug bortkaste“ (nemlig Ormene) og faar da lidt Mening.

No. 39: Wenn ein Pferd nicht stallen kan.

nimb 1 Nassel guter roten Wein oder Essig, 1 Messerspitze Krebsaugen, Lorberen und Hoppen Bryder kleingestoszen und $\frac{1}{2}$ løffel voll giess dem Pferd laulich ein, und Ziehe es auf Schaffmistz.

Man skal altsaa i et Glas Rødvin eller Eddike komme en Knivspids fint pulveriserede Krebseøjne, Laurbær og Hoppen Bryder og deraf give Hesten $\frac{1}{2}$ Spiseskefuld ind i lunken Tilstand.

Krebseøjne, som er linseformede Konkremitter fra Krebsdyrenes Maver, og som bestaar af kulsur Kalk, organiske Stoffer o. s. v. og tidligere er bleven anvendt i Medicinen (Hagerups Lexikon) kan ikke anses for at have urindrivende Virkning. De eneste urindrivende af disse Bestanddele bliver Laurbærrene, som indeholder en ringe Mængde ætherisk Olie, og „Hoppen Bryder“, som sandsynligvis er Humlekopper, der af Vogel i hans Artzneimittellehre S. 362 anføres som urindrivende.

Men saa kommer som Rosinen i Pølseenden, at man skal trække Hesten hen paa Faaregødning. Det er Irritationen af de fra Faaregødningen opstigende Ammoniakdampe, som skal faa Hesten til at stalde.

Dette Middel var for et halvt Aarhundrede siden kendt af gamle Folk her i Sydsjælland. Havde man ikke Faaregødning til sin Raadighed, fremkaldte man en stærkere Udstrømning af Ammoniak ved at ryste op i Strøelsen under Hesten. Ja, Idéen var saa rodfæstet, at

man gjorde det symbolsk ved at drysse nogle Straa frisk Halm under Hesten.

Noget om det er der jo, som bekendt er Heste tilbøjelige til først at stalde, naar de er kommen ind i deres Spiltov.

Bogen har imidlertid flere og kraftigere Midler.

Den yngre Haand (Baron Gersdorff) har tilføjet:

item auch die fliegen in den winckel des Kirche aufkriechen und fast die spanische Fliegen gleich, dieselbe in den schlauch gesticht, es hilfft auch.

Hvad det er for Kirkefluer, som ligner spanske Fluer, Baronens vil stikke i Skeden (ikke Svælget) paa Vallaken, er ikke saa let at tyde.

Det var allerede paa den Tid almindelig bekendt, og Baronens har sikkert ogsaa været vidende om, at *Cantharides* (*Lytta vesicatoria* F), naar de som Pulver eller navnlig som Tinktur, ofte i pervers Hensigt, appliceredes oralt, hos Mennesket havde en ophidsende Virkning paa Urin og Kønorganer.

Den senere saa berygtede Marquis de Sade — i den sidste Halvdel af det 18. Aarh. — lod naar han havde „ungt Selskab“ uddele Chokoladebonbons, der var imprægnerede med *Cantharidetinktur*, til Selskabet, for at more sig over den Virkning, det havde paa de paagældende af begge Køn.

F. Møller omtaler i sit Værk: *Mandommens Igenerhvervelse* Vol. S. 69 (København 1818) ogsaa *Cantharidetinktur* som Middel til at opnaa Erektion. Denne kunde blive saa voldsom, at den holdt sig længe efter Ejaculationen.

Baronen beslutter efter denne sin Viden at anbringe den levende spanske Flue paa selve „Aastedet“, hvor den ved sit „Bid“ kan overføre det virksomme Stof til det syge Dyr og fremkalde den ønskede Virkning. Desværre var og er den spanske Flue saa temmelig sjælden her i Landet, hvorfor Baronens maa ty til Surrogater af lignende Insekter.

De af Baronens beskrevne „Kirkefluer“ er muligvis de saakaldte Majorme (*Vermes Majales*). Under dette Navn er to forskellige Insekter bekendte, nemlig: *Meloë proscarabæus* og *Meloë majalis*, der ligesom *Canthariderne* hører til *Oliebillernes* Slægt. De indeholder et lignende noget svagere virkende Stof som *Canthariderne*, men ved indvortes og fortsat Anvendelse virker det næsten lige saa irriterende paa Mavens og Tarmkanalens Slimhinder og paa Urinredskaberne som *Canthariderne*, for hvilke de kan anvendes som et billigt Surrogat, men i større Doser og mere koncentreret. (H. C. Hertwig: *Læren om*

de veterinære Lægemedler. 1856. S. 364). Disse Kirkefluers Tilstedeværelse var dog i væsentlig Grad afhængig af Aarstiden.

Baronen kender et endnu simplere Middel, som den Gang altid var ved Haanden, og tilføjer:

item eine lausz aus den Kleider oder vom haubt wird auch gebraucht.

Baronen anvender saaledes en Krop eller Hovedlus, som den Gang var lette at faa fat paa, som en Slags „Reiztherapi“. Men hvorledes applicerede man nu disse Dyr uden at komme for Skade at „knække“ dem forinden?

Her ved Hr. Beiszler Raad. Han skriver:

Man kan auch wohl durch 1 Federkeil 3 lebendiger Menschen Lausze in den Schlauch blassen.

„den Slauch“ betyder her ikke Svælget, men „Avlelemmet paa de største Dyr, især Hesten og Æslet“ (Jacob Baden, Dansk-Tysk Ord-bog 1797), hvilket er heldigt, hvis Hesten skulde faa i Sinde at blæse først.

Denne „Lusekur“ er i Folkemedicinen bleven bevaret langt ned i Tiden og huskes saa sent som omkring 1870.

Naar en Hest har en Overfyldning af Tarmene, specielt Stortarmen, enten det er med Fodermasse eller Luft, vil Tarmen udøve et Tryk paa Blæren, hvilket paa Dyret virker, som om Blæren er overfyldt. Dyret vil derfor gøre sig Anstrengelse for at udtømme den formentlig overfyldte Blære; men da dette forlængst er sket, medfører Dyrets Anstrengelser ingen Udtømmelse, og Lægmand tror, at Hesten ikke kan komme af med Vandet, en endnu meget almindelig Annamense for Kolik.

Frederik Petersen fra Æblenæs, Damsholte Sogn paa Møen, fortæller:

Som Dreng — ca. 1870 — saa han en Vallak ligge paa Møddingen og vælte sig i Koliksmerter. Ejeren og nogle tilkaldte Naboer stod og saa paa Hesten og var enige om, at „den ikke kunde blive af med Vandet“.

En af de tilstedeværende udtalte som sin Mening, at kunde man faa fat paa en Lus og faa den anbragt paa Hestens Kønslem, skulde Vandet nok komme.

I sin barnlige Naivitet troede Frederik Petersen, at Lusen skulde kravle op gennem Urinrøret og saaledes bane Vej for Urinen.

Frederik Petersen og maaske ogsaa Manden, der anbefalede Lusekuren, har næppe haft den rigtige Forstaaelse af den. Det er Berøringen af de erogene Zoner omkring Orificium urethrae externum og hos

Hunduret Clitoris, der fremkalder en Kildenhed, der let fører til Afsang af Urinen. Det var altsaa Meningen, at Lusen skulde anbringes i Hestens Skede og ved sine Bid og sin Kravlen paa Glans fremkalde den fornødne Kildning.

At der kunde være en Smule Mening heri, turde begrundes med:

1. Den hvinske Hoppe vil ved den mindste Berøring af dens Bagparti under hvirvlende Pisken med Halen afsætte slimblandet Urin.
2. Selv har jeg set, at en Mand her i Hyllede ved at stryge en Ko med Knoen af sin Finger opad Mellemkødet lige under Køns-spalten fik Koen til at urinere.
3. Ammer og Barnepiger tillader sig hos ganske smaa Drenge, naar de vil have dem til at afsætte deres Vand, da at lege med og pirre ved deres Avlslem og opnaar derved deres Ønske. (Campe: Onani, S. 103).
4. Endelig viser min Journal fra 20. April 1893 følgende:

„En Lærer Jensen i T. tilhørende ældre, skimlet Vallak havde været paa Markarbejde den foregaaende Dag til Aften. Da den kom hjem, drak den godt og aad noget Hø, men vilde ikke æde sit Kvældsfoeder. Da Hesten ikke havde staldet hverken i Stalden eller under Arbejdet, mente Ejeren, at den var „kørt over Stald“.

Hesten var ikke urolig, men saa sig til Baglivet. Gødningen var løs, Tarmbevægelsen ubetydelig. Hesten fik et Aloepulver for Kolik.

Jeg bemærkede, at Hesten stod og løftede paa Bagbenene. Pr. rectum følte Blæren ret godt fyldt. Uroen i Bagbenene tiltog, og et Par Timer efter var Blæren vokset til den dobbelte Størrelse. Katherisering blev forgæves forsøgt. Jeg smurte derfor Hesten i Mellemkødet langs Urinrøret med Oleum hyascyami og lod strø Faaregødning under den.

En Timestid efter afsatte Hesten et Par Potter Urin.

Hesten fik varme Vandomslag paa Lænden, som skiftedes hver halve Time. I Løbet af Dagen gaves 3 Pulvere af 1 Gram Bræk-vinsten + 10 Gram Salpeter. Næste Dag var Hesten rask.“

Fra Øm Kloster: De gamle Hestesko.

Af Dyrlæge K. Albertsen, Silkeborg.

Den lille Landsby Emborg, som ligger paa en Halvø mellem Mossø og Gudensø, ikke langt fra Gl. Ry, findes Ruinerne af det tidligere Øm Kloster. Om Klosters Historie har vi den største Viden fra dets egen Krønike, „exordium carae insulae“, der er bevaret i original Haandskrift og som fortæller om dets Oprindelse og Udvikling indtil Aar 1267. Her kan kort berettes, at det i 1172 blev grundlagt af Cisterciensermunkene og ved gavmilde Gaver, særlig fra Biskop Svend af Aarhus († 1191), snart blev rigt og anset. Omkring Midten af det 13. Aarhundrede blev der bygget store Klosterbygninger og en ny stor Kirke. Det vides, at Klosteret en Overgang ejede Jordegods i 15 jyske Herreder, Kirker og Fiskegaarde, og Gaarde i Byerne Aarhus, Horsens og Ry.

Efter Reformationen, hvor Klostrene blev ophævet, fik Cistercienserordenens Klostre en Særstilling, idet de kom ind under Kronens Tilsyn og fik en lempeligere Afvikling. Tilgang af ny Munke blev forbudt, og de, som fandtes, kunde forlade Klosteret.

Om Klosters Størrelse giver de afdækkede Fundamenter af selve Kirken, Klostergangen omkring Kloster- eller Fratergaarden, Fløjbygningerne og den søndre Hegnsmur et Begreb; de egentlige Klosterbygninger har ligget over et Areal paa mere end to Tønder Land. Udenfor dette Klosterareal har der ligget Værkstedsbygninger, bl. a. en Smedie og en Teglovn. En bevaret Opgørelse fra en Syns og Registreringsforretning i 1554 giver et yderligere Bidrag om Klosters Størrelse; der nævnes om Beholdningen af Fødevarer: 10 Td. Smør,

14 Td. Sylte, 6 Td. Aal, 1 Td. Gaasekød og 50 røgede Gæs, 7 Oksekroppe, 47 Faarekroppe, 150 Sider gl. Flæsk og 1500 Sider fra sidste Aars Slagtning, 4000 Snese Hvillinger, 15000 Flynder m. m. foruden et anseligt Antal Tønder Øl. Besætningen bestod af 27 Køer, 16 Kvier, 130 Stude og Staldøksne, 120 Faar, 33 Heste og 100 Svin.

Et velforsynet Spisekammer og en i Forhold til de magre Jorder omkring Emborg meget anselig Besætning! Registreringsprotokollen viser dog, at ikke alt er gaaet til Klosters Underhold, men at der har været Export til Lybæk baade af det slagtede og det levende. Det store Antal Stude og Staldøksne tyder ogsaa paa, at Klosteret, som paa den Tid var under Kronens Tilsyn, var ligestillet med Adelsgaarde og Sædegaarde, der siden 1524 havde Eneret paa Opstaldning af Fedekvæg.

At Klosteret tidligere ogsaa har haft anselige Levnedsmiddelforraad, er uden for al Tvivl; det havde Forpligtelse til foruden vejfarende at tage imod Bispen fra Aarhus, som iøvrigt havde eget Hus ved Klosteret, og Kongen med Følge, og hvor meget det kunde betyde, siger Krøniken os ved at fortælle om Enkedronning Margrete (efter Kristoffer), „der lagde en saadan Tyngde paa os, at hun paa vor Bekostning i to Nætter dvælede hos os med 1600 Ryttere foruden de tilhørende Løbere og Fodfolk, rent bortset fra de Klerke og Riddere, der for Kæremaals Skyld søgte Hoffet.“

Om Klosters Størrelse med Hensyn til Antallet af Munke ved man intet; Registreringen viser, at der har været ca. 100 Sengsklæder til Tyende og Gæster, men siger intet om, hvor mange der var til Munkene og Eleverne ved den til Øm Kloster knyttede Skole, men deres Antal har ikke været stort. Til Sammenligning anføres, at i det rigeste Cistercienserkloster Sorø har der vist aldrig været over ca. 30 Munke. For at bestride Arbejdet i Mark og Have og Fiskeriet var der derfor knyttet et større Antal Lægbrødre til Klosteret, ogsaa som Haandværkere.

Klosteret ophævedes og blev lukket 1560, og Aaret efter befaled Frederik II, at Emborg Kirke med Søvnhus, Omgang og andre unyttige Huse skulde nedrives og føres til Skanderborg til Opbygning af Slottet der, og det, Kronen levnede, tog Egnens Bønder.

Efter Stiftelsen af „Historisk Samfund for Aarhus Stift“ skabtes Interesse for det gamle Kloster; Samfundet købte i 1911 det af Tomten, som var at faa, og fra 1912 begyndte med Nationalmuseets Bistand der arkæologiske Undersøgelse under Ledelse af Arkitekt C. M. Smidt.

Øm Kloster er nu med sine Udgravninger og sine to Museer, Klosterhuset og Kirkehuset, en Seværdighed af Rang og af allerstørste

medicinsk-historisk Interesse, hvilket hovedsagelig skyldes det meget store Arbejde, som Dr. med. Kr. Isager har gjort ved at gennemgaa alle de hidtil fundne Skeletter fra Kirken og den tilliggende Kirkegaard.

Dr. Isager har herom udgivet en meget interessant Bog i 1936: „Skeletfundene ved Øm Kloster“ med Undertitel: „Til Belysning af middelalderlig Patologi og Klostret som Hospital“. Ved sin nøje Undersøgelse af Skeletfundene har Dr. Isager paavist, at der maa have været en betydelig Hospitalsvirksomhed i Øm; herpaa tyder de mange patologiske Forandringer paa Knoglerne og de umiskendelige Tegn efter Behandling, saaledes som det ses ved Knoglebrud, Trepanationer, Benmarvsbetændelse m. m. paa de mange Fotografier, der ledsager Teksten i Bogen.

Den sidste Del af Dr. Isagers Bog fortæller om Klosterhospitaller og Munkemedicin og kommer her ind paa en Del Sygdomme og den Tids Behandling af dem; en særlig Omtale er viet Middelalderens berømte Lægskoler, bl. a. de kirurgiske Skoler i Salerno og Bologna. Til sidst fortælles om Forholdene i Norden og den livlige Forbindelse med det sydlige Udland, især fra Kirkens Side i Form af Embeds- og Studierejser, hvorved Kendskabet til de ny medicinske Skoler og deres Lægebøger vides at være kommet hertil. Efter Dr. Isagers Mening maa vi paa Lægekunstens Omraade regnes for at have været fuldt paa Højde med Samtiden; Skeletfundene i „cara insula“s Ruiner synes at give haandgribelige Beviser herfor.

„Kirkehuset“ ved den gamle Kirketomt indeholder de i Bogen omtalte Skeletdele, som er opstillet i Skabe i en vel anskuelig Form med Forklaring paa de patologiske Forandringer, der ses; endvidere er der paa Væggene Illustrationer fra middelalderlige Lægebøger til Forklaring af Datidens Behandling af en Del Sygdomme, samme Behandling, som paa enkelte Skeletdele kan ses at have fundet Sted, og som har været af kirurgisk Art. Behandlingen i Klosterhospitalet har vel ellers overvejende været medicinsk; der lagdes stor Vægt paa Diæt og Anvendelse af Lægeplanter, som dyrkedes i Klosterhaven. Da Udgravningerne i Øm begyndte, voksede der giftige Bulmeurter af Frø, som man mener har ligget saa dybt begravet, at de ikke har haft Betingelser for at spire, før de nu efter maaske Aarhundreders Hvile atter lever op. Ved nøjere Eftersyn af Floraen paa Pladsen fandtes ogsaa Katost, Skarntyde, Tandbæger, Kransburre, Hjertespan, Spanskørvel og Svaleurt, alle gamle Lægeplanter, som ikke findes vildtvoksende paa Egnen. Tillige fandtes i Aaen den vel kendte Calmus.

For at give en Forestilling om de gamle Munkes Klosterhave er der

af Hr. Apoteker J. Lind, Viborg, anlagt en Have omkring den anden (og først byggede) Museumsbygning, „Klosterhuset“, med Udplantning af 66 Planter i retvinklede Parceller. De fleste af Planterne er Lægeplanter, og mange af dem fra Emborg som ægte Efterkommere fra den gamle Klosterhave. Urterne har ogsaa været anvendt i stor Udstrækning til de syge Husdyr; det giver de gamle Raad om Sygdomme hos Dyr tydeligt Udtryk for.

I „Klosterhuset“, der byggedes i 1922—23 ved Østsiden af den søndre Klostergaard, findes midt i Lokalet i et Sarkofag med Glas over Skeletterne af Abbed Jens og Aarhusbispens Peder Elavsen. Abbed Jens er let kendelig paa sin astrofiske venstre Overarm og tilhørende Skulderblad med talrige Osteofyter, Tegn paa en langvarig suppurativ Betændelse. Om ham fortæller Krønikken: „Han døde i sin Embedstid (1246—1249) megen Modgang. Thi stor Splid var paa den Tid udbrudt mellem Kong Erik og hans Broder Hertug Abel. En Følge heraf var, at vore Heste paa Inæs bortførtes af Tyske. Og da Hr. Abbed Jens forfulgte disse Fremmede, blev han af disse omtalte Røvere taget til Fange og ramt af et alvorligt Hug i venstre Arm.“

Om Bisp Peder Elavsen hedder det, at han blev begravet 1246 foran Jomfru Mariæ Alter i den nye Kirke; her er hans Grav ogsaa fundet, men paa Grund af Fugtighed paa Kirketomten er Skeletterne af ham og Abbed Jens indsat i Klosterhuset.

Langs Væggene i Klosterhuset er opstillet Fund af Inventar, Genstande og Bygningsdele fra Klostret og i en Glasmontre langs den østlige Væg er fremlagt Smedejerns genstande som Nagler, Knive m. m. og deriblandt ogsaa en hel og en halv Hestesko uden nærmere Angivelse.

Før den nærmere Omtale af disse Sko maa kort fortælles om Beslagkunstens ældre Historie, at Hestesko her i Landet kun kan føres tilbage til Tiden omkr. Aar 1100, fra hvilken Tid den saakaldte keltiske Skotype optræder. Omkring Aar 1300 afløses den af den spanske Sko, som atter erstattes i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede af den gammeltyske Sko. En nærmere Omtale af disse Skotyper er foretaget i Den Kgl. Veterinær og Landbohøjskoles Aarsskrift for 1923, hvor Hr. Prof. P. Grunth meget indgaaende har beskrevet og tidsfæstet deres Forekomst her i Landet. Undersøgelsen af Skoene fra Øm er da ogsaa i væsentlig Grad foretaget ved Støtte fra denne Afhandling.

Den hele Sko, som dog er lidt defekt i den ene Skogren, er af spansk Type med karakteristiske Kendetegn: Hagerne er skraat nedad og fortil stillede, der er Rejsning af Skogrenene bagtil og ogsaa fortil mod Taastykket, og Skoens ydre Rand er jævnt forløbende. Den øver-

ste Flade af Skoen er svagt hældende indad; Reglen er ellers, at denne gennemgaaende er vandret fra Side til anden. Det er en lille Sko; den maaler i ydre Omkreds fra Hage til Hage 25,5 cm og i Længden kun 9 cm, regnet fra det forreste Punkt paa Taastykkets ydre Rand til Forbindelseslinien mellem Skogrenenes bageste Ender. Den største Vidde er 8,3 cm. Skoen er lidt skæv, idet den ene Hage er 25 mm høj, den anden 23 mm; da den lave Hage er i samme Side som den defekte Skogren, er det rimeligt at tænke sig, at det skyldes skævt Slid; Der findes Ridsning; Sømhullerne er anbragt temmelig langt fremme og er aflang-firkantede i Skoens Længderetning og er store i Forhold til Skoen (5×7 mm). Sømhullernes Dybde (Afstanden fra Skoens ydre Rand) veksler fra 7 til 10 mm.

Fig. 1. Spansk Sko.

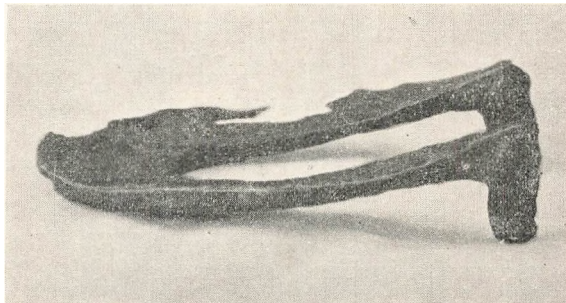

Fig. 2. Spansk Sko.

Foruden den spanske Sko haves som omtalt en Halvdel af en Hestesko, utvivlsomt af gammeltysk Type, kendetegnet ved sin lige

Skorand, sin meget brede Skogren og ved, at den øverste Flade er tydeligt skraanende nedad fra Skoens ydre Rand mod den indvendige.

Som Illustrationen viser, er det en svær Skotype, der virker plump i Forhold til den spanske Sko. Taaspidsen er slidt af, saa der mangler ca. 1 cm i dens Længde, som har været ca. 11,5 cm. Vægten er 130 g, heri indbefattet et Søm. Skogrenenes Bredde er henholdsvis 2,7, 3,7 og 1,7 cm og Sømhullernes Dybde fra 7—9,5 mm. Der findes en svag Ridsning og 3 Sømhuller, hvoraf kun det forreste er synligt og forsænket. Det midterste Sømhul er tillukket af Rustdannelser; i det bageste sidder et Søm, hvis Hoved rager frem paa Skoens Underflade og er nærmest aflangt-firkantet i Skoens Længderetning. Sømklungen er kort og kraftig og rager 14 mm op over Skoen; den er fladtrykt aflang-firkantet i samme Retning som Hovedet. Sømspidsen er lidt defekt, men viser tydeligt nok, at Sømmet er vejnet ved Nedadbøjning uden Afknibning af Spidsen.

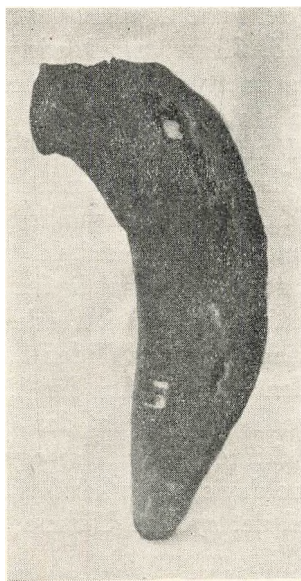

Fig. 3. Den gammeltyske Sko.
(Halv Sko.)

Bemærkelsesværdigt ved dette Skofragment er en Rejsning af Skogrenen bagtil ligesom ved den spanske Sko, og en svag Rejsning fortil, et Forhold, som ellers ikke skulde findes ved den gammeltyske Sko, men utænkeligt er det ikke, at det er en Overgangsform, maa-

ske lavet af en Smed, som ogsaa har været vant til at smede spanske Sko.

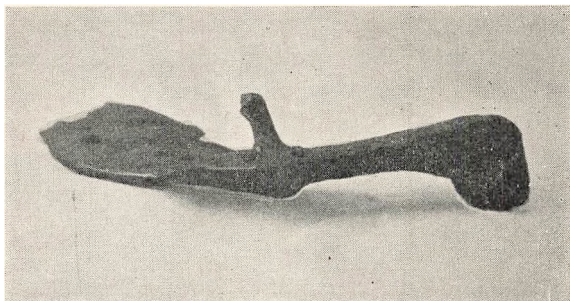

Fig. 3. Den gammeltyske Sko.
(Halv Sko.)

De sparsomme Fund af Hestesko fra Øm Kloster er af væsentlig Interesse, idet de lader sig tidsfæste. P. Grunth meddeler, at spanske Sko som tidsfæstede Fund kun findes paa to Steder: Sjørring Volde i Thy (fra det 13. Aarh.) og Borringholm ved Horsens (fra det 14. Aarh.), og af gammeltyske Sko to Eksemplarer fra Laksegade i København fra sidste Halvdel af det 16. Aarh.

Hertil kan nu føjes Klosterfundet, som desværre kun kan tidsfæstes til selve Klostrets Levetid, idet Fundet af Skoene sammen med andre mere nøjagtigt tidsfæstede Genstande ikke giver noget Holdespunkt, da Klostertomten efter Hr. Arkitekt C. M. Smidts Angivelse i den Grad er gennemrodet, at man finder Genstande fra det 13. Aarh. sammen med andre fra det 16. Aarh. Om den spanske Sko kan derfor kun antages, at den er fra Tiden før 1500, og om den halve gammeltyske Sko, at den er fra Tiden før 1560, da Klostret nedlagdes. Dens Form kan godt tyde paa, at den er ældre end Fundet fra Laksegade; man maa i denne Forbindelse ogsaa regne med, at denne Skotype sikkert er forholdsvis tidlig kendt i Klosteret, da det jo stod i livlig Forbindelse med det sydlige Udland, ogsaa haandværksmæssigt set.

Fund af spanske og gammeltyske Sko er ellers ikke sjældne, og man finder ofte saadanne paa Museer, men de er gerne henlagt i Montrer uden Angivelse, f. Eks. i Skanderborg Slotskirkes Taarn, hvor der er en lille Samling Oldsager og derimellem nogle Hestesko i en Dynge, hvoraf de øverste er af gammeltysk Type.

I Tilknytning til Fundene fra Øm Kloster skal her omtales et Fund af en Munkesten fra en Teglovn, der har ligget ved den tidligere Pinds Mølle. Lidt Nord for Møllen ved Gudenaens Udløb har ligget Vis-

sing Kloster, et Nonnekloster af Benediktinerordenen, om hvilket der vides meget lidt. Det var omtrent øde i første Halvdel af det 15. Aarh., hvorfor Aarhusbispen Ulrik (1424—1449) lod det ophæve og henlagde det til det nærliggende Voer Kloster, som laa omtrent ved den nuværende Kloster Mølle. Voer Kloster fik Lov til at bestaa efter Reformationen, idet „Munkene i Wore havde Frihed til at gaa eller blive, dersom de vilde leve og lære efter det hellige Evangelium.“ Efter 1552 fandtes der ikke Munke, og Klostret endte med 1568 at blive lagt ind under Skanderborg, som lagde det ganske øde det samme Aar.

Tegloven ved Finds Mølle har utvivlsomt hørt til Vissing Kloster. Den er muligvis benyttet ogsaa af Voer Kloster og maa saa antages at være sløjft efter Reformationen, da Munkene efter den Tid ingen Brug har haft for den. Munkestenen er fundet for ca. 3 Aar siden ved arkæologiske Undersøgelser og findes for Tiden i Øm, men tilhører Nationalmuseet. Da denne Sten har ligget i ubrændt Tilstand, har en Hest ved et Tilfælde traadt i den og sat et tydeligt Aftryk af det meste af en Sko, som kan ses at være af gammeltysk Type. Skoen er kun ca. 11 cm lang og Skogrenens største Bredde ca. 3,5 cm; der er Aftryk af 3 Sømhoveder i den ene Skogren og det forreste i den anden, og de er som almindeligt aflang-firkantede, men sidder paa tværs af Skogrenens Længderetning, som det kan ses paa Fig. 5; det samme kan ses paa Skoen fra Laksegade.

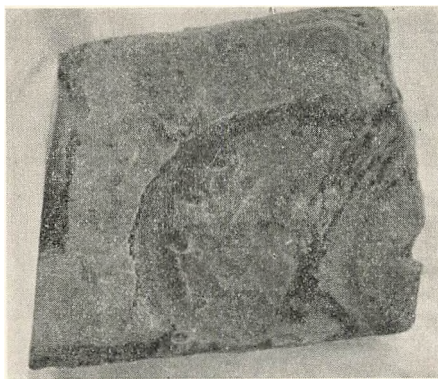

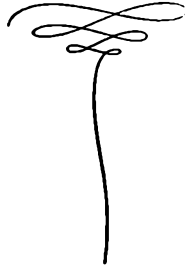
Fig. 5. Aftrykket af Sko i Munkestenen fra Tegloven fra Vissing Kloster.

Om de gamle Sko kan siges, at de ikke har været særlig praktiske med Hensyn til deres fremstaaende Sømhoveder, idet Skoene nødvendigvis hurtigt er gaaet løse, fordi Sømhovederne tidligt slides op. Man maa antage, i hvert Fald for den gammeltyske Skos Vedkommende, at den med sin brede Skogren fortrinsvis har skullet beskytte Hovens

Underflade mod Tryk fra Sten og andre haarde Ujævnheder paa den Tids daarlige Veje.

Ved Øm Kloster kunde man godt vente sig et langt rigere Fund af Sko i Betragtning af den Kendsgerning, at der har været en Smedie knyttet til Klostret; Inventarielisten fra 1554 fortæller os det og angiver, hvilke Redskaber, der har været i den, bl. a. „1 Naffuell Kramppe att slaa Hæst skueseem udi“ og Fund af jernholdige Slagser Syd for Klostrets søndre Hegnsmur tyder paa, at Smedien har ligget der i Nærheden. En Udgravning her vil ventes at kunne give Resultater, men foreløbig har man, som naturligt er, holdt sig til Kirken, Klostergaarden og Kirkegaarden; af Kirkegaarden menes højst ^{1/15} at være afdækket.

Et Besøg i Øm Kloster i det skønne typiske jyske Landskab er en uforglemmelig Oplevelse, ikke mindst for historisk interesserede Dyrkere af human og veterinær Medicin, som her ser et Stykke Middelalder draget frem i Nutidens Lys med værdifulde Bidrag til deres Fags Historie.

Træk af den kunstige Udrugnings Historie.

AF DYRLÆGE PHILIP HANSEN, KNARREBORG.

I de senere Aar, hvor Fjerkræholdet har grebet mere og mere om sig, og hvor især den kunstige Udrugning har antaget Dimensioner, som faa eller ingen for et Par Sekler siden havde tænkt sig, kan det have sin Interesse at se lidt paa, hvorledes den historiske Udvikling af den kunstige Udrugning har formet sig. Vi maa da her, ligesom paa saa mange andre Felter, først vende os mod et af de ældste Kulturlande, Ægypten, hvor efter al Sandsynlighed de første kunstigt udrugede Kyllinger saa Dagens Lys.

Allerede *Demokrit* og *Aristoteles* beretter om Udrugning af Kyllinger i Ægypten ved Hjælp af den Varme, der udvikledes ved Gæring af Gødning; da de ikke omtaler Metoden nærmere, har de næppe haft noget indgaaende Kendskab dertil. *Diodôros Siculus*¹⁾ omtaler, at Ægypterne i flere Aarhundreder havde benyttet Ovne til Udrugningen, men nævner ikke noget nærmere om, hvorledes dette foregik. Det er da ogsaa sandsynligt, at *Plinius*²⁾ mener disse Ovne, naar han omtaler, at han har set Æg blive udklækkede ved at blive lagt paa en Seng af Straa og udsat for kunstig Varme. Forøvrigt brugte de ægyptiske Præster at udruge Æg af de hellige Slanger ved at lægge

1) *Diodôros Seculus*, græsk Historieskriver paa Cæsars og Augustus Tid. Hans store Universalhistorie er til Dels gaaet tabt, bevaret er bl. a. den ægyptiske Oltids-historie. D. havde selv opholdt sig i Ægypten.

2) *Gajus Plinius Secundus*, romersk Forfatter, f. i Comum 23 e. Christ., højstaaende Embedsmand. Hans store *Naturalis historia* i 37 Bd. er endnu bevaret. Omkommet ved Vesuv's Udbrud 79.

Æggene paa Sten, der var svagt udhulede, og udsætte disse for den brændende Sols Straaler (Mundtlig Meddelelse, R. Froehner).

Først *Abdallatif*, der opholdt sig i Ægypten i det 13. Aarhundrede, giver os nogen, omend ufuldstændig, Beskrivelse af disses Ovne, der var af Mursten, 8 Fod lange, 6 Fod brede og 4 Fod høje, hver Ovn kunde tage 2000 Æg, Opvarmningen foregik ved Hjælp af brændende Ko^s og Kamelgødning; efter 10 Dages Forløb lystes Æggene, og de daarlige blev kasseret.

En nøjere Beskrivelse af disse ægyptiske Rugeovne, Mamels som de kaldtes, faar vi dog først af Rejsende omkring Aar 1700 og i de første Aar derefter; en detailleret Beskrivelse er især givet af en Pater *Sicard*. De ægyptiske Rugeovne laa saa godt som alle i og omkring den lille By *Berme*, ca. 20 miles fra Kairo. Betjeningen af Ovnene gik i Arv fra Far til Søn i mange Generationer. De faa Ovne, der laa andre Steder i Ægypten, blev da ogsaa passet af Folk fra *Berme*, der, naar Rugesæsonen (Efteraaret) nærmede sig, rejste til disse Steder. Da der maatte betales en fast Afgift af hver Ovn, er vi i Stand til at danne os et Billede af Ovnenes Antal, og man regner med, at der omkring Midten af det 18de Aarhundrede var 386 Ovne i Drift; da hver Ovn i Sæsonens Løb udrugede 240,000 Kyllinger, skulde der altsaa i Ægypten paa denne Tid blive udruget 92.640.000 Kyllinger om Aaret.

Ogsaa fra Europa var der Bud efter Mændene fra *Berme*, saaledes skal allerede en af Storhertugerne af Toscana, af Medicierne Slægt, vistnok *Ferdinand I* (1587—1609) have indkaldt en Ægypter til at anlægge en Udrugningsanstalt i Florens, der skal være lykkedes ret godt.

Den franske Fysiker *Réaumur* (f. 1683, død 1757), der er os saa velkendt fra Termometrien, har i sin Bog: „*Art de faire eclore et d'eleverer en toute saison des oiseaux domestiques de toutes especes etc.*“ Paris 1751, givet os en god Beskrivelse af disse Mamels, saaledes som de saa ud paa hans Tid, og saaledes som de antagelig har set ud i mange Aarhundreder. Beskrivelsen er i Hovedsagen bygget paa Pater *Sicards* Meddelelser.

Ovnene var smaa Teglstensbygninger, midt igennem gik en 3 Fod bred Korridor (I paa Fig. 1), Adgangen til Korridoren var gennem et Hul (C) ikke større, end at en Mand lige kunde krybe ind, dette Hul var den eneste Adgang til Bygningen (se ogsaa Billedet paa sidste Side). Paa begge Sider af Gangen laa Ovnene (O) lige over for hinanden, disse var lige store, omtrent 3 Fod høje, 4 à 5 Fod brede og 12—15 Fod lange, hver Ovn deltes i en øverste og nederste Etage, der stod i Forbindelse med hinanden ved et rundt Hul (R), øverst

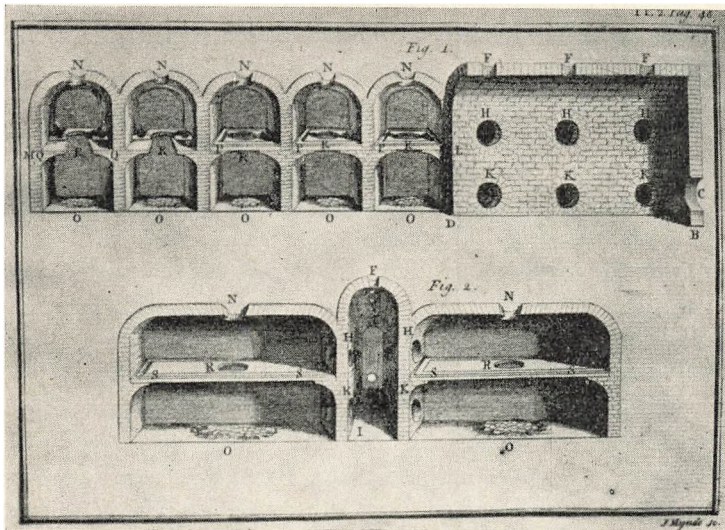

Fig. 1.

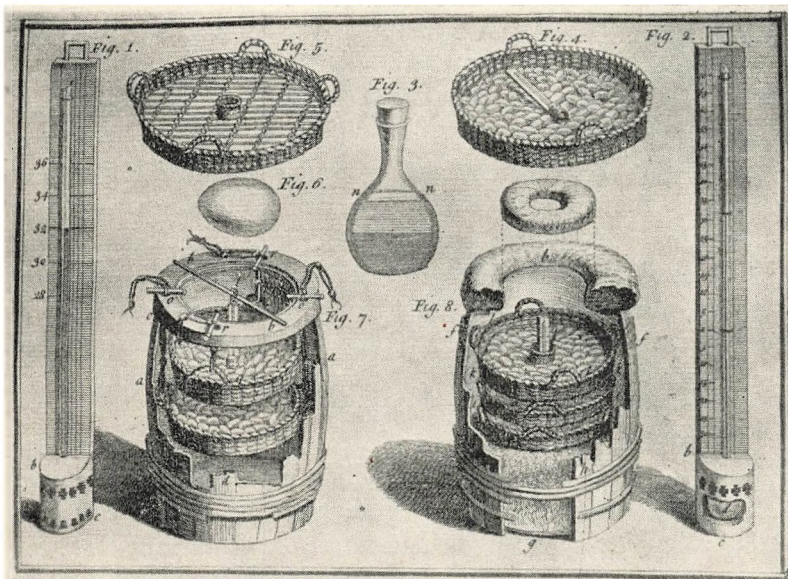

Fig. 2.

i Ovn^{en} var et Røghul (N). Æggene lagdes i de nederste Rum, 4 à 5000 i hvert, og i det øverste Rum tændtes en Ild, der brændte paa lange, smalle Ildsteder langs Væggene, Brændselsmaterialet var tørret Ko^s eller Kamelgødning, der var i Stand til at give en jævn og svag Varme. Der opvarmedes 2 à 4 Gange om Dagen, 1 Time ad Gan^{gen}; naar Røgen var trukket ud, tilstoppedes Hullerne. Der tændtes kun Ild den første Uges Tid, derefter skulde Ovnene være tilstrækkeligt gennemvarmede, og Æggene fordeltes da i begge Kamre. Gennem Hullerne (H og K) var det muligt for Oppasserne at pusle Æggene og fjerne de daarlige. Æggene laa paa Blaar eller Uld.

Réaumur var selv den første i Europa, der forsøgte at sætte den kunstige Udrugning i Gang i større Maalestok. Til sine første Forsøg anvendte Réaumur store Tønder, hvori Æg, der var lagt i flade Kurve, laa lagvis oven paa hinanden; Tønderne blev sat ned i Møddingen og omgivet af Møg paa alle Sider. Resultatet var dog ret kummerligt, vistnok fordi Varmen blev for stærk. Det var da ogsaa først efter, at Réaumur begyndte at benytte Termometret til at regulere Varmen i sine „Udrugningstønder“, at Resultatet blev noget bedre.

Paa Fig. 2 ser man to forskellige Udrugningstønder. I den til venstre er Æggekurvene hængt op med et mindre Melletrum, i den til højre er Kurvene lagt lige oven paa hinanden. I Midten af Kurvene var et Hul, hvorigennem Termometret kunde sænkes ned. Kolben paa Midten af Tavlen er et gammeldags „Smørtermometer“, som Réaumur anbefalede Bønderne at benytte i Mangel af rigtigt Termometer. Varmen reguleredes ved, at man enten tog Tønderne op af Møddingen, eller, hvis man ønskede mere Varme, lagde nyt Møg omkring dem. Réaumur forbedrede ogsaa paa anden Maade sin Rugemaskine; paa Fig. 3 ses en lidt anden Konstruktion, omend Princippet er det samme, Anvendelsen af Gødningsvarme. Som det vil fremgaa af Illustrationen, byggedes der en Mur op ad Møddingen, fra Aabninger i Muren gik Kasser ind i Møddingen, saaledes at disse Kasser blev omgivet af Gødning, ind i disse Kasser førtes Æggene, liggende paa Bakker, der paa Hjul kunde rulles ud og ind, ved at lukke Aabningen mere eller mindre tæt, kunde Varmen reguleres. Réaumur anbefalede ogsaa at anvende Varmen fra Bagerovne.

Et Spørgsmaal, der var afgørende for, om hele Sagen skulde faa nogen som helst Betydning, var Kyllingernes Tilværelse den første Tid efter, at de var kommet ud af Ægget. Ogsaa denne Side af Sagen løste Réaumur i nær Lighed med sin Rugemaskine, idet han ogsaa her anvendte Gødningsvarmen. Paa Fig. 4 ses en saadan kunstig Kyllingemoder, der bestod af Kasser, der var sænket ned i en Mødding, foroven var de aabne, men kunde lukkes mere eller mindre tæt

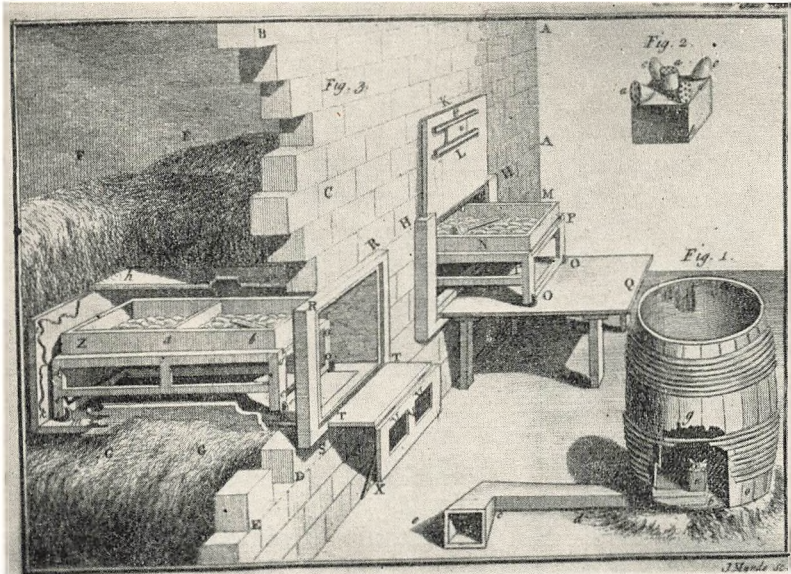

Fig. 3.

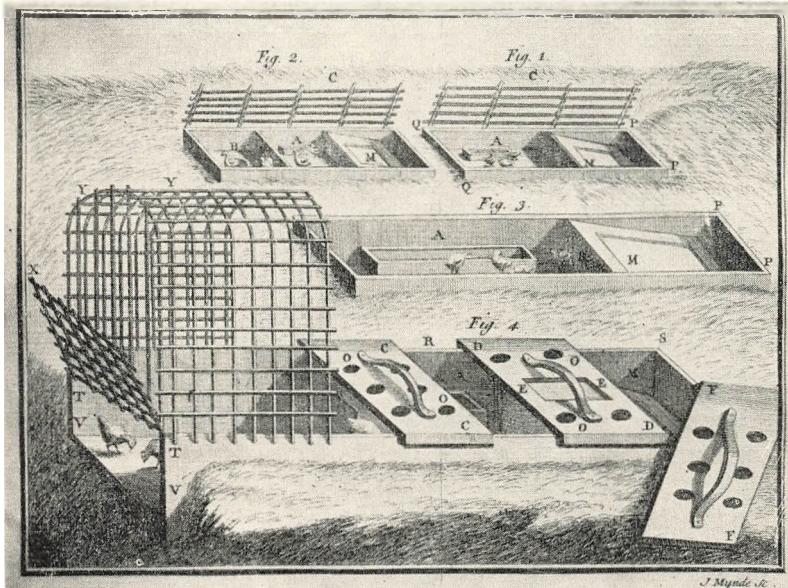

Fig. 4.

ved Hjælp af Laag. Forøvrigt anvendte Réaumur ogsaa Kyllingemødre af en Konstruktion meget lig Rugemaskinen paa Fig. 3, idet han ind i Kasserne satte store Bakker, der ragede udenfor i fri Luft, saaledes at Kyllingerne kunde løbe ud og ind efter Behag.

Spørger man, hvorledes Resultatet og Udbyttet af disse Ovne var, er Forholdet det, at man i Ægypten regnede med, at $\frac{2}{3}$ af Æggene lykkedes, et Udbytte, som Réaumur næppe er naaet; Réaumur havde imidlertid stor Tillid til Sagen og mente, at det hele kunde faa stor nationaløkonomisk Betydning, og han arbejdede ivrigt for Rugeriers Oprettelse rundt omkring i Frankrig. Der oprettedes ogsaa en Del Rugerier, det var dog mest Klostre og rige Folk, der holdt det for Morskabs Skyld, og i Løbet af Slutningen af det 18de Aarhundrede sygnede det helt hen³).

Paa denne Tid skete der dog et virkeligt Skridt henimod Opgavens Løsning, idet den franske Fysiker *Bonnemain* i 1780 konstruerede et Rugeapparat, der opvarmedes ved varmt Vand, et Rugeri efter hans Princip oprettedes i Paris, det bestod til henimod 1814. Senere oprettedes der et Par andre Rugerier i Frankrig; skønt Resultatet skal have været ret godt, bestod de dog kun en kort Tid, de var ligesom de øvrige Anstalter i Europa paa denne Tid endnu for ufuldkomne til at faa nogen praktisk Betydning.

Førend disse réaumurske Ovne saa Dagens Lys, var der dog en Mand i Europa, der godt 100 Aar tidligere med nogenlunde Held havde foretaget kunstig Udrugning, nemlig vor store Renaissancekonge, *Christian IV*. Denne Konge, der jo af ethvert Skolebarn i Landet er bekendt for sin Virketrang og for sin Griben ind i alle Detailler, har i sine efterladte Breve og i sine Lensmænds Kopibøger vist os, at han ogsaa beskæftigede sig med dette Spørgsmaal. Der skal da her gengives et Par korte Uddrag af hans Breve, hvor den kunstige Udrugning er omtalt:

Til Frederik Urne.

Iørgen Bewer skall bryde dend hønseoffuen neder och legge Stehene Strax uden for, Saa och Strax lade Sla leer i forraaed thill en anden. Samme Lossemente, som offnen i Staaer, skall gandske giøres Rødeligt .....

Frederichsborg dend 5 Februarij 1630.

3) Ogsaa i Kina har man fra ældgammel Tid anvendt kunstig Udrugning, omend paa en lidt anden Maade. — Bambusrør blev sat i Jorden i en Kreds. Imellem Stængerne flettedes Straa og herudenpaa klinedes Ler. Æggene blev sat ind i Kurve gennem en Aabning. Flere Steder lavedes smaa Huller med Ildsteder, hvor man brændte Kul og Avner.

Til Frederik Urne.

Huoreffter Frederich wrne sig skall rette.

Naaer de kyllinger kommer ud aff de egh, som udi offnen lagtt er, Da skall Meiersken paa dend lille ladegaard lade pigen, som paa hønse- sene varer, følge saa megett Sur melck, som hun thill Ost thill kyl- lingerne behøffuer. Saa Snartt de egh, som indlagt er, enten heell el- ler haaldt udkommer, saa skall Strax forskaffis pigen andre egh, som ferske ere. Thill Samme Offuen skall piken forskaffis wilde Ande egh Saa och, om mueligtt er, nogle Svane egh Saa och kalchunske egh. ...

Omtrent d. 26. Marts 1630.

Til Frederik Urne.

..... Høsequinden skall forskaffis ferske egh, naaer de forrige haffuer leyett deris thid ud. Lad Stattholderen wide, om der er kom- men nogen kylling udaff offnen, Siden ieg haffuer veret derfra. Vale.

Aff Grygstad dend 1 Maij Anno 1631.

Til Frederik Urne.

Du skall befale hans Pedersøn att hand legger 400 egh udi offnen och vare dem uell med warmen, saa som ieg hannom uiist haffuer .....

Aff Odensee dend 4. Aprilis Anno 1632.

Christian IV's Rugeovne var indrettede paa Frederiksborg Slot⁴), og som det ses af ovenstaaende Breve, holdt man sig ikke til Høns- æg alene, men forsøgte ogsaa med Svane-, Kalkun- og Andeæg. Det er saa heldigt, at vi fra en saa god Iagttaget som Ole Worm har en nøjagtig Beskrivelse af disse Ovne, idet han i et Brev fortæller, at da han i August 1640 i sin Egenskab af Læge blev kaldet til Hoffet paa Frederiksborg i Anledning af, at adskillige der var angrebet af den grasserende Blodgang, blev han tilsagt til Kongens Taffel. Ole Worm fortæller „... blandt andre Retter bleve Kyllinger fremsatte. Nu spurrte Hans Majestæt mig, om jeg vidste, paa hvad Maade disse Kyllinger vare udklækkede. Jeg svarede: ved Hønsens Rugning. Ingenlunde, var Svaret, men i Ovne indrettede paa den ægyptiske Maade; og da Hans Majestæt mærkede, at jeg undrede mig over denne ægyptiske Forvandling, sagde han: „Og, paa det De desbedre maae faaet Overbeviisning om denne Sag, vil jeg, strax efter Maal-

4 Chr. IV havde dog ogsaa Rugeovne paa Københavns Ladegaard. [Daniel Bruun: Kjøbenhavn. II Del. Kbhvn 1890.]

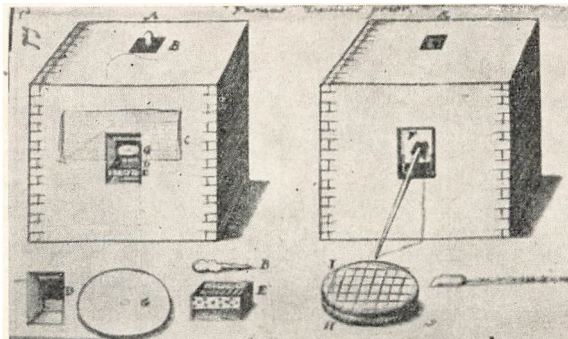

Fig. 5.

- A Billede af den aabne Ovn.
 B Ventil med dens Træspuns, hvormed Varmen kan reguleres.
 C Ovnens indvendige Kapacitet.
 D Firkantet Aabning, hvori Metalristen anbringes
 E fyldt med smaa Stykker Kul, derefter lukket med en Trælaage, den nederste Del beklædt med en Metalplade støttet af en bevægelig Skive,
 F der hviler paa Jernfødder, saaledes at den giver Plads til tilstrækkelig Ventilation til Kullene.
 G Træskive, hvis Centrum er forsynet med en Akse, saaledes at den bekvemt kan drejes, og hvorpaa Oppasseren lyser, vender og behandler de enkelte Æg.
 Herpaa lægges
 H en Pude lavet af Bomuld, stoppet med bløde Dun, hvorpaa de Æg, der skal ud-
 klægges, lægges -- og endelig
 I dækkes med en anden lignende.
 K viser den samme Ovn lukket, færdig til Brug.

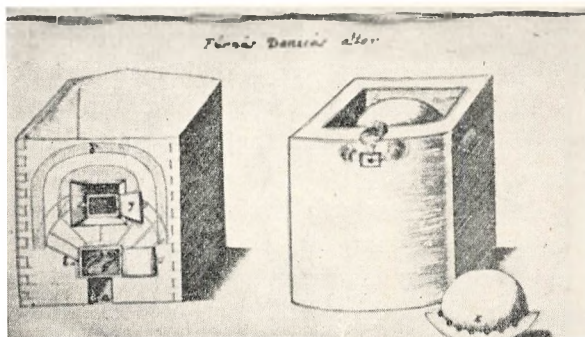

Fig. 6.

- a Hul bestemt til Udtagning af Aske.
 b Ildstedet med Rist, som lukkes med en Metallaage.
 c Aabning til den første Hvælvning, hvor Plade, Puder og Æg er som i den første Ovn.
 d Anden Hvælvning, der omgiver den første, hvis Varme fra Ildstedet alle Vegne omgiver den første.
 e Kanaler, hvorigennem Varmen fra Ildstedet føres til den anden Hvælvnings Omgang.
 f Mellemrum, hvori Varmen „opbevares“.
 g Ventil, hvormed Varmen dirigeres, ligger paa Bagsiden af Ovn.

tidet, lade Dem føre hen til hin Ladegaard, hvor de blive udrugede, paa det De med egne Øine kan nøiagtigen undersøge Alting." Det skete. Da jeg var kommet derhen i Følgeskab med Prindsessersne, Hofpræsten og nogle andre, fandt jeg, i et dertil indrettet Kammer, sex dertil bestemte Ovne, hvis Skikkelse næsten slet ikke vare forskjellig fra de almindelige Bagerovne; undtagen at der foran Mundingen var anbragt et Arnested af Jernplader med en Rist, hvori nogle Smaakul vare indesluttede, som forsynede hele Ovnen med en mild Warme, hvilket man, ved at række Haanden derind, fandt ret tempereret. I Ovnen stod en flad Kurv, og i den en Pude stoppet med Hønsedun, hvorpaa der laae omtrent 40 til 50 Æg. En gammel Qvinde, lønnet derfor, bestyrede det Hele. ...." Ole Worm mente ikke, at mere end hver tiende Æg udrugedes med levende Kylling. Med Hensyn til Detaillerne ved Ovnenes Indretning skal iøvrigt henvises til Fig. 5 og 6 med Forklaring, der er direkte Oversættelse fra Th. Bartholini: *Historiarum anatomicarum rariorum*. Til Kyllingemødre anvendtes Kapuner, hvis Fjer paa Brystet var afplukket. Ole Worm slutter sin Beskrivelse med: "... Naar fremmede Fyrster eller Gesandter indbydes til Taffels, bringer man disse Kyllinger efterhaanden til Kiøkkenet, for derved des bedre kan gives Leilighed, at tale med de Fremmede om dem. Denne Kyllingeindretning er ikke indrette for Vindings eller Fordels Skyld; thi den koster ti Gange mere, end efter Naturens sædvanlige Gang; men fordi Hans Majestæt fandt i, at undersøge Sandheden af dette Ægyptiske Konststykke, hvorover Hans Kongelige Majestæt ikke har fornøiet sig lidet."

Der skulde nu gaa et Par Hundrede Aar, før vi her i Danmark atter hører noget om kunstig Udrugning, idet Fysiologen, Professor Panum i Tidsskrift for Naturvidenskab i 1858 giver en Beskrivelse af et Besøg i en Udrugningsanstalt paa Hjørnet af Graabrødretorv og Keisergade. Panum skildrer ikke nøjere, hvorledes Rugeriet var indrettet, men fortæller kun, at Ejeren, en Hr. Schmidt, har etableret en Udrugningsovn til 600 Æg, hvoraf gerne $\frac{2}{3}$ blev udrugede. Heller ikke dette Foretagende var rentabelt og kunde ikke gaa rundt, hvis ikke Ejeren havde brugt at tage Entré af de Besøgende. Der skulde gaa endnu godt et halvt Aarhundrede, før Rugemaskinerne slog igennem, og Panums Syn paa Udrugningsanstalten paa Graabrødretorv afspejler sig maaske bedst i, at han anbefaler Folk at aflægge et Besøg der, nu da Sommersaisonen med Tivoli og Alhambra er sluttet.

LITTERATURFORTEGNELSE.

1. Aegyptische u. chinesische Ausbrütung d. Geflügel-Veihes. — Neuburg 1805.
2. Bartholini, Th.: *Historiarum anatomicarum rariorum*.
3. Christian IV's egenhændige Breve.
4. Grünhaldt, O.: *Die künstliche Geflügelzucht*. Oberlösznitz 1879.
5. Kuschel, P.: *Die Haustiere Ägyptens im Altertum*. Görlitz 1911.
6. Panum, P. L.: *Et Besøg i Udrugningstalten, Hjørnet af Graabrødretov og Keisergade, Kbhvn.* 1858.
7. Plinius Secundus: *Naturalis historia cum interpretatione etc.* v. J. G. E. Franzius. 1778—91.
8. Réaumur de: *Art de faire eclore et d'élever en toute saison des oiseaux etc.* Paris 1749.
9. Schneider, H.: *Künstliche Geflügelzucht*. Leipzig 1904.
10. Wolffs, O.: *Journal f. Politik, Natur- og Menneskekundskab*. 1827.

Fig. 1—4 samt Slutningsvignetten er fra ovenstaaende Værk af Réaumur. Fig. 5 og 6 fra Th. Bartholins Bog.

De Troelstrup Dyr læger og deres Skæbne.

*EFTER OVERDYRLÆGE KRISTEN KLASTRUPS EFTERLADTE
OPTEGNELSER VED V. MØRCH-SØRENSEN.*

Flere Steder i Danmark kaldes Troelstrup. Som Navnet siger, er det mindre Landsbyer af ret sen Oprindelse, snaarets grunde i det 12te Aarhundrede eller noget før. Ud over Landet er det vel forholdsvis faa, der har lagt Mærke til disse Trupbyer, som en Troels en Gang for længe siden har begyndt paa; thi disse Udflytterbyer har ikke i nogen Henseende gjort sig bemærket ud over det sædvanlige. En af dem har dog for historisk interesserede danske Dyr læger paa en vis Maade sin særlige Betydning. Det er Troelstrup i Tostrup Sogn, Rinds Herred, Viborg Amt.

Kører man fra Viborg Nord paa langs Aalborgvejen, kommer man gennem en ejendommelig og i Virkeligheden meget smuk Egn; men det ses bedst, naar man forlader den slagne Landevej og begiver sig ud i det Landskab, den passerer. Her skal ikke gives nogen Naturbeskrivelse, men kun anbefales Naturvenner — og det er vel alle danske Dyr læger — paa Feriens Bilture at stifte nærmere Bekendtskab med denne Egn. Landevejen passerer Skalsaadalen med dens Enge, der ved Sommertid er rigt prydede med græssende Kvæghjorder, et Stykke Holland midt i de jyske Hedeegne, berømt for sit udmærkede sortbrogede Kvæg. Nogle km længere mod Nord (20 km fra Viborg) passerer man Møldrup St., Midtpunktet i en flad, mager Højslette, randet af brune Bakker og Højdedrag. Et Par km Nord for Møldrup gennemskærer Landevejen et saadant Bakkeparti, kronet af Kæmpehøje, for nogle Aar siden mørke og dystre af Lyng, men nu

spættede med dyrkede Agre. Efter dette Bakkedrag, en Længderyg, der skærer Landevejen ret paa Tværs, kommer et øde Strøg, Ørkenen kaldet, og det danner som en Grænse for de længere mod Nord liggende mere frugtbare og tættere bebyggede Egne. En nøjsom og nærmest fattig Befolkning af Husmænd og Smaagaardmænd dyrker den omtalte Egns karrige Jord, og den haarde Kamp for Tilværelsen har præget dem. Men søger man fra Landevejen ud mod Vest, kommer man omkring Skals til bedre Egne, hvor Jorden er god og Kvæget er blandt Jyllands bedste. Her er i vor Tid ved at være et Centrum for den jyske Kvægavl. Længere Nord paa i Egnen om Simested Aa kommer der igen magre Hedeegne, ikke uden Skønhed for aabne Øjne, men trælse at pine sit Udkomme ud af for den Agerdyrker, der er henvist dertil.

I denne Egn om Simested Aa, en halv Mils Vej Nordvest for Møldrup, skjult i den Bakkekæde, Landevejen gennemskærer, ligger Troelstrup i en Dal, der kløfter Bakkerne ned mod Aaen. Her saa den første Dyr læge i Viborg Amt Dagens Lys for 162 Aar siden. Hans Navn var *Andreas Seerup*. Den første egentlige Dyr læge; thi det Par Stykker, der fra Midtjylland var uddannet paa Veterinærskolen før hen, var kun for Kursmede at regne, og Stiftets første Veterinærlærling, Villads Jensen, nedsatte sig i Aalborg Amt.

Fra Oldtiden havde denne Egn været Midtpunktet i Rinds Herred, dette store Stykke Himmerland, hvortil der knytter sig mange kendte Fortidsminder. En Høj i den Bakkekæde, som skjuler *Andreas Seerups* Fødeby, kaldes endnu Tulsbjerg, her har altsaa en Gang Høvdingen over Herredet, Tulen, haft Samlingsplads for de skindklædte Oldtidsbeboere af dette, og her i Nærheden var ogsaa i en senere Tid Herredets Ting med sin Høj nede ved Aaen og Skinnerup Bro.

I Hjertet af Jylland, midt i et af dettes mest typiske fattige, men partivis i det mindste, meget naturskønne og minderige Herreder kom da denne Banebryder for en ny Stand af specielt uddannede Mænd til Verden.

Andreas Seerup var af vestjysk Slægt, vistnok stammende fra Egnen omkring Holstebro. Ikke alle denne Slægts Medlemmer synes at have været Bønder, men *Andreas Seerups* Fader var bleven Selvejergaardmand og Skræder i Troelstrup. Han hed *Søren Madsen Seerup*. Hans Kone hed *Maren Johansdatter* og fødte den 5. Marts 1775, det var netop Fastelavns Søndag, Sønnen *Andreas* til Verden. Det var iøvrigt ikke Ægteparrets første Søn.

Her slutter *Klastrups* sidste Manuskript; men med hans Optegnelser og et ældre ligeledes kun paabegyndt Arbejde som Grundlag

skal berettes om de tre Dyrlæger, Andreas Seerup, Anders Dyrbye og Peder Thomsen, som i Aarene 1800 til 1883 var praktiserende fra Troelstrup.

Andreas Seerup fik Eksamen i 2. Halvaar 1800 med hvad svarer til 1. Karakter. Da var allerede 1799 hans Fader død derhjemme i Jylland, thi Kirkebogen beretter: „Den 6. Juny 1799 blev Søren Madsen Seerup, Selvejer og Skræder i Troelstrup, jordet paa Tostrup Kirkegaard, 66 Aar gammel“, og efter veloverstaaet Eksamen er Andreas sikkert rejst direkte hjem til Moderen paa Fædrengaarden.

At Veterinærskolen har været godt tilfreds med „Lærling“ Andreas Seerup fra Viborg Stift, fremgaar ikke alene af, at han fik Præmie for Flid og Kundskaber i indvendige Sygdomme, men ogsaa af et Brev, som Professor Erik Viborg skrev til Kammerherre og Stiftsbefalingsmand Sehested. Skrivelsen er skrevet med Erik Viborgs egen Haandskrift, den er afbildet paa næste Side, og lyder saaledes:

„Ærbødigst Promemoria.

Jeg længes efter at faa en Lærling fra Viborg Stift i den fra Skolen demitterede Andreas Seerups Sted og giver mig derfor den Frihed umiddelbar at henvende mig til Deres Højvelbaarehed for at udbede mig et Subject indsendt til Stiftelsen fra Deres Stift.

Jeg vover at tilføje det Ønske, at han maatte blive valgt fra den nordlige Deel af Salling og om muligt, at det maatte være en Smedesvend, som kunde skrive. Det heldige Valg, Deres Højvelbaarehed traf sidst, lader mig haabe atter at faa et dueligt Subject fra Deres Stift.

Kjøbenhavn d. 10de Martii, 1801.

Ærbødigst

E. Viborg.

Højvelbaarne Hr. Kammerherre og

Stiftsbefalingsmand Sehested.“

Den trelængede Gaard, Andreas vendte hjem til, kan vi danne os et Billede af. Den blev takseret til Brandtaksationsprotokollen i 1803, og her staar som følger:

„Anno 1803 d. 19de April taxeredes en Gaard Eiet og beboet af Søren Seerups Enke Maren Johans Datter, Matr. Nr. vides ikke:

Arbejds Pro memoria

Ang. Kongens udfordring og den nu døde Konges søn Vilhelm
 1ste i sin søn Christian d. 1ste d. 17. April 1772
 rejses Brev, og gives mig derfor den befaling
 meddelles at forsvare mig til den Gode Guds
 velbehag som det er indbakt mig at det skal
 ske til Kongens søn den Gode Guds. Jeg var
 at tilgive det Brev, at den ene eller den
 anden søn den nødvendige del af Salling, og
 som mig til, at det ene eller den anden søn
 søn, som den Gode Guds. At fulde den Værdi, som
 Guds velbehag mig har givet, lad mig derfor
 at den at den Gode Guds Brev for den
 Gode Guds. København d. 10de Maaned 1772

Kristen Kastrup
 Gode Guds Brev
 og Brevbeholdningsmand
 Schæffer

Arbejds
 Vilhelm

a)	Stuehuset norden i Gaarden 10 Fag, 8 Alen dyb, klinede Vægge, Straaetag, til Stuer, Kammer, Kiøkken og Bryggers med lowt, windwer og Dørre, en iern bilægger Kackelovn, en indmuret kaaber Kiædel paa $\frac{3}{4}$ Tønde, samt en Skorsteen og bagerovn af leer, men Skorstenspiiben af brændt Steen	
	taxeret	220 Dl.
b)	En Ladebygning, klinede Vægge, Straatag, 10 Fag, $7\frac{1}{2}$ Alen dyb. (Vesterhus)	
	taxeret	140 „
c)	Det østre Huus, lignende Størrelse, klinede Vægge, Straatag, til Stald	140 „
		500 Dl.

Gaarden synes ikke imponerende, en anden Gaard i samme By takseredes samtidig til 700 Daler, Præstegaarden til 850.

Det har ogsaa været Dyrlægen for lidt. Gaarden takseredes om i 1805 og viste ikke saa lille Forbedring, selv om Bopælen var et Stykke fra de Landsteder, hans Kolleger et godt Sekel senere lader indrette. I Protokollen staar Anno 1805, 10de Junii:

„Tostrup Sogn, Troelstrup By.

En Gaard, som forhen var taxeret for 500 Rdl., befandtes nu saaledes forandret og forbedret:

Forhen Eier Søren Seerups Enke, nu Andreas Seerup.

a)	Stuehuset norden i Gaarden 14 Fag, 8 Alen dyb, Ege under og Fyrovertømmer, klinede Vægge, Straaetag, til Stuer, Kammer, Kiøkken og Bryggers med Lovt, Vinduer og Dørre, 2 jern Bielæggere Kackelovne, en indmuret Kaaber Kiedel paa en Tønde, samt Skorsteen og Bagerovn af Leer, men Skorstenspiiben af brændte Steen, taxeret à Fag 30 Rdl.	
	er	420 Rdl.
b)	Det østre Huus 12 Fag, 7 Alen dyb, klinede Vægge og Straaetag, til Stald, Høe og Havrelade, Fæ og Faar samt Vognremisse.	
	à Fag 20 Rdl.	240 „
c)	Det vestre Huus 10 Fag (omtrent som Østerhuset) til Kornlade og Tærskeloe.	
	à Fag 15 Rdl.	150 „
		810 Rdl.

810 Rdl.

I Mellemtiden var Andreas Seerup ogsaa blevet gift, og man kan formode, at hans Kone har været medvirkende ved Bestemmelsen om at forbedre Boligforholdene. Fænomenet er vist ikke ukendt. Sin Kone fandt han under Studieopholdet i København — en heller ikke ukendt Tildragelse. I Kirkebogen staar:

„Løverdagen d. 9de Juli 1803 anmeldte sig til Ægteskabs Indtrædelse efter foregaaende Tillysning af Prædikestolen Sr Andreas Seerup, ung Karl, Kuursmed og Dyrslæge, boende i Trouelstrup og Anne Pedersdatter, født i Schiellerup ved Nyborg i Fyen, sidst tienende Admiralinde Krieger i Kiøbenhavn; men nu opholder sig i Trouelstrup. Hans Forlover er Examinatus Juris Kristen Lund, boende i Tostrup Sogn. Hendes Forlover er Mathias Seerup i Trouelstrup, hvilke begge her underskrive.“

Ægteskabet var barnløst; men de tog senere en Plejedatter.

Dyrslæge Seerup og Kone var ofte Faddere og Forlovere for den „øverste“ Ende af Egnens Befolkning. Seerups Underskrift viser en ret moderne, jasket Haandskrift. De er altid indskrevne som „Sr“ og „Madme“, en Titulatur, der ellers kun benyttes hos Præstefolk, den før omtalte Exam. jur. samt Folkene paa Herregaardene. Betegnelsen „Kuursmed og Dyrslæge“ falder ogsaa hurtigt bort for Seerups Vedkommende, han benævnes, hvor det er nødvendigt, som: „Sr Seerup, Dyrslægger i Troelstrup“. Hans Stilling socialt var saaledes ret høj, og det kan vel ikke lades ude af Betragtning her, at hans Kone havde været i Admirals Hus i København. Hun har sikkert vidst baade at føre og te sig „comme il faut“. Dyrslægens Omgang har været Præsterne, Herremændene og de større Gaardejere. At han har været en anset og ogsaa velstaaende Mand fremgaar af, at han ved Indsamlingen til de brandlidte i Hobro paa Listen for Tostrup Sogn staar opført som Nr. 1 med 5 Rdl., derefter kommer Præsten ligeledes med 5 Rdl. De øvrige Bidragydere gav meget mindre.

Vi har faaet et Billede af Egnen, af Dyrslægens Gaard, hans Kone og hans Omgangskreds. Af hans daglige Tilværelse som Dyrslæge er ikke fundet noget Spor i Arkiverne; men vi ved om den Tids Dyrslæger, at de ikke blot var Kuursmede af Navn. Andreas Seerup har ogsaa drevet Smedeforretning, og den ældgamle Smedie ved Gaarden blev først nedrevet i Halvfemserne i forrige Aarhundrede. Det vides dog, at der paa hans Tid var en Smed i Troelstrup, om han saa har været i Seerups Tjeneste, eller Seerup kun har taget sig af Hestebeslag eventuelt med en Svend, vides ikke. Dyrslægens Gaard gav ogsaa Indtægt; den var ikke saa helt lille, havde over 2 Tønder Hartkorn. Arealet paa Seerups Tid kender vi ikke, men en anden Gaard

i Nærheden, der i Dag har knap een Tønde Hartkorn, er paa over 100 Tdr. Land dyrket Jord.

Det var ikke blot for almindelig Dannelses Skyld, at tidligere Tidens Dyrlæger lærte en Mængde Botanik. Apotekerverer var dyre, og Bøndernes Husdyr ofte af ringe Værdi, desuden var det ikke altid let at faa sine Varer fra et Apotek. De gamle Dyrlæger maatte samle Lægeurter selv, og Andreas Seerup har sikkert som sine Standsfæller brugt ikke saa faa af Sommerens Timer til at samle Forraad til sit eget Apotek.

Fra Veterinærskolen havde han kun 100 Timers Forelæsning i Husdyrenes Sygdomslære, til Gengæld havde han faaet de 100 Forelæsninger, hvert Aar, han i sin Tid var der, og Lejlighed til at forøge sine Kundskaber som Dyrlæge ved Læsning har han ikke haft megen af. Det offentlige gjorde dog en lille Smule. Dyrlægerne fik gennem Amtmændene tilstillet „Veterinaire Iagttagelser“ med „de indesluttede Spørgsmaal“, hvorpaa Amtmanden skulde modtage de indkommende Besvarelser, som derefter skulde sendes til Direktionen for Stutterivæsenet og Veterinærskolen. Andreas Seerup maatte dog vente i 8 Aar, inden han fik en saadan „Iagttagelse“, idet den første kom til Viborg d. 16. December 1808. Morsomt vilde det være, om vi kendte Seerups Besvarelse af de „indesluttede“ Spørgsmaal; men findes den, ligger den vel dybt begravet i Arkivet.

Cirkulærer og Forordninger har han ikke været plaget med. I 1805 fik Seerup sammen med sine to Kolleger i Stiftet gennem Stiftamtmanden fra Veterinærskolen forelagt Edsformular til Underskrift. Den 18. November 1806 kom en kongelig Forordning om, hvorledes der skulde forholdes med Heste, der var angrebet af smitsomme Sygdomme, og i 1814 truede Kvægpesten, hvoraf ogsaa flød en Del Skrivelser; han har dog ikke behøvet at oprette Kartotek af den Grund.

Den 11. August 1804 averterede Seerup, at han af Kammerherre, Stiftamtmand Sehested var udnævnt til „Forligelses-Komisair“ i Foræning med Hr. Pastor Blich i „Uldberg“ for Rinds Herred i Viborg Amt. — Denne Pastor Blich havde først været Handelsmand og Skipper og var en ret haardhudet Natur. Han væltede engang, da han kørte til Annekset, og brækkede sit Ben. Inden Karlen hentede Hjælp, maatte han stoppe og tænde Præstens Pibe. Saa laa Pastoren gemytligt og røg, til Hjælpen kom. —

Retten Sæde var Tostrup Degnebolig eller Rinds „Skole Huus“. Seerup førte Bogen i Biche Tid, og Sagerne angik ofte Studes, Lammes og Hestehandler, til Tider Skilsmissesager, men ogsaa Ejendomshandler, hvor det tit drejede sig om ret store Beløb. Deres Antal var ikke faa, i 1810 var der f. Eks. 100 Sager. Seerups Indførelser er korte og

klare. Mange af Parternes Underskrifter er med ført Pen, og man kan se, at Seerup har holdt paa Pennen for Manden.

Den 19. Januar 1815 gik Seerup af som Forligskommissær, da var Pastor Blich allerede fratraadt.

Andreas Seerup blev ikke gammel. Han, der levede lige i de Aar, da Kuursmede blev til „Dyrlæger“, døde 1821.

Kirkebogen siger:

„Den 19de November 1821 døde Andreas Seerup, Stiftsdyrlægger, Eier af et Sted i Troelstrup By, 46 Aar. Død meget pludselig. Begravet den 26de November paa Tostrup Kirkegaard.“

I Viborg Stifts-Tidende, 10. December 1821, averterer hans Enke:

„Afvigte Mandag d. 19de dennes om Aftenen Kl. 6 endtes ved uventet Død min inderlig elskede Mands, Stiftsdyrlæge Andreas Seerups virksomme Liv i hans Alders 46. Aar, efter at vi havde levet et lykkeligt Ægteskab tilsammen i 18 Aar. Dette mig saa haardt saarende Dødsfald bliver herved sørgeligst bekiendtgjort for fraværende Velyndere, Familie og Venner, om hvis hjertelige Deltagelse i min billige Sorg, jeg holder mig fuldkommen forvissat.

Troelstrup d. 29de November 1821.

A. sal. Seerups.“

Paa Tostrup Kirkegaard søger man Seerups Grav forgæves; men i Tostrup Kirke hænger en oval Metalplade med følgende Indskrift:

Her
gemmes det Forkrænelige
af den omhyggelige Ægtefælle
den redelige og tjentsagtige Ven
den trofaste og paalidelige Raadgiver
Andreas Seerup
beskikket Dyrlæge i Viborg Amt,
født i Troelstrup d. 5te Marts A. 1775,
gift med Anne Pedersdatter d. 16de Septbr. 1803,
død i sin Fødeby d. 19de November 1821.
En ved Tabet dybt nedbøjet Ægtemage, en umyndig
Plejedatter og mange bedrøvede Venner beklage
med Vemod og Taarer den elskede
Henfarnes alt fortilig bortgang.

Saaledes slutter Andreas Seerups Saga, paa sin Egn er han glemt; men vi, hans Kolleger, har Lov at mindes ham.

Hans Plejedatter blev gift med hans Efterfølger i Troelstrup, Dyr­ læge Anders Dyrbye.

Anders Dyrbye blev født 1796 ved Juletid, — d. 26. December som hjemmedøbt fremstillet i Rouen Kirke, — i Skravad Mølle, ca. 5 km Øst for Troelstrup. Hans Fader, Møller Michel Christensen Dyrbye, virkede senere som Tømrermester i Viborg. Anders fik Dyr­ lægeeksamen 2. Halvaar 1822 med „1. Karakter“ og nedsatte sig straks efter i Viborg, hvor han af Stiftamtmanden blev autoriseret som Amtsdyr­ læge. I Juli 1823 kom han som „beskikket“ Dyr­ læge til Troelstrup, hvor han overtog Seerups Praksis.

Dyrbye blev d. 2. Oktbr. 1824 gift med Kirsten Marie Pedersdatter, Plejedatter af Seerup. Bruden var knapt 16 Aar, hun var født d. 24. Oktbr. 1808 og var blevet konfirmeret 1822. I den Anledning er hun indført i Kirkebogen med følgende „Dom“: „Udmærket gode Kundskaber og et meget godt Forhold.“

Den 22. Oktbr. 1826 fik de deres første Barn, en Pige, som i Daarben fik Navnet Ane, opkaldt efter Md. Seerup. Anders Dyrbye skrives her som: „Amtsdyrlæge, Ejer og Beboer af et Boelssted i Troelstrup“. Betegnelsen „Amtsdyrlæge“ bruges for det meste i Kirkebogen, en enkelt Gang dog „Dyrlægger“.

I Aarenes Løb fik „Amtsdyrlægen“ ialt 8 Børn, hvoraf 3 Piger og 4 Drengene levede; men han havde den Sorg at miste sin Hustru allerede d. 17. Juni 1839. Hun døde af Blodstyrting, godt 30 Aar gammel.

Anders Dyrbye har været en velstaaende Mand. Inden sit Bryllup fik han Seerups Gaard tilskødet d. 28. Juni 1824, og i Aarenes Løb købte han en Del til. Han har handlet og mageskiftet med Huse og Parceller. Hans Svigermoder havde $\frac{1}{6}$ af Tostrup Kirke med Korn- og Kvægtiende, som hun „velædle Seerups Mdme“ havde købt d. 3. Marts 1823. Den 2. April 1845 købte Dyrbye Resten for 1500 Rdl. Sølv og fik tilskødet hele Kirken „med dens Ornamente og tilhørende Inventarium, Korn- og Kvægtiende“.

Som en fremstaaende Mand paa Egnen var Dyrbye sammen med sin Kone ofte Fadder ved Barnedaab, bl. a. for Præstens Børn. Vindskibelig maa han have været, han holdt Karl, Pige og Smedesvend, drev Dyr­ lægepraksis, Smedie og Landbrug, og som ægte Jyde forlystede han sig med Handel.

Da hans Kone i 1839 var død, fik han sin Søster, Christiane Dyrbye, i Huset, hun rejste dog igen 1841, kom tilbage fra København

1844 for at rejse igen snart efter, men glemte denne Gang at melde det til Præsten, hvad man skulde. Han synes at være blevet fornærmet, for han har som Anmærkning tilføjet: „men megen Lyst har hun til at rejse fra Sted til Sted“.

I 1839 kom ligeledes Dyr læge Peder Thomsen, Thomasen eller Thommesen til Troelstrup. Egentlig hed han „Thomsen Aarup“, men det fortælles, at da han kom til Veterinærskolen, gik der en Thomsen ud, og Professoren sagde saa til ham, at en „Thomsen“ skulde de have igen. Derefter kaldtes han kun: Thomsen. Han var født i Ullitz d. 26. Novbr. 1811, hvor Faderen var Gaardmand, men han kom fra Høbro. Dyr lægeeksamen fik han 1. Halvaar 1835, „2. Karakter“. Han synes at have været Assistent hos Dyrbye, som maaske allerede den Gang tænkte paa at forlade Troelstrup. Dyrbye har sikkert ogsaa haft travlt, saa mange Jern han havde i Ilden.

I 1845 flyttede Dyrbye til Viborg. Borgerne vilde gerne have en Dyr læge til Byen. Allerede i 1844 havde Borgerrepræsentationen i den Anledning staaet i Korrespondance med Cancelliet, som i Decem ber s. A. meddeler, at det har indhentet en Udtalelse fra Veterinærskolen. Skolens Overbestyrelse mener ikke at kunne give Anvisning paa nogen duelig Veterinær, der maatte være villig til at nedsætte sig i Viborg uden at være „tilskrevet“ nogen fast Løn. Cancelliet „approberer“ derefter, at denne Udgift indtil videre overtages af Viborg Købstads Kæmnerkasse. I Maj 1844 havde Cancelliet nægtet, at en saadan Dyr læge blev lønnet af Kæmnerkassen.

Da var de Viborg Borgere allerede i Forbindelse med Dyrbye, som forlangte 100 Rdl. i fast aarlig Løn, foruden hvad han kunde tjene ved Praksis. Efter en Del Skriven frem og tilbage antages Dyrbye paa de af ham selv anførte Betingelser fra 1. Maj 1845, mod at han tager fast Ophold i Byen. — Brevene fra Dyrbye viser, at han havde en pæn Haandskrift. — Ved Ankomsten til Viborg averterede Dyrbye 4 Gange med korte Mellemlum i Viborg Stiftstidende saaledes:

„At Undertegnede er flyttet her til Byen og bor i den saakaldte „Duegaard“ i St. Mathiasgade, undlader jeg ikke at bekjendtgøre til Efterretning for Byens og Omegnens ærede Beboere. For Udenbyes bemærkes, at jeg hver Løverdags bestemt er at træffe paa min Boepæl.

Viborg, den 4de Maj 1845.

Dyrbye,
Dyr læge.“

Dyrbye havde en vaagen Sans for kollegiale Forhold, d. 2. August 1847 var han med til at stifte den første Dyr lægeforening i Danmark.

Det er aabenbart alligevel ikke gaaet ham saa godt i Købstaden, han døde den 17. Aug. 1856, 60 Aar gammel, som Lem i Viborg Høspital.

Om hans Børn ved vi, at en af Drengene, Anders, kom i Apotekerlære i Hobro, en anden, Jens, fik en Gaard i Ullitz; han var vel haard med Spiritus, blev en kendt Kvaksalver, kastrerede Plage, praktiserede viden om og kaldtes „Dyrlæge“.

1845 var da Peder Thomsen alene Dyrlæge i Troelstrup. Den 13. Juli 1847 købte han Dyrbyes Gaard for 4000 Rdl. Den hæftede stadig for Aftægt til Seerups Enke. Hun boede nu hos Peder Thomsen og afgik først ved Døden d. 9. Februar 1856, 90 Aar gammel.

Thomsen var længe Ungkarl og holdt Husholderske, men den 13. August 1850 blev „Ungkarl Hr. Dyrlæge Peder Thomsen af Troelstrup, 39 Aar gammel, viet til Enkekone Maren Christensdatter, Enke efter Gaardmand Jens Thomsen Aarup af Ullitz, 39 Aar gammel, andet Ægteskab.“ Jens Thomsen Aarup var Dyrlægens Broder.

Den 26. August 1851 fik de en Datter, som blev døbt Jensine Johanne Martine. Hun var deres eneste Barn og blev som voksen gift med Landmand Jacob Andersen. Han fik senere Gaarden, og af ham købte den nuværende Ejer den.

Dyrlæge Thomsen beskrives som en „ordentlig“ Mand, hvilket vist skal forstås saaledes, at han ikke drak, i hvert Fald ikke for meget, men han var lidt aparte. Han var ikke stolt, men han sagde „jeg“. Som Bonde vilde han ikke leve, og Husholdningen synes at have været dyr.

Thomsen blev ikke den Mand paa sin Egn og blandt dens Befolkning, som hans Forgængere, og da navnlig Seerup havde været. Hans Omgangskreds har heller ikke været saa stor. Han og hans Hustru var f. Eks. meget sjældent Faddere, — for et Par af Præstens Børn

Dyrlæge Thomsen og Hustru.

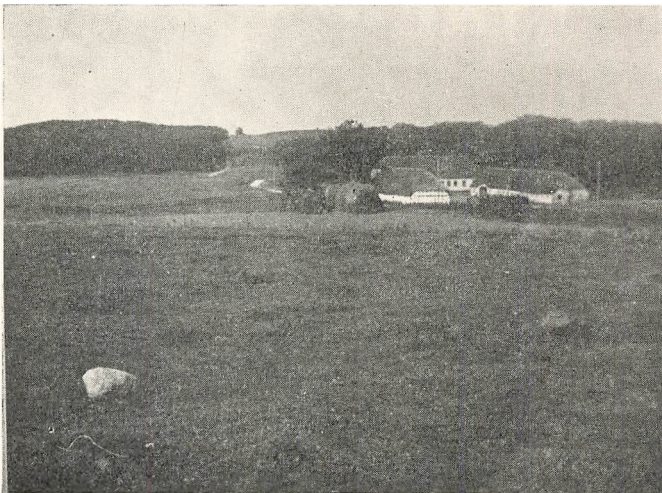
og et af Lærerens var de det dog, og Thomsen var af og til Forlover.

Saa vidt vides, havde Dyrlæge Thomsen ingen Svende i Smedien og har antagelig ikke drevet denne. Han kørte i sine Velmagtsdage ret langt omkring og „skar“ navnlig mange Plage, iøvrigt brugte han meget „Simetrækning“.

I Aarenes Løb gik Thomsens Praksis tilbage, og han fik mindre og mindre at bestille. I Kirkebyen, Tostrup, nedsatte sig til sidst Dyrlæge Andreasen, han havde faaet Eksamen 1875. Thomsen havde alligevel altid Medicin hjemme, og Folk kom stadig til den gamle, for sigtige Mand om Raad.

Den 1. September 1883 døde Dyrlæge Peder Thomsen, 72 Aar gammel, da havde Svigersønnen overtaget Gaarden.

Hermed slutter Beretningen om de Troelstrup Dyrlæger, Pionerer blandt Egnens Bønder i Viden om Husdyrhold, Dyrlæger og nok lige saa meget Konsulenter. Mangt et godt Raad om Avl og Fodring er vel gaaet tværs over Bordet ved et Slag Kort de lange Aftener, naar Piberne var tændt og Øllet eller Toddyerne fremme, medens „Dyrlæggeren“ hyggede sig; til der igen stod en regnpisket Karl med sin skummende Ridehest ved Døren og kaldte ham ud til de lange Køreture.

„Dyrlægegaarden“ i Troelstrup i vore Dage.

Die Pferdekrankheiten bei Albertus Magnus.

*Von Dr. med. vet. et phil. REINHARD FROEHNER, Wilhelms-
horst, Leiter der Deutschen Gesellschaft für Geschichte und
Literatur der Veterinärmedizin.**

Albertus aus dem Geschlecht der Ritter von Bollstädt wurde 1193 auf dem Schlosse zu Lauingen an der schwäbischen Donau geboren und verbrachte seine Jugend in der Heimat, seinem Stande gemäss mit ritterlichem Spiel und Jagd. Dann studierte er, fast 10 Jahre lang, zumeist in Padua die Freien Künste. Unter dem Einflusse des *Jordanus* von Sachsen, der, damals zweiter General der Dominikaner, sein Freund wurde, trat er 1223 in den Dominikanerorden ein und studierte Theologie in Bologna und in Köln. Schon 1230 wurde der junge Ordenspriester als Lektor an den Konvent in Köln berufen. In den folgenden Jahren las er vorübergehend auch an den Konventen zu Strassburg, Freiburg, Regensburg und Hildesheim bis zu seiner Berufung an die berühmteste Universität des Mittelalters, Paris (1245). Von dort kehrte er 1248 nach Köln zurück mit dem Auftrage, hier eine Universität zu begründen. 1254 wurde *Albertus* nebenamtlich Ordensprovinzial der Dominikaner. Zum Bischof von Regensburg berufen, schied er 1260 aus Köln, kehrte aber nach einigen Jahren als Professor der Theologie dorthin zurück, wo er ^{15/11} 1280 gestorben ist.

---

*) Da Forfatteren har ønsket, at denne Afhandling ogsaa skal kunne læses af interesserede tyske Kolleger, bringer vi den i Originalsproget. Redaktionen havde paatænkt ogsaa at give en dansk Oversættelse, men da Pladsforholdene har vanskeliggjort dette, og Forfatterens Sprog er saa klart, har vi anset en saadan for overflødig.

Red.

Das geschichtliche Verdienst des *Albertus* ist es, dass er die Gefahr einer Verwirrung der geistlichen Grundlagen des Abendlandes durch die arabisch-jüdischen Kommentare zu *Aristoteles* bannte. Damals wollten die philosophischen Fakultäten die Deutung der griechischen Wissenschaft übernehmen, aber die theologischen Fakultäten wehrten sich dagegen, besonders gegen *Aristoteles* überhaupt, weil ihre Traditionen sich auf *Plato* aufbauten, und weil sie in dem Pantheismus des *Aristoteles* in den arabisch-jüdischen Kommentaren eine Gefahr für das ganze Christentum sahen. *Albertus* hat es unternommen, das ganze Lehrgebäude des *Aristoteles* in seinen physischen und metaphysischen Teilen zu bearbeiten, zu übersetzen und zu erklären und mit dem Kirchenglauben in Uebereinstimmung zu bringen, und zwar nicht nur äusserlich, und er hat damit dem *Aristoteles* in der christlichen Wissenschaft Heimatrecht errungen. *Albert* kämpfte zwar gegen die morgenländischen *Aristoteliker*, aber er liess an ihrem Werke gelten, was der Wahrheit und Erkenntnis diene, und liess zahlreiche Fragen offen, wenn er sie nicht vollkommen durchschaute. Er sah in der Natur und in den übernatürlichen Dingen nicht zwei entgegengesetzte Reiche, sondern eine Einheit, bestimmt, dem Guten und Schönen d. h. Gott zu dienen. Alle Ethik, so lehrte er, hängt ab von den von Gott eingesetzten Ordnungen allen Seins. Er baute sein Weltbild auf aus aristotelischem Wirklichkeitssinn, platonischer Lebensbejahung, neuplatonischer Mystik, deutschem Geist und christlicher Ehrfurcht. (Ludwig A. Winterswyl.)

Von den theologischen und philosophischen Schriften soll hier nicht die Rede sein, sondern nur von den naturwissenschaftlichen.

In den Naturwissenschaften hatte man sich vor *Albertus* mit *Aristoteles* und dem christlich übermalten Physiologus abgefunden. *Albert* wies als erster darauf hin, dass man die Natur beobachten, dass man zu ihrer Kenntnis experimentieren muss. Dagegen wandte sich mit grosser Schärfe die scholastische Naturphilosophie, und diese Gegnerschaft ist Anlass geworden zu dem in späterer Zeit so unheilvollen Kampf zwischen Geistes- und Naturwissenschaft, zwischen Kirche und Naturerforschung. Dabei war *Alberts* Naturwissenschaft durchaus auf Gott als das Ziel aller Welt eingestellt, also theologisch.

Das naturwissenschaftlich-technische Arbeitsgebiet des Kölners war erstaunlich gross, er hat geforscht und geschrieben über Astronomie, Meteorologie, Physik, Mechanik, Chemie, Metallurgie, Anthropologie, Zoologie, Botanik, stets selbständig, scharfsinnig und klar. Auf langen Fussreisen hat er die Fauna und Flora Deutschlands beobachtet, er hat die Fischer und Jäger, die Vogelsteller und Hirten, die Eisenhüttenmänner ausgefragt, er hat den Bienen, den Spinnen,

den Ameisen zugesehen, Insekten und Pflanzen zerlegt, er hat die Fabeln von der Fortpflanzung der Tiere berichtigt, er hat mit Wasserdampf, Schwefelgasen experimentiert und mit Metallen Legierungen herzustellen versucht. Er hat ein natürliches System der Pflanzenwelt aufgebaut und den Einfluss von Klima und Boden auf Tiere und Pflanzen erforscht. Nach unseren Begriffen ist *Albertus'* Naturwissen bei aller Weitschweifigkeit unvollkommen, aber man muss bedenken, dass er nach 1½ Jahrtausenden der erste war, der eine *Erforschung* der Natur wagte. In 38 grossen Druckbänden besitzen wir *Albertus* Werk, aber es ist noch immer nicht vollständig gedruckt.

Uns interessiert von den Büchern über Naturgeschichte hier das Tierbuch, das *Albert* als letztes Stück des ganzen opus naturalium, nicht vor 1250, vollendet hat. Es enthält die 10 Bücher, 9 echte und 1 unechtes, des *Aristoteles* de animalibus, die 4 libri de animalium partibus, die 5 libri de animalium generatione und 7 weitere, von ihm hinzugefügte. Das 1. (20. des Gesamtwerkes) handelt von der Natur der tierischen Körper, das 2. (21.) von den Vollkommenheitsgraden, die folgenden vom 3. (22.) an von den einzelnen Tieren, nämlich das 3. (22.) vom Menschen und den vierfüssigen Tieren, das 4. (23.) von den Vögeln, das 5. (24.) von den Wassertieren, das 6. (25.) von den Schlangen und das 7. (26.) von den kleinen blutlosen Tieren.

Albertus gibt den *Aristoteles* nicht in wörtlicher Übersetzung, sondern arbeitet überall seine eigenen Beobachtungen und Erfahrungen ein, und in den Büchern 1 bis 20 übernimmt er auch Lehren von *Solinus*, *Galenos*, *Avicenna*, *Razes*, *Ambrosius*. Er nennt seine Quellen nicht, er nennt auch *Michael Scotus* nicht, dessen *Aristoteles*text er ziemlich genau folgt. Er bearbeitet seine Vorlagen frei, ähnlich wie es *Avicenna* getan hatte, er gibt keine Übersetzung mit Kommentar wie *Averroes* und keine Zitate wie *Thomas Cantipratanus*.

Die Kapitel über die Pferdekrankeheiten stehen fast alle im XXII. Buche, sind also nicht aus *Aristoteles*, dem *Aristoteles* (VIII. Buch, Kap. 23) entnommen sind nur die wenig umfangreichen Angaben über die rabies usw. der Pferde im VII. Buche 1, cap. 2. 113, des *Albertus*.

Auch dort ist aber Abschnitt 114 nicht aus *Aristoteles*. Den Abschnitt 114 hat *Albertus* nicht aus *Michael Scotus* noch aus *Avicenna*, er ist vielmehr Zitat aus einer unbekanntem arabischen Quelle.

Über die Handschriften und Druckausgaben des Tierbuches des *Albertus* kann hier aus Raumangel nur das Wichtigste angegeben werden. *Weiss*, *Primordia novae bibliographiae B. Alberti Magni*, Paris 1905, S. 6 zählt 40 Handschriften auf, der Zuverlässigkeit nach stehen an der Spitze die zu Basel und die zu Dijon aus dem 14. Jh., die zu Soissons von 1465, die zu Melk, die zu Brüssel und die zu Bologna a. d. 14. Jh. *Hermann Stadler*, der verdienstvolle Herausgeber der neuesten und besten Ausgabe (*Albertus Magnus de animalibus libri XXVI*. Nach der Kölner Urschrift herausgegeben. Münster 1916, 1920) erklärt in: *Vorbemerkungen zu einer neuen Ausgabe der Tiergeschichte des Alb. Magn.* in: *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, München 1912 die Handschrift W 258a im Besitze des Stadtarchivs zu Köln als die von *Albertus* selbst geschriebene Handschrift. Die guten und überzeugenden Gründe, die *Stadler* anführt, müssen hier übergangen werden. Der Codex lag im Kölner Dominikanerkloster, wo auch des Verfassers Grabstätte ist, bis zur Aufhebung des Klosters Anfang des 19. Jh., der bekannte Kölner Gelehrte und Sammler *Ferdinand Franz Wallraf* (1748 bis 1824) erwarb sie und vermachte sie der Stadt Köln. Gedruckt wurde die Tiergeschichte zu Rom 1478, zu Mantua 1479, viermal in Venedig zwischen 1490 und 1519, in der Gesamtausgabe der Werke *Alberts* von *v. Jammy*, Lyon 1651, bildet sie Band 6. und in *Borgnets Opera omnia*, Paris 1891, Band 11 und 12.

Zu den Kapiteln über die Krankheiten der Pferde ist folgendes zu sagen: Die einzelnen Krankheiten sind ohne rechte Ordnung willkürlich an einander gereiht, jede einzelne Beschreibung ist aber übersichtlich nach Ursachen, Erscheinungen und Behandlung gegliedert. Die Aetiologie ist in der Regel gut durchdacht. Auch die Infektion als Ursache mehrerer Krankheiten ist richtig erkannt, die Wundinfektion kommt zu ihrem Rechte. In der Anatomie und Physiologie ist *Albertus* nicht frei von den Irrtümern der alten Welt. Das Herz hat 3 Hohlräume, die Arterien enthalten Luft, von den Nerven und ihren Aufgaben hat er keine Vorstellung; unter *nervi* bei *Albertus* haben wir Sehnen zu verstehen, sie kommen aus dem Herzen und sind die eigentlich bewegende Kraft. Die Knochen und Gelenke an den Gliedmassen sind uneinheitlich bezeichnet (*tibia*, *genu*, *crus* usw.), deshalb ist eine genaue Bezeichnung einiger Krankheiten nicht möglich. Der Autor ist Humoralbiologe und pathologe. Die meisten Krankheiten entstehen aus Blutüberfluss. Die Säfte können sich vermehren oder vermindern, sie können faulig werden, im Körper auf- und absteigen und dadurch das Krankheitsbild verändern. Die Be-

handlung bietet gegenüber den Vorbildern aus der Antike wenig Neues. Die krassen Zauber- und abergläubischen Mittel, die aus dem Morgenlande eingeführt waren, sind zwar verschwunden, aber *Albertus* glaubt noch an die tödliche Wirkung des Mondscheins auf verwundete Pferde, er hat noch die Talismane der Koiraniden aus Tier- teilen usw. Der Aderlass spielt eine grosse Rolle, er ist bei fast allen Krankheiten am Platze; vielseitigen Gebrauch finden Brenneisen, Eiterband und Scharfsalben. Kot und Harn von Menschen und Tieren werden in der Kur verwendet, auch einmal der Speichel. An tierischen Mitteln kommen sonst noch vor: Fette und Talge, allein oder als Salz- begrundlage, gebrannte Knochen, Hüfe und Hörner, Haut (Leder- schuhe), frisches warmes Fleisch und Eier. In der Chirurgie ist *Albertus* über die Antike kaum hinausgewachsen, an die Araber seiner Zeit reicht er nicht entfernt heran. Die Zahl der Heilpflanzen ist gross, im wesentlichen sind die indländischen Hausmittel in Verwendung.

Es folgt nun das kurze Stück aus Buch VII nur lateinisch, das fast ganz aus *Aristoteles* genommen ist, dessen 23. Kap. im VIII Buche ich zum Vergleiche deutsch anfüge.

Albertus Magnus, de animalibus lib. VII, tract. 2, cap. 2.

- 111 Equis autem silvestribus, qui sunt in equatiarum congregationibus in pascuis, non accidit infirmitas quae sciatur, praeter eam quae dicta est, podagram videlicet. Et ideo aliquando amittunt cornua pedum, quae subtulares vel sotulares quidam vocant: et recrescunt eis tunc sotulares novi. Equos autem equatiarum vocat *Avicenna* Arabice equos ascemy. Signum autem hanc infirmitatem praecedens et eam indicans est tremor dextri testiculi. Equis autem, quos vocat *Avicenna* almorchebyte, hoc est in domo pastos et domesticos, accidunt valde multae infirmitates propter labores et pabula, quae ministrantur eis. Accidit enim eis ylyos sive passio yliaca. Et signum huius infirmitatis in eis est, quod membra posteriora adunantur per constrictionem, ita quod quaedam videntur constringi ad quaedam, et amittit cibum et desiderium comedendi, et iuvamentum eius est per minutionem forte in coxa, quia ibi est quaedam vena, quae minuitur
- 112 a medicis equorum. Equis etiam accidit confractio nervorum: et signum huius est extensio venarum et colli et capitis, ac si distendatur equus: et tunc gravat eos ambulare et expedit eis quies. Aliquando etiam accidit equis aggregatio puris sive veneni in pede sive in alio loco. Accidunt etiam equis infirmitates oris multae: et in palato est una, quam quidam vocant forcin. A nostratibus autem Germanis schuf sive schule vocatur, et nisi tunc cito iuventur, cadit eis palatum, et fit eius anhelitus calidus. Et haec infirmitas, ut dicit *Aristoteles*, caret remedio, nisi per se curetur. Nos tamen in sequentibus, ubi de animalibus sigillatim exsequemur secundum literas alfabeti nostri, et de hac et de aliis equorum infirmitatibus loquemur. In ore etiam in maxillis habent alias infirmitates plures, quas in sequentibus enumerabimus, eo quod hic non tangimus nisi diversitates, quae communiter
- 113 pertinent ad animalia et eorum indicant naturam. Accidit autem etiam equis rabies. Signum autem huius est, quod declinant aures et reflectunt ad collum: et haec infirmitas in equo non est visa habere medicinam. Accidit etiam equis vesicae infirmitas: et signum huius est, quod tunc mingere non possunt et declinant musculos coxarum versus sotulares pedum inferius. Morsus etiam venenosorum multum nocet equis. Si enim mordeatur ab eo, quod vocatur mogaliz, nocet equis et mulis: facit enim venenum huius animalis vesicas ampulosas in corporibus equorum. Sed pessimum est, quando hoc animal momorderit equam impraegnatam, quoniam tunc ex quantitate et extensione impraegnationis findetur ampulla et moritur equa. Si enim non findatur, consumitur paulatim veneni vapor a calore naturali, et evadit equus. Cum autem finditur, nimius fit affluxus humorum, et moritur. Similiter autem morsus animalis, quod dicunt quidam halkyz, quidam
- fol. 127r

Aristoteles, Naturgeschichte der Tiere, VIII Buch, 23. Kapitel.

1. Von den Pferden sind Weidepferde frei von Krankheiten mit Ausnahme der *Rehe* (Podagra). An dieser aber erkranken sie und werfen zuweilen dabei die Hufe ab. Wenn sie sie aber abwerfen, so wachsen sie alsbald wieder. Es findet nämlich zugleich mit dem Nachwachsen des neuen Hufes das Abwerfen des alten statt. Ein Zeichen dieser Erkrankung ist: der rechte Hode zuckt oder unterhalb der Nüstern nach der Mitte zu entsteht eine runzelige Grube. Die Stallpferde leiden an sehr vielen Krankheiten. Auch die *Darmverschlingung* (eileos) befällt sie. Ein Zeichen dieser Krankheit ist: die Pferde ziehen die Hinterbeine an die vorderen heran und stellen sie unter [den Leib], sodass sie fast zusammenstossen. Wenn sie die ersten Tage ohne Futter bleiben und dann ins Toben geraten, so hilft man durch Aderlässe und Kastration.

2. Es befällt sie auch der *Starrkrampf* (tetanos). Ein Zeichen ist: alle Sehnen, auch Kopf und Nacken sind gespannt, und sie gehen mit steifen Beinen einher. Die Pferde werden auch *lungensüchtig* (*Galenos*, Kommentar zu *Hippokr. Prognost*, II, 60). Eine andere Krankheit befällt sie auch, die man die Überfütterung mit *Gerste* (krithian) nennt. Ein Zeichen dieses Leidens ist: der Gaumen wird weich und der Atem heiss. Sie können nicht geheilt werden, wenn sie nicht von selber gesund werden. Ferner gibt es den *Mutterkoller* (nymphian). Dabei kann es vorkommen, dass das Pferd erstarrt, wenn jemand die Flöte bläst, und die Augen funkeln. Wenn es jemand besteigt, so stürzt es fort, bis es einer aufhält. Wenn sie so kollerig sind, schlagen sie die Augen nieder, selbst während der Anfälle. Weitere Zeichen dieser Krankheit sind: die Ohren sinken gegen die Mähne zu herab und werden wieder vorgestellt. Sie werden matt und schnaufen.

3. Unheilbar sind auch folgende Krankheiten: *Magenkrämpfe* (Kardialgia = cardiaca der Römer, *Cael. Aurelian*, morb. acut. II, 30). Ein Zeichen dieses Leidens ist, dass sie trotz offenen Leibes Schmerzen haben. Weiter die *Strangurie*. Ein Zeichen ist, dass sie nicht urinieren können, und dass sie die Hufe wie die Hüften hochziehen. Ferner das *Verschlucken* der Pastinacapflanze (*Dioscurid.* III, 52, *Plinius* nat. hist. XIX, 27). Diese ist so gross wie die Sphondyle (Bärwurz). Die *Bisse der Spitzmaus* (mygale) sind auch den übrigen Zugtieren beschwerlich, es entstehen nämlich Bläschen. Am beschwerlichsten ist ihr Biss, wenn die Stute trächtig ist, denn dann brechen die Bläschen auf; sonst nicht. Das Tier, das von manchen Chalkis, von anderen Zygis genannt wird (*Lacerta chalkidica*) tötet oder macht grosse Schmerzen. Es sieht aus wie die kleine Eidechse, in der Färbung gleicht es den Blindschleichen.

autem vocant ipsum kacingnyz, inducit equis magnas aegritudines. Est autem hoc animal simile lacerto parvo et iacet in prato sub gramine: in colore autem simile est serpenti, qui vocatur cokamoz.

114 Haec autem animalia venenosa non multum habundant apud nos, nisi illud, quod vocant halkyz, videtur esse quidam vermis apud nos viridis et latus, octo pedum, et est valde brevis, et habet crura alta sicut musca, et fetet multum quando rumpitur: et fama est, quod animal comedens eum inflatione dirumpitur, et praecipue equus: et quando mordet equum, contrahit vesicas. Est etiam apis crocea apud nos, valde magna, et insidiatur equis: et compertum est saepius, quod quando plures earum conveniunt circa equum, pungunt eum, et vesicas contrahit, ex quibus saepe moritur.

115 Scire autem omnes has infirmitates et medicamina equorum ad peritiam pertinet marescalci proprie, et de hiis nos in ultimis istius scientiae libris prosequemur. Referunt enim expertiores, quod omnes infirmitates quae hominibus accidunt, accidunt et equis et ovibus. Multotiens enim sicut homines ita moriuntur et equi et oves veneno aut ex venenosis humoribus putrefactis in corpore. Similiter autem si offererit equa impraegnata collectionem magnam candelarum extinctarum, abortiet et hoc etiam aliquando mulieribus accidit impraegnatis. Istae igitur sunt et similis infirmitatis equorum.

Adhuc autem si adhaereat pullis equarum id quod vocatur ycomez, quod est pellicula secundinae, equae lambunt illud lingua sua et comedunt ipsum, et mulieres incantatrices quando possunt habere hoc, cum hoc faciunt quaedam carmina incantationum, quibus provocant parentes ad dilectionem infantium: et haec carmina vocat *Aristoteles* corrupte proverbialia: et est haec culpa non philosophi, sed eius qui transtulit librum in Latinum. Ab equis enim exit apud partum id quod vocatur kaleion, hoc est secundina, et sanguis menstrui, quod multum quaerunt magi ad incantandum, sicut etiam quaeruntur secundinae catartorum.

116 Amplius autem equis accidit cognoscere hinnitum equi cum quo aliquando pugnavit. Delectantur etiam equi stare in pratis et aquis, et libentius potant aquam turbidam: et si fuerit clara, turbant ipsam pede ut grossior fiat: aqua enim clara sua subtilitate nimis penetrat viscera et intima ipsorum: et infrigidantur ex ea et incurrunt tremorem: et postquam potaverint equi, libenter natant: hoc enim animal multum diligit in aqua natare et stare: et ideo etiam equi fluvialis fuit haec dispositio, quod piscis similis est equo fere in omnibus. Tauri autem quoad potum aquae sunt contrariae dispositionis quoniam nisi fuerit aqua valde clara, non curant potare eam.

4. Überhaupt behaupten die Sachverständigen, dass fast an allen Krankheiten, die die Menschen befallen, auch Pferd und Schaf leiden. Von dem Gifte Sandrake (Auripigment, *Dioscurid.* V, 121, *Plinius* XXXIV, 56) geht das Pferd wie alle Zugtiere zugrunde. Man reicht es [als Arzneimittel] in [viel] Wasser und sieht es durch. Eine tragende Stute abortiert, wenn sie den Qualm einer ausgelöschten Kerze riecht (*Ailianos* IX, 54, *Plinius* VII, 5). Dies geht schwangeren Frauen genau so. So also verhält es sich mit den Krankheiten der Pferde. Das sogenannte Hippomanes (Fohlenpech) befindet sich zwar an den Füllen, wie man sagt, aber die Mutterstuten beißen es beim Belecken und Putzen des Neugeborenen ab. Was darüber weiter erzählt wird, ist von alten Weibern und solchen erdichtet, die sich mit Zauberei abgeben. Allgemein angenommen wird, dass die Stuten das sogenannte Polion (Fruchtwasser) vor dem Füllen aussossen. Die Pferde erkennen diejenigen Pferde an der Stimme, mit denen sie einmal gekämpft haben. Die Pferde lieben Wiesen und Sümpfe (*Ailianos* IV, 6), sie trinken das Wasser gern trübe; wenn es klar ist, rühren sie es mit den Hufen auf; dann baden sie, wenn sie getrunken haben, denn das Pferd ist ein Freund von Baden und von Wasser. Daher ist auch die Natur des Flusspferdes (Hippopotamus) so beschaffen. Das Rind dagegen ist das Gegenstück vom Pferde. Ist das Wasser nicht rein und kalt und lauter, so verlangt es nicht zu trinken.

Zu 111. arabisch *ascemy* = Weidepferde, arabisch *almorchebyte* = Stallpferde, *lylos* = griech. *eileos*. (*Aristot.* VIII, 23,1).

Zu 112. *contractio nervorum*. *Alb.* bezeichnet die Sehnen als *nervi. forcini* = griech. *krithian* (*Aristot.* VIII, 23,2).

Zu 113. *rabies* übersetzt *Alb.* für *nymphian* bei *Aristot.* daselbst. arab. *mogaliz* = griech. *mygale* (*Aristot.* daselbst 3), arab. *halkyz* = griech. *chalkys*, eine Eidechse mit kupferfarbigem Rücken, arab. *kacingnyz* = griech. *zygnis*, eine nicht bestimmbare Eidechsenart, arab. *cokamoz* = eine Schlange, bei *Aristot.* daselbst 3 blinde Schlangen.

Zu 114. arab. *halkyz* ein breiter, sehr kurzer, grüner Wurm mit hohen Beinen, der sehr stinkt. Wahrscheinlich Meloë, von der *Nikandros*, *Alexipharmaka* Vers 346 sagt, dass die Tiere nach deren Genuss an Tympanie erkranken. Dass ein Käfer zu den Würmern gezählt wird, ist nicht auffällig. *apis crocea* = Hornisse.

Über Hermaphroditismus bei Tieren handelt ein Abschnitt im 18. Buche (tr. 2. c. 3).

Es folgt nun der lateinische Text aus dem XXII. Buche, tract. 2, cap. 1, nach der Kölner Handschrift, die *Stadler* herausgegeben hat, und meine Übersetzung. Sterne * im lateinischen Text zeigen Ergänzungen des Herausgebers an, gerade Klammern [] Einschübe von meiner Hand, die der Erklärung des Textes dienen sollen, Einschließungen in runden Klammern () sind Übersetzungen der Namen, die die zuerst lateinisch wiedergegeben sind.

Est autem hoc animal [equus] cui plurimae accidunt infirmitates quas oportet marescalcum cognoscere, qui curare habet equos.

Aliquando enim in equis habundat sanguis corruptus vel etiam non corruptus. Et signa huius infirmitatis sunt haec: delectat eum fricari valde, fetent egestionem eius praeter solitum, urina efficitur rubea et spissa, oculi rubei aliquando et lacrimosi.

Aliquando etiam per corpus ipsius nascuntur pustulae quae magis digitis sentiri quaerunt quam videri propter pilositatem.

- 56 Aliquando etiam amittit voluntatem comedendi propter repletionem vasorum: tunc ergo minuendus est equus de vena in medio colli descendente. Minuatur autem fleubotomio lato non spisso, secundum equi fortitudinem et aetatem. Si enim fortis est et quinque vel amplius annorum, subtrahantur tres vel quatuor librae. Si autem debilis sit et pullus, subtrahatur libra et dimidia vel ad plus duae librae. Et si haec evacuatio obmittatur, eveniunt multa inconvenientia quae secundum diversas actiones diversa sortiuntur vocabula. Aliquando enim incurunt quasi quaedam ulcera quae in carne vagantur et cutem in diversis perforant locis. Aliquando autem pruriginem sive impetiginem aut serpiginem et aliquando incidunt scabiem: et tunc uno equo corrupto, etiam alii secum commanentes corrumpuntur tribus modis. Uno quidem quia dentibus aliquando se invicem equi scalpunt, et quando unus corruptus est, per anhelitum et salivam corrumpitur alius. Secundus autem quando unus fricat se ad locum ubi se fricuit alius: humor enim corruptus infunditur loco et hic corrumpit alium quando tangit ad eundem locum. Tertius modus est et praecipuus quia per anhelitum corrumpitur aer, et hic corruptus in stabulo, facile corrumpit omnes alios eo quod equi calidi sunt et humidi et talia corpora facile corrumpuntur. Signum huius est quod et pueri qui calidi sunt et humidi, prohibentur accedere ad aegrotantes ex sanguine corrupto, ne corrumpantur.

fol. 368r

- 57 Si sanguis de vulnere equi alicuius nimis fluat, filtrum aliquantulum combustum per se vel semiustum et in suco urticae madefactum desuper positum iuvat, vel sumatur fungus quem quidam vocant vesicam lupi, aut etiam pulvis fungi illius misceatur cum stercore porci qui gramina vel herbas campestris depastus est: et haec bene contrita, multum calida emplastrantur super locum et usque ad tertium diem alligentur. Valet etiam ad hoc stercus equi contritum, adhuc autem

1) prurigo = Juckausschlag, *Plinius* hist. nat. 20, 178; 23, 20; = pruritus *Plinius* 9, 146.

2) impetigo = Grind, Schorf, Russ, *Columella* de re rustic. 6, 31,2; *Plinius* 20,4, *Celsus* de medicina 5,28,17.

3) serpigo = serpedo: struff, flechte.

3a) Bei *Ruffus* cap. 6 superfluitas sanguinis.

4) Ein Schwamm dieses Namens ist in den Wörterbüchern und alten Büchern der Botanik nicht festzustellen,

(fol. 367 v.) (55) Viele Krankheiten befallen das Pferd; ein Marstaller, der Pferde in der Pflege hat, muss sie kennen.

Zuweilen nimmt verdorbenes Blut überhand, oder auch das nicht verdorbene. Die Zeichen dieser Krankheit sind: das Tier scheuert sich gern, der Kot riecht stärker als sonst, der Harn ist rot und dick, die Augen sind manchmal rot und tränend.

Zuweilen bilden sich über den Körper hin kleine Pusteln, die, da sie vom Haarkleid bedeckt sind, mehr zu fühlen als zu sehen sind.

(56) Manchmal verliert das Pferd seine Esslust wegen übermässiger *Anfüllung der Blutgefässe*. Dann muss man an der Vene, die mitten am Halse hinabsteigt, einen Aderlass machen. Man schlage mit einem breiten aber nicht dicken Lasseisen die Vene an, und bestimme die Menge des Blutes nach der Stärke und dem Alter des Pferdes. Ist es stark und 5 Jahre alt oder älter, so entnimmt man 3 oder 4 Pfd., ist es schwach und jung, 1½ bis 2 Pfd. Unterlässt man diesen Aderlass, so entstehen vielerlei Krankheiten, die entsprechend ihren verschiedenen Auswirkungen verschiedene Namen haben. Es können Geschwüre aufbrechen, die hier und da im Fleische erscheinen und die Haut an verschiedenen Stellen durchbrechen; es können *prurigo*¹⁾ oder *impetigo*²⁾ oder *serpigo*³⁾ oder die *Räude* entstehen^{3a)}.

Ist ein Pferd [von einer dieser Krankheiten] befallen, so werden andere auch angesteckt, und das kann auf dreierlei Art geschehen: Erstens durch gegenseitiges Benagen mit den Zähnen, dabei steckt ein Pferd das andere durch den Atem oder durch den Speichel an. (fol. 368 r) Zweitens reibt sich ein Pferd an der Stelle, wo sich ein krankes vorher gerieben hat; die aus dem kranken Teile des Körpers entleerte Flüssigkeit teilt sich dem Platze mit, und, wenn ein anderes Pferd mit diesem Platze in Berührung kommt, auch diesem. Die dritte und häufigste Art der Übertragung ist die durch die Luft; die Luft wird durch die ausgeatmete Luft infiziert und überträgt im Stalle die Ansteckung auf alle anderen Pferde; denn die Pferde sind von warmen und feuchtem Temperament, und solche Tiere erkranken leicht.

Bei den Menschen ist das genau so: Kinder von warmer und feuchter Konstitution lässt man nicht zu Kranken gehen, die verdorbenes Blut haben, sonst werden sie auch krank.

(57) Wenn ein Pferd aus einer *Wunde* zu *stark blutet*, so hilft es, ein Stück verbrannten oder angebrannten Filz, getränkt mit Saft der Brennessel, darauf zu legen. Oder man mischt den Schwamm, der *Vesicula lupi* heisst⁴⁾ oder das Pulver dieses Schwammes mit Kot eines Schweines, das von Gras und Feldkräutern lebt, warm zusammen und legt es als Pflaster auf, man lässt es bis zum dritten Tage darauf gebunden. Auch Pferdekot gut verrieben ist heilsam, ferner das

pulvis antiquae wimplae sive pepli si supponatur pulvis auricularis et saepe vulneri iniciatur donec stet sanguis. In omnibus autem apostematibus et vulneribus equorum cavendum est ne lumen lunae cadat de nocte super equum et praecipue super locum laesum, quia lumen lunae equo laeso mortem frequentissime inducit.

- 58 Lampistus infirmatis equi est ex habundantia sanguinis proveniens: et nascitur in superiori parte oris iuxta dentes et inter dentes protensa inflatio, ita quod sulci qui inter dentes sunt eminent, ita quod escam equus dimittit de ore recidere. Si autem istae inflationes magnae sunt, oportet quod ferro inferius tenui et curvo ad hoc parato in modum S⁻ talem [parato] candenti inflationes exurantur aliquantulum. Si autem parvae sunt, ferro una earum remotior a medio minuatur donec sanguis exeat, vel etiam sulcus ipse per medium incidatur.

Foscellae sunt inflationes intra os equi in labiis natae contra extremos dentes quae inflationes in medio nigrescunt. Nascuntur autem ex comestione gelidarum herbarum et asperarum super labia et maxillas diu iacentium, et in locum proprium pabulum equi in ore locari non permittunt ut in lampastro. Curatur autem haec infirmitas per hunc modum. Ferrum fiat gracile antierius ad modum stili et incurvetur in uncum et sit bene acutum et cum illo in medio cutis foscella percutiatur et extrahatur, et cum exsiccatus fuerit locus, forcice bene acuta vel culltello cutis in rotundum abscondatur quae texerat foscellam: et tunc sanatur.

Barbulae quaedam aliquando fiunt in palato equi siccae in modum conorum mamillarum alicuius bestiolae: et quando ultra quantitatem parvi grani frumenti crescunt in longitudinem, equum a comedendo impediunt. Cura autem huius infirmitatis est quod unco ad hoc parato sicut iam diximus, barbulae de palato trahantur et sic iuxta palatum forcipe vel forcice abscondantur.

- 59 Malum in lingua equi aliquando nascitur quod ex putrida esca sanguinem putridum et fleumaticum generante exoritur. Esca enim a stomacho digesta calore suo semper meliorem sucum trahit ad se et in sanguinem commutat in venis, et ex huius calore et humore confovetur et nutritur equus et cum malus sit sanguis, calore pectoris equi aliquando ad guttur et ad linguam derivatur propter motum linguae et frenum comprimens et tunc linguam putrefacit. Signa autem

- 5) wimpla = guimpa = ein Stückchen Stoff, peplum von griechisch peplon = Kleid.
- 6) Griech., lat., franz., engl. lampas = Licht, Glanz, Lampe. Die Ableitung ist nicht aufgeklärt. (*Hemme*.)
- 7) Von fuscare = schwarz machen.
- 8) von lat. barba = Bart, dimin. barbulum; hier Papillome oder polypöse Wucherungen. *Ruini* S. 143, *Ruffus* cap. 25, franz. barbes, barbillons.
- 9) fleuma, flemma, flegma, = phlegma eine unbestimmbare Art der Verderbnis der Säfte. Vgl. Pseudo *Apuleius* 17, App. 5: ciclamen fleuma deducit.

Pulver von alten Tuchen oder Kleidern⁵), wenn man vorher Pulver des Öhrchens [*Myosotis palustris* Linné] öfters auf die Wunde streut, bis das Blut steht. Bei allen Geschwüren und Wunden des Pferdes muss man aufpassen, dass des Nachts kein Mondlicht das Pferd trifft und insbesondere auf die verletzte Stelle, weil Mondschein einem verwundeten Pferde sehr oft den Tod bringt.

(58) *Lampistus*⁶) ist eine Krankheit des Pferdes, die aus Blutüberfluss kommt. Sie entsteht im oberen Teile des Mundes neben den Zähnen und zwischen den Zähnen als eine Erhabenheit und Anschwellung, so dass die Furchen [Gaumenstaffeln] zwischen den [Backen] Zahnreihen vorstehen, wodurch das Pferd sein Futter aus dem Munde fallen lässt. Ist der Gaumen sehr stark geschwollen, so muss man mit einem s-förmig gebogenen glühenden Eisen die Geschwulst unten ein wenig brennen; ist die Anschwellung unbedeutend, so schlage man eine der seitlich gelegenen Gaumenstaffeln an, bis Blut fließt, oder schneide sie quer durch.

*Foscellae*⁷) sind Anschwellungen im Munde der Pferde, die an den Lippen gegen die hinteren Zähne zu entstehen; sie sind in der Mitte schwarz⁷). Sie kommen vom Füttern rauher und harter Pflanzen, die lange auf den Lippen liegen bleiben; sie verhindern, dass das Pferd den Bissen richtig im Munde hält, wie beim *lampastrum*⁶). Die Behandlung ist so: Lass dir ein Messer vorn spitz schleifen wie einen Griffel, hakenförmig biegen und gut scharf machen; schneide damit die Foscella in der Mitte der Haut auf und ziehe sie heraus. Ist die Stelle trocken, so schneide mit einer scharfen Schere oder mit dem Messer die Haut ringsum über der Foscella ab. So wird dieses Leiden geheilt.

Manchmal bilden sich am Gaumen des Pferdes trockene *Barbulae*⁸) in der Art wie die Striche an den Eutern gewisser Tiere, und wenn sie länger werden, als ein kleines Getreidekorn, stören sie das Pferd beim Essen. Die Behandlung bei dieser Krankheit ist so, dass mit einem dazu bestimmten Haken, wie wir schon oben sagten, die Barbula gefasst und mit Zange oder Schere am Gaumen abgetrennt wird.

(59) An der Zunge bildet sich zuweilen ein Leiden, das verursacht wird durch von verfaultem Futter verdorbenes durch phlegmatisch⁹) gewordenes Blut. Wenn die Speise vom Magen verdaut ist, zieht sie durch ihre Wärme immer den besseren Saft an sich und verwandelt [sich] in den Gefäßen in Blut, aus dessen Wärme und Feuchtigkeit sich das Pferd ernährt und erhält. Wenn das Blut schlecht ist, fließt es zufolge der Wärme der Brust zuweilen zur Kehle und zur Zunge wegen der beständigen Bewegung der Zunge, die vom Gebiss gedrückt wird. Dann wird die Zunge brandig. Anzeichen des Zungenbrandes

huius linguae malae sunt quod lingua excoriatur fleumate glutinoso quod etiam fluit tunc de ore equi, et venae sub lingua nigrescunt. Contingit etiam hoc malum aliquando ad pedes descendere et tunc equus vix stare potest.

Cura autem huius est quod ulcerositas et viscositas quae sub lingua est, primo radetur et postea duo coclearia fuliginis et unum salis commisceantur et bene terantur et cum uno capite allii commisceantur et ex illis locus fricetur: postea duae venae quae sub lingua sunt incidantur: et deinde quarto vel quinto die vena colli secundum proportionem fortitudinis equi minuatur. Quidam vero dicunt in principio huius infirmitatis quasi dimidiam unciam sanguinis debere subtrahi. Si autem malum hoc ad pedes descenderit, tunc oportet quod infra tertium vel quartum diem supra sotularem pedis in quolibet pede intus et extra quolibet pede fleubotomato minuatur.

Scias etiam quod caput equi macrescit et siccatur, si antequam septem annos habeat, saepe aqua frigida abluatur et fricetur: collum autem eius grossescit et crines eius melius crescunt, si aqua calida saepe ac bene iuxta scapulas humectetur et crines digitis scalpantur et prope caput, sed non cum aqua calida, sed cum frigida quia caput debet esse gracile.

60 Stina quaedam infirmitas quae accidit in collo equi. Est enim
fol. 308v stina quoddam instrumentum inflexibile et per methaforam dicitur haec infirmitas stina quando collum equi sine dolore huc atque illuc flecti non potest, nec potest escam nisi per intervalla accipere, et quasi rapiendo accipit a terra quod accipit festinanter. Oritur autem ex scapularum pondere et extensione nervorum colli et est ex repletionem. Cura autem huius est quod iubae equi de manu levantur fortiter et ex utraque parte colli iuxta gibum colli subula candenti perforatur ita quod caro iuxta collum aliquantulum aduratur sine contactu nervorum: et hoc fiat in quinque locis per colli longitudinem et per quamlibet perforationem licinium de canabo vel lino vel de pilis caudae equi immittatur et quindecim diebus sic dimittatur et moveatur filum ut humorem educat. Quidam tamen in cura huius infirmitatis in sinistra parte colli iuxta summitatem colli multas faciunt cocturas et licinia non immittunt. Quocumque autem modo primo vel secundo fiat, per omnes quindecim dies de aqua tepida omni die collum et scapulae equi abluantur et fomententur.

61 Turtae sunt quaedam apostemata in superficie carnis intra cutem exorta in modum panis qui turta vocatur. Fit autem maxime haec in-

10) stina = stiuā = Handhabe am Piluge.

11) Die Etymologie ist undurchsichtig.

12) torta = Kuchen, franz. tourte, dimin. tortula, tortellus Vocabul. alphabetic. farcinosus = tortuosas, s. Anm. 23a.

sind: Die Zunge verliert ihre Schleimhaut durch den klebrigen Schleim, der auch aus dem Munde abtropft, und die Venen unter der Zunge werden schwarz. Es kommt auch vor, dass das Leiden zuweilen in die Füße hinabsteigt, dann kann das Pferd kaum stehen.

Die Behandlung besteht erstlich im Abkratzen der schleimigen und geschwürigen Massen unter der Zunge, dann im Einreiben von einem Brei auf 2 Löffel Russ, 1 Löffel Salz, 1 Zwiebel Lauch, gut zerkleinert und gemischt, dann in einem Aderlass an den zwei Unterzungenvenen und endlich in einem Aderlass am Halse am 4. oder 5. Tage entsprechend dem Kräftezustand des Tieres. Einige empfehlen, bei Beginn der Krankheit etwa $\frac{1}{2}$ Unze Blut zu entziehen. Ist dieses Leiden in die Füße hinabgestiegen, so muss man nach dem 3. oder 4. Tage über der Hornkapsel des Fusses an jedem Fusse innen und aussen einen Aderlass machen.

Wisse, dass der Kopf des Pferdes mager und trocken wird, wenn man ihn, bevor das Pferd 7 Jahre alt ist, oft mit kaltem Wasser abwäscht und massiert. Der Hals wird stärker und die Mähne wächst gut, wenn man die Schultern öfter und nachdrücklich mit warmem Wasser anfeuchtet und die Haare mit dem Fingern ausrauft; auch für den Kopf ist das Waschen gut, aber nicht mit warmen, sondern mit kaltem Wasser, weil der Kopf schlank sein soll.

(Fol. 368 v.) (60) *Stina*¹⁰⁾ ist eine Krankheit am Halse, nämlich die Unbeweglichkeit des Halses. Man nennt dieses Leiden metaphorisch¹¹⁾ *Stina*, weil der Hals des Pferdes ohne Schmerzen nicht hin und herbewegt werden kann. Das Pferd nimmt Futter nur mit Unterbrechungen, es verschlingt schnell, was es vom Boden errafft. Das Leiden entsteht durch die Überbürdung der Schultern und die Dehnung der Sehnen des Halses und ist eine Folge von Blutandrang. Behandelt wird es durch kräftiges Ausraufen der Mähne mit der Hand und durch Einstechen auf beiden Seiten des Halses neben der Rundung des Halses [am Kopfende] mit weissglühender Nadel, sodass die Muskulatur des Halses ein wenig gebrannt wird ohne Verletzung der Sehnen; das geschehe an 5 Stellen entlang dem Halse. In ein beliebiges Loch führe ein Band von Hanf oder Leinen oder aus Pferdeschweifhaaren ein. Dieses lässt man 15 Tage liegen, man zieht das Band hin und her, damit die Feuchtigkeit abfließt. Manche brennen bei der Behandlung dieser Krankheit links am oberen Ende des Halses viele Punkte und ziehen keine Eiterbänder ein. Auf welche Art man aber auch behandelt, auf die erste oder zweite, man soll die ganzen 15 Tage Hals und Schultern täglich mit lauwarmem Wasser abwaschen und bähnen.

(61) *Turtae*¹²⁾ sind Geschwüre an der Oberfläche des Fleisches innerhalb der Haut wie ein kleines Brot, dass man *turta* nennt. Diese

firmitas ex habundantia sanguinis humorisque putridi intercutanei. Aliquando etiam nascuntur quando caro laeditur ictu aliquo. Cura autem huius est quod corium super medium turtae incidatur et postea cum subtus ubi inflatio desicuit et humor qui intus est, commoveatur et bene fricetur et sic totus exprimatur humor: et postea immissa zona tantum findatur de corio quoadusque ad sanum corium fissura descendat: et quidquid putredinis vel putridae carnis invenitur, abiciatur et vulnus stuppa impleatur, et sic fiat omni die donec vulnus perfecte sanetur. Si autem aestimetur quod iterum collectio fiat talis apostematis, iterum corium findatur et digitorum expressione putredo exprimitur, et ex utraque parte colli primo die et septimo et nono et quindecimo minuatur: et hoc fiat provida consideratione secundum proportionem humoris ex quo nascitur apostema et secundum alia accidentia ex quibus aliquando nascitur haec infirmitas.

- 62 Ficus est mala congelatio humoris rubicundi coloris vel lividi vel etiam fuscis sine pilis extra corium crecentis in modum ficus matura: unde etiam tale nomen accepit. Nascitur autem ex nimio intercutaneo sanguine. Cura autem istius morbi est quod si gibus fici in collo vel in alio membro latus apparuerit, oportet quod tunc eo latius de corio quod figuram fici ambit, findatur et bene aperiatur, ita quod foramen in medio rotundum fiat. Inter ficum autem et sanum corium ponatur pasta de subtili farina bene glutinosa vel argilla si pasta in promptu non habetur ne forte sanum corium laedatur. Fiat autem postea de viridi marubio tortula bene trito et calefacto super lapidem calidum vel ferrum latum calidum et bene calida haec tortula immittatur et comprimatur quamdiu est calida, et cum infrigidata fuerit, apponatur alia calida et sic fiat, donec ficus incipiat albescere. Deinde fiant tortelli de nasturtio aquatico vel viridi et cortice arboris nucis: illi tortelli super ficum comprimantur vicissim calefacti donec aequalis fiat corio sano gibus fici et bene permittatur exire humor putrefactus. Deinde pulvere calcis vivae vel pulvere cretae cum qua fiunt pergamina, ficus impleatur et ferro aequalis latitudinis cum ficu comburatur usque ad carnem vivam et corium sanum cavendo diligenter ne nervorum aliquis qui forte ibi est vel musculus vel membrum sive iunctura aliqua ferro

13) Ficus = Feige, ital. fico, *Celsus* de medic. lib. 6 cap. 3; *Martial* Epigr. 1,65. Anders *Petrus* de Crescentiis, de agricult. lib 3 cap. 56: accidit quandoque, quod pes laeditur subtus unguam in medio solae et ferro vel alia re dura intrantem usque ad tuellum, et quo tuellus laeditur, ex qua laesione cum ungula non inciditur, circumquaque, ut debet, nascitur super tuello quaedam carnis superfluitas, quae superat solae superficiem, ficus vulgariter nominatur. Siehe auch *Jordanus* Ruffus lib. 2. cap. 56 und *Ruini* S. 380.

Krankheit entsteht in der Hauptsache aus Überfluss an Blut und an fauligen Säften innerhalb der Haut, kann aber auch entstehen aus einem Stich ins Fleisch. Die Behandlung besteht darin, dass man mitten auf der Geschwulst einschneidet und die Flüssigkeit, die in und unter der Anschwellung sich findet, entfernt, und dass dann gut massiert wird, bis sie vollständig heraus ist. An den betroffenen Stellen schneidet man so tief in die Haut ein, dass der Schnitt bis ins Gesunde dringt. Was an Verfaultem und an fauligem Fleisch sich zeigt, wird entfernt, die Wunde wird mit Werg ausgefüllt. Das wird täglich wiederholt, bis die Wunde vollständig geschlossen ist. Wenn man vermutet, dass sich das Geschwür wieder angefüllt hat, so spaltet man die Haut noch einmal, und drückt die jauchige Flüssigkeit aus. Am 1., 7., 9. und 15. Tage macht man einen Aderlass. Das muss man tun nach sorgfältiger Überlegung aufgrund des Wundsekrets darüber, wodurch das Geschwür entstanden ist, und aufgrund anderer Begleiterscheinungen darüber, wie solche Krankheit zuweilen zustande kommt.

(62) *Ficus*¹³⁾ ist eine schlimme beulenartige Zusammenziehung der Säfte, rot, blau oder auch braun, haarlos auf der Aussenfläche der Haut wachsend, von der Art einer reifen Feige, wovon der Name kommt. Die Krankheit entsteht aus überflüssigem Blut in der Haut. Behandlung: Wenn die feigenartige Geschwulst am Halse oder an einer anderen Körperstelle breit hervorwächst, trennt man sie von der Haut, die die feigenartige Geschwulst umgibt, recht breit ab und macht eine hinreichende Öffnung, sodass in der Mitte ein rundes Loch entsteht. Um die Geschwulst herum entlang der gesunden Haut trägt man einen Teig von feinem klebrigen Mehl, oder wenn man das nicht vorrätig hat, von Ton auf, damit man die gesunde Haut nicht verletzt. Von grünem Andorn, der gut zerrieben und auf einem heissem Stein oder auf einem breiten Stück heissen Eisens erhitzt ist, wird ein Kuchlein¹²⁾ gemacht; es wird dieses Kuchlein erhitzt auf die Geschwulst gelegt und gut aufgedrückt, solange es heiss ist. Ist es kalt geworden, wird ein anderes drauf gelegt, und das wird fortgesetzt, bis die Geschwulst anfängt, blass zu werden. Dann mache Kuchlein¹²⁾ aus Brunnenkresse oder Gartenkresse oder Nussbaumrinde. Diese Kuchlein drücke abwechselnd warm auf die Geschwulst, bis die Geschwulst gleich hoch ist wie die gesunde Haut, und die faulige Feuchtigkeit bequem abfließen kann. Dann füllt man den Hohlraum mit Ätzkalk und Kreide, wie man sie bei der Herstellung von Papier braucht, und brennt mit einem Kolben, der so breit ist wie die Geschwulst, bis aufs lebendige Fleisch. Die gesunde Haut muss man sorgfältig bewahren, damit kein Nerv, der vielleicht dort liegt, oder ein Muskel oder ein Glied oder ein Gelenk vom glühenden Eisen berührt wird. Dann lege

tangatur: et tunc fimus bovis recens vel stercus galli vel columbae cum sapone bene tritum et commixtum per duos dies alligetur: et tunc cum aliquo unguento calido per diem semel inungatur ut pentamiron vel aliud simile donec sanetur: et tunc aliquamdiu aqua frigida lavetur et foveatur locus.

- 63 Si autem gybus fici fuerit latus in summitate secundum longitudinem et latitudinem et iuxta sanum corium fuerit strictus, accipiatur unum filum de serico et seta vel pilus de cauda pulli equi virginis qui non coierit: et haec simul cocta prius et complicata, fiant corda cum qua corium fici strictissime ligetur: et si laxetur, iterum religetur donec cadat per seipsum id quod in ligatura apprehensum est.

Si autem iterum ficus renascatur, tunc oportet circulum pastae vel argillae tenacissimae sicut superius diximus circumponere inter sanum locum et laesum et findere ficum et mel calidum infundere quia illud est mundificativum providendo diligenter ne mel calidum per sanam pellem distillet: et post paucam moram tam mel quam circulus abstergantur et sanetur locus laesus sicut superius dictum est.

Si autem tales nascentiae in corpore equi multae crescunt, oportet quod secundum suae fortitudinis proportionem minuatur.

- fol. 369r 64 Si autem forte locus sic laesus nervosus fuerit, cavendum est ne nervus aqua frigida lavetur: quia nervus ipse frigidus est per naturam et ex aqua in stuporem vertitur et putrescit: et si necesse fuerit quod nervus ipse incidatur, melius est praecidere quam pungere vel lapide conterere: quia nimius dolor puncturae impedit sanitatem magis quam praecisio nisi sit de nervis magnis qui abscidi non possunt. Cura autem nervi sic laesi calidis debet fieri et perforativis, sicut cum oleo et sa(n)gimine et melle bene coctis, quibus fomentari debet locus: et fiat emplastrum de pulvere bacarum lauri et cimini et commisceatur mel et apponatur, et foramen aperturae apertum servetur, donec totum egrediatur pus. Si autem nervus lapidis percussione vel casu equi vel alia de causa obtundatur et stupescat, prius cum aqua et cinere ligni calidis fortiter fricetur et fomentetur et comprimatur et deinde unguento calido quod haberi potest ungetur et fortiter fricetur. Si vero caro sit vulnerata et nervus collisus ac putridus effectus, emplastrum factum de farina fabae vel ordei cum melle et vino insimul coctis donec inspissentur et super dolorem appositum iuvat.

frischen Ochsen- oder Hühner- oder Taubenkot gut mit Seife verreiben und vermischt für 2 Tage auf und reibe täglich einmal mit einer heissen Salbe ein, damit [die Salbe] Pentamirum oder etwas ähnliches unterdessen zurechtgemacht werde. Zuweilen wasche mit kaltem Wasser und bāhe die Stelle.

(63) Wenn die Feigengeschwulst oben breit und lang und unten an der gesunden Haut schmal ist, so nimm einen Faden Seide und eine Borste oder ein Schweifhaar von einem Hengstfohlen, das noch nicht gedeckt hat, koche sie und drehe sie zu einer Schnur zusammen, mit der du die Haut der Geschwulst sehr fest umbindest. Dies wird wiederholt, bis alles, was du in der Schlinge gefasst hast, von selbst abfällt. Wächst die Geschwulst wieder, so lege einen Ring von Paste oder Ton sehr fest auf die Grenze zwischem Gesundem und Wunden, wie oben beschrieben, und spalte die Geschwulst. Giesse heissen Honig hinein, weil der gut reinigt, du musst aber acht geben, dass der heisse Honig nicht auf die gesunde Haut tropft. Nach einer Weile wische den Honig und die Paste ab. Dann mag die kranke Stelle zuheilen, wie oben gesagt ist.

Wenn am Pferdekörper solcher Geschwülste viele wachsen, muss man unter Berücksichtigung der Kräftigkeit des Tieres Ader lassen.

(64) Ist aber die Stelle, die in der Weise, wie berichtet, verletzt ist, reich an Nerven, so hüte dich, dort mit kaltem Wasser zu waschen. Denn der Nerv selbst ist kalt von Natur und wird durch Wasser leicht unempfindlich und faulig. Ist es notwendig, an einem Nerven selbst zu schneiden, so empfiehlt es sich mehr, ihn ganz zu durchschneiden, als ihn anzustechen oder mit einem Steine zu zerdrücken, weil der grosse Schmerz bei einer Stichverletzung die Heilung mehr stört, als die Durchschneidung, vorausgesetzt, dass es sich nicht um grosse Nerven handelt, die man natürlich nicht wegschneiden darf. Die Behandlung eines derartig verletzten Nerven muss mit Wärme geschehen und (Fol. 369 r.) mit tiefwirkenden Mitteln, wie mit gut abgekochtem Öl und Fett und Honig, womit die Stelle gebāht wird. Man lege ein Pflaster auf aus Lorbeer- und Kümmelpulver, gut mit einander vermischt, halte aber die Öffnung frei, bis der Eiter vollständig heraus ist. Ist aber ein Nerv durch einen Steinschlag oder durch den Fall eines Pferdes oder durch einen anderen Umstand beschädigt worden und gelähmt, so muss er zunächst mit Holzasche in warmem Wasser abgerieben und gebāht und unter Druck verbunden werden; dann reibt man mit einer warmen Salbe, wie man sie gerade haben kann, ein und massiert kräftig. Wenn aber Fleisch verletzt und dabei der Nerv zerstört und faulig ist, hilft ein Pflaster aus Bohnen- oder Gerstenmehl mit Honig und Wein zu fester Konsistenz zusammen-

Adhuc autem emplastrum factum de melle et radice ebuli et altheae et brioniae et lilii super dolorem nervorum ligatum multum confert. Attendendum etiam quod si nervus per longitudinem vel obliquitatem incidatur, non de facili consolidatur et forte impossibile erit ipsum consolidari. Cum autem talis incisio aliquando facta fuerit, longi vermes terrae qui lumbrici terrae vocantur, accipiantur et bene contriti cum melle commixti calefiant ad ignem et parum calefacti nullo alio mediante medicamine apponantur: hoc enim iuvat.

65 Venarum incisio aliquando fit in equo et hae inciduntur per medium sicut inciditur lignum cum serra. Ne ergo tunc sanguis vel reuma ad membra fluat debilia sicut sunt oculi et pedes et cetera membra, haec ergo incisio sic fieri debet. Corium in loco incisionis primum aqua calida fomentatum et a pilis primo rasum manibus diu fricetur, ita quod aperiatur aliquantulum et tunc ab alio corio elevatum findatur corium secundum longitudinem venae quae findenda est, et tunc vena a carne separetur et findatur: et si grossa est et repleta, extrahatur ex fissura sanguinis quantum sufficit, et tunc elevetur cum sude mollis ligni ad spatium duorum digitorum et tunc filo molli ligetur ex utraque parte eius quod abscidendum est: et quando facta fuerit praecisio, capita venarum ex utraque parte aliquantulum adurantur et tam filum quam capita venarum extra vulnus dependeant ut vena quae inter ligaturas est putrefacta, leviter abstrahi possint tam fila quam partes abscissae venae. Si autem sanguis in aliquo membro et praecipue in pede congregatus fuerit, antequam extrahatur debet vena ex inferiori parte ligari et non ex ea parte quae ad cor dirigitur et tunc aperiri et sanguis exibat.

66 Si nervi aut musculi spatulae ex punctura calcaris vel ex alia causa laedantur vel etiam inflentur, radantur primo pili in circuitu, et tunc calido oleo vel sagimine lardi saepe locus laesus ungatur: et tunc folia absinthii vel eiusdem teneri ramusculi vel ebuli bene conterantur et cum buthiro conficiantur et emplastrum inde factum superligetur et foramen puncturae aliquamdiu apertum detineatur et sic curabitur.

Si autem huiusmodi inflatio sine adiutorio medicaminis diu stans inveterata fuerit, corium in fine ad duas extremitates ubi inflatio desinit caute aperiatur et zona immittatur cavendo de nervis et venis, et haec moveatur donec pus collectum extractum fuerit.

14) Spatula dimin. von spat[h]a griech. spathe = costa, humerus, franz. épaule
Bei *Apicius* 4,3 spatula porcina = Schweinsschulter. Dass die Schulterpartie im Bereiche der Sporen liegen soll, ist uns unverständlich.

gekocht und auf die schmerzende Stelle aufgelegt. Von guter Wirkung auf schmerzende Nerven ist es auch, ein Pflaster aus Honig mit Attich-, Eibisch-, Zaunrebe- und Lilienwurzel aufzulegen. Merke, dass, wenn ein Nerv längs oder quer eingeschnitten ist, er nur schwer oder fast garnicht wieder zusammenwächst. Ist eine solche Zerschneidung erfolgt, so mische die langen Würmer in der Erde, Regenwürmer genannt, fein zerrieben mit Honig und lege sie ein wenig erwärmt auf, ohne Zusatz irgend eines anderen Heilmittels, denn es hilft.

(65) Zuweilen wird eine *Zerschneidung von Venen* bei einem Pferde nötig, und da musst du mitten durchschneiden wie das Holz mit der Säge, damit nicht Blut oder Gewebssaft an empfindliche Teile gelangt, wie an die Augen oder Füße oder andere Glieder. Diese Zerschneidung hat wie folgt zu geschehen: Man bäh zuerst die Haut an der Einschnittstelle mit warmen Wasser, rasiert sie und massiert sie nachhaltig, dass sich [das Gefäss] etwas hervorhebt. Wenn es sich dann von der Haut etwas abzeichnet hat, schneidet man die Haut entlang der Vene ein, die gespalten werden soll, dann trennt man sie vom Fleisch ab und schneidet ein. Ist sie dick und voll Blut, so entleere das Blut soweit nötig, aus der Schnittwunde, hebe dann die Vene mit einem Stäbchen aus weichem Holz 3 Finger hoch auf, unterbinde sie mit einem weichen Faden vor und hinter der Schnittstelle, und, wenn du durchgeschnitten hast, brenne die durchtrennte Stelle beiderseits leicht und lasse Venenstümpfe und Fäden aus der Wunde heraushängen, damit, wenn das Gefäss zwischen den Unterbindungen verfault ist, Faden und Reste der Vene leicht abgetragen werden können. Wenn aber Blut in einem Glied, besonders in einem Fusse, sich festgesetzt hat, musst du die Venen, ehe du sie herausziehst, unterhalb [des Verschlusses] abbinden, nicht herzwärts, dann schneide ein, und das Blut wird abfließen.

(66) Wenn die Sehnen oder Muskeln der *Büge*¹⁴⁾ von Sporenstichen oder aus anderem Anlass *verwundet* sind, und anschwellen, so rasiere die Umgebung [der Wunde] und massiere dann öfter mit warmen Öl oder Fett. Zerreiße Absinthblätter oder -zweige oder das Grüne von Attich, richte das mit Butter an und lege ein daraus bereitetes Pflaster auf. Halte die Stichöffnung eine Zeit lang offen. So soll das behandelt werden.

Wenn aber die Anschwellung infolge Unterlassung der Anwendung eines Heilmittels lange bestanden hat und chronisch geworden ist, so schneide auf beiden Seiten die Haut auf, wo die Geschwulst aufhört, beziehe aber ein Stück der Umgebung mit ein. Pass gut auf Nerven und Gefässe auf und bewege die angeschwollene Stelle hin und her, bis aller angesammelter Eiter heraus ist.

Si autem iuxta collum ex punctura spatulae aut lateris inflatus fuerit equus, oportet quod inzonetur in pectore: et tunc cavendum est ne nimis prope spatulam haec fiat inzonatio.

Inflatio autem frequenter fit, quando aqua frigida per puncturas intra corium equi ex motu calefacti intraverit, et postea per duos vel tres dies sine labore et sudore quieverit. Cura autem est quod prius locus inflatus cum ebulo aut livistico aut absinthio bene suffumigetur, ut laesa loca bene sudent: deinde furfures tritici in faece vini vel bonae cervisiae vel suco ebuli vel foliorum sambuci commisceantur usque ad spissitudinem et sic loco laeso alligentur: et tunc duae vel tres zonae si opus est inter spatulas et ylya equi caute ne nervi laedantur immittantur: quia nisi caute fiat, nervus qui a virga usque ad pectus per medium ventrem descendit, aut magna vena lateris laedetur.

- 67 Si autem equus inter cingulas ex eo quod nimis cinctus diu pergit, laedatur aut forte in vena lateris pungatur et propter stricturam puncturae sanguis emanare non potest, et forte ex hoc inflatur, oportet quod post quinque dies quando maturum est pus, apertura corii pus extrahatur ita quod digitorum compressione noxius humor exire compellatur.

fol. 369v Est autem morbus equi quem quidam radunculum vocant: est autem tumor latus rubei coloris occupans cutem et carnem usque ad profundum cum ingenti continuoque fervore et cutis pulsatione loci illius: et hic fit in vulneribus et in puncturis nervorum ac musculorum atque in magnis laesionibus dorsi et lateris animalis, aliquando etiam accidit sine aliqua extrinseca laesione: sicut etiam in homine aliquando accidit in loco in quo confluunt humores, quamdiu humores confluentes sunt in motu et manent in fervore: tali autem membro non convenit nisi frigidis tangi ne membro illi vel vicinis dolores maiores eveniant: vel ne forte ad interiora humores confluant et mortem animalis inducant, si calida apponantur quae attractiva humorum esse dinoscuntur. Oportet igitur humores sic confluentes emplastris repercussivis repellere et evaporativis educere, aut comprimere aut desiccare. Nascitur autem haec infirmitas ex sanguinolentis humoribus superhabundantibus ad laesum locum defluentibus propter debilitatem a se repellere non valens, nec ad evaporationem aut ad

15) Ob von rodicare = zernagen, zu rodere, abgeleitet?

Wenn ein Pferd seitlich vom Halse von einem Stich in die Büge oder in die Seite angeschwollen ist, so schnüre [die Geschwulst] an der Brust ab, hüte dich aber, dass die Abschnürung nicht zu nahe am Bug erfolgt.

Diese Anschwellung bildet sich häufig, wenn kaltes Wasser durch Stiche in die Haut des infolge der Bewegung erhitzten Pferdes eindringt, und wenn das Pferd dann 1 bis 2 Tage ohne zu arbeiten und zu schwitzen Ruhe hat. Die angeschwollene Stelle soll gedämpft werden mit Attich oder Liebstöckel oder Wermut, dass die verwundete Partie gut erwärmt wird; dann mische Weizenkleie mit Wein oder guter Bierhefe oder Attich oder Hollunderblattsaft bis zur Eindickung und lege das auf die verletzte Stelle. Dann lege 2 bis 3 Bänder, falls erforderlich, zwischen Bug und Hüfte, aber so, dass keine Nerven verletzt werden. Wird nicht aufgepasst, so verletzt man den Nerven, der von der Rute mitten durch den Bauch zur Brust hinzieht, oder die grosse Vene an der Seite.

(67) Wenn aber ein Pferd davon, dass man die Gurte zu lange fest anzieht, *unter den Gurten verletzt* wird, oder mit dem Sporn in die Vene der Seite gestochen wird, und Blut infolge Verschwellung nicht abfließen kann, und davon [die Seite] anschwillt, muss man nach 5 Tagen, wenn der Eiter reif geworden ist, diesen durch eine Hautöffnung abziehen dadurch, dass mit Hilfe des Fingerdrucks alle schädliche Flüssigkeit herausgedrückt wird.

Eine Krankheit des Pferdes heisst *radunculus*¹⁵). Das ist eine breite rote Geschwulst, Haut und Fleisch bis in die Tiefe erfassend, mit grosser und anhaltender Hitze und mit Pulsation der Haut an dieser Stelle. (Fol. 369 v) Sie entsteht in Wunden und Verletzungen der Sehnen und Muskeln und in grossen Verletzungen des Rückens und der Seite des Tieres, zuweilen entsteht sie auch ohne äussere Verletzung. Auch beim Menschen tritt die Krankheit zuweilen auf, wo Säfte zusammenfliessen, solange die Säfte zusammenfliessend in Bewegung sind und erhitzt bleiben. An einem solchen Gliede darf man nichts anwenden ausser kühlende Mitteln, sonst entstehen in diesem Gliede und in der Umgebung grössere Schmerzen. Wenn heisse Mittel aufgelegt werden, die die Säfte heranziehen, wie wir wissen, ziehen sich die Säfte nach innen und können tödlich werden. Man muss vielmehr derartige zusammenfliessende Säfte mit zerteilenden Salben zurückdrängen und mit auflösenden herausziehen oder wegdrängen oder austrocknen. Dieses Leiden bildet sich aus überflüssigen Säften, die zu der verletzten Stelle hinfließen und die [das Tier] von sich aus nicht wegzuschaffen und auch nicht aufzulösen und in Eiter über

saniem mutare. Diversificatur autem radunculus secundum diversitatem qualitatis et naturae humoris qui in corpore dominatur.

68 In cura autem ante omnia oportet cognoscere originem omnium causarum, ut secundum quod causa postulat medicamina adhibeantur. Oportet igitur scire quid in principio et quid in augmento, quid in statu, quid in declinatione singulis causis adhibere conveniat et maxime in tumoribus: quia tumores in diversis membris ex diversis accidunt causis: et ideo gravia pericula et multotiens instabilia corpora efficiunt nisi diligenter congruis succurratur medicaminibus. Si autem sanguinem subtrahit propter plenitudinem conveniat, minutio fiat in contraria parte doloris, hoc est si inferior pars dextrae molestetur, de superiori parte sinistrae sanguis extrahatur. Si vero superior pars molestetur, extrahatur de inferiori sinistrae. Et hoc intelligendum est si fluxus est in principio vel in augmento. Si autem est in declinatione vel in statu, fiat subtractio de proximo membro ilius partis. Verbi gratia si tumor in femore vel genu descenderit, fiat minutio in pede. Si vero tumor ex multo tempore, iam transacto fervore et impetu doloris minuatur, atque color mutetur, et tamen spissus humor grossitudine sua loco inhaereat, quasi quiddam glutinosum et aliter non possit auferri, locus aliquantulum profunde scarificetur quando equus est calidus, et tunc spissus humor et sanguis appositione ventosae extrahatur: et tunc sicut vulnera curentur ipsae plagae scarificationis. Fit autem medicamen emplastri generalis quod optime facit ad secandos omnes tumores, scarificationes, radunculos, dolores et adustiones ferro factas et duras et ad calidos tumores infrigidandos ac mollificandos. Sumatur absinthii pars aliqua cum vitello ovi et cum tantumdem puri sagiminis et commisceantur et modicum subtilissimae farinae ordeï vel avenae addatur et loco doloris in hyeme calidum, in aestate frigidum apponatur.

69 Est etiam aliud emplastrum quod radunculum curat et tumores et vulnera sanat: et hoc est quod duae mensurae suci apii et duae vini cum una veteris anxingiae a sale mundatae commisceantur, ita quod anxingia liquefiat et per vasa coletur: tunc enim sal in fundum descendit: et cum factum fuerit frigidum, duae mensurae crudi mellis sibi commisceantur et hiis omnibus flos farinae triticeae usque inspissationem addatur, et hoc calidum radunculo apponatur, et valebit. Fit etiam emplastrum ad tumorem dispergendum cute integra existente. Porri igitur gracilibus radicibus abiectis, subtilissime secentur, et in sagimine frigentur et calidum hoc alligetur.

zuführen vermag. Der Radunculus ist nach der Qualität und Natur der Säfte, die im Körper die Oberhand haben, verschieden.

(68) Bei der Behandlung muss man den Ursprung dieser Dinge erkennen, damit man Heilmittel anwendet, die die Sache erfordert. Man muss also wissen, was man am Anfange, was während der Zunahme, was während des Stillstandes und was während der Abnahme für die einzelnen Anlässe zu nehmen ist, besonders bei Anschwellungen, weil die Schwellungen an verschiedenen Gliedern von verschiedenen Ursachen kommen. Schwere Gefahren und oftmals [dauernd] geschwächte Gesundheit sind die Folge, wenn man nicht mit den gehörigen Heilmitteln zu Hilfe kommt. Wenn bei Blutanschoppung ein Aderlass nötig ist, soll man an der der schmerzenden entgegengesetzten Stelle aderlassen, also wenn etwas rechts unten weh tut, soll man links oben phlebotomieren, wenn etwas rechts oben weh tut, links unten, — versteht sich, wenn das Ödem im Anfang oder im Zunehmen ist. Ist es im Abnehmen oder im Stillstand, so hat man am nächstgelegenen Gliede derselben Seite ein Gefäss zu öffnen, zum Beispiel wenn sich die Anschwellung aus dem Oberschenkel oder Knie herabzieht, wird im Fusse Ader gelassen. Wenn sie nach Abklingen der Hitze und des Schmerzes später kleiner wird und die Rötung sich aufhellt, und dennoch die eingedickten Säfte wegen ihrer Zähigkeit am Platze festkleben wie angeleimt und auf andre Art nicht weggebracht werden können, skarifiziere man die Stelle tief, nachdem das Pferd warm geritten ist, und ziehe die eingedickten Säfte und das Blut mit dem Schröpfkopf ab. Die Skarifikationswunden behandle dann wie [andere] Wunden. Mache ein Universalpflaster, das alle Anschwellungen, Skarifikationen, Radunculi, Schmerzen und die Verbrennungen, die mit glühendem Eisen gemacht varen und vernarbt sind, die heissen Anschwellungen kühlt und erweicht aus Wermut mit einem Eigelb, dem gleichen Teil Fett und einem Mässchen feinsten Gersten- oder Hafermehl; dieses Pflaster wird im Winter warm, im Sommer kalt angewendet.

(69) Es gibt noch ein anderes Pflaster gegen Radunculus, Anschwellungen und Wunden: je 2 Mässchen Eppichsafft und Wein, 1 Mässchen altes ungesalzenes Schmeer schmilzt man und giest es in Töpfe ab, dass sich das Salz absetzt; wenn das Schmeer kalt geworden ist, setzt man 2 Mässchen ungeklärten Honig zu und dann feinstes Weizenmehl bis zur Eindickung, und das legt man warm auf. So wird die Krankheit heilen. Mache, wenn die Haut unverletzt ist, zur Verteilung der Geschwulst ein Pflaster aus Lauch, von den feinen Wurzeln befreit, aufs feinste zerschnitten, mit Fett verrieben; es wird warm aufgelegt.

Est adhuc aliud emplastrum ad tumorem repellendum et comprimendum ubi cutis est integra radunculi. Sumantur tres mensurae fimi arietis qui numquam aqua madefactus fuerit, et duae mensurae suci herbae benedictae sive gariofilatae et tantumdem crudorum ovorum vitelli et una mundi sepi arietis et una floris farinae siliginis vel frumenti et haec omnia bene commisceantur et aliquantulum coquantur et calidum totum alligetur.

- 70 Stranguilina dicitur infirmitas eo quod omnes meatus gutturis equi per quos hanhelitus ad nares a profundo pectoris dirigitur, cum tussis gravedine constringit. Fit igitur ex putrida esca et contraria et ex aqua nimis spissa. Fleuma enim in pectore et corpore equi coadunatur et in eo multa otiositate. Fit etiam aliquando ex sicca esca cum pulvere comesta vel ex potu nimis frigidus, vel etiam in tempore frigido quando nimis de eo equus sumserit et post illud sine calefactione vel sine coopertorio in frigido loco steterit, et maxime si ante hoc lassus fuerit et vacuus ab esca. Sanguis autem nullo modo attrahatur donec fleuma maturatum fuerit et reuma per os et nares sine tussi desinat et hanhelitus secundum morem sani exeat animalis. Quod si sanguis forte fluat, humor difficile excoquitur ex frigiditate quae contingit ex sanguinis inopia nisi valde in eo sanguinis habundaverit. Haec autem infirmatis equum ad perniciem cito deducit, si cito, hoc est infra octo dies laboraverit. Est autem attendendum quod in hac equus laborans infirmitate frequenter infra duodecim dies evadit vel in morvellam transibit et tunc periclitabitur. Sic igitur dictis de causis accidit stranguilina.

fol. 370r

Accidit autem etiam aliquando ex nimia frequentatione alterius equi stranguilinam patientis propter hanhelitum, sicut iam ante dictum est.

- 71 Cura autem huius infirmitatis est quod accipiantur cortices alni arboris quae crescunt super ripas aquarum et bene mundentur ab exterioribus superfluitatibus, et ponantur in olla nova et aqua clara superfundatur, quae bulliat fere usque ad consumptionem et iterum alia et tertia similiter infusa bulliat usque quod fere consumatur et tunc id quod remanet cum sagimine lardi quae tantumdem sit sicut aquae: et hoc totum colatum bene et depuratum in disco vel alio vase ponatur et cum aliquo instrumento in nares equi ponatur, et caput equi capistro vel freno fortiter sursum ligetur donec liquor a naribus in caput decurrat: et tunc pascatur herbis calidis aliquibus quae calefacere et extenuare possunt humores. Furfures etiam ad hoc plurimum valent. Si autem hyemps est, comedat herbam quae dicitur seneciones et pultem tenuem de tritici furfuribus cum aqua

16) Von strangulum = Strick, franz. étranglion, étranguillon. *Ruini* S. 155, *Ruffus* c. 4 strangoglionii.

17) Morvella dimin. zu morvus, franz. morve ≡ maelus.

Es gibt noch ein anderes Pflaster zur Verteilung und Zerdrückung der Anschwellung, wenn die Haut des Radunculus unversehrt ist: 3 Mässchen Widderkot, der nicht von Wasser befeuchtet ist, 2 Mässchen Benedikten (Portulaca oleracea L.) und Gariofilatakraut (Geum urbanum L.) und ebensoviel rohes Eigelb, ferner je 1 Mässchen geläutertes Widdertalg und feinstes Weizen- oder Roggenmehl, alles gut gemischt, eine Weile gekocht und warm zusammen aufgelegt.

(70) *Stranguilina*¹⁶⁾ nennt man eine Krankheit, bei der alle Gänge der Kehle, durch die der Atem aus der Tiefe der Brust bis zur Nase geht, bei schwerem Husten zusammengezogen werden. Sie entsteht aus fauligem oder sonst unpassendem Futter und aus zu trübem Wasser. Das Phlegma⁹⁾ sammelt sich in der Brust und im Körper an durch vieles müssiges Stehen. Auch von staubigem, trockenem Futter oder von zu kaltem Getränk kommt das Leiden, oder, wenn das Pferd bei kaltem Wetter zuviel kaltes Wasser trinkt und darnach nicht bewegt wird oder unzugedeckt im kalten Stalle steht, und besonders, wenn es vorher müde und hungrig war. Ein Aderlass ist unter keinen Umständen am Platze, solange nicht die Säfte gereift sind, und der Ausfluss aus Mund und Nase ohne Husten zu fließen aufhört und der Atem so, wie es sich gehört, ruhig strömt. Denn wenn ein Pferd viel Blut verliert, reifen die Säfte schwer wegen der Abkühlung, die dem Aderlass folgt, sofern es nicht sehr vollblütig ist. Dieses Leiden bringt einem Pferde schnell den Tod, wenn es schnell, d. h. innerhalb 8 Tage, gefährlich erkrankt. Man achte darauf, dass (Fol. 370 r.) ein Pferd, das an dieser Krankheit leidet, binnen 12 Tagen wieder gesund wird, andernfalls wird es rotzkrank¹⁷⁾ und dann ist es nicht mehr zu heilen.

Manchmal entsteht die Strengel auch durch zu häufige Berührung mit einem anderen an Strengel leidenden Pferde, durch Anhauchen, wie oben schon gesagt wurde.

(71) Zur Behandlung dieser Krankheit nimm Rinde einer Erle, die am Ufer von Gewässern wächst, reinige sie gut von den überflüssigen äusseren Teilen, lege sie in ein neues Gefäss, giess frisches Wasser darauf, das du bis zum Verschwinden kochen lässt, ersetze und koche es wieder und noch ein drittes Mal, bis es fast ganz verkocht ist. Der Rest wird mit der gleichen Menge Fett vermischt, durchgeseiht, geläutert und in einen Teller oder ein anderes Gefäss gegossen und mit einem Eingebere (Kuhhorn) in die Nase geschüttet. Der Kopf des Pferdes wird an der Halfter oder am Zügel stark hochgebunden, bis das Eingebere aus der Nase in den Kopf gelangt ist. Dann füttere wärmende Kräuter, die die Säfte erwärmen und zerteilen. Auch Kleie ist dazu sehr gut. Im Winter bekommt das Pferd die Pflanze Senecio (*S. vulgaris* Linné) und einem dünnen, mit warmem Wasser bereiteten

calida. Si vero stranguilina ex frigiditate capitis vel tussis sicca pectus equi concutiat, herba quae dicitur semperviva trita cum aqua ad transglutendum ei detur tribus diebus. Odorifera etiam calida iuxta ipsum ad calorem excitandum ponantur, et quae interiora humectent. Adhuc autem folia ebuli et seneciones tritae imponantur ei et valent. Adhuc autem tegulae calidae et alia calida super eum ponantur et praedicta herba et panni linei humidi, quibus tegulae circumvolvuntur, equo circumponantur et herba etiam in vase ponatur et nares equi inde suffumigentur et cooperiatur caput equi ne ad alium locum nisi ad nares possit evaporare, et sic diu suffumigetur: et si fumus forte nimis cito deficiat, aqua calida naso imponatur: deinde ante aliam escam radix malvae cocta et contrita cum butiro quod non est salsum vel cum sagimine commixta in collo equi ut transglutiat ponatur, et pulvem factam de foliis malvae et senecionum et detur equo. Adhuc autem valet in casu isto quod zonae lini vel canabi bene mundati ponantur per collum equi ex utraque parte cannae gulae ita quod zona a zona distet spatio trium digitorum: et hae zonae dimittantur donec cadant per se vel donec a stranguilina equus sanetur.

72 Cancer morbus est equi qui corium late comedit cum carne, et est coloris fuscus eo quod ex nigro et spisso sanguine generatur. Si autem hic morbus labium equi comedat, semen canabi valde desiccetur, et pulvis subtilissimus inde factus superaspergatur bis in die donec sanetur. Interim autem ab omni aquae humec[ta]tione praeservetur, et sanguis sinistrae partis colli si necesse est extrahatur.

Frenes morbus vocatur eo quod in eo morbo maxima discursio humorum renes equi mordicat et immobiles facit: bestia vero ipsa sicut ex gutta caduca ad terram cadit, et sic humores ad cor discurrunt: et ideo cito aliquando infra duas horas moritur. Haec autem passio saepius in calido quam in frigido accidit tempore propter humorum calefactionem.

Est autem cura huius infirmitatis quod vena grossa quae est intra ambas coxas, et vena quae sub cauda est, per spatium longitudinis quatuor digitorum a natibus incidatur ut sanguis a natibus extrahatur. Et hoc fiat cito quia differre evacuationem in tali passione est periculum. Sanguis autem usque ad defectum fere fluere sinatur, quia immoderata repletio immoderata indiget evacuatione. Si autem renes debiles post aliquot dies convalescere non valeant, duae cocturae

19) Eiterbänder, ein Ersatz für Haarseile.

20) Die Ableitung von renes ist unrichtig. Frenes kommt von griech. phren = Zweifell als Sitz aller geistigen Regungen, Seele, Geist, „Herz“. In einem mittelalterl. Glossar heisst es: fren est humor capitis, qui facit hominem freneticum. Freneticus ist geisteskrank, verrückt. Hier ist Lumbago gemeint.

Kleientrank. Wenn aber die Strengel von einer Erkältung des Kopfes kommt, oder wenn trockener Husten die Brust des Pferdes erschüttert, gibt man 3 Tage lang Immergrün (*Vinca minor Linné*) zerrieben mit warmem Wasser zu schlucken. Man legt auch erwärmende und wohlriechende Pflanzenmittel vor zur Erwärmung und zur Anfeuchtung der inneren Teile. Attichblätter und geriebenes Johanneskraut werden auf das Pferd gelegt, das ist nützlich, und warme Ziegelsteine und andere warme Sachen und das genannte Kraut; feuchte Leinentücher werden um heisse Backsteine gewickelt und um das Pferd geschlagen. In einen Topf legt man Heu, damit werden die Nüstern gedämpft, der Kopf wird zugedeckt, damit der Dampf nirgends sonst hin ziehen kann, als in die Nase. So wird lange gedämpft. Ist der Dampf zu schnell abgezogen, so stelle heisses Wasser unter die Nüstern. Dann gib vor dem anderen Futter gekochte und zerriebene Malvenwurzel mit ungesalzener Butter oder Fett in den Mund geschüttet zu schlucken und einen Brei aus Malven- und Johanneskrautblättern. In diesem Falle ist es auch gut, gereinigte Leinen- oder Hanfbänder¹⁹⁾ am Halse auf beiden Seiten des Stranges des Schlundes im Abstand von 3 Finger breit zu legen. Diese Bänder lässt man solange liegen, bis sie von allein herausfallen oder bis das Pferd von der Strengel genesen ist.

(72) *Krebs* ist eine Krankheit der Pferde, die die Haut samt dem Fleische breit zernagt, er ist von gelbroter Farbe, weil er aus dunkel eingedickten Blute entsteht. Wenn dieses Leiden eine Lippe des Pferdes zerfrisst, so streue getrockneten, fein gepulverten Hanfsamen zweimal täglich darauf, bis es heilt. Bis dahin muss alles Nasse davon ferngehalten werden. Nötigenfalls wird links am Halse zur Ader gelassen.

Frenes wird eine Krankheit genannt, bei der die *renes*²⁰⁾ (Lenden) der Pferde durch sehr bedeutende Fehlleitung der Säfte geschädigt und unbeweglich gemacht werden. Das Tier fällt wie vom Schlage getroffen auf die Erde nieder, und die Säfte strömen zum Herzen. So stirbt das Pferd zuweilen innerhalb 2 Stunden. Diese Krankheit tritt öfter bei warmem Wetter auf, als bei kaltem, weil das erstere die Säfte erhitzt.

Die Behandlung dieser Krankheit besteht in der Öffnung der grossen Venen zwischen den beiden Oberschenkeln und der Schwanzvenen, 4 Finger breit von den Hinterbacken, damit das Blut von den Hinterbacken abgelenkt wird. Das soll alsbald geschehen, weil ein Aufschub der Blutenziehung bei diesem Leiden gefährlich ist. Man lasse Blut fliessen fast bis zur Ohnmacht, denn übermässige Blutfülle erfordert übermässige Blutentziehung. Wenn nach einigen Tagen die Lenden

per medium renum equo fia[n]t et cerefolium coctum cum adipe tritum saepe desuper imponatur ne adusta loca sine pilis appareant.

73 Cornu vocatur infirmitas, eo quod corium in carne dorsi vel sola caro antea laesa videatur sicut cornu indurata. Solet vero contingere cum equus ex nimia sarcina laeditur et inflatur, et quando grave onus super se tulerit, antequam inflatio sedetur. Accidit etiam aliquando cum tergum laesum sit et inflatum et excoriatum et antequam omnino sanetur, equitatur et ex multo labore tergum multum sudet calidum et humidum sudorem. Cum autem hoc accidit, oportet quod per tres vel quatuor horas sella non remota stare in pace dimittatur donec tergum sit infrigidatum et iterum sic sella remanente iterum equitetur: quia aliquando cornu accidit cum pili tergi nimis longi sunt, quia tunc sudore coadunantur et villosi efficiuntur et forte aliqua dura res sicut lapis vel lignum vel pannus involutus est inter sellam et dorsum, et tunc titubat pondus, et laeditur equus.

fol. 370v

74 Si autem radunculus in cornu acciderit et latera et dorsum occupaverit, antequam cornu totum aut in maiori parte auferatur, animal moritur aut vix evadit et cum magno labore. Est autem cura huius infirmitatis ut pili primo circumcirca radantur, et si cornu sine apertura sit et radunculo quod per totum cornu scarificetur multis scarificationibus et in profundum ut laesus sanguis possit exire. Si autem inflatura sit diu inveterata, tunc per duas horas aqua calida locus fomentetur ante scarificationem, in qua aqua apium vel elleborus vel myr quod alio nomine morsus gallinae vocatur, sit decoctum ut sanguis subtilietur. Postea emplastrum factum de ebolo et apio et foliis sambuci bene contritis cum modico sagiminis vel vino calefactis, calidum superligetur aut emplastrum factum cum suco morsus gallinae vel senecionum vel subtilissima farina siliginis vel frumenti cum quatuor vel quinque ovis calidum apponatur, et post hoc corium cornu cum candenti subula per diversa loca perforetur, et postea cum grosso panno canabi vel lini cornu tegatur ita quod pannus cornu undique quatuor digitorum latitudine excedat, et postea frustum lardi baculo de corilo vel salice infixum super flammam accendatur ita quod sagimen per baculum decurrens per pannum cornu superpositum locis perforatis in cornu instilletur ita quod ad interiora per pannum penetret, et postea alio panno mundo super priorem pannum supposito equitetur donec equus sudet bene: postea si necesse fuerit de eodem

21) Cerefolium genus apii, quod vulgus ita appellat, *Constantinus* Africanus, de gradibus, griech. cheirephyllon, davon Chaerophyllum (= Kerbelr ube) bei *Columella*. In einem alten Glossar auch cerefulium und cerepulium geschrieben.

22) H uhnerbiss ist der Name f ur 3 verschiedene Pflanzen: *Cucubalus baccifer*, *Stellaria media* und *Veronica hederifolia*. H. *Junii* Nomenclator, Antwerpiae 1577: morsus gallinae = hunderbiss, hunderdarm.

noch schwach sind und nicht erstarken wollen, so brenne an zwei Stellen die Lenden und lege gekochten Eppich²¹⁾ mit zerriebenem Fett darauf, damit die Stelle nicht kahl bleibt.

73) *Cornu* (Horn) heisst eine Krankheit, bei der auf dem Fleische des Rückens die Haut, oder bei der das Fleisch allein, die vorher verwundet waren, verhärtet sind wie Horn. Die Krankheit pflegt zu entstehen, wenn ein Pferd von zu schwerer Last gedrückt wird, davon eine Druckgeschwulst sich ausbildet, und wenn man neue Lasten aufbürdet, bevor die Anschwellung sich gesetzt hat. Sie entsteht auch zuweilen, wenn man ein Pferd, solange der Rücken beschädigt, geschwollen und wund ist, reitet, und wenn dabei der Rücken infolge der Anstrengung stark schwitzt. In diesem Falle soll man das Pferd 3 bis 4 Stunden gesattelt ruhig stehen lassen, bis der Rücken sich abkühlt. Dann soll man ohne abzusatteln weiterreiten. Zuweilen entsteht ein Horn, wenn das Haar auf dem Rücken zu lang ist, weil sich durch den Schweiß die Haare zusammenballen und filzig werden, oder wenn sich ein Stein oder ein Stück Holz oder ein zusammengeknötetes Stück Stoff zwischen Sattel und Rücken verirrt hat, denn dort wirkt die Last besonders stark und beschädigt das Pferd.

(Fol. 370 v) (74) Wenn zu einem Horn sich noch ein Radunculus hinzugesellt, und den Rücken befällt, bevor das Horn ganz oder zum grösseren Teile beseitigt ist, so muss das Pferd sterben, oder es kommt kaum oder nur unter grossen Beschwerden davon. Die Behandlung ist folgende: Man rasiert im Umkreise die Haare und skarifiziert, wenn das Horn noch keine Öffnung hat und ein Radunculus nicht dabei ist, vielfältig und tief, damit das verdorbene Blut ausfliessen kann. Ist die Geschwulst schon seit lange verhärtet, so muss man vor dem Skarifizieren 2 Stunden mit warmem Wasser bähnen, in dem Eppich (*Apium graveolens Linné*), Niesswurz oder Myrrhe (auch Hühnerbiss genannt²²⁾) abgekocht ist. Dann wird ein Pflaster von Blättern des *Sambucus ebulum L.*, *Apium* und *Sambucus nigra*, gut mit einem Mässchen Fett oder Wein verrieben, warm aufgelegt, oder ein Pflaster von Hühnerbiss, Johanneskraut oder feinstem Weizen- oder Roggenmehl mit 4 bis 5 Eiern warm aufgelegt. Dann wird die Haut des Hornes mit glühender Nadel an verschiedenen Stellen durchgebrannt und darauf mit einem Stück groben Wergs oder Leinwand zugedeckt, sodass ein Verband das Horn auf allen Seiten 4 Finger breit umfasst.

Dann binde ein Stück Speck an einem Haselnuss- oder Weidenstock, erhitze den Speck über offenem Feuer, dass das Fett am Stocke herunter auf den Verband fliesst, in die Brandwunden hineingelangt und den Verband innen durchtränkt. Lege dann einen sauberen [weiteren] Verband auf und reite das Pferd, bis es ordentlich schwitzt. Wenn

sagimine in aliquo vase collecto equus cum penna inungatur in loco cornu donec penitus evelli valeat, et postea testudines cum suis conchis contritae desuper emplastrentur, donec cornu solvatur: et si necesse sit eum equitare, interim emplastrum auferatur. Ablato autem cornu, ulcus cum stuppa non multum incisiva, sed bene mundata semel in die impleatur: stuppa enim lini vel canabi magnam habet efficaciam ad ulcera vel vulnera mundanda et sananda et ne caro mortua innascatur: sed caveatur ne stuppa madefiat.

- 75 Caro mortua in vulnere equi nascitur cum cura vulneris prolongatur, aut non congruis curatur medicamentis. Signum autem huius est infirmitatis, quod haec caro aliquando cutem transcendit et alii carni non assimilatur et in tactu non sentit de facili. Si ergo cutem transcendat et dura sit, rasorio acutissimo usque ad bonam carnem incidatur nisi venae vel nervi impediunt vel urtica Graeca immittatur: haec enim corrodit carnem mortuam. Deinde fimus bovis recens apponatur vel stuppae cum vitellis ovorum madefactae usque in tertium diem alligentur, ita tamen quod ante ferro candenti vulnus aliquantulum excoquatur, et postea saliva ponatur.

Caro etiam mortua sine ferro deponitur hoc modo. Accipiantur tres partes calcis vivae et duae concharum ostreorum et una salis et una cornu cervi et subtilissime conterantur et commisceantur cum forti lixivia vel urina hominis, melior tamen in hoc est urina pueri virginis, et commixta formentur in modum panis et in furno decoquantur et postea in pulverem redigantur, et hic pulvis semel per diem super carnem mortuam apponatur. Si autem in aliqua parte vulneris citius caro viva appareat quam in alia, illa pars in qua viva caro apparet, stuppa aliquantulum madefacta cum saliva impleatur et alii parti pulvis iniciatur donec ubique caro viva appareat: deinde stuppae madefactae aliquantulum in butiro vel sagimine apponantur donec viva caro cuti sive corio coaequetur. Et postea sicut superius de sanatione vulnerum dictum est, sanetur.

- 76 Dicunt etiam quidam quod qui recipit ossa crurium vel lateris equi, et cornu cervi vel arietis et veteres scissuras soliarum de coriis et unumquodque per se teratur, et pulvis fiat de quolibet et de cuiuslibet pulvere aequaliter accipiatur, et bene commisceantur, et ad utilitatem reservetur, quia multum exsiccatur vulnera et rodit carnem mortuam. Quidam etiam hiis apponunt origanum et corticem quercus. Si vero oporteat animal interim sarcinam ferre, tunc interim stuppa et emplastrum auferatur et peracto labore vulnus cum vino calido aut

23) *Urtica graeca* (*graca, greca*) = Heidenessel (*haytir nezzele*, *Vocabul. Theutonico-lat., Nürnberg 1482*).

es nötig ist, streiche dann von dem oben erwähnten in einem Topfe gesammelten Fette mit der Feder etwas auf das Horn bis es sich ganz abtragen lässt. Lege Schnecken, mit ihren Häusern gut verrieben, auf, bis sich das Horn ablöst. Muss man das Pferd vorher schon reiten, so nimmt man solange das Pflaster ab. Ist das Horn entfernt, füllt man einmal täglich den Hohlraum mit nicht zu fein geschnittenen aber gut gereinigtem Werg. Werg von Leinen oder Hanf hat auf Geschwüre und Wunden eine gute reinigende und heilende Wirkung und verhindert, dass abgestorbene Muskelteile einheilen. Das Werg darf aber nicht feucht werden.

(75) *Wildes Fleisch* bildet sich in der Wunde des Pferdes, wenn eine Wundbehandlung sich lange hinzieht oder nicht mit den richtigen Mitteln unternommen wird. Solch wildes Fleisch durchdringt zuweilen die Haut, es verwächst nicht mit dem übrigen Fleisch und ist ziemlich unempfindlich gegen Berührung. Ist es durch die Haut hindurchgewachsen und verhärtet, so schneide es weg bis ins gesunde Fleisch, sofern nicht Venen und Nerven das untunlich machen, oder lege Brennessel²³⁾ auf, sie zerstören das wilde Fleisch. Dann lege bis zum 3. Tage frischen Kuhkot oder Werg mit frischem Eigelb befeuchtet auf, vorher mache aber mit dem Glüheisen eine kleine Wunde, und nachher lege Speichel auf.

Ohne Glüheisen entfernt man wildes Fleisch so: 3 Teile Ätzkalk, 2 Teile Austerschalen, je 1 Teil Salz und Hirschhorn, fein zerrieben und gemischt mit scharfer Lauge oder Menschenharn, besser ist Urin von einem unschuldigen Knaben, knete alles wie einen Laib Brot zusammen, backe es im Backofen und dann pulvere es. Von diesem Pulver lege einmal täglich etwas auf das wilde Fleisch auf. Wächst an einer Stelle einer Wunde schneller gute Granulation, als an einer anderen, so soll die Stelle, wo gute ist, mit ein wenig speichelgetränktem Werg abgedeckt, und auf die andere Stelle soll das Pulver gestreut werden, bis überall gesunde Granulation sichtbar ist. Werg, ein wenig mit Butter oder Fett bestrichen, legt man auf, bis gesundes Fleisch bis zur Haut heranwächst. Dann sollst du die Wunde so zuheilen, wie es oben von der Wundtherapie gesagt ist.

(76) Röhreinknochen und Rippen vom Pferd, Hirschhorn, Widderhorn, altes Schuhleder jedes für sich [gebrannt und] zerrieben, von jedem gleichviel, gut gemischt macht man sich auf Vorrat zu recht, dieses Mittel trocknet Wunden gut aus und bildet wildes Fleisch zurück. Man kann auch Dost (*Origanum vulgare L.*) und Eichenrinde dazu geben. Muss das Pferd während der Kur Lasten tragen, so nimmt man derweil den Wergverband und das Pflaster ab, wäscht nach getaner Arbeit die Wunde mit warmem Wein oder Harn oder Meer-

urina aut aqua maris vel salsa aut aqua in qua origanum vel apium vel marrubium vel ebolus cocta sint, calida locus lavetur et iterum de supradictis aliquod alligetur.

Est iterum emplastrum ad malam carnem auferendam, si albumen ovorum et vetus sapo liquefiant et cum pulvere calcis vivae desuper ponantur bene commixta et mediocriter spissa et festinanter superposita, et valebit.

77 Farcina est infirmitas a farciendo dicta quae ex nimia carnis humectatione et immoderata repletione vocabulum sumpsit: quam quidam vermem vocaverunt, eo quod superfluous humor in carne et cute foramina facit quasi foramina vermium. Nascitur autem ex sanguine reumatizante extra venas frequentius. Aliquando etiam nascitur ex magna plaga vel ictu et livore, si haec infra duos menses curata non fuerint et sint in locis concavis et inter spatulas et in lateribus. Aliquando etiam nascitur ex morsu alterius equi farcinam patientis.

Est autem curatio istius citius providenda diligenter et quam citius quia si in muscolosis et nervosis et ossium iuncturis et locis cavernosis contingat, difficulter curatur. Sic ergo curetur: consideretur enim si infirmitas in anteriori corporis contingat et ex sanguinis habundantia, econtra tunc de vena colli minuatur: deinde tres manipuli gariofilatae et tres plantaginis et tres agrimoniae et unus radice raphani et cum aqua puthei vel foveae parum humectentur et dentur equo ad gluciendum aut emplastrum factum de gariophilata et radice raphani aequaliter acceptis et cum modico veteris saponis vel mellis contritis super foramina pilis abrasis alligetur. Vel de pulvere atramenti adusti et calcis vivae, et saponis et aliquanto melle pulvis fiat et intra foramina ponatur: et hoc fiat bis in die in mane et in sero donec infirmitas desiccetur. Si autem sint nimis stricta foramina, cum rasorio aliquantulum amplientur, et interim stramen ordeï vel frumenti vel fenum comedat equus et ab avena custodiatur et a potu aquae. Si autem locus non in cavernis ossium vel muscutorum fuerit, sed in loco carnosio, tunc autem cum rasorio incidere et denudare omnem occultam carnositatem usque ad profunditatem farcinae melius est, quam foris ponere emplastrum ac postea cum ferro calido adurere locum, et deinde emplastrum de farina ordeï vel siliginis et vitellis ovorum et agrimonia vel porris contritis bene factum apponatur. Qui

23a) Von lat. fartum, farcimen = Wurst, franz. farcin, engl. farcy. *Vegetius* hat farciminum = Räude, lib. 17: scabies iumentorum, quam vulgo dicimus farciminum. Ein altes Glossar hat: equus morvosus et farcinosus (morvus = Rotz). Glossar. manual. Halae 1782 farcinosus = scabie infectus. *Ruini* S. 37, *Ruffus* c. 26 haben vermis.

24) Atramentum nannte man alle Farbstoffe (für Schuhmacher, Schreiber, Färber), die aus Kohle, Sepia, Kupfer- und Eisenvitriol hergestellt wurden. Welches Atramentum hier gemeint ist, kann dahingestellt bleiben.

oder Salzwasser, in dem Dost oder Eppich oder Andorn oder Attich gekocht ist, und bringt von den genannten Mitteln wieder eins darauf.

Man bereitet ein Pflaster gegen wildes Fleisch auch aus Eiweiss, alter Seife in Lösung und Ätzkalkpulver, gut gemischt, mässig dick; man soll es alsbald nach der Zubereitung auflegen.

(Fol. 371 v) (77) *Farcina*^{23a}) [Hautrotz, Wurm] ist eine Krankheit, das Wort ist abgeleitet von *farcire* [vollstopfen]; diese Bezeichnung drückt Feuchtigkeit und übermässiger Anfüllung aus, wie sie die Wurst, *farcimentum*, uns zeigt.

Andere nennen sie Wurm, weil die überflüssigen Säfte in dem Fleische und in der Haut Löcher bohren wie Wurmlöcher.

Der Hautrotz entsteht häufiger aus Blut, das sich schädigend ausserhalb der Gefässe bewegt. Zuweilen bildet er sich auch aus starken Schlägen oder Stichen oder aus blauen Flecken, wenn sie nicht binnen zwei Monaten behandelt werden, und besonders, wenn sie an hohlen Stellen oder zwischen den Schultern oder an den Brustseiten sind. Er kann auch von dem Biss eines anderen, nämlich eines rotzkranken Pferdes entstehen.

Die Behandlung muss vorsichtig und fleissig und so schnell als möglich durchgeführt werden, weil, wenn der Sitz des Leidens muskel- und nervenreiche oder hohle Stellen, oder wenn der Sitz Gelenke sind, die Kur Schwierigkeiten macht. Die Behandlung ist so: Man muss sich vorerst überlegen, ob die Krankheit im vorderen Teile des Körpers ihren Sitz hat und aus Blutanschoppung entstanden ist. In diesem Falle muss man die Halsader anschlagen, je 3 Hände voll Nelkenwurz (*Geum urbanum L.*), Wegerich (*Plantago maior L.*) und Ackerkraut (*Agrimonia eupatoria L.*), eine Hand voll Rettichwurzel (*Raphanus sativus L.*), mit Teich- oder Brunnenwasser mässig befeuchtet, zu essen geben und ein Pflaster von Nelkenwurz (*Geum urbanum L.*) und Rettichwurzel mit einem Mass alter Seife oder Honig verrieben nach Rasieren der Haut auf das Wurmgeschwür auflegen. Oder man macht ein Pulver aus Kupfervitriol (*Cuprum sulfuricum, Cu₂ SO₄*)²⁴) und Ätzkalk, vermischt das mit Seife und etwas Honig und gibt es in die Wundöffnungen hinein, zweimal täglich, morgens und abends bis zur Austrocknung. Sind die Öffnungen zu eng, so müssen sie mit dem Messer etwas aufgeschnitten werden. Derweil darf das Pferd nur Gersten- oder Roggenstroh oder Heu bekommen, keinen Hafer und kein Trinkwasser. Ist die kranke Stelle nicht in einer Gelenk- oder in einer Muskelvertiefung, sondern an einem gut bemuskelten Körperteil, so soll man lieber einschneiden und alle versteckten Fleischwucherungen bis in die Tiefe des Wurmknötens freilegen, als oben drauf zu pflastern. Dann soll man mit dem Glühisen die Stelle brennen und ein Pflaster aus Gersten- oder Weizenmehl und Ackerkraut oder aus Zwiebelbrei auflegen. Manche

dam etiam omnia foramina furfuris pulve implent et deinde subula calefacta usque ad finem foraminis adurunt.

- 78 Si equo grana ordei vel alicuius alterius bladi dentur aut alicuius leguminis grana pro pabulo ministrentur, et haec grana nichil penitus aut parum masticaverit et sic ventrem suum superimpleverit, calor naturalis stomachi pro nimia repletione illa non potest digerere, neque caput suum bene sursum tenere, sed illud nimis a se extendit et sitiens nimis potare desiderat: propter quod multi peritiam equorum habentes suis equis post multum laborem primo dant escam paleae vel feni antequam potent, et deinde grana sparsa ante eos bis vel ter paulatim proiciunt ex quibus non multum simul accipere possunt donec fame aliquantulum remissa bene commasticare consuescant: et si annona quam dant nimis dura sit, illam ter vel quater bene humectant. Si autem, sicut praedictum est, equus superadimpleatur, cura eius est, ut a potu custodiatur donec egerat et urinam faciat: et si dicto modo a potu non servetur, ex nimia inflatione granorum et humiditate aquae suffocabitur, aut fluxum ventris patietur, et multum laborabit in illo. Si autem in uno die vel duobus stercus vel etiam urinam non emiserit, duas partes radicis ebuli vel sambuci et unam radicis flammulae et unam malvarum accipe et in aqua bene coque, et decolato illo potus equo detur ad quantitatem [s]ciphii unius et deinde equus parum laboret ut calefiat, et deinde cooperiatur: et si infra sex horas non egerit, alius [s]ciphus supradictae decoctionis detur eidem. Sunt tamen quidam qui ipsa die manum per posterius equi immittentes grana attrahunt et sic viam aperiunt, sed primum est rationabilius et salubrius.

- 79 Vermes aliquando in ventribus equorum superhabundant: et huius infirmitatis signum est quod frequenter equus super latera volvitur et ventrem pedibus posterioribus scalpere nititur, et pili in eo quasi in horripilatione stant erecti et gracilior efficitur solito: et nisi cito succurratur antequam vermes intestina perforent, raro aut numquam evadet. Nascuntur autem ex mala esca cum potus inopia.

Huius autem infirmitatis haec est cura, quod omnia intestina iuvenis gallinae accipiantur, et integra et calida in collum equi proiciantur, et caput equi sursum teneatur, donec illa transgluciat, et sic per tres dies semper in mane fiat, nec permittatur interim aliquid come-

24a) Vergleiche *Ruffus* cap. 8 de superflua comestione.

25) *Mirica* = *Merica* = Heide. In der Schweiz berne-krut, brendeli = brennkraut genannt, *Nigritilla alpina* L.

füllen alle Löcher mit Kleienmuss aus und brennen dann mit der glühenden Nadel bis auf den Grund des Geschwürs.

(78) Wenn man einem Pferde Gersten- oder andere Getreidekörner oder Körner von Leguminosen als Futter gibt, und ein Pferd diese nicht gründlich und nicht lange genug kaut und auf diese Art seinen *Leib übermässig füllt*, kann die natürliche Wärme des Magens den Mageninhalt bei der allzugrossen Anfüllung nicht verdauen^{24a}). Dann vermag es nicht den Kopf hoch zu tragen, sondern es streckt ihn weit von sich: es ist sehr durstig und verlangt oft zu trinken. Deshalb geben viele Pferdekundige nach schwerer Arbeit ihren Pferden zuerst etwas Stroh oder Heu, ehe sie ihnen Getränk reichen, und schütten dann erst das Körnerfutter in kleinen Mengen, auf 2 bis 3 mal, vorsichtig in die Krippe, dass sie nicht zu viel auf einmal essen. Ist der Hunger schon etwas gestillt, so pflegen die Pferde gemächlich zu kauen. Ist das Futter zu hart, so feuchet man es 3 oder 4 mal an. Wenn sich ein Pferd, wie oben gesagt, an Futter übernommen hat, so darf man nicht eher Wasser geben, bis das Pferd Kot und Harn abgesetzt hat. Versagt man, wie gesagt, das Getränk nicht, so erstickt das Pferd infolge der Aufquellung der Körner und der Feuchtigkeit des Getränks oder bekommt den Durchfall und hat schwer daran zu leiden. Hat das Tier ein oder zwei Tage Kot und Harn nicht abgesetzt, so koche tüchtig in Wasser je 2 Teile Eppich- oder Attichwurzel (*Sambucus ebulum L.*) und je 1 Teil Flammula²⁵) und Altheewurzel (*Althaea officinalis L.*) und gib dem Pferd davon einen Becher voll. Dann soll es ein wenig arbeiten, dass es warm wird; decke es darnach gut zu. Setzt es binnen 6 Stunden nicht Kot ab, so gib noch einen Becher der oben beschriebenen Abkochung. Manche gehen mit der Hand hinten ein und nehmen die Körner [unverdaut] heraus, um den Weg frei zu machen, aber das oben Gesagte ist verständiger und wirksamer.

79) Zuweilen haben die Pferde massenhaft *Würmer im Leibe*. Anzeichen dafür sind: die Pferde wälzen sich öfter über die Seite, bemühen sich, mit den Hinterfüssen sich am Hinterleibe zu kratzen, die Haare sind wie beim Frösteln gestäubt, und das Tier wird schlanker als sonst. Kommt man nicht zu Hilfe, bevor die Würmer die Därme durchbohren, so kann ein krankes Tier nur selten oder nie davon kommen. Das Leiden entsteht von schlechtem Futter und von unzureichendem Getränk.

Die Behandlung ist so: nimm alle Eingeweide eines jungen Huhns, schiebe sie unverändert und noch warm dem Pferde in den Schlund, dabei musst du den Kopf des Pferdes hoch halten, bis es schluckt. Das tue drei Tage lang am Morgen und gib während dieser Zeit nichts

fol. 371v dere aut potare nisi parum aut nichil usque ad horam nonam. Item manipulus unus sambuci et unus ramusculorum miricae valde in aqua coquantur et aqua per pannum colata infra corpus equi proiciatur si non vult potare.

Quidam etiam periti in marescallia extremitates savinae et abrotani et genestae minutatim fractas pabulis equorum permiscunt ut comedant, et aquam salsam dant ad potandum. Adhuc tres manipuli vel quatuor siliginis per unam horam in aqua iacere permittantur et postea idem manipuli in aliquo loco ad quem ventus accedere non potest super nudam terram deponantur donec pullulare et germinare videantur, et postea minutatim secentur et successive per tres dies, ita quod quolibet die unus manipulus equo vacuo ventre ad comedendum proiciatur.

80 Et si equus mingere non potest et minus hylaris fit solito, et tumor apparuerit in ventre eius, pro certo periculum vitae portendit. Accidit autem haec infirmitas aliquando cum diu perrexerit post appetitum mingendi et mingere non est permissus. Aliquando etiam accidit ex subita frigiditate post nimium calorem et aliquando ex alio aliquo accidente. Curatur autem tunc per hunc modum. Accipiatur manipulus unus radicis achori et unus eboli et unus agrimoniae et unus apii vel cer[e]folii et in aqua fontis bene coquantur, et postea ex illa aqua duo aut tres [s]cipi in gulam equi proiciantur ut transgluciat. Deinde ducatur per campum cursu mediocri donec sudare incipiat et postea cum palma sub ventre circa ylia cito et fortiter fricetur et ducatur in locum in quo equi mingere solent: et hoc saepius fiat donec mingat: et deinde iuxta rivos fontium aut in pratis pascatur. Attendendum autem est quod equus quanto maioris est vacuitatis, tanto magis se extendit ad mingendum: et ideo cavendum est ne post talem extensionem cito cursitetur: quia forte nervus aliquis exiliret de loco suo vel debilitaretur ne prius per paulativum motum in statum membra redirent post talem extensionem.

81 Prurigo dicitur a pruriendo vel ardendo, et in hac equus se dentibus mordendo scalpere desiderat et assidue stare delectat. Nascitur autem ex putrido sanguine et ex combusto cum sanguinoso fleumate immixto, et praecipue quando equus in autumno cum parva esca et potu nimis laborare compellitur et postea cito requiescit et post matrem cito sine minutione pinguescit et quando cito post laborem et sudorem, in nocte non tegitur et non bene tergitur et post purgatur. Aliquando etiam nascitur ex subita infrigidatione, quando post laborem

26) Nach *Ducange* ist acorus = affodillus, nach Glossaren = porrago oder auch = Schwertlilie (geile Schwerteln).

zu essen und zu trinken, nur ganz wenig, sogut wie nichts vor der 9. Stunde.

(Fol. 371 v) Je eine Handvoll Attich und Zweige von Heide²⁵⁾ (*Erica vulgaris L.*) stark in Wasser gekocht, durch ein Tuch geseiht, giesse ein, wenn das Pferd nicht freiwillig trinkt. Pferdekundige mischen unter das Futter kleingehackte Zweigspitzen von Sadebaum (*Juniperus sabina L.*), Zypresse (*Santolina chamaecyparissus L.*) und Ginster (*Cytisus Germanicus Vis.*) und setzen dem Trinkwasser Salz zu. Weizen, 3 bis 4 Hände voll, wird eine Stunde in Wasser aufgeweicht, dann an einem windstillen Platz auf der blanken Erde ausgebreitet, bis man sieht, dass er aufquillt und keimt, wird dann klein geschnitten und nach und nach, täglich eine Hand voll, dem Pferde bei leerem Magen zum Essen vorgelegt.

(80) Kann ein Pferd *nicht urinieren*, ist es dazu weniger munter als sonst und schwillt der Leib an, so zeigt das nahe Lebensgefähr an. Diese Krankheit kommt manchmal daher, dass ein Pferd, das zu urinieren verlangt, noch lange Zeit weiter gehen muss, und dass man es nicht urinieren lässt. Manchmal kommt sie auch von plötzlicher Abkühlung nach zu starker Erhitzung und zuweilen auch aus anderen Ursachen. Die Behandlung ist folgende: Nimm je eine Hand voll Farnkraut²⁶⁾ (*Acorus calamus L.*), Eppich, Ackerkraut, Appich und Cerefolium²¹⁾, koche die gut in Brunnenwasser und gib 2 bis 3 Becher voll von der Abkochung ein. Dann führe das Pferd in ruhiger Gangart aufs Feld, bis es beginnt, warm zu werden. Dann frottiere mit der flachen Hand kräftig und hurtig zwischen den Darmbeinen und führe das Pferd an einen Ort, wo Pferde gewöhnlich urinieren. Das wiederhole, bis das Tier uriniert. Dann lass es am Bachufer oder auf den Wiesen weiden. Merke, dass ein Pferd, je hohlleibiger es ist, umso mehr sich zum Stallen ausstreckt. Man achte darauf, dass es nach solcher Streckung nicht schnell hin und her rennt, sonst könnte eine Sehne zerspringen oder beschädigt werden, und dass die Glieder nach solcher Streckung allmählig in ihre Lage zurückkehren.

(81) *Prurigo*¹⁾ von *prurire* (= *ardere*, brennen) bedeutet, dass ein Pferd sich mit den Zähnen kratzt und dauernd stehen bleiben will. *Prurigo* bildet sich aus fauligem Blute und aus verbranntem Blute, das mit blutigen Säften⁹⁾ vermischt ist, und besonders zur Herbstzeit, wenn ein Pferd bei knapper Kost und zu wenig Getränk zuviel Arbeit leisten muss, darnach auf einmal Ruhe hat und nach dem mageren Ernährungszustand nun ohne Einhalt fett wird, und wenn man es nach Arbeit und Schweiss nicht über Nacht schnell eindeckt, nicht gründlich abreibt und reinigt. Manchmal kommt die Krankheit auch von plötzlicher Abkühlung, wenn ein Pferd nach Arbeit und Schweiss

et sudorem in frigido loco vel aere frigido stare non tectus in pace dimittitur.

Prurigo vero primo iuxta carnem in collo parvis incipit ulceribus et per totum corium et corpus depilato equo se diffundit: et nisi cito succurratur, in scabiem convertitur.

Est autem huiusmodi infirmitatis cura quod si sanguinis habundantia in causa fuerit, equus est minuendus et sagimine calido loca prurigentia fricanda, et die tertia cum lexivia bene lavandus est equus: et lexivia fiat de cinere vel favilla manipuli ordeï adusti et aqua. Potest etiam fieri ablutio forti cervisia vel aqua in qua marubium vel mirica vel herba benedicta quam quidam cicutam vocant, vel grana ederae vel ramusculi eboli et summitates in quibus vigeat adhuc virtus naturalis, et haec omnia diu sint cocta et exinde loca pruriginosa bene abluantur: et cum purgatorio quod strigilem vocant bene fricentur, et postquam desiccata fuerint loca, sequenti die bene ungantur de unguento quod fit hoc modo. Radices rubea campestris et radices cicutae accipiantur et cum iam antedicto liquore coquantur donec mollescant, et postea quod durum est radicum, abiciatur et molle cum veteri anxungia bene commisceatur, et de illo ad solem vel ignem equus in locis pruriginis perungatur. Adhuc ad eandem curandam pruriginem, sumatur nasturtium aquaticum et marubium rubeum quia istud est maioris efficaciae et cum fuligine haec bene trita commisceantur et ex equus in loco laeso bene fricetur.

82 Scabies quaedam infirmitas est in cute equorum et dicitur scabies, eo quod squamas sicut sunt piscium vel ferri purgamenta a se emittat. Nascitur autem ex nimio et putrido sanguine et ex eisdem unde solet prurigo nasci accidentibus. Fit etiam aliquando ex usu alterius equi scabiosi cum se dentibus invicem scalpserint. Aliquando etiam fol 372r contingit ex hoc quod escam simul accipiunt, et de uno loco in quo primo pabulum sumpsit scabiosus, postea comederit alius, aut forte si ad eundem locum successive se confricant aut de eodem panno vel strigile successive purgantur scabiosus et sanus.

Curatur autem haec infirmitas per hunc modum: si enim fortis est scabies, oportet quod primum equus minuatur: deinde cum strigile purgentur loca scabiosa donec aliquantulum sanguinent, et postea forti lexivio saepe laventur. Hoc autem lexivio fit hoc modo: Accipiantur tres partes cineris de fraxino, et duae de favilla straminis fabarum et una calcis vivae, et bene commisceantur, et deinde vasi foramen in fundo habenti imponantur et bene conculcentur et coagulentur: et id quod per foramen subtile exierit colatum per cinerem;

26a) *Cicuta virosa*, Schierling, ist hier natürlich nicht gemeint, ebensowenig *Conium maculatum*, das die mittelalterlichen Kräuterbücher unter *Cicuta* mit verstehen, unter *Cicuta* wird noch im 15. Jh. auch *Gentiana* und *Sambucus* verstanden.

27) *Rubea* ist *Galium L.*, eine *R. campestris* gibt es in den Büchern über geschichtliche Botanik nicht.

28) Maropel, rot nabel der alten Kräuterbücher,

29) Diese Etymologie ist irrig.

nicht zugedeckt, sondern an einem kalten Orte zum Ausruhen stehen gelassen wird.

Die Prurigo beginnt mit kleinen Geschwürcen nahe dem Fleische am Halse und verbreitet sich über die ganze Haut und am ganzen Leibe unter Haarausfall. Kommt man nicht schnell zu Hilfe, so entsteht daraus die Räude.

Die Behandlung besteht bei Vollblütigkeit in einem Aderlass, dann werden die juckenden Stellen mit warmem Fett eingerieben und nach 3 Tagen mit Lauge gut abgewaschen. Die Lauge bereitet man aus einer Hand voll Asche aus verbrannter Gerste und aus Wasser. Man kann auch mit Starkbier oder einer Abkochung aus Andorn oder *Mirrica*²⁵⁾ oder Benediktenkraut (*Geum urbanum L.* bei *Hildegard* von Bingen und im *Hortus sanitatis* a. d. 15. Jh.), das manche *Cicuta* nennen^{26a)} oder von Beeren des Efeus (*Hedera helix L.*) oder Zweiglein oder Spitzen von Attich, die noch in frischem Saft stehen, abwaschen. Die Stellen werden, nachdem sie vollständig abgetrocknet sind, mit der Striegel abgebürstet, am Tage drauf mit einer Salbe nach folgender Vorschrift gut eingerieben: Nimm Wurzeln der Klette²⁷⁾ und Benediktenkraut in vorgenannter Flüssigkeit weich gekocht, das Harte ausgesondert, das Weiche mit altem Fett gut gemischt, bei Sonnenschein oder am Feuer an den kranken Stellen eingerieben. Weiter: nimm Brunnenkresse und rote Taubnessel²⁸⁾, dieser ist von größserer Wirksamkeit, verreibe sie gut und mische sie mit Russ. Damit wird die kranke Stelle eingerieben.

(82) Die Räude ist eine Hautkrankheit des Pferdes, sie heisst *scabies*, weil [die Haut] *squamae* (Schuppen)²⁹⁾ ausscheidet, wie die Fische sie haben, oder wie die Bürsten für Eisen sind. Sie entsteht aus zuviel und aus fauligem Blut und sonst aus denselben Ursachen, wie die Prurigo. Sie entsteht auch, wenn man ein Pferd zur Arbeit hinzuzieht, das sich (Fol. 327 v) mit einem anderen, rüdigem Pferde gegenseitig benagt hat, oder wenn zwei solche Pferde gleichzeitig ihr Futter erhalten, oder, wenn ein Pferd an dem Platze gefüttert wird, wo ein rüdiges gefüttert war, oder wenn es sich dort scheuert, wo ein rüdiges sich gescheuert hat, oder, wenn es mit einem Putztuch oder mit einer Striegel gesäubert worden ist, die vorher bei einem rüdigem benutzt worden sind.

Die Behandlung erfordert bei starker Räude einen Aderlass, danach Behandlung der kranken Stellen mit der Striegel bis zu leichtem Blutaustritt und häufiges Waschen mit einer Lauge, die wie folgt bereitet wird: Nimm 3 Teile Eschenholzasche, 2 Teile Bohnenstrohasche, 1 Teil Ätzkalk, mische das, gib es in ein Gefäß, das im Boden ein Loch hat, schüttele und zerstoppe es tüchtig. Was durch die Asche

in puro vase colligatur: et si vis probare si bonum sit quod fecisti, ovum gallinae suaviter in filo ligatum in medium immitte: et si sustinetur ovum, bonum est, sin autem profundatur ovum, non valet, sed malum est quod fecisti: et hanc lexiviam quidam vocant capitellum. Et cavendum est valde ne tam fortis lexivia ad sana loca deveniat quia cito depilaret ea. Postquam autem locus laesus a lotura tali desiccatus fuerit, locus ad solem ungetur vel ad ignem de unguento quod recipit pulverem sulfuris, aluminis, ellebori nigri aequaliter libram et semis, et pulveris herbae quae dicitur pes equi sive ungula caballina, et argenti vivi uncias tres aequaliter, anxugiae veteris libras tres: et conficiatur sic: Argentum vivum cum modica anxugia conteratur donec colorem suum amittat: deinde pulveres iam dicti cum reliqua addantur anxugia et simul terantur atque bene commisceantur et usui totum sic confectum sic servetur.

83 Fit etiam oleum ad scabiem sanandam per hunc modum: Accipiantur interior cortex qui est inter lignum et exteriorem corticem arboris quam quidam bul vocant, quae Latine mirica a quibusdam, a quibusdam autem dicitur fibex, et cortex proprie liber vocatur, de quo candelaefiunt aliquando ad illuminandum: et depuratus cortex per parva dividatur, et in ollam novam in fundo tria vel quatuor foramina habente et desuper bene tecta ponatur et ad ignem lentum ponatur: sitque sub lare alia olla sufossa nova et bene vitrata ut liquorem qui in ipsam stillaverit sine combustione retineat, et directe stet os eius sub foraminibus ollae alterius: deinde duae partes argillae tenacissimae cum quarta parte stercoris equi bene conterantur et ex illa argilla ostia ollae ubi ad ollam coniungitur, optime lineantur ne flamma in eam possit introire vel fumus vel evaporatio aliqua exire: et si fumus per aliquem exit locum, iterum de argilla liniatur. Postea circa ollam superiorem ignis de carbonibus fiat vel siccis lignis, et tunc olla inferior post ignem talem de terra tollatur, et de hoc quod in ea est, calido loca scabiosa equi perungantur cum panno in illud oleum immisso.

Adhuc autem fit oleum de cornu cervi comminuto et de colaturis factis de suco ligni fraxini, et de medulla sicca sambuci, et de suco silvestris mali arboris, et de cortice nigrae spinae de qua fit incaustum, praedicto modo cum duabus ollis extractum. Multum autem istud oleum valet contra omnem equorum scabiem et contra omnem cutis infirmitatem. Cum autem ungitur equus, tribus vicibus vel pluribus ungetur per diem si necesse fuerit, et a die unctionis usque ad sextum vel nonum diem, custodiatur ne unguentum lavetur vel confricatione corporis deleatur.

30) Capitellum = aqua saponis vel lixiviam, Synonyma chymica von *Johannes* de Garlandia. Nach einem Glossar = gutta prima aquae saponariorum, ex qua fit sapo.

31) Rosshuf, Huflattich = Tussilago; nach *Holl* = Hufeisenklee Hippocrepis comosa *Linné*.

31a) Mirica = Myrica = Tamarix, Tamarisk, auch Birke, Mispel.

31b) fibex = vibex = Birke.

32) Tinctoria von tingere = färben.

geseiht fein das Loch passiert, sammle in einem sauberen Topf. Lege ein Hühnerei, an einem Faden gebunden, sachte mitten auf die Lauge; schwimmt es, so ist die Lauge richtig, sinkt es unter, so taugt, was du gemacht hast, nichts. Diese Lauge nennt man Seifensiederlauge³⁰). Pass auf, dass die scharfe Lauge nicht auf die gesunde Haut kommt, sie würde die Haare wegätzen. Ist die kranke Stelle von der Waschung ausgetrocknet, so reibe bei Sonnen- oder anderer Wärme eine Salbe ein aus Schwefel, Alaun, Niesswurz von jedem 1½ Pfund, von dem Kraut Pferdefuss oder Pferdeschuh³¹) und Quecksilber je 3 Unzen, altes Fett 3 Pfd., wie folgt zubereitet: Das Quecksilber verreibe mit Fett, bis es seine Farbe verliert, setze die genannten Pulver und das übrige [Fett] zu, mische und verreibe alles gut, so ist die Salbe fertig zum Gebrauch.

(83) Man kann auch ein öliges Heilmittel gegen die Räude herstellen. Die innere Schicht der Rinde zwischen dem Holze und der äusseren Rinde des Baumes bul, lateinisch *mirica*^{31a}) oder *fibex*^{31b}), und die Rinde, die man die freie nennt, und aus der man zuweilen Lichter zum Beleuchten macht, und die gereinigte Rinde, klein geschnitten, gib in einen neuen Topf, der im Boden 3 bis 4 Löcher hat, decke ihn oben gut zu und stelle ihn über gelindes Feuer, unter diesen Topf stelle einen anderen neuen Topf mit durchlöcherter Boden, gut verschlossen, dass die Flüssigkeit, die in ihn hineintropft, unverbrannt bleibt; seine Öffnung muss genau unter den Löchern des ersten Topfes stehen. Die Öffnung des Topfes, wo sie mit den anderen verbunden ist, verstreiche gut mit zähem Ton 2 Teile, und Pferdekot ¼ Teil, damit die Flamme nicht in den Topf hineinschlagen und Rauch oder Dunst nicht herausdringen kann. Kommt Rauch irgendwo heraus, so verstreiche die Verbindung neuerdings mit dem Ton. Mache um den oberen Topf ein Feuer mit Kohlen oder trockenem Holz. Nach diesem Feuer hebe den unteren Topf von der Erde auf. Mit dem [Destillat], das darin ist, reibe, solange es warm ist, die rüdigten Stellen des Pferdes ein, mit Hilfe eines Lappens, den man mit dem Öl trinkt.

Man macht auch aus zerkleinertem Hirschhorn und durchgeseihtem Saft des Eschenholzes, aus dem trockenem Mark des Hollunderbaumes und aus dem Saft des wilden Apfelbaumes und aus Rinde des Schwarzdorns, aus der man Tinte³²) macht, in der genannten Art mit 2 Töpfen ein Destillat (*extractum*). Dieses Öl hilft ausgezeichnet gegen Räude und alle [anderen] Hautkrankheiten der Pferde. Wenn man ein Pferd damit einreibt, dreimal oder mehr am Tage, sofern es nötig ist, und vom Tage der Einreibung an bis zum 6. oder 9. Tage muss man verhüten, dass das Öl abgewaschen oder durch Reiben des Körpers zerstört wird.

84 Est et alia equi infirmitas, quae superos vocatur quando collectio aliqua in membris siccis colligitur, et calore naturali et calore motus equi ad modum ossis induratur. Nascitur autem superos praecipue in membris siccis quibus fortis motus exercetur, et nascitur in loco iuncturarum eo quod calore motus nutrimentum melancholicum nimis ad ossa attrahitur: quod iuncturae quia multum est a se expellunt, et caloris efficacia exsiccat et indurat iuxta iuncturas, et ex hoc rescunt nervi, et motus iuncturae laeditur quia quae laxa fuit, stricta ex superosse efficitur, et equus incipit claudicare. Cum autem primum generari incipit, citius consideratur quando tibiae equi lavantur, quia
fol. 372v tunc apparet collectio humorum in tumore iuxta iuncturas laxas quando pili ex humore aquae deprimuntur et coniacent. Est autem aliud signum antecedens istud quando scilicet calet sensibiliter crus iuxta iuncturam plus quam alia loca corporis: hoc enim signum est quod superos ibidem calore attrahente [incipit] erumpere. Equus autem sic dispositus ad superos vel habens ipsum, crure saepe cespital et impingit ad loca aspera propter difficultatem flexionis.

Curatur autem secundum hunc modum: Stantes pili prius abradantur: postea vero cum unguento pentamyron multotiens ungetur et bene fricetur, et calida tabula de cornu cervi cum buxo saepe superponatur, ut unguentum calore illius bene ad superos perveniat. Unguentum autem pentamyron dictum sic fit: Accipiatur veteris annonae apii duas partes et duas sagiminis ovorum quod fit hoc modo. Vitella ovorum duriter infra ova cocta trita accipiuntur et in patella ferri supra lentum ignem tamdiu coquantur et cum cocleario semper moveantur, ne patellae adhaereant donec fex a sagimine bene separetur et insimul conglobetur: et tunc illud sagimen accipiatur et duae partes guttae mellis et una virgineae cerae et purae, et una guttae picis resinae et quinque partes de oleo laurino. Oleum vero laurinum sic fit: Bacae subtiliter conterantur et in aqua diu coquantur: deinde per fortem pannum lineum et spissum colentur, atque duobus baculis fortiter exprimantur, cumque aqua in frigidata fuerit, illud pingue quod supernatat, cum penna colligatur et usui reservetur. Omnia igitur ista quinque praedicta simul supra ignem ponantur donec liquefiant et liquefacta simul per pannum colentur: postea isto unguento rigidi nervi equi ungantur et superos maxime. Sed quando in ipsis crescit

(84) Es gibt noch eine andere Krankheit, die heisst *Überbein*^{30a}). Dabei ballt sich in trockenen Gliedern eine Verhärtung zusammen, die durch die natürliche Wärme und durch die Erhitzung der Bewegung des Pferdes sich wie zu einem Knochen verdichtet. Besonders an trockenen Gliedern mit starker Bewegung entsteht das Überbein, an den Gelenken, weil durch die Hitze der Bewegung der gallige Teil der Nahrung zu sehr zu den Knochen hingezogen wird. Da die Gelenke diesen, wenn er zuviel wird, ausscheiden, vertrocknet er durch die Einwirkung der Wärme und verknöchert an den Gelenken. Davon erstarrten die Sehnen, die Bewegung der Gelenke wird gestört, denn ein Gelenk, das gelenkig war, wird durch ein Überbein ungelenkig: das Pferd fängt an zu lahmen. Wenn ein Überbein sich eben auszubilden beginnt, so bemerkt man es leichter, wenn man die Beine nass macht, weil dann die Ansammlung (Fol. 372 v) von Säften in einer Geschwulst neben den weichen Gelenken deutlich ist, weil die Haare, nass vom Wasser, sich anschmiegen und glatt anlegen. Ein anderes Zeichen [für ein entstehendes Überbein] ist es, wenn der Knochen neben dem Gelenk gleichsam merkbar wärmer erscheint, als der übrige Teil des Körpers. Wenn nämlich ein Überbein sich bildet, zieht es dort die Wärme an sich. Ein Pferd mit Neigung zum Überbein oder an einem solchen bereits erkrankt, strauchelt oft, stösst an Unebenheiten [der Strasse] an wegen der Behinderung der Beugung [in den Gelenken].

(85) Die Behandlung erfordert das Rasieren der wegstehenden Haare, mehrfaches Auftragen und kräftiges Einreiben der Pentamyronsalbe, Aufbinden eines heissen Stückes Hirschhorn mit Buxbaumholz, damit die Salbe durch dessen Wärme gut auf das Überbein einwirkt. Die sogenannte Pentamyronsalbe macht man aus je 2 Teilen von altem Vorrat an Eppich und Eierschmalz. Letzteres macht man aus 3 Eigelb, im Ei hart gekocht, die man in einer eisernen Pfanne über gelindem Feuer solange röstet unter Umrühren mit einem Löffel, dass sie nicht an der Pfanne anhängen, bis sich vom Fetten ein Bodensatz vollständig abtrennt und zusammenballt. Nimm dieses Fette und 2 Tropfen Honig, 1 Teil reines weisses Wachs, 1 Tropfen Harz und 5 Teile Lorbeeröl. Lorbeeröl bereitet man so: Die Lorbeeren werden fein gemahlen und lange in Wasser gekocht, die Abkochung wird durch ein dichtes starkes Leinentuch geseiht, und zwischen 2 Stäben kräftig ausgepresst; ist das Wasser erkaltet, wird das Fett, das oben schwimmt, mit einer Feder gesammelt und zum Gebrauch zurückgestellt. Die genannten 5 Bestandteile setzt man ans Feuer, bis sie schmelzen, und seih sie durch. Mit dieser Salbe reibt man die starren Sehnen des Pferdes und besonders das Überbein ein. Wenn das Überbein

iuncturis, ibi non est laudabile ignem vel emplastrum multum corrosivum apponere, sed sicut praediximus ungtur. Visi sunt enim quidam imperiti qui laeserunt nervos propter ferri super iuncturas appositionem.

- 86 Amplius si superos in iunctura sit, tali modo bene auferri potest: Corium superossis pilis abrasis in pluribus locis cum gracili subula perfodiatur, ita ut foratio ad medietatem superossis perveniat: deinde baculus per medium findatur et fortis pannus lini vel canabi imponatur in fissuram, in quo panno involvatur in nodum fimus arietis et parum salis, et in calido melle vel butiro et sagimine aequaliter acceptis bene calefiat, atque nodus panni calidus cum baculo fixo super superos saepe comprimatur, donec cutis albescere incipiat: et locus superossis per septem dies ab aqua servetur ne aqua ad superos deveniat.

Amplius ad idem curandum duae calcis mundatae et una de forti sapone et una salis bene conterantur, et in testa supra carbones ponantur donec bene comburantur, et postea ille pulvis super corium mittatur et calidus superossi alligetur et per unam diem et noctem ligatus dimittatur, et corium superossis in pluribus locis scarificetur, sed pilis ante abrasis, tacho veteris sotularis in medio foraminis caute mittatur, ne pulvis ad sanum corium perveniat et illud laedat, et postquam supradicta ablata erunt, aequaliter cum melle vel aliquo alio unguento ungtur.

- 87 Amplius quidam superossum cum calida subula perforatum pilis abrasis, postea cum viridi virga et mediocriter grossa corili cortice abiato, fortiter et diu per totum superossum fricant: ac deinde emplastrum factum de vitellis ovorum et duriter coctis valde calidum per tres dies ita quod in qualibet die alligant, et tacionem sicut praedictum est circa superossum apponunt. Quinque etiam vel novem rotuli fiant de radice raphani, et super tegulam calidam ponantur, et unusquisque per se superossi alligetur quousque in frigidetur: et postquam recesserit, mitigantia ad cutem sanandam adhibeantur.

Calx utrum sit viva vel non, sic videtur: Calx bene sibi cohaerens in magnitudine ovi infra aquam cooperta ponatur quod si in parva hora dissipatur per seipsam, et ex illa aqua caluerit et parum fumaverit, viva dicitur. Sin autem, non dicitur viva.

fol. 373r

- 88 Attactus est infirmitas a tangendo dicta, quando videlicet pes posterior tangit nervum pedis anterioris qui in crure interius est, et tibia circa nervum tumet aliquando et aliquando non, et inde gressus equi contrahit impedimentum.

32a) Noch erhalten in flandr. tacion = ein Stück Stoff, dimin. taculus = Brocken.

33) Sotularis von sotulum, dimin. zu sotos = locus inferior; franz. soulier

34) Altdeutsch (an)reichen, *Ruffus* hat c. 38 attinctio und attinctum, *Ruini* S. 304 attinto.

am Gelenke selbst wächst, ist es nicht angebracht, Punktfeuer oder viel Scharfsalben darauf zu bringen, sondern so einzureiben, wie wir sagten. Unerfahrene haben nämlich dabei zuweilen die Sehnen verletzt, wenn sie ihr Brenneisen an die Gelenke setzten.

(86) Ferner kann man ein Überbein an einem Gelenk auch auf folgende Art wegbringen: Nach Entfernung der Haare sticht man mit einer dünnen Ahle an mehreren Stellen die Haut durch und bis in die Mitte des Überbeins. Man spaltet ein Stäbchen und klemmt in den Spalt ein Stückchen Leinen- oder Hanftuch, in das man Widderkot und etwas Salz eingebunden hat, taucht das in warmen Honig oder in Butter und Fett und macht es wiederum heiss. Man drückt den Knoten mit dem gespaltenen Stäbchen heiss auf das Überbein, bis die Haut blass wird. Man lässt 7 Tage lang keine Nässe an das Überbein kommen.

Zu derselben Kur erhitzt man ferner bis zur Verbrennung 2 Teile gereinigten Kalk, je 1 Teil scharfe Seife und Salz in einem Topf über Kohlenfeuer, legt dieses Pulver auf die Haut und bindet es heiss auf das Überbein; man lässt es 1 Tag und 1 Nacht liegen und skarifiziert nach Entfernung der Haare an mehreren Stellen. Damit das Pulver nicht an die gesunde Haut kommt und sie beschädigt, bringt man vorsichtig ein Stück^{32a)} von einem alten Schuh³³⁾ mit einem entsprechenden Ausschnitt darauf. Wenn das weggenommen ist, reibt man Honig oder irgend eine Salbe ein.

(87) Ein weiteres: Brenne das Überbein nach Entfernung der Haare mit einer heissen Ahle, reibe es lange und kräftig mit einer frischen, mittelstarken geschälten Rute vom Haselstrauch, dann lege ein Pflaster aus hartgekochten Eigelb heiss 3 Tage lang, jeden Tag frisch, zugleich mit dem Schutzleder, wie oben beschrieben, auf. Man schneidet 5 oder 9 Scheiben aus einem Rettich, legt sie auf einem heissen Dachziegel und bindet jeden einzeln auf das Überbein, bis sie kalt ist. Ist das Überbein verschwunden, wende man einhüllende Mittel an, die die Haut wieder heilen.

Man erkennt, ob ein Kalk Ätzkalk ist oder gelöschter Kalk, indem man ein eigrosses Stück eingewickelt unter Wasser bringt; zerfällt es innerhalb einer knappen Stunde von selbst, wird dabei das Wasser warm und dampft es etwas, so ist es Ätzkalk, sonst ist er kein frisch gebrannter Kalk.

(Fol. 373 r) (88) *Attactus* (das Greifen³⁴⁾) ist eine Krankheit, die von tangere [= berühren] so benannt ist. Es rührt nämlich der [schreitende] Hinterfuss an die Sehne des Vorderfusses, die in dem [Stand] Bein drin ist, und der Knochen an der Sehne schwillt zuweilen an, zuweilen auch nicht, dann ist der Schritt des Pferdes behindert.

Curatur autem sic quod pili circumstantes primo abradantur, et deinde locus scarificetur, ut sanguis coagulatus inde exeat, providendo ne nervus cruris scarificatione laedatur: et si attactus novus est, post scarificationem gallus per medium dorsi fissus vivus palpitans cum omnibus interioribus calidus desuper ligetur. Si autem diutius attactus sine medicamento duravit, accipiantur radices filicis et bene tritae cum modico melle vel butiro calefacto apponantur vel radices altheae prius in aqua coctae donec mollescant, cum paucis aliquo unguento vel pinguedine contritae apponantur per modum emplastri: vel duo coclearia sagiminis accipiantur et tria fuliginis et mellis et unum salis, et aliquantulum aceti vel de fecibus antiquae cervisiae et unus manipulus stuparum canabi vel lini, et haec omnia bene contrita superligentur calefacta per modum emplastri semel in die donec dolor recedat, et circa attactum fiant cum tenui et curvo cauterio parvae et longae cocturae quibus nervus non laedatur: et postea cutis laesa cum lardo spisso non multum calido superligato curetur. Si autem corium propter emplastra calida nimis ruptum fuerit, curetur unguento pentamyron dicto quod fieri ante docuimus.

89 Equus etiam aliquando per frigidissimam et glaciam aquam transiens ultra genua infrigidatur in nervis popliteis et cruris: et si immediate postquam de aqua exierit, infrigidatur, propter contractionem et rigiditatem nervorum inflexibiliores nervi efficiuntur, et solitam amittit velocitatem donec per calorem iterum nervi relaxentur: propter quod equi adaquandi in hyeme parum in aquam sunt inducendi et in aestate multum.

Fiunt etiam quaedam posteriorum crurium et pedum laesiones quas quidam mulas vocant in tempore frigido factae, quando equus diu via difficili et cenulenta via pergens, multum laboraverit et postea cenulenta et madidis pedibus in loco ubi parum straminis est vel nihil, ad praesepe super nudam terram vel lapidem tota nocte frigido steterit tempore: tunc enim primo ex calore motus si equus juvenis est infra aetatem sex annorum, humores ad posteriores pedes descendunt et per frigus sequens ibidem coagulantur, et aliquando generant inflationes a pede usque ad genu. Aliquando etiam scissurae fiunt ac si crus sit scarificatum. Aliquando autem dum est in principio haec infirmitas sine inflatione est, sed horripilatione cognoscitur, quia pili pedis et cruris in modum setarum porci eriguntur. Accidit autem maxime in hyeme, et aliquando in vere praecipue circa principium, et raro in aestate. Aliquando etiam evenit in autumno praecipue circa finem.

Est autem cura huius aegritudinis quod pilis abradis inter ungulam sic scarificetur locus, quod solummodo cutis incidatur ne nervi

35) C. Kiliani *Dufflæi* Dictionarium teut.—lat. Traj. Bat. 1777 hat mulae = Kack verssen. Gemeint ist hier Mauke.

Die Behandlung besteht nach Entfernung der Haare in Skarifikation zwecks Entleerung des geronnenen Blutes, wobei man eine Verletzung der Sehne zu vermeiden hat. Ist das Leiden frisch, so bindet man nach dem Skarifizieren einen lebendig in der Mitte, dem Rücken entlang, durchgehauenen, noch zuckenden Hahn mit allen Eingeweiden warm auf. Ist es längere Zeit ohne Behandlung geblieben, lege gut geriebene Farnwurzel mit 1 Mässchen Honig oder mit warmer Butter auf, oder weichgekochte Alteewurzel mit irgend einer Salbe oder mit Fett verrieben als Pflaster. Oder lege warm auf: 2 Löffel Fett, je 3 Löffel Russ und Honig, 1 Löffel Salz, etwas Essig oder Hefe von altem Bier, eine Hand voll Hanf oder Leinweg gut unter einander verrieben als Pflaster, einmal täglich, bis der Schmerz aufhört. Oder brenne mit einem dünnen krummen Brenneisen kleine und lange Striche, aber ohne die Sehne zu verletzen. Auf die entzündete Haut wird hernach geronnenes Fett lauwarm aufgebunden; ist die Haut von einem scharfen Pflaster sehr stark geätzt, so gebrauchte Pentamyronsalbe, über deren Herstellung wir oben berichtet haben.

(89) Zuweilen *erfriert* ein Pferd beim Durchschreiten sehr kalten und vereisten Wassers bis über die Knie hinauf *die Sehnen* des Kniegelenks und des Schenkels. Und wenn sofort nach Verlassen des Wassers die Erfrierung einsetzt, werden die Sehnen durch Zusammenziehung und Erstarrung unbeweglich, sie verlieren ihren gewohnten Schwung, bis die Sehnen durch Erwärmung wieder elastisch werden. Man soll daher die Pferde im Winter wenig, im Sommer viel ins Wasser führen.

In der kalten Jahreszeit treten an den Hinterschenkeln und Füßen Beschädigungen auf, die man *Mulae*³⁵⁾ nennt, wenn ein Pferd auf schlechter schmutziger Strasse lange hart arbeitet und dann mit nassen und schmutzigen Beinen die ganze Nacht auf kaltem Boden oder Steinpflaster ohne oder mit nur wenig Streu bei kaltem Wetter an der Krippe stehen muss. Denn bei einem jeden Pferd, das noch nicht 6 Jahre alt ist, steigen die Säfte zunächst, von der Wärme angezogen, in die Hinterbeine hinab, und durch die folgende Erkältung erstarrten sie. Davon können Anschwellungen vom Fuss bis zum Knie entstehen, auch Einrisse, als ob das Bein skarifiziert wäre. Anfangs besteht das Leiden ohne eine Anschwellung, und wird nur an einem Frösteln erkannt, wobei die Haare des Beines und Fusses sich wie Schweinsborsten sträuben. Das Leiden tritt zumeist im Winter auf und im Anfang des Frühjahrs, selten im Sommer, zuweilen gegen Ende des Herbstes.

Die Behandlung dieser Krankheit besteht nach Entfernung der Haare in Skarifikationen der Haut innerhalb des Hufes, wobei man die Seh-

vel arteriae laedantur. Ante scarificationem vero oportet diu crura et pedes aqua tepida foveri, ut humores attenuentur: et postea accipiantur duae mensurae calcis vivae et duae salis et duae subtilissimae farinae siliginis et tres fuliginis et cum aceto vel vino conterantur, et emplastrum inde factum aliquantulum calidum super locum doloris ligetur.

- 90 Si autem haec infirmitas per aliquod tempus inveterata fuerit, tunc oportet pedem retro super iuncturam secari, ut humor exeat, sicut exit gummi ex arbore viscosus et coagulatus. Oportet etiam, ut corium versus genu findatur ita quod cum acuto ligno per modum subulae facto nervus qui ibi invenitur et ad modum grani ordei factus est, sursum elevetur et aliquantulum foris extrahatur, et illo extracto absinthium vel apium vel radices apii cum veteri anxungia in subtilissima stupa canabi vel lini bene contrita et mundata immixta desuper emplastrentur et inflaturae et venae tiliarum infra crus et extra omnes per modum minutionis aperiantur.

fol. 373v Aliquando laeditur equus ligno vel lapide vel alia re dura retro in pede infra ungulam sive sotularem sine tibiae inflatione, et crepando finditur et humor fetidus emanat, eo quod omnis dolor reuma provocat: et ideo inferiora sic reumatizantia et frigido et calido indigent adiutorio. Curatur autem haec infirmitas sic quod unum coclear mellis accipiatur et tria fuliginis et aliquantae telae aranearum et urticarum symae quae sunt circa stipitem et bene conterantur, et postea emplastrum inde factum calidum alligetur, donec cesset reumatis fluxus. Ad idem etiam curandum pulvis atramenti et duo vitella ovorum et duo porri cum foliis simul terantur vel quatuor partes subtilissimi nitri et quatuor atramenti commixta cum veteri anxungia simul liquefiant et calida pedi alligentur: vel calida stercora hominis vel canis qui per unum vel plures dies ante sicca esca pastus fuerit ut pane frumenti vel ordei et ossibus semel in die et haec per tres dies alligentur et locus laesus ab humectatione custodiatur. Quidam autem in cura istius infirmitatis parumper ungulam findunt et corium ex utraque parte infra divisionem ungulae ut noxius humor possit exire.

- Aegritudo quae infundatura vocatur, accidit equo ex comestione
91 multae annonae quando nimis festinanter ducitur, et postea statim cum nimia siti vel desiderio nimis biberit antequam esca sua bene sit digesta. Digesta autem esse esca cognoscitur si minxerit atque eges-

36) infundere = einströmen. Zwei Segen für equus infusus aus dem 10. Jahrhundert siehe Vethist. Mitt. 3. 1923 S. 23 und 11. 1931 S. 37. *Ruffus* hat c. 11 equus infusus vel infunditus. Siehe auch Vethist. Mitt. 17. 1937, S. 89.

nen und Arterien schonen muss. Vor der Skarifikation bähnt man die Beine und Füsse mit warmem Wasser, damit sich die Säfte erweichen. Dann verreise je 2 Gewichtsteile Ätzkalk, Salz, feinstes Weizenmehl und 3 Teile Russ mit Essig oder Wein und binde das mehrfach als Pflaster warm auf die schmerzhafteste Stelle.

(90) Wenn das Leiden veraltet schon eine Weile besteht, muss man in den Fuss an der Rückseite oberhalb des Gelenkes einschneiden damit die Flüssigkeit herausgeht, wie das Harz zäh und geronnen aus dem Baume heraustritt. Die Haut gegen das Knie zu muss man aufschneiden, dann muss man mit einem spitzen Holz von der Art einer Ahle, die Sehne, die dort liegt wie ein Gerstenkorn, anheben und ein wenig hervorziehen und dann Wermut und Eppich oder Eppichwurzel mit altem Fett in zerriebenem und gereinigtem zartestem Hanf oder Leinenwerg als Pflaster auflegen. Die Geschwülste und alle Venen am Unterfuss innen und aussen am Beine werden wie beim Aderlass geöffnet.

(Fol. 373 v) Zuweilen *verletzt sich* ein Pferd durch ein Stück Holz oder einen Stein oder einen anderen harten Gegenstand hinten am Fuss unterhalb des Hufes oder Hufschuhs ohne Anschwellung am Fusse. Die Stelle bricht auf und lässt stinkende Flüssigkeit austreten, weil nämlich jeder Schmerz einen Fluss hervorruft. Diese unteren Teile bedürfen in diesem Zustande der Säftestörung der Hilfe sowohl auf kaltem wie auf warmen Wege. Die Krankheit behandelt man so: Verreise gut mit einander 1 Löffel Honig, 3 Löffel Russ, einige Spinnweben und die oberen Zweige der Brennessel, die um die Stengelspitze herum sitzen, und binde das als Pflaster darauf, bis der Abfluss verdorbenen Saftes aufhört. Eine andere Behandlung ist folgende: Mische gepulvertes Schwarz²⁴), 2 Eigelb und 2 Zwiebeln Lauch mit den Blättern, oder je 4 Teile feingepulvertes Natron und Schwarz mit altem Fett, lass zergehen und lege es warm auf den Fuss. Oder nimm Menschenkot oder Kot von einem Hunde, der 1 oder mehrere Tage vorher trockenes Futter erhalten hat, wie Korn oder Gerstenbrot oder Knochen, und binde ihn einmal täglich 3 Tage lang auf die Stelle, von der du Feuchtigkeit fern halten musst. Manche schneiden bei der Behandlung dieser Krankheit den Huf etwas auf, und die Haut auf beiden Seiten unterhalb der Teilung des Hufes, damit die verdorbene Feuchtigkeit heraus fließen kann.

(91) Die Krankheit *Infundura*³⁶) (Rehe) befällt ein Pferd nach der Aufnahme von reichlichem Futter, wenn es zu stark und zu schnell gefahren wird, und darnach bei grossem Durst und mit Gier zuviel trinkt, bevor das Futter gehörig verdaut ist. Dass ein Futter verdaut ist, erkennt man daran, dass das Tier Urin und Kot abgesetzt hat.

serit. Accidit etiam si post magnum laborem de pura et bona annona vel alia esca cum magna fame et ventre vacuo non potatus equus multa grana annonae parumper cum dentibus fracta cum suo cortice vel palea transgluciat: propter quod ut superius diximus quidam post magnum laborem ante equos suos paulatim ter vel quater proiciendo spargunt et sic paulatim pus addunt: et post magnum laborem, si equus calidus sit, illico multum bibere non permittunt, sed equum etiam cooperiunt, ne subito infrigidetur quia ex omnibus hiis equi saepe infunduntur: post tales enim labores cibus et potus citius accepta cum humoribus miscentur et praecipue cum sanguine quia calor motus attrahit et praecipue in equo amplas venas habente et carnem spongiosam, et sic ad pedes descendit et infusionem facit. Si autem inter corium et carnem fluxerint, pruritus facit: et ideo caveri oportet ne statim post magna bibant exercitia nisi prius spatio unius horae quieverint.

- 92 Signa autem infusionis sive infundaturae sunt ista: quando vadit, vadit titubando sicut si super arduos carbones ambulet, et quando stat, tremunt pedes ipsius, nec stat membris extensis, sed quasi contractis, et cupit iacere continue, et non poterit propter gravedinem posteriora a terra erigere ac si freno antierius retrahatur, et super genua quasi cadit posteriora.

Curatur autem per hunc modum. Si infusio eodem die facta fuerit, herba ganda qua tinctorum utuntur bene teratur et de illa plena scutella cum aliquanta aqua equo ad transglucendum detur. Idem etiam facit tormentilla herba omni animali infirmo si trita detur ad transglucendum cum aliqua aqua. Et si in secunda die curatus non fuerit, tunc sanguis colli tantum extrahatur, quousque prae debilitate stare non possit: et dum sanguis currit, in aqua frigida ultra genua per spatium unius horae stare permittatur et postea per duos dies mane et sero in frigida aqua usque ad ventrem stare permittatur per spatium trium horarum et non sinatur per hos dies potare vel annonam comedere, sed stramen vel fenum bene humectatum comedat atque in frigido loco stet et in quarto die furfures tritici cum aqua tepida commisceantur et equo dentur ad sorbendum, et illis gustatis paulatim detur ei bibere: et si per hoc usque in tertium vel quartum diem non curatur, trahatur ei sanguis de utrisque tymporibus inter oculum et mandibulam, caputque eius capistro ligetur dum sanguis exit; deinde per subsequentes dies fiat eidem modo praedicto. Ad idem autem accipiatur favilla de stramine ordeï et fabarum facta et ex illa fiat non fortis lexivia et cum illa cinis ligni vel favilla commisceatur donec mediocriter spissum fiat: deinde graciles ligaturae de feno vel de stramine fiant et circulariter in lexiviam factam intinctae circa crura stricte ligentur ab ungula usque ad genu continue quod unus circulus alium continet

37) nämlich, dass die Vorhand sich, wie sonst, zuerst erhebt.

38) In den mittellateinischen Wörterbüchern, in *Tabernaemontanus*, Kräuterbuch, Basel 1694 und *Gesner*, Namenbuch aller Erdgewächse, Tiguri 1542 nicht aufgeführt.

Dieses Leiden kommt auch davon, dass das Pferd nach anstrengender Arbeit von reinem gutem Körnerfutter oder von anderer Nahrung bei leerem Magen und grossem Hunger, ohne getrunken zu haben, zu wenig gekaut und mit den Spelzen und dem Stroh verzehrt. Deshalb halten es manche, wie schon gesagt, so, dass sie nach starker Anstrengung das Futter auf drei- bis viermal in kleinen Mengen vorlegen, und erst nach und nach mehr, dass sie auch nicht gleich zuviel zu trinken geben, vielmehr das Pferd zudecken, damit es sich nicht zu plötzlich abkühlt, weil oft aus diesen Ursachen die Rehe entsteht. Denn nach einer Anstrengung mischt sich schnell das verzehrte Futter und das Getränk den Körpersäften bei und besonders dem Blute, weil Wärme durch Bewegung Blut anzieht, zumal bei einem Pferde mit weiten Venen und schwammiger Muskulatur; dieses Blut geht in die Beine hinunter und macht das Pferd rehekrank.

(92) Die Erscheinungen der Rehe sind: Das Pferd geht steif wie auf glühenden Kohlen, bei Stehen zittern die Beine; es steht nicht mit gestreckten Gelenken, sondern mit gekrümmten und möchte fortwährend liegen. Das Tier kann die Nachhand vor Schwere nicht von der Erde erheben, auch wenn man [die Vorhand] am Zügel zurückhält³⁷). Es fällt auf die Knie der Hinterhand drauf.

Die Behandlung ist so: Hat sich die Rehe am Tage der Behandlung eingestellt, so gib gut geriebene Gandapflanze³⁸), die die Färber benutzen, in einer Schale Wasser ein. Dasselbe erreicht man mit Blutkraut (*Potentilla Tormentilla*), mit etwas Wasser einzugeben. Ist das Pferd am 2. Tage nicht geheilt, so macht man am Halse einen so starken Aderlass, das es vor Schwäche nicht stehen kann. Während des Aderlasses stellt man das Pferd eine Stunde lang bis über die Knie in kaltes Wasser und darnach 2 Tage lang Morgens und Abends 3 Stunden bis an den Bauch. Man entzieht für diese Zeit Getränk und Stroh; man stellt das Pferd an einen kühlen Ort. Am 4. Tage gebe man einen lauwarmen Schlapp von Weizenkleie und dann erst nach und nach Trinkwasser. Ist am 3. oder 4. Tage die Heilung noch nicht eingetreten, so schlägt man die beiden Venen zwischen Auge und Kinnlade an; während das Blut fliesst, bindet man den Kopf an der Halfter hoch. So wird die folgenden Tage fortgeföhren. Für diese Krankheit ist auch eine nicht zu scharfe Lauge aus Gersten- und Bohnenstrohasche von Nutzen, der man Holzasche zusetzt, bis sie ziemlich kräftig ist. Mit dieser trinkt man dünne Heu- oder Strohbänder, die man Tour um Tour tiefend von der Lauge so um das kranke Bein wickelt, dass es vom Knie bis zum Huf ringförmig ohne Unterbrechung bedeckt ist; von der Lauge giesst man beim dem Umwickeln etwas auf das Bein. Ist die Rehe bis zum Huf heruntergerückt, so

gat ita quod per modum spirarum totum crus involvatur: et etiam dum ligantur crura, aliquid de supradicto lexivio inter ligaturas super tibias aliquid superponatur: et postquam infundatura sive infusio descenderit, ungula ante extenuetur et venae aperiantur et sanguis exire permittatur.

93 Est autem infirmitas in equo quam quidam curvam vocant eo quod curve crus inflectit et impedit flexibilitatem. Est autem inflatio in tibia iuxta iuncturam post vel ante supra genu facta, ex concussionem vel impactionem alicuius duri facta. Curatur autem sic quod pili abradantur et per totam inflaturam multis et profundis ictibus scarificetur, et hoc caute ne nervus vel iunctura laedatur et deinde cum viridi baculo corili valde fricetur: postea cum ferro curvo corium quod est super curvam, fortiter elevetur immisso gracili et forti filo a medio inflaturae usque deorsum ubi desinit, et cum acutissimo ferro rotundum fiat foramen unum vel plura per quae humor concussus exire valeat: et deinde forti sapone addito sale modico, fortiter fricetur et tunc curabitur.

Et haec de cura equorum dicta sint a nobis.

39) Von lat. *curvus* = krumm, franz. *courbe*, engl. *curve*, *curb*. Gemeint ist Spat. Bei *Ruini* S. 331 und *Ruffus* c. 35 *curba*, Peter *Uffenbach* 1603 hat Krumme. *Ducange VIII*, 202 nennt die Nackenbandfister *curve*. *Falke* 1842 und *Zipperten* 1860 krumme.

raspelt man das Horn vorn [am Zehenteil] dünn, öffnet eine Vene und lässt Blut fließen.

(93) Es gibt eine Krankheit, *Krümme* genannt³⁹⁾ davon, weil das Pferd den Schenkel krumm bewegt. Sie behindert die Beweglichkeit. Die Krankheit besteht in einer Anschwellung am Bein neben dem [Sprungz] Gelenk hinten oder vorn oberhalb des Sprunggelenks und entsteht durch Anschlagen oder [sonstiges] Auftreffen eines harten Gegenstandes.

Die Behandlung erfolgt nach Entfernung der Haare durch tiefes und vielfältiges (Fol. 374 r) Skarifizieren über die ganze Geschwulst hin, wobei man sich hüten muss, die Sehnen oder das Gelenk zu beschädigen, und durch kräftiges Reiben mit einem frischen Haselnussstock. Dann hebt man mit einem Häkchen die Haut über der Geschwulst stark ab, nachdem man einen dünnen festen Faden von der Mitte der Geschwulst bis unten hin, wo sie aufhört, gezogen hat, und macht mit einem haarscharfen Messer ein rundes Loch oder mehrere, durch die die zusammengezogene Säfte herausfließen können. Dann reibt man mit scharfer Seife ein, der man eine mässige Menge Salz zugesetzt hat, und dann wird das Leiden geheilt werden.

Soviel wollten wir über die Behandlung [kranker] Pferde schreiben.

Dyrlæge-Kredsforeningen i Nordsjælland.

50 Aar.
1887—1937.

AF DYRLÆGE J. GRAM.

Den 26. Juli 1887 samledes i Frederiksborg en Kreds af Dyrlæger fra Nordsjælland for at danne en Forening for den Landsdel, som begrænses af Roskildefjord, Kattegat, Øresund og mod Syd af Jernbanelinien København—Roskilde.

„Den danske Dyrlægeforening“, stiftet i 1849, gav med mange Filialer ganske vist Plads, i den største Afdeling for Sjælland, for de nordsjællandske Dyrlæger, men der var næppe megen Virksomhed i Foreningen, og Trangen til at samles kollegialt og ved videnskabeligt Samvær blev Drivkraften til, at 21 Dyrlæger mødtes, og efter Udsendelse af nedenstaaende Opraab stiftedes „Dyrlæge-Kredsforeningen i Nordsjælland“.

„Foreningens Formaal skal være at samle Kredsens Dyrlæger og derved befæste det kollegiale Forhold, støtte hverandre i Sygdomstilfælde, bidrage til at Medlemmerne efter Tur kunne faa en lille Ferie, vedtage en ensartet Taxt, hæmme Kvaksalveri, give Oplysning om Kurmetoder, der have vist sig at give heldige Resultater.“

De stiftende Medlemmer var Dyrlægerne *Cramer*, Lyngby — *Kaufman*, Helsingør — *Thorup*, Frederiksborg — *Fasting*, Frederiksborg — *Gottlieb*, Lyngstrup — *Höyer*, Helsingør — *Larsen*, Esrom — *Vil-*

lumsen, Skævinge — Marke, Farum — Schellerup, Hørsholm — Petersen, Hørsholm — Hamann, Lyngby — Larsen, Slangerup. — Mortensen, Frederikssund — Lybye, Frederiksværk — Djurhuus, Græsted — Thaysen-Petersen, Smørum — Jensen, Trørød — Lorentzen, Jægersborg — Hansen, Milestedet og v. Halle, Roskilde. Til Bestyrelse valgte Dyrlægerne Cramer, Lyngby — Fasting, Frederiksborg, og Kaufmann, Helsingør, til Sekretær Lorentzen, Jægersborg.

Et betydeligt Arbejde var gaaet forud for at samle saa mange Colleger, hvoraf de fleste sikkert er kommet pr. Gig.

Foreningens første Love udsendtes kort efter:

§ 1.

Foreningen fører Navn af „Dyrlæge-Kredsforeningen for Nordsjælland“ og omfatter den Landsdel, som begrænses af Roskildefjord, Kattegat, Øresund og mod Syd af Jernbanelinien mellem Kjøbenhavn og Roskilde; tillige indbefattes Horns Herred.

§ 2.

Foreningens Formaal er, ved at samle Medlemmerne, at befæste det collegiale Forhold imellem dem, støtte hverandre i Sygdomstilfælde, gjøre det muligt for Medlemmerne efter Tour at faae Ferie, vedtage en ensartet Taxt for Dyrlægehjælp i de almindelig mødende Tilfælde, søge at hævme Kvaksalveri samt at virke for, at Oplysning om Kurmetoder, som have givet heldige Resultater, bringes til Medlemmernes Kundskab.

§ 3.

Enhver dansk Dyrlæge er berettiget til at blive Medlem, men kun de, som ere bosiddende indenfor det i § 1 nævnte Landomraade, kunne nyde Støtte af Foreningen ifølge §§ 6 og 7. Ved Indmeldelsen erlægges 1 Kr., Contingentet er 2 Kr. aarlig, Aaret regnet fra 1ste Juli. Udmeldelse maa ske skriftlig til Kassereren 3 Maanedet før Regnskabsaarets Udløb.

§ 4.

Foreningen holder 1 ordinairt Møde om Aaret, som Regel i Hillerød. Extraordinaire Møder kunne sammenkaldes af Formanden eller naar 10 Medlemmer skriftlig forlange det. Tid og Sted for Mødet samt Forhandlingsgjenstandene bestkjendtgjøres af Formanden 14 Dage forud pr. Brev eller Brevkort.

§ 5.

Bestyrelsen bestaaer af 4 Medlemmer. Foreningen vælger de 3, og disse supplerer sig med det fjerde. Valget er gjældende for 1 Aar og er den sidste Sag paa Mødets Dagsorden. De Fratrædende kunne gjenvælges. Intet Medlem kan uden gyldig Grund undslaa sig for at modtage Valg, men kan begjære sig fritaget i ligesaa lang Tid, som han har fungeret. De 3 af Foreningen Valgte fordele Formands-, Viceformands- og Kassererposten imellem sig. Ved Valget af det fjerde Medlem, der fungerer som Secretair, tages Hensyn til, at Forhandling mellem Formanden og ham kan ske saa let som muligt.

a) Formanden repræsenterer Foreningen udadtil og udfører dens Beslutninger; i Samraad med den øvrige Bestyrelse forbereder han Møderne og fastsætter Dags-

ordenen. Han aabner Møderne og leder Valget af en Dirigent, ligesom han gjør Rede for sin Virksomhed siden sidste Møde.

b) Viceformanden overtager i Formandens Forfald dennes Forretninger.

c) Kassereren opkræver i Juli Maaned Contingent for det kommende Aar og aflægger sit af den øvrige Bestyrelse reviderede Regnskab paa Aarets første Møde.

d) Secretairen gjør de fornødne Optegnelser, som tilføres Foreningens Protocol, i hvilken tillige Navnene paa de mødte Medlemmer indføres; umiddelbart efter Dirigentvalget oplæser han Forhandlingsprotokollen fra forrige Møde. Faglige Meddelelser besørges af ham udsendte til Circulation blandt Medlemmerne.

Ved Stemmehed i Bestyrelsen gjør Formandens Stemme Udslaget.

§ 6.

Naar et Medlem bliver saa syg, at han er uskikket til at besøge sine Forretninger som Dyrlæge, anmeldes dette for Formanden, som da tilsiger de Medlemmer, for hvilke Forretningerne ligge bekvemst, til at varetage disse. Saadan Hjælp ere Medlemmerne forpligtede til at yde uden Vederlag, men det paa hviler den Dyrlæge, for hvem der vicarieres, at sørge for Vicarernes Befordring. Den eller de tilkaldte Dyrlæger bør ærligen søge den syge Collega's Praxis bevaret for ham.

Hvis det strax eller efter Forløbet af 6 Uger maa antages, at Sygdommen bliver meget langvarig, engageres ved Foreningens Medvirkning en Vicar. Dennes Underhold, eller det Beløb, som svarer til dette, udredes af den syge Collega alene, men Vicarens Løn fordeles blandt Foreningens Medlemmer. Det eller de Medlemmer, som bo nærmest ved den syge Collega, ere forpligtede til efter Bestyrelsens Anmodning at støtte vedkommende Vicar, som engageres med Forpligtelse til at søge og at modtage Foreningsmedlemmernes Hjælp i vanskelige Tilfælde og at underkaste sig deres Control. — Denne Hjælp til en syg Collega kan dog ikke paaegnes for længere Tid end et Aar.

§ 7.

Naar et Medlem ønsker en Ferie, maa han derom henvende sig til Bestyrelsen. Saadan Ferie bør saavidt mulig gaa paa Tur blandt Medlemmerne og henlægges til den Tid af Aaret, hvor der som Regel er mindst at bestille. Finder Bestyrelsen ikke nogen Grund til at afslaa Anmodningen, tilsiges de nærmestboende Medlemmer til at besøge Forretningerne paa samme Vilkaar, som anført under § 6.

§ 8.

For Castrationer, Kreaturvadsk o. s. v. saavel som for andre Forretninger fastsættes en Taxt, hvis enkelte Punkter hvert Aar paa det ordinaire Møde gjøres til Genstand for Forhandling. De fastsatte Taxter ere minimale, saa at Medlemmerne kunne tage mere, men ikke mindre end Taxten foreskriver.

§ 9.

Naar og hvor Lejlighed gives til at bekæmpe Kvaksalveri, bør den benyttes, ethvert Medlem bør derfor anmelde for Bestyrelsen de Tilfælde, som komme til hans Kundskab; Sagsanlæggelse skeer i Foreningens Navn.

§ 10.

Ethvert Medlem er forpligtet til at indsende til Bestyrelsen skriftlig Meddelelse om saadanne særegne Kurmetoder, Instrumenter eller praktiske Hjælpe midler, som han paa Grund af deres heldige Virkning og Anvendelse kan have Grund til at anbefale.

§ 11.

Forandring i disse Vedtægter kan foretages, men udfordrer en Stemmeflerhed af $\frac{2}{3}$ af de tilstedeværende Medlemmer. Alle andre Anliggender, Taxtbestemmelser o. s. v. afgjøres ved simpel Majoritet uden Hensyn til det mødte Antal Medlemmer. Formandens Stemme gjør Udslaget i Tilfælde af Stemmeliighed.

Allerede d. 17. Juli 1888 paatog den unge Forening sig et meget stort Arbejde. Foreningen indbød alle Deltagerne i det store Dyrlægemøde i København til Udflugt og Middag. Deltagerne kørte med Tog til Klampenborg St., hvor der blev holdt Møde i Bellevues Have; her hentede Lyngby og Gentoftes Landmænd Dyr lægerne og kørte ad Strandvejen til Skodsborg og videre gennem Skoven til Eremitagen, hvor der var bestilt Middag til Deltagerne, over 100. Denne Tur er indtil de seneste Tider omtalt som noget ovenud vellykket.

I 1889 begyndte Foreningen paa de aarlige Sommermøder i Slots-pavillonen i Frederiksborg Slotshave, Møder som i over 25 Aar blev det aarlige store Sammenslutningsmøde for Nordsjællands Dyr læger, og hvorfra, som det senere skal ses, store Sager af Betydning for Landets Dyr læger er udgaaet. Der blev ved disse Møder altid holdt Foredrag om faglige Emner; Veterinærskolens Nærhed og Skolens Læreres store Velvilje gjorde, at mange nye Ting første Gang hørtes her. Efter Møderne samledes man ved et godt Bord og en Bolle Punch.

Foredragsrækken startedes saaledes her d. 29. Juni 1889 med Foredrag af Dyr læge *Gautier* sen. om „Praktiske Hjælpe midler ved Tuberkulose ns Bekæmpelse“.

Det næste, der vedtoges, var at udsende en Bog, hvori der skulde optegnes saadanne Lægemedler eller praktiske Kurmetoder, der hos vedkommende Dyr læge havde vist gunstigst Resultat. Bogen cirkulerede hos Medlemmerne.

Samme Aar udsendte Indenrigsministeriet et meget skarpt Cirkulære til samtlige Amtmænd vedrørende Dyr lægernes Tilsyn med Udsørsel af Dyr til Udlandet, hvori Amtmændene i meget kraftige Vendinger anmodes om at passe godt paa disse Dyr læger, der i Cirkulærets Slutning trues med Straf. Dette Cirkulære virkede stærkt paa Foreningens udmærkede og sikkert i denne Sag ganske skyldfri Medlemmer. Formanden, Dyr læge *Cramer*, tog Initiativet til et Forsvar for hele den danske Dyr lægestand, der ved „dette Cirkulære havde faaet en hensynsløs og ufortjent Krænkel se“. Det vedtoges at indmelde Foreningen i den nystiftede „Dyr lægernes Fællesforening“ og indstille, at denne arbejdede for en Protest. Meddelelse herom udsendtes til de da eksisterende 5 Dyr lægeforeninger. Den unge Forening tog, som man ser, kraftigt fat.

Et Par Maaneder senere var Medlemmerne Gæster til Middag hos Dyrlæge *Kaufman*, Helsingør, Middag med Tale og Sang og Foredrag af Lektor *Sand*. Saadanne selskabelige Sammenkomster fortsattes næste Aar hos Dyrlæge *Larsen*, Slangerup, med et „festligt Maaltid“ og Belæring af Lektor *Sand*. „Mødet bidrog til rigtig godt kammeratligt, kollegialt Forhold og Venskab.“ Disse selskabelige, private Sammenkomster bidrog ganske sikkert til det udmærkede Forhold, der igennem Aarene har været blandt de allerfleste af Nordsjællands Dyrlæger.

Vikarspørgsmaalet optoges af Foreningen til Behandling. Man foreslog gennem Fællesforeningen at faa fast engagerede Vikarer; det viste sig ugørligt. Foreningen assisterede derfor sine Medlemmer alene, tilstod Medlemmerne Løn til Vikarer ved Sygdom og tilskrev Kolleger om at passe Praxis for andre. Af den Grund vedtoges ogsaa en Tilføjelse til § 6 i Lovene: „I saadanne Tilfælde, hvor Bestyrelsen skønner, at pekuniær Støtte f. Eks. til Vikar kræves, tilvejebringes de nødvendige Midler ved at Bestyrelsen lader opkræve Extrabidrag blandt Medlemmerne“.

Med Instrumentmagerne *Svendsen* og *Hagen* afsluttedes Overenskomst om billig Leje af Instrumenter.

Allerede 1899 nedsattes et Udvalg: Dyrlægerne *Larsen*, *Slangerup* — *Marke*, *Farum*, og *Henriksen*, *Viksø*, for at fremkomme med Forslag til Minimaltaxter, der resulterede i et Forslag til Taxterne, som bilagt nedenstaaende pompøse Opraab udsendtes til alle Medlemmer:

„Højstærede Hr. Collega!

Den vundne Folkefrihed i vort Fædreland giver sig blandt andet ogsaa Udtryk i den Sammenslutning, som nu er saa almindelig mellem Udøverne af et og samme af de forskellige Fag, og man behøver ikke at være Spaamand for at kunne forudsige, at de Fag, som ikke ville benytte dette Middel, der anvendt med Fornuft er saa mægtigt, som neppe noget andet, ville blive trængte tilbage i Kampen for Tilværelsen.

Foreningslivet indenfor Dyrlægestanden er næsten lige saa gammelt som Frihedslivet i Danmark; de senere Aar har tilmed set en hel Del nye, lokale Foreninger fremstaa, og det vilde være uretfærdigt at beskyldte nogen Forening for at have forsømt Standsinteresserne, thi netop den vigtigste af disse, nemlig at Medlemmerne dygtiggøres til deres Gerning, har været et Hovedformaal for dem alle. At dette i høj Grad har bidraget til at hæve Standens Anseelse er utvivlsomt, ligesom derved ogsaa Collegialitet og Solidaritetsfølelse har vunden Fremgang. Det bliver derfor nærmest en Ros for Foreningernes Virksomhed, naar det med en vis Ret kan siges, at de materielle Interesser ere blevne, om ikke helt forsømte, saa dog kun undtagelsesvis og i ringe Grad plejede, fordi den ideelle Stræben har lagt Beslag paa Kræfterne. Fordringerne til Livet ere i de senere Aar stegne betydeligt, og da det materielle Velvære ikke blot er en af Betingelserne for at kunne yde dygtigt Arbejde i Kraft

af det gamle Ord, at uden Mad og Drikke dur Helten ikke, men et andet gammelt Ord, nemlig at Klæder skaber Folk, ogsaa stiller Krav i Henseende til hele det ydre Apparat, naar Anseelsen skal befæstes og forøges, saa bliver det ikke blot for Foreningerne, men ogsaa for den enkelte Dyrslæge en Pligt at arbejde hen til, at de økonomiske Vilkaar for hele vor Stand forbedres.

I mange Tilfælde og vistnok i de allerfleste er den unge Dyrslæge, som skal begynde at skabe sig en Praxis, uvidende om, hvad hans Arbejde er værd, eller i hvert Fald ukendt med, hvad han kan forlange derfor paa den Egn, hvor han har slaaet sig ned. Ved at vise den eller de paa Egnen bosiddende Colleger det skyldige Hensyn at hilse paa dem, kan han imidlertid skaffe sig denne Kundskab. Fristelsen for ham til at beregne sig et større Honorar, end det Egnens Befolkning er vant til at give, er neppe saa stor, som til at forlange et mindre, men selv om dette kan bringe en øjeblikkelig Fordel, vil det ikke gavne i Tidens Løb, thi foruden at det bringer den Ubehagelighed at blive set skævt til af Colleger, og at disse med Rette finder en saadan Handlemaade uværdig for en Gentleman, vil det i mangfoldige Tilfælde gaa saaledes, at de for at fastholde Kunderne følge med i Prisreduktionen, hvoraf resulterer — muligens for lange Tider — at Arbejdsmarken, som fornuftig og rigtig behandlet kunde bringe en god Høst, kun giver Sulteføde. Bestaar der en saadan Overenskomst som den her foreslaaede, kan det vel ikke tænkes, at en indenfor vort Omraade ny Begynder paa Opfordring om at tiltræde den skulde undslaa sig derfor. Dyrslægekredsföreningen i Nordsjælland har anset det ikke blot gavnligt, men nødvendigt, at der fastsættes en Grundtaxt for de forskellige Forretninger indenfor vort Fag, og skøndt det hører til Umulighederne i dette som i saa mange andre af Livets Forhold at kunne træffe Bestemmelser, som i alle Enkeltheder skulde kunne tilfredsstille alle deri interesserede, saa fortrøste vi os til, at dette Forslag til Minimaltakster, som vi herved tillade os at fremsende, dog maa befindes at være saaledes i det Hele taget, at det kan vinde almindelig Tilslutning, idet vi formene, at ingen vil kunne lide Skade ved ikke at kunne beregne sig mindre, og Retten til at kunne forlange mere forbliver uberørt deraf, men først og fremmest nære vi det tillidsfulde Haab, at Standsfølelsen og det collegiale Sammenhold iblandt os er stærk nok til at overvinde Betæneligheder, om saadanne maatte fremkomme, og bede vi derfor indtrængende, at De vil give det ene af vedlagt Exemplarer af Taxten Deres ærede Underskrift og sende den til medundertegnede Marke, og at De vil beholde og opbevare det andet Exemplar.

Vi sende Taxtforslaget til alle praktiserende Dyrslæger indenfor vor Kreds, uanset om de ere Medlemmer af vor Forening eller ikke. Hvis de, som endnu ikke ere det, ville bnytte Lejlighden til at indmelde sig samtidig med at de sende den underskrevne Taxt tilbage, skulde det i høj Grad glæde os.

Med Forsikring om vor største Agtelse bede vi modtaget vor venlige collegiale Hilsen!

I Bestyrelsen for Dyrslægekredsföreningen i Nordsjælland i Marts 1900

V. Cramer
København L.

V. Kaufmann
Helsingør

Marke
Farum, Birkerød

N. Lorentzen
Jægersborg, Gentofte"

De vigtigste Taxter var følgende:

Consultation i Hjemmet: uden Undersøgelse 1,00; med Undersøgelse 1,50.

Besøg i Byen 1,50; med Befordring indtil $\frac{1}{4}$ Mil 2,00; indtil $\frac{1}{2}$ Mil 3,00; indtil 1 Mil 4,00.

Castration: Plage 8,00 — 10,00; Tyre 4,00, Posegrise 0,50.

Fødselshjælp: Ko 4,00; Hoppe 8,00; Afløsning af Efterbyrd 4,00; Børkrængning 5,00. **Sundhedsattest** 1,50.

Kreaturvask 0,25 indtil 20 Stk.; 0,20 for 21 — 100 Stk.; 0,16 for Resten.

Aarsakkord midst 1,00 pr. Dyr.; Ekstrabetaling for Operation og Kreaturvask og Attester.

Kvægavlsforeninger: Eftersyn af Køer 0,25 pr. Stk.

Med ringe Revision i 1903 fortsattes med disse Taxter til 1906, da Holbæk Amts Dyrlægeforening havde indbudt de sjællandske Foreninger til Taxtmøde i Roskilde, hvor Taxter for Sjælland vedtoges. Disse var nærmest en stærk Specifikation af de forskellige Forretninger, endvidere Taxt for Staldkontrol samt Praxis paa Søn- og Helligdage og Natpraxis. Disse sjællandske Taxter revideredes i 1909 og 1912, og disse lave Taxter blev ved at gælde ind i de første Krigsaar; ved Møderne var der stadig Stemning for ikke at forhøje for meget, da man mente, Krigen snart ophørte. I 1916 blev paa Foranledning af Holbæk Forening de sjællandske Taxter forandret, uden at Forhøjelsen synes at følge Prisstigningen. Foreningen vedtog særlige nye Taxter, der kom til at hedde „Minimaltaxter for Dyrlægekredsforeningen i Nordsjælland“, som alle Medlemmerne underskrev. Siden har Taxterspørgsmaal jo optaget en Del af Dyrlægeforeningernes Møder, nødvendiggjort ved det stadig svingende Prisniveau. Foreningen har siden haft sine egne Taxter, som naturligvis aldrig er gaaet under de sjællandske Minimaltaxter, ligesom Foreningen stadig har haft Repræsentanter til de sjællandske Taxtmøder. I flere Aar gjorde Dyrlæge Sørensen, Hillerød, et stort Arbejde ved disse Møder. Nordsjællands Dyrlægeforenings Grænse til København og Københavns Amt gjorde, at dens Medlemmer ønskede særlige Taxter; og efter flere meget stærkt besøgte Møder bibeholdtes disse, der siden 1931 er:

Minimal-Takster

for

Dyrlæge-Kredsforeningen i Nordsjælland.

Vedtagne i Hillerød den 28.—2.—1931.

1. Konsultativ Behandling. (Mundtlig, telefonisk eller skriftlig).

Første Konsultation om en Patient 2,00

2. Undersøgelse af en Patient i Dyrlægens Hjem.

Den første Undersøgelse 4,00

De følgende à 3,00

Tandraspning 4,00

Tandklipning, uden at kaste Dyret 6,00

Handelsundersøgelse og mundtlig Erklæring 5,00

3. Undersøgelse i Byen, hvor Dyrlægen bor.

Den første Undersøgelse 5,00

De følgende à 4,00

Handelsundersøgelse og mundtlig Erklæring 5,00

4. Landture.

For egen Befordring (uanset benyttet Befordringsmiddel) beregnes pr. løbende km 0,20 (dog mindst 1 Kr.)

Og for Undersøgelse og Behandling af en alm. Patient 5,00

For hver følgende ny Patient i samme Besætning 2,00

5. Aften-, Søn- og Helligdags- samt Natpraksis.

Aftentur (afsluttet inden Kl. 10 Eftm.) samt Søn- og Helligdags- tur hele Dagen betales som alm. Landtur + 50 % af Honorar. Befordringsgodtgørelse som om Dagen.

Aftenpraksis regnes saaledes:

1. April til 1. Oktober fra Kl. 7—10 Eftm.

1. Oktober til 1. April fra Kl. 5—10 Eftm.

For Natkonsultation og Natpraksis betales dobbelt Takst af Honorar. Befordringsgodtgørelse som om Dagen.

Natpraksis regnes saaledes:

1. April til 1. Oktober fra Kl. 10 Eftm. til Kl. 5 Form.

1. Oktober til 1. April fra Kl. 10 Eftm. til Kl. 7 Form.

6. Lejligheds-Sygebesøg.

Lejligheds-Sygebesøg 5,00

+ Befordringsgodtgørelse for Omvej, der beregnes som under Punkt 4.

7. Fødselshjælp.

Hos Koen mindst	10,00
Hos Hoppen mindst	15,00
Hos Soen mindst	10,00
Hos Faaret mindst	5,00
+ Befordringsgodtgørelse.	

8. Børkrængning.

Hos Koen mindst	10,00
Hos Hoppen mindst	20,00
Hos Soen mindst	10,00
Hos Faaret mindst	5,00
+ Befordringsgodtgørelse.	

9. Efterbyrdens Afløsning.

Hos Koen	8,00
Hos Hoppen	10,00
+ Befordringsgodtgørelse.	

10. Kælvningsfeber.

Pr. Behandling	8,00
+ Befordringsgodtgørelse.	

11. Kastration.

Hingste 1 Aars Føl pr. Stk.	15,00
Hingste 2 Aars pr. Stk.	15,00
Hingste ældre	30,00
Klaphingste	40,00
Urhingste	50,00
Tyre under 1 Aar pr. Stk.	4,00
Tyre over 1 Aar pr. Stk.	6,00
Spædekælve pr. Stk.	2,00
Orner pr. Stk.	6,00
Alm. Ornegrise pr. Stk.	0,50
Posegrise og Søge pr. Stk.	2,00
Væddere pr. Stk.	6,00
Lam pr. Stk.	2,00
Hunde pr. Stk.	5,00
Narkose ekstra	5,00

12. Udbødning.

En Ko	15,00
De følgende ved samme Lejlighed pr. Stk.	10,00
Sogrise pr. Stk.	2,00
+ Befordringsgodtgørelse.	

13. Operationer.

Større Operationer (Heste og Køer) for selve Operationen	30,00
do. (paa Hunde) for selve Operationen	15,00
Mindre Operationer, naar Dyret skal kastes, evt. bedøves, f. Eks. v. Tand- udtrækning eller Tandklipping, Brænding o. lign.	20,00
+ Befordringsgodtgørelse.	

14. Kupering.

Kupering af Halen hos Hesten 20,00

15. Udtagning af Blodprøver ved Abort.

For den første Ko 5,00

Hvis Dyrlægen er paa Stedet i anden Praksis, da 3,00 Kr. for den første Ko.
For de følgende 10 Stk. 1,00 og Resten pr. Stk. 0,50
+ Befordringsgodtgørelse.

16. Undersøgelse og Behandling for Drægtighed.

For den første Ko 5,00

Hvis Dyrlægen er paa Stedet i anden Praksis, da 3,00 Kr. for den første Ko.

For de følgende ved samme Lejlighed pr. Stk. 1,00

Med Udskylning af Børen hos en Ko ekstra 3,00

De følgende ved samme Lejlighed pr. Stk. 2,00

For Drægtighedsundersøgelse hos en Hoppe 5,00

De følgende ved samme Lejlighed pr. Stk. 3,00

Opblokning af Børmunden hos en Hoppe med simpel Udskylning 5,00

+ Befordringsgodtgørelse ved alle Tilfælde.

For systematisk Undersøgelse særlig Aarakkord

nemlig pr. Ko ved højst 4 aarlige Besøg pr. Stk. 2,00

" " " " " 6 " " " " 3,00

" " " " " 12 " " " " 5,00

over 50 Dyr i en Besætning kan der gives 10—20 % Rabat, Extra for anden Sterilitetsbehandling.

17. Privat Tuberkulinprøve.

For et enkelt Dyr i Dyrlægens Hjem og med Attest 10,00

For et enkelt Dyr i Dyrlægens Hjem uden Attest 6,00

For flere Dyr pr. Stk. i Dyrlægens Hjem 3,00

(med Tuberkulin, men uden Foder).

Tuberkulinprøve (intrakutane)

a. Mejerikredsvis (3 Besøg)

Stambetaling 5,00

+ for de første 50 Dyr i samme Besætning pr. Stk. 0,50

For Resten 0,25

Ingen Befordringsgodtgørelse.

b. Private for Kvæg og Svin (3 Besøg)

Samme Takster som foran + Befordringsgodtgørelse for 2 Besøg.

c. Fjerkræ

Stambetaling 5,00

+ 15 Øre pr. Stk. Fjerkræ.

+ Befordringsgodtgørelse for 1 Besøg.

+ eventuel Godtgørelse for Tuberkulin.

18. Arsenikvaskning.

Kvægbesætninger pr. Dyr indtil 50 Stk. 0,50

Heste, for den første 2,50 Kr., Resten 2,00

+ Befordringsgodtgørelse.

19. Mælkekontrol.

For hver Undersøgelse af Mælkesalgsbesætninger indtil 30 i samme Besætning pr. Stk.	0,35
Derefter i samme Besætning	0,25
Dyrlæger, der udelukkende er beskæftiget med slige Undersøgelser, samt Dyrlæger, der foretager systematiske Undersøgelser af flere Mælkesalgsbesætninger og derved har en væsentlig Aarsindtægt, kan have særlig Akkord, der dog maa approberes af D. d. D. i Forbindelse med Kød- og mælkehygiejnisk Forening.	

20. Attester.

Handelsattest, Hest eller Kø	15,00
Om Kødets Spiselighed eller Nødslagning	3,00
Om Uhelbredelighed af en Patient	3,00
Sundhedsattest for Slagteheste	3,00
— til lokale Forsikringsforeninger, Kø	3,00
— til lokale Forsikringsforeninger, Hest	3,00
Dødsattest uden Obduktion	5,00
+ Befordringsgodtgørelse.	

21. Obduktioner med Attest.

Hest eller Kø	10,00
Svin eller andet mindre Dyr (derunder Føl og Kalv)	6,00
+ Befordringsgodtgørelse.	

22. Injektioner.

Intravenøs Injektion	{	Med Salvarsanpræparater paa de første 5 Patienter pr. Stk.	10,00
		For de følgende ved samme Lejlighed pr. Stk.	5,00
		Med andre Præparater pr. Patient	3,00
Subkutan Injektion	{	Hest og Kø pr. Stk.	1,00
		Mindre Dyr pr. Stk.	0,50
		Over 50 Stk. pr. Stk.	0,25

23. Udtagning af Blodprøve hos Høns.

Indtil 100 Høns 20 Øre pr. Stk., for de efterfølgende 100 Høns 10 Øre pr. Stk. og hvert efterfølgende Dyr 5 Øre pr. Stk.
Ingen Befordringsgodtgørelse.

Moderation kan gives for mindre Bemidlede, men det skal da anføres paa Regningen.

Ny Akkorder maa ikke afsluttes. — Gamle Akkorder udenfor det Sted (den By), hvor Dyrlægen bor, skal være ophævede.

Mrk.: I Henhold til Vedtagelse paa Generalforsamling skal Attester vedr. Staldkontrol indsendes til Mejerierne inden den 1. i Maaneden, og i anbefalet Brev.

I Anledning af Forespørgsel fra Kvægavlsforeninger om Antagelse af speciel Dyrlæge til Drægtighedsbehandling og Ufrugtbarhedsbehandling, mener Bestyrelsen, at denne Forretning skal sidestilles med Staldkontrollen, altsaa maa denne Behandling kun udøves hos den praktiserende Dyrlæges eget Klientel (se § 8 i Kollegiale Vedtægter).

Nærværende Takster er gældende fra 1. April 1931.

Tillæg til Minimaltakster for
DYRLÆGEKREDSFORENINGEN I NORDSJÆLLAND

Attest for tuberkulosefri Kvægbesætning	3,00
„Hvid Attest“ og „Gul Attest“, første Dyr	3,00
De følgende samtidigt à	1,00
Destruktionsattest for et enkelt Dyr	4,00
Er Dyrlægen paa Stedet i anden Anledning, da kun	3,00
De følgende Dyr ved samme Lejlighed pr. Stk.	0,50
Indsendelse af Tuberkulinprøvelister m. Maalingsangivelse til Mejerier m. m. For Besætninger paa indtil 15 Dyr. pr. Stk.	1,00
" — " 16—100 " " "	2,00
" — " over 100 " " "	4,00
Attest til Brug ved Registrering af tuberkulosefri Kvægbesætning	4,00

1902 nedsattes indenfor Foreningen en Voldgiftsdomstol i Tilfælde af collegiale Stridigheder, det første Udvalg bestod af Dyrlægerne *Larsen*, *Slangerup* — *Grunth*, *Hørsholm* og *Marke*, *Farum*. Denne Voldgiftsdomstol opretholdtes og virkede flere Gange med Held, indtil den ved sidste Lovforandring afløstes af Foreningens Bestyrelse (nuværende Loves § 9). 1906 ønskede Bestyrelsen nogle Lovforandringer, og den 30. Juni indføjedes følgende ny Paragraffer:

§ 6.

Det betragtes som upassende, hvis et Medlem, for at skaffe sig Praxis indenfor en Collegas Virksomheds-Område, benytter sig af skriftlige eller personlige Henvendelser.

Et Medlem bør ikke uden Opfordring tilbyde Forsikrings- eller Aktieselskaber, Mejerier, Slakterier, Mælkesalgsforeninger, Amtmænd, Politimestre eller private Personer sin Tjeneste som Dyrlæge.

Et Medlem bør ikke overtage en Stilling som Dyrlæge ved en Forsikringsforening, et Mejeri, Slakteri, Kødkontrol eller anden Virksomhed paa billigere Betingelser end den Dyrlæge, der er eller har været ansat.

Overfor Medlemmer af andre Foreninger med lignende Vedtægter, gjælde samme Regler som overfor Foreningens Medlemmer.

Faste ugentlige Rejser til Steder, der afgjort maa siges at høre til en anden Dyrlæges Opland, Avertissementer om almindelig kjendte og brugte Lægemedler eller Operationer, hvorved den Averterende uden Grund faar Udseende af at sidde inde med større Dygtighed end andre, samt Tuberkulinindsprøjtninger, naar Hensigten utvetydig kun er den, at gøre Dyrene reaktionsfri for senere Indsprøjtninger, anses heller ikke for passende. Accorder afsluttes saavidt muligt ikke.

§ 7.

Naar en Dyrlæge er syg eller rejser bort paa flere Dage, skal enhver af hans Colleger paa Stedet efter Tid og Lejlighed være villig til paa hans Vegne og uden Vederlag at tilse de af hans Patienter i Byen, der lide af acute Sygdomme og kunne trænge til yderligere Behandling.

For betydelig operativ Hjælp og for Tilsyn af en Collegas Patienter, fordi denne ikke øjeblikkelig er at træffe, maa dog fordres Betaling.

Ved saadanne Tilsyn henstilles det selvfølgelig til Ejeren fremtidig at konsultere sin egen Dyrlæge om paagældende Patient.

§ 8.

Undtagelser fra Vedtægternes Regler eller Spørgsmaal vedrørende intercollegiale Forhold behandles af Voldgiftsretten (se § 9).

Foreningens Vedtægter skulle ikke være absolut bindende for Medlemmerne i deres Optræden overfor andre Dyrlæger, der ikke ville være Medlemmer af Foreningen og heller ikke tilnærmelsesvis overholde dennes Vedtægter og eventuelle Taxter.

§ 9.

Der fastsættes en Taxt for de almindelig forefaldende Forretninger. Taxten er minimal, saaledes at Medlemmerne kunne tage mere, men ikke mindre end Taxten foreskriver. Denne trykkes og omdeles til Foreningens Medlemmer.

Der bør oprettes en Voldgiftsdomstol, indenfor hvilken alle Sager vedrørende Overtrædelse af Vedtægterne bringes til Behandling.

Sagen kan af Domstolen forelægges paa første Møde i Foreningen.

1920 foretoges et Par mindre Lovændringer; medens Regnskabet i de gældende Love blev revideret af hele Bestyrelsen, indførtes nu Revisor.

I 1906 tager Foreningens Formand, Dyrlæge Cramer, Initiativet til en Sammensmeltning af Dansk Dyrlægeforening og Fællesforeningen, der havde samme Opgaver. Cramer foreslaar d. 9. Marts i et Bestyrelsesmøde dette, tænker sig, at den sammensluttede Hovedforening faar Medlemsblad og forskellige Udvalg for Kødkontrol, Selskabelighed, Legater m. m. Mødet resulterede i, at Cramer bemyndigedes til at rejse til Jylland for at conferere med Jydsk Dyrlægeforening. Efter dette Møde vedtog Bestyrelsen at udsende følgende til alle danske Dyrlægeforeninger:

Dyrlæge-Kredsforeningen
i Nordsjælland.

I Maj 1906.

Foreningen tillader sig at fremsende følgende Forslag til vore højtærede Kollegers Overvejelse:

At kollegialt Sammenhold blandt Danmarks Dyrlæger er af den allerstørste Betydning, ikke blot for Standen i sin Helhed, men for hver enkelt af dens Medlemmer, trænger ikke til nærmere Paavisning, og det er heller ikke saa sjældent, at Samvirksomhed paakaldes. For at denne skal kunne naa store Maal, maa for det første Korpsaanden iblandt os være levende, og da dette kan siges at være Tilfældet, maa det formentlig være let at fremskaffe de øvrige Betingelser. Til de virksomste blandt disse hører Organisation, og vi bør derfor stræbe efter at give den, vi allerede har, det største Omfang og den mest fuldkomne Udvikling, saa at det ikke blot føles som en Pligt, men som en Nødvendighed for hver enkelt at slutte sig dertil. For 55 Aar siden blev den danske Dyrlægeforening stiftet, for noget over 20 Aar siden begyndte man at danne lokale Foreninger, hvoraf der nu findes 17, og samtlige Foreninger i Jylland ere forenede under Jyllands Dyrlægeforening, desuden er oprettet en Kødkontrollørforening, en Understøttelsesforening samt en Sygekasse, og i 1888 blev Dyrlægernes Fællesforening stiftet.

De lokale Foreninger bør bibeholdes, og ligesom det allerede er Tilfælde, samles under en Hovedforening. Den danske Dyrlægeforening er langt den ældste af samtlige Foreninger og begunstiget ved sit Sæde i Hovedstaden samt ved dens nære Forbindelse med vor Højskole og dennes Lærere har den stede kunnet være forrest i Arbejdet for vor kollegiale og faglige Udvikling. Da den desuden bærer det Navn, som ubestridelig maa siges at være det bedst betegnende for en Forening af danske Dyrlæger, og der ydermere er underlagt den flere Legater, som have Betydning for samtlige Medlemmer af vor Stand, vil det være det rimeligste og naturligste, at samtlige Lokalforeninger slutte sig saa tæt som muligt om denne Stamme.

Naar Organisationen er samlet under en eneste Overledelse, bliver den ikke blot mere formaende udadtil, men tillige ved den hurtig voxende Ydeevne, som tør paaregnes, af saa stor Betydning for vor Stand, at noget større Gode for denne neppe vil kunne opnaaes.

Vort Forslag gaar derfor ud paa, at den danske Dyrlægeforening og Dyrlægernes Fællesforening slaas sammen under Navn af „Den danske Dyrlægeforening“, hvilken da som sideordnede Led omfatter Kødkontrollørforeningen og de lokale Foreninger.

For at alle Interesser kan blive varetagne paa bedst mulig Maade, har vi tænkt os, at der i Vedtægterne for den nye sammensluttede danske Dyrlægeforening blandt andre optages Bestemmelser om:

- I. at Bestyrelsen deles i Udvalg, f. Ex.
  - 1) for faglig Instruksjon ved at foranstalte Foredrag holdte og tillige ved tvangfri Udsendelse af et Medlemsblad samt for at forestaa Ordningen af selskabelige og festlige Sammenkomster,
  - 2) for Kødkontrol,
  - 3) for økonomiske Forhold, saasom Takstbestemmelser o. s. v. samt for enhver pekuniær hjælpende Virksomhed indenfor Standen, saasom Bestyrelsen af Legatmidler o. l.
- II. Ethvert af Udvalgene har Ret til at tilkalde et eller flere af Foreningens Medlemmer til at forhandle og at træffe Bestemmelse om en Sag, og Medlemmerne er forpligtede til at efterkomme en saadan Kaldelse.

Foreningens Formand er Formand for ethvert Udvalg, men disse stilles iøvrigt saa selvstændigt som muligt.
- III. Foreningen har sit Bureau, og det bør tilstræbes, at den holder en lønnet Sekretær, som ikke er Medlem af Bestyrelsen.
- IV. Enhver, som er Medlem af Kød-Kontrollør-Foreningen eller af en lokal Forening, er derved tillige Medlem af den danske Dyrlægeforening, og ingen kan paa anden Maade blive Medlem af denne; dog vedbliver de Medlemmer af den oprindelige danske Dyrlægeforening, som ved Sammenslutning ikke har indmeldt sig i nogen lokal Forening, at være Medlemmer uhindret denne Bestemmelse.

Hvis dette Forslag, som har mødt Sympathi fra flere Sider, finder Tilslutning hos de lokale Foreninger, er det Hensigten at bringe det frem paa Fællesforeningens Møde iaar, hvorfor Deres ærede Betænkning udbedes snarest.

I Bestyrelsen for Dyrlæge-Kredsforeningen i Nordsjælland.

Cramer,
Kjøbenhavn L.

Marke,
Farum.

Lorentzen,
Jægersborg,
Gentofte.

Hansen,
Helsingør.

Jysk Dyrlægeforening, Viborg Dyrlægeforening, Vejle Dyrlægeforening, Sorø Dyrlægeforening, Ringkøbing Dyrlægeforening samt Københavns Amts Dyrlægeforening og Kødkontrollørforeningen tiltraadte Skrivelsen. Der blev udarbejdet Vedtægter, men ved det d. 11. Marts 1908 afholdte Møde paa Veterinærskolen vandt Forslaget ikke udelt Tilslutning, og man vedtog at udsætte Sagen til næste Fællesforeningsmøde. Der blev senere nedsat et Udvalg bestaaende af de to store Foreningers Bestyrelse, Kødkontrollørforeningens Formand og Sagens Indleder, Dyrlæge Cramer, og Resultatet af dettes Arbejde var, at Cramer ved Vedtagelse af Sammenslutning og Love for Den danske Dyrlægeforening d. 7. December 1908 saa sit store Arbejde afsluttet med Held.

Samtidig indmeldtes Dyrlægekredsforeningen med et Medlemstal af 30 i Den danske Dyrlægeforening.

Foreningen havde i nogle Aar holdt Vintermøde sammen med Københavns Dyrlægeselskab med stor Tilslutning; fra 1908 blev et Vintermøde obligatorisk.

I de følgende Aar foretages flere smaa Lovændringer, hvorefter de nugældende omarbejdede Love lyder saaledes:

Love

for

Dyrlæge-Kredsforeningen i Nordsjælland.

(stiftet den 26de Juli 1887).

Foreningens Navn og Omraade.

§ 1.

Foreningens Navn er „Dyrlæge-Kredsforeningen i Nordsjælland“, den omfatter den Landsdel, som begrænses af Roskildefjord, Kattegat, Øresund, og mod Syd af Jernbanelinien mellem København og Roskilde; tillige indbefattes Horns Herred.

Formaal.

§ 2.

Foreningens Formaal er, ved at samle Medlemmerne, at fremme Dyrlægestandens Interesser, at befæste det kollegiale Forhold, støtte hverandre i Sygdomstilfælde, gøre det muligt for Medlemmerne at faa Ferie, vedtage en ensartet Takst for Dyrlægehjælp i de almindelig mødende Tilfælde, søge at hæmme Kvaksalveri, samt at virke for, at Oplysning om Kurmetoder, som har givet heldige Resultater, bringes til Medlemmernes Kundskab.

Medlemsret og Kontingent.

§ 3.

Enhver dansk Dyr læge kan blive Medlem ved Henvendelse til Bestyrelsen; dog skal Optagelse for at være gyldig godkendes paa Foreningens Generalforsamling. Kun Medlemmer, som er bosiddende i det i § 1 nævnte Omraade, har Stemmeret og kan nyde Støtte af Foreningen. Kontingentet fastsættes paa den aarlige Generalforsamling; Regnskabsaaet gaar fra 1. Juli til 30. Juni incl. Udmeldelse maa ske skriftlig til Formanden 3 Maaneder før Regnskabsaaets Udløb.

Møder.

§ 4.

Foreningen holder et ordinært Møde (Foreningens Generalforsamling) i Juli Maaned og 1 Møde i Vintersæsonen. Paa det ordinære Møde bestemmes Stedet for næste ordinære Møde; Vintermødet holdes i København. Ekstraordinære Møder kan sammenkaldes af Formanden, eller naar 10 Medlemmer skriftlig forlanger det. Tid, Sted og Dagsorden bekendtgøres af Formanden mindst 14 Dage forud i Medlemsbladet, eller af Sekretæren ved Brev eller Brevkort. Paa alle Møder vælges en Dirigent, der leder Mødet.

Bestyrelsen.

§ 5.

Bestyrelsen bestaar af 4 Medlemmer. Foreningen vælger skriftlig de 3 og disse supplere sig med det fjerde. Valget er gældende for 1 Aar og er den sidste Sag paa Mødets Dagsorden. De Fratrædende kunne genvælges, dog ingen mere end i 3 Aar. Intet Medlem kan uden gyldig Grund undslaa sig for at modtage Valg, men kan begære sig fritaget i ligesaa lang Tid, som han har fungeret. De 3 af Foreningen valgte fordele Formand, Viceformand og Kassererposten imellem sig. Ved Valget af det fjerde Medlem, der fungerer som Sekretær, tages Hensyn til, at Forhandling mellem ham og Formanden kan ske saa let som muligt.

- a) Formanden repræsenterer Foreningen udadtil og udfører dens Beslutninger. I Samraad med den øvrige Bestyrelse forbereder han Møderne og fastsætter Dagsordenen. Han aabner Møderne og afgiver Beretning om Foreningens Virksomhed og Repræsentantskabsmødets Forhandlinger.
  - b) Næstformanden overtager i Formandens Fraværelse dennes Forretninger.
  - c) Kassereren opkræver Kontingentet for det kommende Aar, og aflægger det reviderede Regnskab paa Aarets Generalforsamling.
  - d) Sekretæren gør de fornødne Optegnelser, som tilføres Foreningens Protokol, i hvilken tillige Navnene paa de mødte Medlemmer indføres. Faglige Meddelelser besørger af ham udsendte til Medlemmerne.
- Ved Stemmighed i Bestyrelsen gør Formandens Stemme Udslaget. Protokollen underskrives af Dirigenten.
- c) Paa Generalforsamlingen vælges en Revisor.

Kollegialitet.

§ 6.

Medlemmerne skal overholde de af Foreningen vedtagne Love og Minimaltakster og maa ikke ved at nedsætte disse, ved at afslutte Akkorder eller ved upassende og uværdige Midler søge at skaffe sig Praksis paa et andet Medlems Bekostning, og Medlemmerne skal underkaste sig Bestyrelsens Afgørelse af, hvad der forstaas ved

uværdige Midler. Det maa paa Forhaand betragtes som uværdigt, hvis et Medlem uden Opfordring skriftligt eller mundtligt tilbyder sin Tjeneste til private Personer eller til Øvrigheden, Forsikrings- eller Aktieselskaber, Mejerier, Slagterier, Kommuner, Mælkesalgsforeninger o. l., og han maa i ingen Tilfælde overtage en Stilling som Dyrlæge paa billigere Betingelser end den Dyrlæge, der allerede er eller har været ansat, ligesom han heller ikke maa foretage jævnlige Undersøgelser for en anden Dyrlæges Klienter eller paa anden Maade forsøge at fortrænge denne. Det er selvfølgelig tilladt at søge vakante Stillinger. Det maa ligeledes betragtes som upassende eller uværdigt at etablere faste, ugentlige Rejser for paa den Maade at skaffe sig Praksis. Fremdeles Annoncering og Reklamering om almindeligt kendte og anvendte Behandlingsmetoder, Operation o. l., hvorved vedkommende søger at give det Udseende af, at han er i Besiddelse af større Specialdygtighed end andre. Nye Akkorder maa ikke afsluttes.

Naar et Medlem er sygt, skal enhver af hans Nabokolleger efter Tid og Lejlighed være villig til paa hans Vegne at besørge hans Praksis; ved saadanne Tilsyn henstilles det selvfølgelig til Ejeren fremtidig at benytte sin egen Dyrlæge til Patientten.

Naar et Medlem er blevet kaldet til et sygt Dyr, som han ved eller faar oplyst er under Behandling af et andet Medlem, er det hans Pligt at meddele samme dette straks.

Lovovertrædelser og kol. Stridigheder.

§ 7.

Lovovertrædelser eller Spørgsmaal vedrørende interkollegiale Forhold behandles af Bestyrelsen. Foreningens Love skulle ikke være absolut bindende for Medlemmerne i deres Optræden overfor andre Dyrlæger, der ikke ville være Medlemmer af Foreningen og ikke overholde dennes Love eller Takster.

Alle Sager vedrørende Overtrædelse af Vedtægterne bringes til Behandling for Bestyrelsen, der forsøger Forlig; kan et saadant ikke opnaas, henvises Sagen til den danske Dyrlægeforenings Forligs- og Voldgiftsdomstol (se Love for den danske Dyrlægeforening § 8), der da afgør Sagen.

Takster.

§ 8.

Der fastsættes en Takst for de almindelig forefaldende Forretninger. Taksten er minimal, saaledes at Medlemmerne kunne tage mere, men ikke mindre, end den foreskriver. Denne trykkes og omdes til Foreningens Medlemmer.

Usovide Kunder og Kvaksalveri.

§ 9.

Foreningens Medlemmer er pligtige til at anmelde usolide Kunder til Foreningens Protokol, og ingen maa praktisere for saadanne anmeldte, før disse har afgjort Mellemværendet. Nødhjælp kan dog ydes, men kun af den Dyrlæge, der har anmeldt Fordringen, og mod forud kontant Betaling. Flytter en saadan Kunde, skal Amtsföreningen, hvor han flytter hen, underrettes.

Naar og hvor Lejlighed gives til at bekæmpe Kvaksalveri, bør den benyttes; ethvert Medlem skal derfor anmelde for Bestyrelsen de Tilfælde, som komme til hans Kundskab. Sagsanlæg sker i Foreningens Navn.

Kurmetoder o. a.

§ 10.

Ethvert Medlem bør indsende til Bestyrelsen skriftlig Meddelelse om saadanne

særegne Kurmetoder, Instrumenter eller praktiske Hjælpe midler, som han paa Grund af deres heldige Virkning og Anvendelse kan have Grund til at anbefale.

Lovændringer.

§ 11.

Forandringer af disse Love kan foretages, men udfordrer en Stemmeflerhed af $\frac{2}{3}$ af de tilstedeværende Medlemmer. Alle andre Anliggender, Takstbestemmelser o. s. v. afgøres ved simpel Majoritet uden Hensyn til det mødte Antal Medlemmer. Formandens Stemme gør Udslaget i Tilfælde af Stemmелighed.

I 1917 holdtes extra Møder om det fra Den danske Dyrlægeforening omsendte Forslag til Ændring af Lov af 14. April 1892.

Bekendtgørelser om Hjemmemarkedets Forsyning med Kød gav Anledning til megen Brevveksling, dels fra enkelte Slagtehusdyrlæger, som fandt Taxten for lav, og dels om en Meddelelse om, at Sognefogderne skulde foretage den paabudte Vejning af Kødet. Resultatet var vist, at saavel Dyrlæger som Slagtere blev tilfredse med den endelige Ordning.

Fremkomsten af Klidkort, som de praktiserende Dyrlæger fik til Udlevering til Dyreejere, hvis Dyr var under Kur for Sygdomme, som Klidfoder vilde gavne, gav en lille Tilgang af Medlemmer, da Kortene kun fordeltes gennem Foreningerne. De første 4 Maaneder uddeltes 285 Kort.

I 1919 vedtog man, at Sommermøderne skiftede mellem Byerne Helsingør, Frederikssund og Hillerød.

Samme Aar blev den allerede i nogle Aar virkende Staldkontrol aktuel. De sjællandske Foreninger havde haft en fast Grundtaxt for Stykbetaling, men der var nu vedtaget en for hele Landet gældende Taxt uden Grundtaxt. Dette medførte Møder i alle de sjællandske Foreninger med det Resultat, at den egentlige Grundtaxt, der var nedsat til 2 Kr., forandredes til Stykbetaling, men dog ingen Undersøgelse under 2 Kr. Denne Taxt blev efter Brevveksling med Den danske Dyrlægeforenings Bestyrelse gældende for Sjælland.

De kommende Aars Møder var under Medlemmernes stærke Tilslutning saa at sige helt optaget af Mælkekontrollspørgsmaal, saavel Taxter, videnskabelige Foredrag som Møder om Dyrlægekontrollens Udførelse („Mælkekontrollen“, „Mælkens Afkøling“ m. m.). I 1921 kom et nyt Spørgsmaal med i Mælkekontrollforhandlingerne, idet flere Dyrlæger udførte Staldkontrol hos andre end deres Klienter. Dette var forbudt ved en Bestemmelse, som var vedtaget i de sjællandske Foreninger. Spørgsmaalet medførte megen Diskussion ogsaa af enkelte Collegers Fortolkninger for at slippe uden om; der var dengang 4 Dyrlæger paa Sjælland, som udelukkende gav sig af med Staldkon-

trol. Hele Sagen udviklede sig efterhaanden til § 7 i Den danske Dyrælægeforenings collegiale Vedtægter og tilsvarende i Foreningens Taxter. Taxterne til forskellige smaa Mejerier gav Anledning til urimelig mange Møder og Skrivelser. Ensartede Taxter for Staldkontrol blev omsider vedtaget for Sjælland.

I 1923 kom Spørgsmaalet frem om mejerikredsvis Tuberkulosebekæmpelse, rejst af Frederiksborg Amts Mejeriforening, en betydende og for Sagen forstaaende Organisation. Bestyrelsen havde udarbejdet en udmærket Overenskomst mellem Foreningen og Mejeriforeningen paa 16 Paragraffer. En Paragraf „Mejerierne sørger for grundig Pasteurisering af den skummede Mælk, eventuelt ved at Mejeribestyreren paalægges en personlig Mulkt for Overtrædelse“ kunde Mejerierne ikke akceptere. § 8 „Afsondringen foretages saa godt som Forholdene tillader“ kunde flere af Dyr lægerne ikke godkende, men størst Divergens frembød Taxterne, og de godt besøgte Møder dels i Foreningen og dels med Amtsmejeriforeningens Repræsentanter resulterede foreløbig i et af flere hundrede Landmænd og ca. 25 af Foreningens Medlemmer besøgt Møde i Hillerød d. 28. Maj 1928, hvor Professor Bang holdt Foredrag. Dette Møde havde stor Betydning for Sagen. Foreningen havde i Efteraaret 1927 vedtaget en Taxt for mejerikredsvis Tuberkulinprøver, nemlig Stambetaling 5 Kr. + 50 Øre for de første 50 Dyr i samme Besætning og 25 Øre for Resten — ingen Befordringsgodtgørelse, og denne blev enstemmigt godkendt af Frederiksborg Amts Mejeriforenings Bestyrelse, der rundhaandet betalte alle Tryksager. Interessen for Sagen, der trods Agitation fra flere Dyr læger hidtil havde været ringe hos Nordsjællands Landmænd, var nu vakt, og Sagen syntes endelig at være i gode Hænder efter flere Aars Forhandlinger. Et stort Møde i Roskilde i 1929 af Repræsentanter for Mejeriforeninger for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm og for Dyr lægeforeningerne rejste igen Taxtspørgsmaalet, men Mødet fik ingen Betydning. I Foraaret 1929 tog Foreningen Initiativet til sammen med de øvrige sjællandske Foreninger at faa arrangeret et Møde paa Veterinærskolen om Tuberkulosebekæmpelsen med Indledning af Kredsdyrlæge Nielsen, Remkolde; specielt for at drøfte Prøvernes Bedømmelse (Ref. Medlemsbladet Nr. 7 — 12. Aarg.). Hele Arbejdet syntes nu for Nordsjællands Vedkommende at være i god Orden, men Resultatet skuffede, idet mange Mejerier allerede holdt op efter eet eller to Aars Forløb. En stor Fejl var det ogsaa, at Landbrugsorganisationerne ønskede, at deres egne Folk skulde bearbejde Materialet i Stedet for Dyr lægeorganisationen eller Veterinærdirektoratet. Først Kravet fra Myndighederne om Mælk fra rene Besætninger sammen med forøget Kendskab til Sagen og en systematisk Ordning fra

Staten gennem Veterinærdirektoratet har endelig faaet Gang i Arbejdet og vil sikkert hurtig bringe smukke Resultater i Foreningens Omraade, hvor Tuberkuloseprocenten i Forvejen ikke er høj.

Foreningen har i Aarenes Løb selvfølgelig haft et Utal af andre Sager til Behandling, f. Eks. Assistance overfor usolide Kunder; Pensionsspørgsmaalet; Assistentspørgsmaalet; Mund- og Klovesygens mange Spørgsmaal; Forsikringen „Vetar“; Enkeforsørgelse; privilegerede Fordringer; Studenterexamen; Kvaksalveri; Drægtighedsbehandlinger; „Grisesalg“ o. m. a. samt et heldigvis mindre Antal Voldgiftssager, hvoraf de fleste er forligt.

Foreningen har aldrig samlet paa Kapital, Kassebeholdningen er aldrig naaet over et Par hundrede Kroner; Kontingentet begyndte ogsaa med kun 3 Kr., i Aarenes Løb er dette steget og er nu 6 Kr.

Som tidligere anført var det selskabelige Samvær mellem Foreningens Medlemmer betydeligt i Foreningens første Aar, og foruden at Medlemmernes Jubilæumsdage blev mindet ved Foreningens Møder, er der holdt adskillige større Fester.

Den 25. Juli 1904 (18 Aarsdag) samledes 100 Deltagere paa Holte Jernbanestation, hvorfra man i Vogne kørte til Dronninggaard. Efter Foredrag af Dyrslæge *Høyberg*, Spisning og paafølgende Dans, tog man Kl. 9 Afsked „med en oprigtig Tak til hinanden for et — trods uafbrudt Regnvejr — meget behageligt Selskab“ (Side 150).

Den 1. December 1907 fandt en Fest Sted paa Skydebanen for Dyrslægerne *Lorentzen* og *Lybye* i Anledning af deres 25 Aars Jubilæum.

Den 29. Juni 1912 holdt man Foreningens 25 Aars Jubilæum, hvortil Professor *Bang*, Professor *C. O. Jensen*, Dyrslæge *Gautier* og Overdyrlæge *H. P. Hansen* var indbudt. Dagens 3 Jubilarer, Dyrslægerne *Cramer*, *Marke* og *Lorentzen* modtog Gaver — *Cramer* et Billede af Foreningens Medlemmer (Side 151).

Den 23. Februar 1916 takkede Foreningen i Forening med Københavns Dyrslægelsesklub — i et Antal af 40 — Dyrslæge *Cramer* for de svundne 28 Aar som Formand i Foreningen; samtidig fratraadte han som Direktør for „Kreaturforsikringen for Kongeriget Danmark“. Ved denne Lejlighed udnævntes Dyrslæge *Cramer* til Æresmedlem i Foreningen.

Foreningens 40 Aarsdag blev holdt den 30. Juli 1927 ved en meget fornøjelig og smuk Fest paa Skodsborg, hvor Professor *Bang*, Professor *C. O. Jensen* og Den danske Dyrslægeforenings Formand var Foreningens Gæster.

Den 27. Juli 1937, Foreningens 50 Aarsdag, mindedes Medlemmerne med Damer Dagen ved en stilfuld og morsom Fest paa Hotel „Store Kro“ i Fredensborg. Den eneste nulevende af Foreningens Stiftere,

Dronninggaard, Næsseslottet den 25. Juli 1904.

Nederst foran Trappen: Til venstre: Professor Følger, Professor Grunth, mellem disse Dyrlæge Larsen, Skævinge.

Til højre i Rækkeløkke: Dyrlæge Lybye, Frederiksværk, Professor Sand, Dyrlæge Indslev, Gilleleje. Den forreste ukendt.

Paa Trappen: Fra venstre: Dyrlæge Følger (over ham Overdyrlæge Følger, København), Dyrlæge Møller, København, (over ham Dyrlæge Grunth, Hørsholm), Professor B. Bang, Overdyrlæge H. P. Hansen, (mellem disse over hinanden 2 Frøk. Cramer), Fru Cramer, Fru G. Hansen, Dyrlæge H. P. M. Hansen, Helsingør, og Frk. Gautier (foran Lygten).

Overfor Fru Cramer og opad: Overdyrlæge Rasmussen, Slagthusene, Frk. Cramer (til højre for Rasmussen), Dyrlæge v. Halle, Roskilde, (stiv Hat), Dyrlæge Jørgensen, København, (Siraahat) og Dyrlæge Høyberg.

Øverst i Døraabningen: Fra venstre: Dyrlæge Frølich, Dyrlæge Cramer og Dyrlæge Marke,

Nedenunder disse: Fra venstre: Dyrlæge Lorantzen (hælder sig ud), Dyrlæge H. A. Hansen, Taastrup (stiv Hat), Dyrlæge Hennrichsen, Vilhelmsdal

26. Juli 1912.

L. J. Jacobsen, Taarbæk.	L. O. Gottlieb, Frederikssund.	Th. Sørensen, Hillerød.	H. E. Følger, Gladsaxe.	B. F. Ludvig, Fredensborg.	R. P. Rasmussen, Havreholm.	
N. P. Jacobsen, Lyngby.	H. Henriksen, Vikso.	H. Lybye, Frederiksværk.	J. Thaysen Petersen, Smørum.	L. J. C. Grunth, Hørsholm.	S. Rasmussen, Hillerød.	M. Buhl, Græsted.
J. L. Gram, Helsingø.	J. Thygesen, Hørsholm.	H. P. M. Hansen, Helsingø.	C. J. W. Marke, Farum.	N. S. Lorentzen, Jægersborg.	C. Hamann, Lyngby.	J. Møller-Holst, Hillerød.
C. H. Flindt-Larsen, Slangerup.	S. P. Bonnichen, Lyngø.	L. K. Jensen, Trørød.	P. Hansen, Helsingø.	O. M. Mortensen, Frederikssund.	J. Frederiksen, Bagsværd.	

nemlig Dyr læge *Thaysen Petersen*, Smørum, udnævntes til Æresmedlem.

Foreningen har nu 55 Medlemmer.

I Medlemsprotokolien findes Navnene paa alle de Dyr læger, der har virket i Nordsjælland i de 50 Aar, men desuden findes saa at sige alle Dyr lægestandens mest betydende Navne: Professor *B. Bang*, Professor *C. O. Jensen*, Professor *Sand*, Professor *Mørkeberg*, Statskonsulent *Mørkeberg*, Lektor *Goldschmidt*, Docent *Brun-Pedersen*, Overdyrlæge *Gautier*, Dyr læge *H. P. Hansen*, Dyr læge *Følger*, Dyr læge *Stribolt*, Dyr læge *Svend Larsen* og mange andre.

Foreningen har kunnet glæde sig ved en uafbrudt Række af glimrende og indtil de seneste Aar meget godt besøgte Foredrag. De udmærkede Møder med Foredrag, der nu hyppigere og hyppigere holdes paa Veterinærskolen, vanskeliggør i de senere Aar fornøden Tilslutning til Kredsforeningens Foredragsmøder. Følgende større Foredrag er holdt.

- 29-7-1889 Dyr læge *Gautier*: „Hjælpe midler ved Tuberkulosens Diagnose“.
 7-9-1889 Lektor *Sand*: om „Galle hos Hesten“.
 27-6-1890 Lektor *Sand*: „Infektios Kastning“.
 21-8-1890 Lektor *Sand*: „Nyere Kastrationsmetoder“.
 22-7-1891 Dyr læge *Cramer*: „Meddelelse om Fjerkræsygdomme“.
 28-7-1892 Statskonsulent *Mørkeberg*: „Bedømmelse af Tyre“.
 6-7-1893 Lektor *Goldschmidt*: „Hestebedømmelse“.
 16-7-1894 Professor *Bang*: „Tuberkulinforsøgene“ (Mds. Aug.—Sept. Hæfte).
 16-7-1895 Dyr læge *Lorentzen*: „Kvaksalverkur for Bovlamhed“.
 10-7-1896 Assistent *Svend Larsen*: „Kliniske Meddelelser“.
 24-7-1897 Lektor, Dr. med. *Mørkeberg*: „Nyere Instrumenter“.
 26-6-1898 Lektor *Jensen*: „Fremtidens Therapi“.
 6-7-1899 Korpsdyrlæge *Friis*: „Om Serumindpodninger“.
 30-7-1901 Korpsdyrlæge *Marius Nielsen*: „Om Hundesyge“.
 3-7-1903 Docent *Hansen*: „Hudlidelser hos Hunden“.
 25-7-1904 Dyr læge *Høyberg*: „Behandlingsmetoder og Veterinærvidenskabens Standpunkt i gamle Dage“.
 25-7-1905 Dyr læge *Gram*: „Fjerkræsygdomme“.
     Dyr læge *Lorentzen*: „Om Travhesten“.
 29-6-1907 Professor *Mørkeberg*: „Instrumenter og Apparater fra kirurgisk Klinik“.
     Dyr læge *Bahr*: „Bier, Biavl og Bisygdomme“.
 4-7-1908 Professor *Mørkeberg*: „Om Kastrationens Historie“.
 10-2-1909 Overdyrlæge *H. P. Hansen*: „Oxens ondartede Lungesyge“.
 3-7-1909 Assistent *Christiansen*: „Immunitetslæren og dennes nyeste Resultater“.
 2-7-1910 Reservedyrlæge *Keilgaard*: „Kliniske Meddelelser“.
 8-7-1911 Statskonsulent *Mørkeberg*: „Om Svinehold“.
 6-3-1912 Reservedyrlæge *Keilgaard*: „Cloralbehandling og Efterbyrdens Tilbageholdelse“.
 5-3-1913 Professor *Sand*: „Professor *Abderhaltens* Drægtighedsdiagnose“ og „Korsledsforrækkelse hos Hoppen“.

- 24-6-1913 Dyrslæge Svend Larsen: „Behandling af Hestens Lungesyge“ og „Laarbensbrud hos Hunden“.
- 27-6-1914 Ovesdyrlæge H. P. Nielsen: „Bringebylder“.
- 6-3-1915 Docent Grunth: „Forskellen paa den moderne og den gamle Beslaglære“.
- 3-7-1915 Reservedyrlæge Keilgaard: „Børlidelser særlig Pyometra hos Hoppen“.
- 8-3-1916 Assistent Adersen: „Kliniske Meddelelser fra Klinikken for mindre Husdyr“.
- 15-7-1916 Reservedyrlæge Keilgaard: „Stortarmsforstoppelse som Følge af Lamhed i Tarmen“.
- 10-3-1917 Professor Hansen: „Therapiens Udvikling“.
- 14-7-1917 Laborator Christiansen: „Kalvesygdomme“
- 30-3-1918 Dyrslæge Albrechtsen: „Hvad kan der fra Organisationens Side gøres for at fremme Kollegialiteten?“
- 21-7-1918 Dyrslæge Selmer: „Forholdene paa de vestindiske Øer“.
- 5-4-1919 Docent Grunth: „Forsnævring af Hoven“.
- 2-8-1919 Stadsdyrlæge Høyberg: „Mælkekontrol“.
- 27-3-1920 Dyrslæge Lorentzen: „Kunstig Befrugtning hos Hoppen“.
- 19-3-1921 Dyrslæge Plum: „Mund- og Klovesyge“.
- 30-7-1921 Professor Mørkeberg: „Dyrslægegeringen i gamle Dage“.
- 4-2-1922 Stabsdyrlæge Friis: „Mælkekontrollen“.
- 14-4-1923 Professor Christiansen: „Mælkenes Afkøling“.
- 22-3-1924 Professor Jespersen: „Han- og Hunkønsanlæg“.
- 7-8-1925 Statskonsulent Søndergaard: „Hesteopdræt“.
- 22-1-1927 Dyrslæge Sørensen-Hillerød: „Staldkontrol“.
- 29-4-1930 Dyrslæge Thamdrup: „Kastning“.
- 24-5-1930 Forsøgsleder Plum: „Tuberkulinreaktioner“.
- 27-8-1932 Dyrslæge Moltzen-Nielsen: „Gastro-intestinale Symptomer hos Hunden“.
- 23-2-1935 Stadslæge Ahrend Larsen og Overdyrlæge H. Hansen: „Tuberkulose og Mælkekontrol“.
- 15-2-1936 Dr. med. Jacobsen: „Hormonforskning“.
- 23-1-1937 Professor Møller-Sørensen: „Meddelelser fra kirurgisk Klinik“.

Foreningens Bestyrelse.

Formænd

- 26-7-1887— 8-3-1916 Cramer, Lyngby.
- 8-3-1916—31-7-1920 N. S. Lorentzen, Jægersborg.
- 31-7-1920—28-7-1923 N. P. Jacobsen, Lyngby.
- 28-7-1923— 9-7-1926 Th. Sørensen, Hillerød.
- 9-7-1926—14-9-1929 J. Gram, Helsingør.
- 14-9-1929— 5-8-1931 Th. Sørensen, Hillerød.
- 5-8-1931—11-8-1934 A. K. Pedersen, Ballerup.
- 11-8-1934—2-10-1937 C. H. Flindt Larsen, Slangerup.

Næstformænd

- 26-7-1887—25-7-1904 Kaufmann, Helsingør.
- 25-7-1904—31-7-1920 H. P. Hansen, Helsingør.
- 31-7-1920—28-7-1923 J. Gram, Helsingør.
- 28-7-1923— 9-7-1926 F. H. Tobiasen, Frederikssund.
- 9-7-1926—14-9-1929 A. Heggelund, Hillerød.

14-9-1929—16-8-1930 C. O. Thamdrup, Skibby.
 16-8-1930—14-8-1933 J. Gram, Helsingør.
 14-8-1933—11-8-1936 R. Blaakilde, Helsingør.
 11-8-1936—2-10-1937 J. Gram, Helsingør.

Kasserere

26-7-1887—29-6-1889 Fasting, Hillerød.
 29-6-1889—31-7-1920 C. J. Marke, Farum.
 31-7-1920—28-7-1923 C. H. Flindt Larsen, Slangerup.
 28-7-1923— 9-7-1926 Hans Hansen, Helsingør.
 9-7-1926—14-9-1929 N. P. Jacobsen, Lyngby.
 14-9-1929—16-8-1930 A. K. Petersen, Ballerup.
 16-8-1930—27-8-1932 C. O. Thomdrup, Skibby.
 27-8-1932—10-3-1934 N. P. Jacobsen, Lyngby.
 10-3-1934—11-8-1934 C. H. Flindt Larsen, Slangerup.
 11-8-1934—2-10-1937 S. Gjefsen, Kvistgaard.

Sekretærer

26-7-1887— 8-3-1916 N. S. Lorentzen, Jægersborg.
 8-3-1916—31-7-1920 N. P. Jacobsen, Lyngby.
 31-7-1920—22-7-1922 Olsen, Gentofte.
 22-7-1922—28-7-1923 Frederiksen, Bagsværd.
 28-7-1923— 9-7-1926 Bonnichsen, Lyngby.
 9-7-1926—14-9-1929 C. H. Flindt Larsen, Slangerup.
 14-9-1929—14-8-1933 Skydsgaard, Havreholm.
 14-8-1933— Petersen, Skibby.

Revisorposten har Dyrlægerne *Gottlieb*, Frederikssund; *Flindt Larsen*, Slangerup; *Meyer*, Farum; *Marke*, Farum; *N. P. Jacobsen*, Lyngby. og *Hansen*, Farum, beklædt.

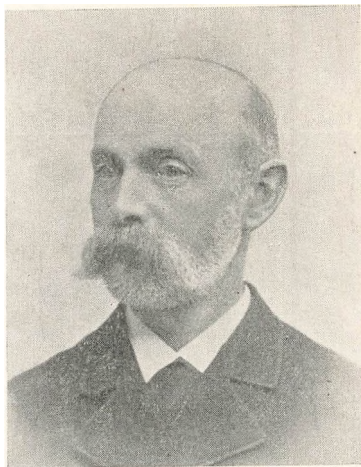

Dyrnlæge Jes Thaysen Petersen.

Dyrnlæge Jes Thaysen Petersen blev født d. 10. December 1860 i Stubbæk ved Aabenraa, examineret 1886 og nedsatte sig kort efter i Smørumovre, hvor han har virket hele sit Liv, afholdt som faa Colleger og ved Venskab nær knyttet til Landboslægterne paa Egnen. Han har altid taget ivrig Del i Egnens Arbejde som Sogneraadsmlem, i Skytteforeningen, i Menighedsraadet, i Venstres Vælgerforening, som Dyrskuedommer m. m. Egnens Beboere har ogsaa vist deres Tak ved flere Festligheder for Thaysen Petersen.

I Nordsjællands Kredsdyrnlægeforening er *Thaysen Petersen* den eneste nulevende af Foreningens Stiftere og Foreningens eneste nuværende Æresmedlem.

Interesseret i sit Fag blev han naturligt Medlem af Københavns Amts Dyrnlægeforening, da denne stiftedes i 1897, og var i mange Aar i denne Forenings Bestyrelse, to Gange som Formand. Alligevel har *Thaysen Petersen* været en af Nordsjællands Kredsdyrnlægeforenings mest trofaste Medlemmer, meget sjældent forsømt et Møde og altid givet vægtige Bidrag i Diskussioner, hvorfor vi siger ham hjertelig Tak for de mange Aar.

Dyrlæge Vilhelm Rudolph Cramer.

Foreningens første Formand og egentlige Stifter var *Dyrlæge Vilhelm Rudolph Cramer*.

Født den 10. Juli 1839 som Søn af Præsten i Vejlbj ved Grenaa, levede han sin Barndom dels her og dels i Nærheden af Svendborg, hvortil Faderen flyttede. Efter at han havde arbejdet ved Landvæsenet, kom han som en af de første paa den nye Veterinærskole paa Bülowvej, hvor han i 1862 tog Dyrlægeexamen.

Cramer praktiserede først i Aalborg, men blev i 1864 indkaldt til Militærtjeneste og var med ved Tilbagetoget fra Dannevirke. Efter Krigen blev han Guvernementsdyrlæge paa St. Thomas, vendte tilbage i 1873 og nedsatte sig i Lyngby.

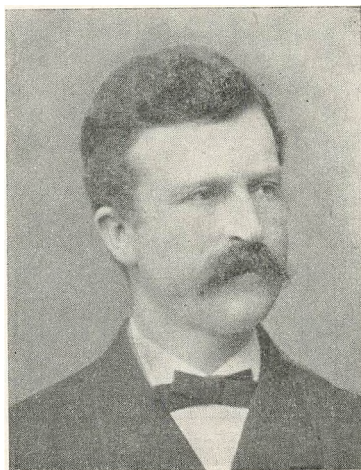
I 1893 valgtes han ind i „Kreaturforsikringen for Kongeriget Danmark“, som han ledede, og som blomstrede op under hans Ledelse, idet han søgte at skabe et tredobbelt Tillidsforhold mellem Forsikringen, de forsikringshavende samt de praktiserende Dyrlæger, hvilket i høj Grad lykkedes for ham.

Den største Betydning for sin Stand fik han dog som Stifter af Kredsdyrlægeforeningen i Nordsjælland. Han var initiativrig, selskabelig, utrættelig i sit Arbejde, mild, vennsæl, interesseret i sin Gerning som Dyrlæge, og denne Interesse naaede i højeste Grad til hans Colleger. Som det fremgaar af Foreningens Historie, er den i mangt og meget Cramers Værk, ligesom han jo er den første Ophavsmand til vor nuværende store Organisation. Naar der fra Foreningen er udgaaet adskilligt, som senere har vist sig gavnligt for Standen, har Cramer den største Del af Æren. Derfor blev Cramer i 1916 under enstemmig Tilslutning udnævnt til Foreningens eneste Æresmedlem.

Vi, der har oplevet Foreningens Sommermøder i Slotspavillonen i Frederiksborg Slotshave og efter Bordet set *Cramer* sammen med *Colz* leger bænket omkring Punchebollen, kan med Rette give *Lorentzen* Tilslutning, da han skrev om *Cramer*:

Du gnistred af Liv som den sprudlende Vin,
vort Mod Du altid evned at ildne,
naar Lykken os fulgte, var vor Glæde *Din*,
vor Modgang var du med til at mildne,
og tit har Du vist, ved at vove Dit Skind,
at *Dyrlæge* var Du af Sjæl og af Sind.

Din Rune staar ristet i Mindernes Bog,
derpaa vil Du trygt kunne lide,
i Bogen der straalere med blomstrende Sprog
Din Hæder fra hver eneste Side.
Der staar paa hvert Blad i det pragtfulde Bind,
at *Dyrlæge* var Du med Sjæl og med Sind.

Dyrlæge Hans Christian Fasting.

Dyrlæge Hans Christian Fasting, Foreningens Medstifter, første Kasserer og i forrige Aarhundredes sidste Fjerdedel Nordsjællands mest søgte Dyrlæge.

Fasting var født 3. April 1845 paa Esrom, hvor Faderen var Amtsforvalter. Han tog Dyrlægeexamen 1867 og nedsatte sig i Nyhuse ved Frederiksborg, hvor han havde stor Praksis og hurtig fik et godt Ry langt ud over sin Virkekreds, klar, rolig og ualmindelig elskværdig, som han var.

En af hans bedste Venner var Professor *Sand*, og mange af Aarets Søndage blev der foretaget Operationer hos *Fasting*.

Gautier sen. skrev om *Fasting*: „han fandt Glæde i sin Gerning og i til hver en Tid at vise udstrakt Hjælpsomhed og Gæstfrihed, der navnlig kom hans Colleger tilgode,“ Jeg kan ikke undlade at anføre et Exempel herpaa. Kort efter, at jeg, efter Dyr læge *Höyer*, overtog Praxis i Helsingør, kørte jeg til mine tre Nabocolleger for at hilse paa dem; Dyr læge *Fasting* havde dengang en meget stor Del af Helsingør Oplands Praxis. Ikke længe efter blev jeg glad overrasket ved at blive inviteret til Aften hos *Fasting*, hvor han meddelte mig, at han havde henvist Etatsraad Lund, Anissegaard, og hele Omegnen til at bruge mig.

En Datter var forlovet med Dyr læge, Assistent ved Veterinærskolen, *Stribolt*; Døden bortrev dem begge i en ung Alder.

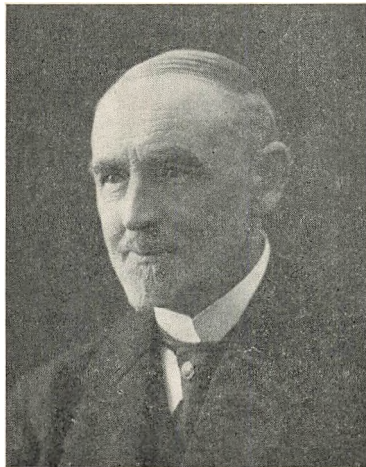
Fasting døde den 18. Februar 1902.

Dyr læge Vilh. Ricardt Johan Kaufmann.

Dyr læge Vilhelm Ricardt Johan Kaufmann var Foreningens første Næstformand.

Han var født den 4. Maj 1845 i København, examineret 1866, hvorefter han praktiserede nogle Aar paa Møen, indtil han 1. Januar 1870 nedsatte sig i Helsingør, hvor han virkede til sin Død, d. 23. August 1903. Han var en dygtig og samvittighedsfuld Dyr læge, en fintdannet, nobel og elskværdig Collega, der deltog i Foreningens Arbejde til sin Død.

Dyrlæge Niels Sofus Lorentzen.

Dyrlæge Niels Sofus Lorentzen, Foreningens Medstifter, dens Sekretær 1887—1916 og derefter i 4 Aar Cramers Afløser som Formand.

Han var født d. 11. Juli 1861 i Taarbæk, tog Dyrlægeexamen 1882, praktiserede 5 Aar i Taarbæk, hvorefter han flyttede til Jægersborg og blandt andet fik Ansættelse ved Rytteriet.

Lorentzen var en meget samvittighedsfuld Dyrlæge med et stort og fint Klientel; hans muntre Sind og vittige Paafund skaffede ham Venner overalt.

I Foreningen har han gjort et meget stort og meget omhyggeligt Arbejde; alle Sager, han har haft med at gøre, er behandlet med den yderste Omhu for at gøre Ret og Skel lige.

De meget vellykkede Sammenkomster og Fester i Foreningen havde han sin store Andel i, ved sine glimrende Digte og Viser, ved muntre Paafund og Historier. Ved en stor Dyrlægefest i Jylland opstod der under Middagen ved en Tale en meget uheldig Situation, der truede med at ødelægge Festen; *Lorentzen* rejste sig, holdt en glimrende Tale med Alvor og Skæmt og reddede Situationen.

Han bidrog i højeste Grad til at styrke Foreningslivet og Sammenholdet.

Dyrslæge Niels Peter Jacobsen, Lyngby.
Formand fra 1920-23.

Dyrslæge Theodor Sørensen.

Dyrslæge Theodor Sørensen var født d. 7. December 1863 i Ørting, blev dimitteret 1896 og nedsatte sig i Hillerød.

Hillerød havde dengang næppe nok Opland til to Dyrslæger, men da Dyrslæge *Fasting* døde 1902 uden at faa nogen blivende Efterfølger, voxede *Sørensens* Praxis hurtig, og dertil kom i 1911 Stillingen som Dyrslæge ved Hillerød Svineslagteri og ved den kommunale Kød- og Mælkekontrol, saaledes at *Sørensens* Dyrslægevirkosmhed blev en af de største paa Sjælland.

Sørensen var Foreningens Formand 1923—26 og 1929—31. Han gjorde i disse Aar et meget stort Arbejde for Foreningen, havde stor Organisations- og Administrationstalent, var sindig og rolig af Væsen, men havde maaske for sjællandske Forhold lidt vel meget jydsk Karakter; han veg ikke et Haarsbred bort fra, hvad han ansaa for rigtig. Denne Egenskab skaffede Slagteridrylægerne og Mælkekontrol-drylægerne en udmærket Talsmand i *Sørensen*; som Formand for Kød- og Mælkehygiejnisk Forening 1921—27 gjorde han et Arbejde, som sikkert ikke blev fuldt ud paaskønnet af disse Colleger.

I sin By blev han særlig mindet som Forkæmper for Idrætten, han var Medlem af Bestyrelsen for Sjællands og Danmarks Boldspilunion.

Dyrlæge Jens Laurits Gram.

Formand fra 1926—1929.

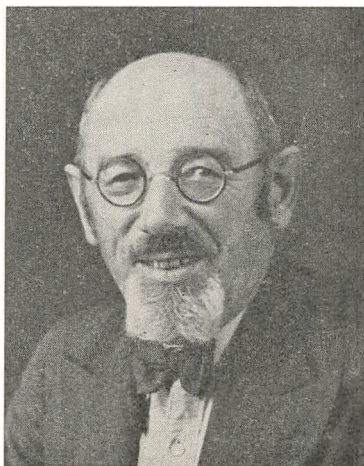

Dyr læge Anders Kristian Pedersen.

Dyr læge Anders Kristian Pedersen, Formand fra 1931—34 var født 18. Maj 1877 i København. Nedsatte sig i Ballerup, hvor han overtog *Dyr læge A. Olsens Praxis*. *Pedersen* vedblev til sin Død 18. Oktober 1936 at praktisere i Ballerup og havde navnlig, inden Ballerup saa at sige blev Forstad til København, en betydelig *Praxis*. I 1916 fik han Kommunens offentlige *Kødkontrol*.

Hans rolige, velovervejede, omhyggelige *Beslutninger* var kun For eningen til Gavn i hans *Formandstid*.

Pedersens anden store *Interesse* var *Politik*, hvor han indtog en fremtrædende *Stilling* i det konservative *Parti*, ligesom han var *Medlem* af *Sogneraadet*.

Dyr læge Carl Henrik Flindt-Larsen,
Formand fra 1934—1937.

Dyrlæge Carl Jacob Waldbuhm Marke.

Dyrlæge Carl Jacob Waldbuhm Marke, født d. 10. April 1852 paa Jægersborg, hvor Faderen var Overvagtmaster ved Husarerne, Dyr- lægeexamen i Juni 1870, kun 18 Aar gammel. Studiet varede dengang 3 Aar for flinke Elever.

Begyndte at praktisere i Farum 1871, hvor han boede til sin Død d. 10. Februar 1934.

Som det fremgaar af det foregaaende, var han en af Foreningens Stif- tere og den, som længst har været i Foreningens Ledelse, idet han i 31 Aar, nemlig fra 1889—1920, var Foreningens Kasserer, en Post han med aldrig svigtende Interesse varetog.

Marke savnedes aldrig ved Møderne, saa længe hans Helbred til- lod det; han deltog altid med Iver i Diskussionen og har i Aarens Løb udført et stort Arbejde for Foreningen. *Marke* hørte til de stille i Landet, men naar han lod sin dybe Røst høre, lyttede Collegerne altid til.

Ved Foreningens 25 Aars Jubilæum blev han med Rette hyldet sammen med *Cramer*, ligesom Foreningen sendte en Gave ved hans 50 Aars Dyrlægejubilæum.

Da Nordsjællands Kredsdyrlægeforening i Juli i Aar holdt sin 50 Aars Fødselsdag, ønskede Bestyrelsen at mindes Dagen ved et lille Festskrift; Tanken blev opgivet grundet paa Bekostningen.

Da „Dansk veterinærhistorisk Samfund“ tilbød at optage Skriftet i Aarbogen, blev det modtaget med Glæde, og takker jeg herved paa Foreningens Vegne for den udviste Velvilje.

Stoffet er overvejende taget fra Foreningens Protokoller, Tidsskrift

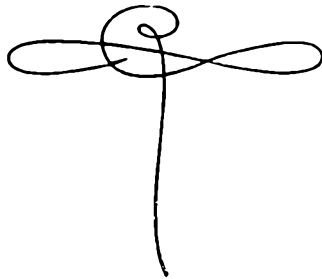
for Veterinærer, Maanedsskrift for Dyrlæger, Medlemsbladet og fra flere Colleger, som jeg herved bringer min Tak.

Tiden har været for knap til nøjagtig at gennemgaa hele Foreningens Arkiv; der kan mulig deri findes Ting, som har blivende Interesse, men det kan maaske komme en anden Gang sammen med Omtale af Nordsjællands ældste Dyrlæger, før Foreningens Tid.

Jeg haaber, at jeg saa nogenlunde har faaet Foreningens Historie i de første 50 Aar, og haaber, at den stadig maa trives og være til Gavn for Standen og Samfundet i kommende Tider.

Helsingø, i Oktober 1937.

J. GRAM.

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized, symmetrical flourish at the top that resembles a cross or a decorative initial, with a long, thin vertical line extending downwards from the center.

Kortere Beretninger.

Fra Præsten Hans Poulsen Næstveds Læge- og Dyrlægebog.

DYRLÆGE K. ALBERTSEN, SILKEBORG,

I Aarbogen for 1935 har Dyrlæge Kr. Boers, Sorø, i sin Omtale af P. Syvs Biografi nævnt Magister Hans Poulsen Næstved, der var Præst i Hellested før P. Syv, der som omtalt blev gift med hans Enke, Karen Andersdatter Hoff. Dyrlæge Boers skriver, at det ikke er umuligt, at der er en Forbindelse mellem Mester Hans' Forfatterskab og P. Syvs „Medicina Veterinaria“ gennem Hustruen Karen, som siges selv at have været kyndig.

I Indledningen til Børge Pedersens Dyrlægebog (Aarbogen 1936) er ligeledes omtalt Hans Poulsen i Forbindelse med den lille Lægebog, han har efterladt, og som findes i samme Bog som Børge Pedersens Optegnelser.

Den lille Lægebog bærer som Titel: „En liden Nyttig Lægebog, Skrefuen af Hans Pouellsøn Nestued i Februar 1632“. Forneden er med anden Haand skrevet: „dette er samlet af M. Hans Pouelsøn Nestued, Sognepræst i Hellested“.

Bogen er skrevet med en overordentlig fin Skrift; man undres over, at det har været muligt at skrive saa smaat med det Pennetøj, der da brugtes, Fjerpennen. Det vanskeliggør i nogen Grad Læsningen foruden det, at Hans Poulsen som studeret Mand hyppigt fletter lidt ind paa Latin.

Som flere andre Lægebøger fra den Tid rummer den ogsaa nogle

Raad for Husdyrsygdomme, men den er i sin tilstedeværende Form meget ufuldstændig. Der er i Begyndelsen et nøje Register over Læge- raadene paa 7 Sider, men kun til den første Halvdel af disse findes tilsvarende Tekst; herefter kommer enkelte Raad, deriblandt Husdyrs raad, saaledes at man kan se, at Bogen ikke er fuldført efter den oprindelige Plan. Om dens Tilblivelse kan Hans Poulsens Biografi fortælle os lidt.

Wibergs Præstehistorie siger kort, at han er Student fra København 1624, Magister 1635, Rektor i Helsingør 1637, Præst i Hellested 1643. Gift med Lene Jensdatter Jersin, Datter af den senere Biskop Jersin af Ribe. Død 1664. Om hans anden Hustru nævnes intet, men efter Fr. Winkel Horns Bog om P. Syv skal han i sine tre sidste Leveaar have været gift med Karen Andersdatter Hoff.

Lægebogen stammer altsaa fra hans Studietid og er rimeligvis en ufuldført Afskrift; den adskiller sig med sine Raad ikke synderligt fra andre Lægebøger fra den Tid, maaske afspejler den en vel stor Overtro. Ikke saa faa Raad, særlig for Blodsot og Kolden, er af magisk Art, saaledes at der manes for Sygdommen, eller der skal opskrives Formularer paa Dansk eller Latin til at bære om Halsen.

Som Prøve fra Lægebogen anføres dette Raad for Blodsot:

„... patienten skall gaa tiendis ud till en vråa i Gaarden och tage der en Sten och ofuer der side och gjør sit behof, vende saa stenen om igen paa den anden side och gaa der fra tiendis, soffue och cum Deo hiulpit“.

Det samme siges ogsaa om en Græstørv i Stedet for en Sten.

Et andet Raad, som man studser over og haaber ikke har været praktiseret, lyder kort og godt: „at æde blye“. Det anbefales for en Kvinde, der ej vil undfange og føde et Barn; dog maa tilføjes, at for saadan Kvinde findes ogsaa andre og mere uskadelige — og virkningsløse Raad som det: „at ede det ben, som findis i hiertet paa en hjort“.

Mange Raad er, som man kan vente, uappetitlige ved deres Anvendelse af Urin og Fæces fra vore Husdyr; Hundefæces efter Benfodring og blandet med Eddike faar et fint Navn og benævnes Album Græcum.

Det store Antal Raad af overnaturlig Art forbavser egentlig, da man sikkert ikke havde glemt Præsten Jens Hansen Rusk fra Lønne Sogn ved Ringkøbing Fjord; han var lægekyndig og benyttede ogsaa Sedler med Guds Ord eller andre Formularer af lignende Art, som Hans Poulsen har afskrevet, og derfor blev han dømt for Trolddom og brændt 1611 (Troels Lund: Sundhedsbegreber i Norden, Side 91), men det viser os, hvor dybt rodfæstet Overtroen stadig var.

Interessant er det i denne Forbindelse at træffe nedskrevet den

gamle Spaadom om Danmarks Fremtid, som skulde staa paa en Sten ved Ulstrup. I de første Par Blade af sin Bog har Hans Poulsen skrevet løst og fast og bl. a. følgende:

Anno 1203 Drog M. Jens Christensøn Canick i Riibe imellem Wi^z borg och Randers, och fant disse effterskrefne ord Udhuggen udi en steen, liggendis udi en dall kaldis Grøndall med Kaaberbogstafuer ut signum:

imod aftenen skall Kirker blifue til Fangteorn
 och danske me(n)d skall blifue Ugiefne och fange tyske seder
 och skalke skall trifuis och de fromme skulle forderfuis
 och skulle Herremand blifue till Kiøbmand
 och prester till bønder och bønder till Vidunder.

Om „Stenen i grønne Dal“ har August F. Smidt skrevet i Jydsk Historie og Topografi, 5. Rk., her er ikke Pladsen til videre Uddybning, men denne Afskrift af Hans Poulsen er ikke tidligere omtalt i Litteraturen.

Paa Bagsiden af Titelbladet er en Del gode Raad om Urter og deres Styrke; her nævnes om Consolide major er god for hugne Saar, thi hun drager det till sammen, og „Røde blod Urter till queg for Blodsott“. Og midt i det hele staar: „Tag en lefuendis Bie pack den vell omkring med Smør, och gif den en tisper ind lefuendis, saa kaster hun sine hualpe.“

Registret lover os især i sin sidste Halvdel en Del Raad for Husdyrsydomme:

Halt Hest

Om queg hafuer Lungesott

Raad for $\left\{ \begin{array}{l} \text{suin} \\ \text{faar naar dj ere siuge och huad Tid dj skall holdis} \\ \text{inde om Vinteren} \end{array} \right.$

For Gæslinger. For Høns.

Om Vand af Urter brent for Køer och stude som er siuge.

Huorjaa mand skall kende gode Køer.

Huorjaa mand skall kende gode Lifkalle, som duer at legge till,

men som omtalt mangler der en betydelig Del af den tilsvarende Tekst; der er saaledes ingenting om Svin og Fjerkræ, men til Gengæld et Par Raad mere om Kvæg.

Her følger saa samtlige Husdyrraad fra Mester Hans Poulsens Lægebog:

831. Raad for Faar, som er ørret.

Sæt din ene Finger i det højre Næseboer och stryg ned ud mod Siden paa Næsen indtill fingeren der holler udi næsen stick da hull med en skarp knif at det kand bløde saa er de ladde det hielp dio volente. (P. Syv: Pag. 36).

833. For Lus paa queg.

Tag quegsølf Menge det med gammelt Ister smør och kom det paa. (P. Syv: Pag. 30).

860. For queg, som hafuer Lungesoet.

Om Aftenen, naar Solen er under, da tag en Tudse, som kryber och hacke hende saadan som hun er, Røre alld dette siude i sød Melck (dog med en Sticke for forgiftningens skyld) och Ruemell, gjør det till en Kage och tage det saa och Riff saa der aff udi sødmelk, och giff der af huer morgen af Queget noget lidet, tag det, som hafuer ont och det andit. juvat. (P. Syv: Pag 30).

860. For adskillige Siugdomme som queget paa kommer.

Under Rumpen er en lille aare huicken du kand finde, naar du nederst paa Rumpen (vil) holde din haand den skall da lade slaae engang om aarit och lade løbe frit blod der af, hielp for alle Siugdommer. (P. Syv: Pag. 29).

861. For Faar.

Faarene pleyer gierne at blifue siuge om effterhøsten, derfor tag nogen god Vellager ædiske, ren och klar och gif den nogit der aff om Morgenens och saa 3 gange Ruehalm, før dj faar (mere), juvat contra och morbos. (P. Syv: Pag. 35).

861. For quægit naar det for den hidsige lungesoot, saa det staar lenge och heffuis och dør eller och andre Indvortis Siugdommer.

Tag Longeel urter	for 8 β
agermaand	for 8 β
Repholt	for 10 β (er Lignum juniperi)

hacke det till sammen och kom det udi en potte med gammelt øell och homle och lad det syde under lugt Log, giff it huert nød det altsammell det hedeste det kand taalle oc nogitt aff det tycke som Ligger ved bonden, det hielp nest Guds hielp. ? probatum. (P. Syv: Pag. 30).

864. Om Faaret icke vill anamme sit lamb.

Da tag och stryg lammit offuer med Brødsmuler, som tillforn er blødt i melckevand och lad faarit engang 2 eller 3 slicke, saa for det vanne och tagit det lamb. (P. Syv: Pag. 36).

864. Om en Hest icke kand stalle.

Tag salve graa, en luus och stick den ind udj hestens gemach, at hun kan krybe der, saa stalder hand strax. Eller och tag en

peel tran at gifue hesten ind saa staller den strax. (P. Syv: Pag. 23—24).

864. Et vist och offte proberit Raad for Lungesoot, som queg hafuer.

Tag grøn Kaal och siud den vell med haffregryn, kom 9 slags urter der i, bland och Koge det vell med gammell Ister, gammell smør eller gammel Fit, gif tit och offte her aff Queget, juvat. (P. Syv: Pag. 30).

(De angivne Sidetal er fortløbende fra Børge Pedersens Dyr lægebog.)

Naar man sammenligner disse Raad med P. Syvs Bog „*Medicina Veterinaria*“, er der en næsten ordret Overensstemmelse, der viser, at P. Syv har haft og benyttet sin Forgængers lille Bog som Kilde, og at hans Kildeangivelse for en Del af ovennævnte Raad: M. Johs. Pauli er identisk med M. Hans Poulsen, Næstved.

K. Albertsen.

Om den extraordinaire store Havfisk som blev overmæstret udi Ebeltoft Viig Anno Domini MDCCXIX.

OVERDYRLÆGE KRISTEN KLASTRUPS EFTERLADTE OPTEGNELSER.

Efterdi Hs. Kongl. Majst. allernaad. Lov iche giver speciel Oplysning hvorledes med usædvanlig extraordinaire store Fisk, som maatte lande eller blive overmæstret heromkring, i Hans Mayst Hauue og Viiger skal forholdes; altsaa har jeg uforbigjængelig fornøden eragtet, de høie og gjoede Herrer at communicere, det her udi Ebeltoft Viig nu paa en 6 Ugers Tid, har ladet sig see Een stor Havfisk, hvorefter baade inden og udenbyes Landboere her i Mols Herret sig meget har bemøjet og gjort Bekostning paa, at faae dræbt som og skeed er, Ende lig siden er kommen udi erfahrung om, i ded, at andre imoed forhaabning den 21 Ejusdom sidst, har dend Löche og finder Fisken, un gefehr 4de parten af Een Miil veis herfra, død liggende ved Havbred den, straxen og derpaa uden ringeste Advarsel eller forespørgsel hos mig som neste Kongl. Betjent og foeget, Sig Fisken har bemægtiget, deele og Flesket smaa skaaren, hjembført, dennem selv til nøtte. Fisker er befundet at vere over 12 Sjellandske All. lang, hafde Flesk

paa sig, somme Steder mesten et Quarter tych igjennem og somme Steder en haandz bred og indtil 3 Finger Brede tyckelse, af hvilchen sidste Breede Et stöche Fleck af Een Muursteens størrelse og lengde, er bragt Een pott Tran tilveje af, rigtig kand beviislig gjøres, Item og af smaaskaaren Fleck hjembragt 7 à 8 Læs af Strandrideren observert, og opteignet; Saa Een og anden som om de Sager haver Kundskab, præsumerer og gjører facit dereffter, de skal kunde importere 7 à 8 Tdr. Tran, som da var Een god Byte for 3de Bønder, uden stor Møje, Bekostning eller Arbejde at employere paa dend, samme nu at skulle vere til Deel allene, vil jeg herpaa tilbede mig de Høybydende Herrers Ordre, hvorledes dermed skal forholdes, paa det som deslige Casus igjen mote forefalde, da derefter desbedre kunde regulere mig og observere hans Mäjtt. Interesse effter min allerunderdanigste Pligt.“

Dette Brev er sendt til Rentekammeret fra Byfoged Chr. Rudolph Redlich, Ebeltoft, d. 20. Sept. 1719. Aarhus Stiftamt. Arkiv.

K. Kl.

Veterinärhistorisches Jahrbuch.

Jahrgang IX.

Herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Literatur der Veterinärmedizin. 368 S.

Verantwortlicher Schriftleiter: REINHARD FROEHNER.

Verlag der Verlagsabteilung der Reichstierärztkammer.

Selskabet har i Aar valgt hovedsageligt at hellige Aarbogen*) et enkelt Emne og har indgaaende behandlet Hundegalskabens Historie. Dette betydelige Arbejde, „Zur Geschichte der Hundswut“, er udarbejdet af *Hermann Heuckenkamp*, *Reinhard Grossmann* og *Reinhard Froehner*. Afhandlingen er delt i 3 Hovedafsnit, første Del „Sygdommens Aarsag og Væsen“ bringes først i Aarbog 1938 (der antagelig vil foreligge allerede i Februar).

2det Afsnit, *Sygdomsbilledet*, af *R. Grossmann*, indledes med et omfattende Register over Sygdommens mange Navne i de forskellige

---

*) Foruden Aarbogen udgiver Selskabet Maanedstidsskriftet „Veterinärhistorische Mittheilung“, der efter den tyske Rigsdyrlægeførers Bestemmelse sendes til alle Dyr-læger i Tyskland.

Lande (for Danmark er dog kun nævnt „vandskraek“). De antike Kulturfolk, især Græker og Romer, kendte særdeles godt Rabies, de kendte f. Eks. Inkubationstiden. Ved Overgangen til Middelalderen beskrev *Philumenos* Sygdommen paa ret moderne Maade. I Middelalderen opstillede *Coelius Aurelianus* Differentialdiagnose for Sygdommen og vidste Besked med, hvilke Dyrearter der kunde angribes. *Paulus Aegineta* er Fader til Tanken om, at Hundegalskaben lettere opstod i Varmen end i Kulden. De orientalske Folks ældste Viden om Rabies finder vi i Persernes hellige Bog, „*Avesta*“ (600—500 f. C.), her kaldtes den angrebne Hund for den „lydløse“, den „tavse“. Baade Inder, Ægypter og Jøder (Talmud) vidste god Besked om Rabies.

3die Afsnit, Sygdommens Behandling, af R. Froehner, er saa omfattende, at her kun kan nævnes ganske enkelte spredte Træk. Lokal Behandling, Skarificering og Brænding, endvidere Aareladning osv. Endnu i 1784 blev i Brandenburg udstedt Forbud mod den meget anvendte Behandling: at skære Bidsaaret fra gale Hunde med Bøddelens Sværd. Som forebyggende Middel er ofte anvendt Kupering. I Orienten brugte man at kastrere Hingste, der var angrebne af Rabies; til Hunde er dette Middel anbefalet saa sent som af *Lutheritz* i 1825. I Tyskland har det været en udbredt Folketro, at den, der hørte Kukkeren, blev i denne Tid ikke bidt af gale Hunde. Vandbehandlingen anvendtes til alle Tider som Modvægt mod Indtørring af Vævene (for megen sort Galle). Vandbehandlingen er sandsynligvis ogsaa opstaaet paa Grund af „Vandskrækken“. Af dyriske Produkter er benyttet en kollosal Mængde, lige fra Ekskrementer til Dele af enkelte Dyrs Legeme, naturligvis fortrinsvis af Hunde. Af Plantestoffer bærer „Hunderosen“ (vild Rose, *rosa canina*) Prisen. Om Signen, Mænen og anden Ovetro er et særligt Afsnit paa 30 Sider, som det vil føre for vidt at komme nærmere ind paa. Som rimeligt er, indtager Politiforanstaltningerne mod Sygdommen en meget stor Plads, her omtales bl. a. Anmeldepligt, Hundeskat (omtales første Gang i *Chronicon Saltzburgense* 1404—1494), Registrering af Hunde, Karantæneforanstaltninger, Mundkurvstvang, Indfangning og Nedslagning af herreløse Hunde. Efter at have beskrevet *Pasteurs* Arbejder, sluttet med en kort Omtale af Hundegalskaben i Nutiden.

„*Zur Geschichte der Hundswut*“ er et overordentligt grundigt og omfattende Arbejde (337 Sider), der giver Besked med næsten alt vedrørende Hundegalskabens Historie, og som meget kan anbefales den, der ønsker at sætte sig ind i dette Emne.

Endvidere bringer Aarbogen af *Karl Hoppe*: „*Ein Magocitat in der antiken Veterinärliteratur*“. *Froehner* fortæller om Heidelbergerdylægen *Franz Wilhelm Widmann* (1774—1832), der ligesom sine For-

fædre var Skarpretter i Byen og bl. a. henrettede *Kotzebues Morder, Studenten Karl Sand*; Afhandlingen er ledsaget af et Par Billeder af denne Eksekution.

Ph. H.

Die Berliner Prachthandschrift der griechischen Hippia trika.

AF Dr. REINHARD FROEHNER, WILHELMSHORST.

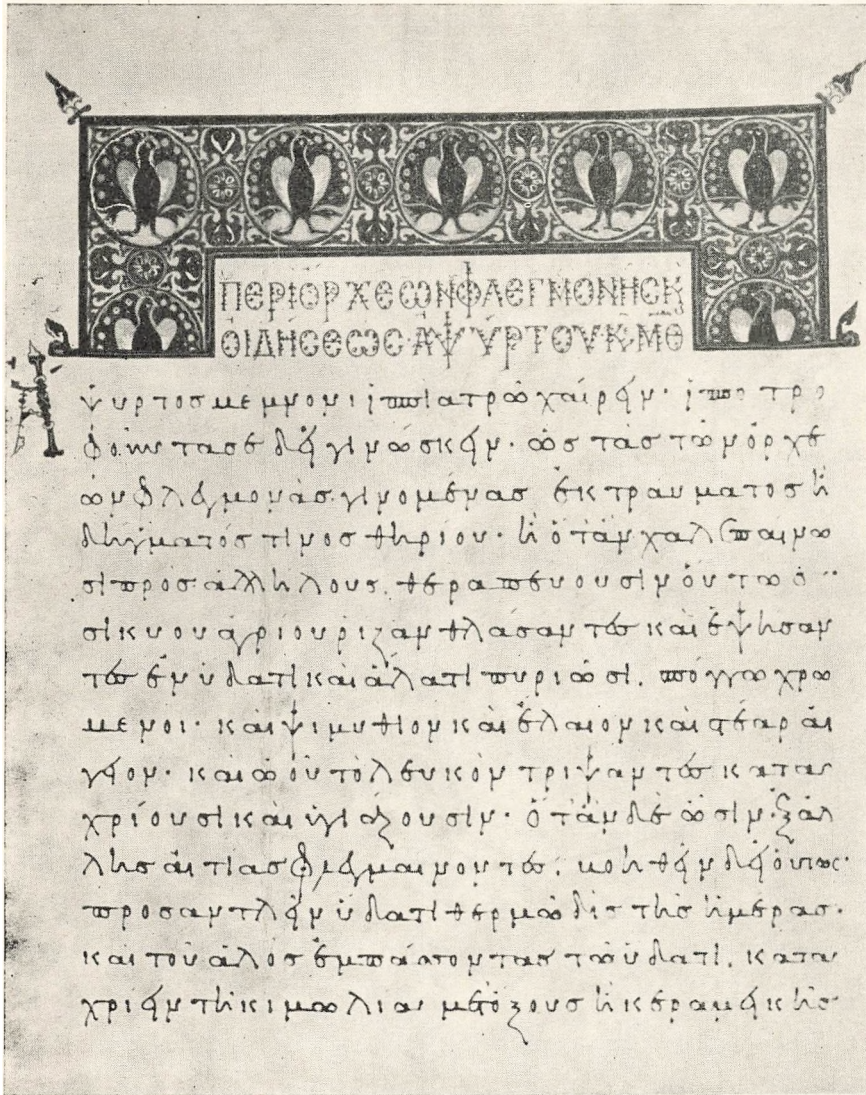
Henimod Slutningen af Oldtiden og Begyndelsen af Middelalderen, da de eksakte Videnskaber var begyndt at gaa en Nedgangsperiode i Møde, vilde antagelig Oldtidens græske Veterinærværker være gaaet til Grunde, hvis ikke den byzantiske Kejser *Konstantinos VII. Porphyrogennetos* (912—959) havde ladet samle Uddrag af ældre Forfatteres Skrifter af historisk, medicinsk, veterinært og landøkonomisk Indhold. Gennem disse, de saakaldte „konstantinske Ekscerpter“ er der da for os bevaret en stor Del af den antike græske Litteratur.

Et saadant Haandskrift „Die Berliner Prachthandschrift der griechischen Hippia trika“ har *Hauptner* ladet trykke i sit Katalog 1937 (i Anledning af Firmaets 80 Aars Jubilæum) med *R. Froehners* Oversættelse og Forklaringer. Arbejdet er en nøjagtig Gengivelse af *Apsyntos* Skrifter. Vi gengiver her en enkelt Side af Haandskriftet med tilhørende Oversættelse efter *Froehners* tyske Tekst.

Denne Gengivelse er desværre langt fra at vise Haandskriftets farverige Udseende. De enkelte Sider er forsynet med sirlige „Hoveder“, malet i rødt, orange, grønt, blaat, rødviolet, sort og Guld med en udpenslet Ornamentik, stiliserede Blomter og Fugle. Hver Sides „Hovede“ er forskelligt fra de øvrige i Enkeltheder og Farvesammensætning, medens de er ensartede i deres Opbygnings Plan.

Haandskriftets Initialer er ligeledes stærkt farvede.

„Hovedet“ paa den her gengivne Side viser fem hele og to overskaarne Paafugle med rød-violette Haler og sorte Kroppe, staaende paa cirkelformede, gyldne Baggrunde. Ornamenterne imellem Cirklerne er holdt fortrinsvis i grønt og Guld; Rammen uden om det hele er sort med gyldne Rande.

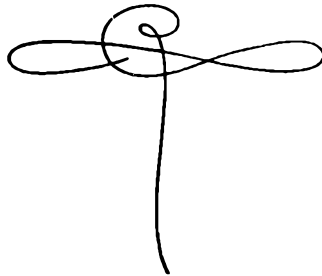
Oversættelsen lyder:

Om Testikelbetændelse og Testikelsvulst.

Apsyrtos hilser Hestelægen Memnon. Da du holder Heste, maa du vide, hvorledes man skal behandle Heste, som har paadraget sig Testikelbetændelse enten ved Trauma eller et giftigt Dyrs Bid eller af en anden Hest. Man knuser Roden af den vilde Agurk (*Momordica elaterium* L., Æselagurk), koger den med Vand og Salt og bader der

med ved Hjælp af en Svamp. Man sammenriver Blyhvidt, Olie, Gedetalg og Eddike og salver dermed Testiklerne, man gør dem dermed rask. Men hvis de er betændt af anden Grund, saa hjælper man sig saaledes: man bader to Gange om Dagen med varmt Vand (hvori man strør Salt) og paasmører kimolisk Jord, blandet med Eddike, og Pottesmagerler blandet med Eddike, eller Saft af knust grøn Malurt eller Skarntyde, der vokser paa Møddinger, eller med Saft af Rævekager. Af samme Nytte er det at paasmøre Blyhvidt, udrørt i Vand o. s. v.).

Ph. H.

IN MEMORIAM

DANSKE DYRLÆGER DØDE 1936.

VED OVERDYRLÆGE V. MØRCH-SØRENSEN, HORSSENS.

CHRISTIAN SVENNEVIG JONSBÆK — Død 10. Februar, 41 Aar gammel.

1932

Som Søn af Mejeribestyrer Christian Pedersen Jonsbæk og Hustru Kirstine, f. Ottesen blev Svennevig Jonsbæk født $24/12$ 1894 i Arden.

$10/9$ 1914 blev han indskreven ved Veterinærskolen og tog Dyr lægeeksamen i Juli 1922. Efter at have været Assistent hos Stadsdyrlæge Vejlbæk, Rønne, og Møller-Jensen, Brande, blev han Juli 1923 1. Reservedyrlæge ved Skive Andelssvineslagteri, hvilken Stilling han beklædte til sin Død, der uventet indtraf efter en Operation.

Jonsbæk var en stille, beskeden, middelhøj, ret slank Mand. Grundig, nøjagtig og med stor faglig Dygtighed kunde han overkomme meget; elskværdig og lun med et muntert Blik bag Brilleglassene var han en god Kammerat og havde kun Venner, ogsaa blandt Slagteriets Arbejdere. Han var livsglad paa en dæmpet, kultiveret Maade og var en sjælden god Søn og Broder med Trang til at glæde dem, han holdt af.

I Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 19. Aargang, Side 112, har P. N. Clausen skrevet Nekrolog over ham, ligesom Dagspressen, navnlig den lokale, bragte Omtale og Mindeord ved hans Død og Begravelse.

Jonsbæk ligger begravet paa Aalborg Kirkegaard.

KRISTEN KNUDSEN KRISTENSEN KLASTRUP — Død 24.
Februar, 48 Aar gammel.

1935

Kristen Klastrup blev født $24/9$ 1887 i Astrup ved Hjørring. Hans Forældre var Gaardejer og Konsulent Knud Martin Christensen Klastrup og Hustru Else Marie, f. Christiansen.

I to Aar var Klastrup ved Landvæsenet, før han $31/8$ 1905 blev indskreven ved Veterinærskolen, hvor han tog Dyrslægeeksamen i Januar 1910. 1910—1911 assisterede han Larsen, Aars, ogsaa ved Aars og Omegns Svineslagteri, 1911—1912 havde han Praksis i Hjørring, for derefter at virke som praktiserende Dyrslæge fra Skovby og Galten ved Aarhus indtil 1920.

Han aftjente sin Værnepligt som Underdyrlæge ved 1. Feltart. Rgmt. $23/7$ — $10/9$ 1910 og ved 5. Art. Afd.

$11/9$ — $12/10$ 1910, og som Reservedyrlæge ved 4. Art. Afd. $30/11$ 1915— $1/3$ 1916, senere ved 3. Art. Afd. $13/1$ 1917— $15/12$ 1918. 1920—1922 praktiserede han igen i Hjørring, 1922—1923 var han Assistent ved Skive Andelssvineslagteri og tog saa til Viborg. Her var han Dyrlæge ved Mælkekontrollen og Assistent ved det off. Slagtehus fra Juli 1923 til 1927, hvorefter han blev Assistent ved Viborg Andelssvineslagteri, til han 1928 udnævntes til Overdyrlæge ved A/S J. D. Koopmanns Svineslagteri i Skive og Skive Eksportslagteri. 1932 fik han Tilsyn med A. E. Jensens Pølsefabrik i Skive, og allerede fra 1926 havde han Tilsynet med Hestuedførselen fra Viborg. Disse Stillinger beklædte han til sin Død. Ved Mund- og Klovsygebekæmpelsen arbejdede han som Tilsynsførende 1924—1926.

Klastrup foretog i 1924 en Studierejse til Holland.

Den $27/5$ 1934 fik Kristen Klastrup „Dansk veterinærhistorisk Samfund“ stiftet og var til sin Død dets Formand. I Skive var han Formand for Biblioteksforeningen, Naturfredningskomitéen, sad i Bestyrelsen for Folkebladet og var Medlem af Sundhedskommissionen og Voldgiftsretten i Tvistigheder angaaende Handel med Husdyr.

1928 skrev Klastrup en Afhandling om Mund- og Klovsygens Oprædsen i 1790, som blev prisbelønnet af Jubilæumsfonden, men hans litterære Virksomhed var i det hele stor navnlig i veterinærhistorisk

Retning. I „Den danske Dyr lægestand“ 1934 og „Dansk veterinærhistorisk Aarbog 1936“ findes Fortegnelse over de væsentligste Arbejder. Han skrev desuden Digte og har faaet udgivet to Digtsamlinger: „Kræn Piesens Markinstur aa ajer skøen Praater“, 1923, og „På Træskofjol“, 1935, begge paa Vendelbomaal, og den sidste som 1. Bind af „Institut for jysk Sprog og Kulturforskning's“ Publikationer: „Jyske Folkemaal“.

Kristen Klastrup blev $14/8$ 1914 gift med Ellen Baadsgaard, født $10/5$ 1890 som Datter af Isenkræmmer M. Baadsgaard, Aarhus. I Ægteskabet er der een Datter og fem Sønner, hvoraf den ældste læser til Dyr læge.

Høj var Kristen Klastrup med store ejendommelige Ansigtstræk, der lyste af Intelligens, og et Blik, der kunde skue saa fjernt. Hans Interesser gik langt ud over Dagen og Vejen, saa langt, at disse sidste til Tider vel ikke fik Interesse nok. En let begejstret Naturven og Digter, der først og fremmest følte sig som Dyr læge med Sans for sin Stands Historie og Evne til at udforske den, var han i Stand til at arbejde de fleste af Døgnets Timer, som Dyr læge om Dagen, ved Skrivebordet om Natten.

Han var den enkelte, han kom nær, og den danske Dyr læge fra de tidligste Tider til ud i Fremtiden en trofast Ven.

I Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 19. Aargang, Side 113, og i Dansk veterinærhistorisk Aarbog 1936 findes Nekrologer over ham. Dagspressen, som ofte omtalte ham, bragte ligeledes Nekrologer. Hans Urne er gravsat paa Kirkegaarden i Hilerød.

JOHAN DANIEL SCHILDKNECHT HOË — Død 9. Marts, 71 Aar gammel.

1931

Paa Endelave, paa Gaarden Louisenlund blev Hoë født $4/6$ 1864, som Søn af Ejeren, Proprietær Gerhardt Hoë og Hustru Laura, født Schildknecht.

$24/8$ 1882 blev han, der først havde været et Aar ved Landvæsenet, indskrevet ved Veterinærskolen, hvor han tog Eksamen April 1886. Det første ca. $1\frac{1}{2}$ Aar var han Vikar i Smørum og rejste saa hjem til Endelave, hvor han praktiserede og drev Landbrug til sin Død. Fra 1933 havde han Kødkontrollen paa Øen.

Hoë var i en Aarrække Medlem af

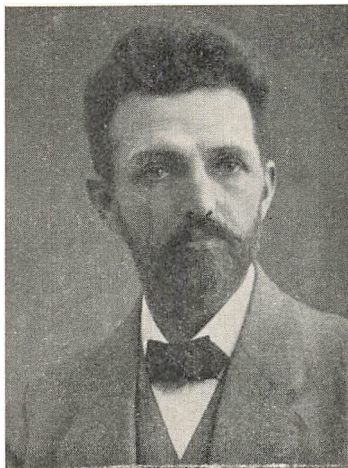
Bestyrelsen for Andelsmejeriet og i en Valgperiode Kommunerevisor.

Med Anna Margrethe Jessen blev Hoë gift $29/8$ 1890. Fruen, der var Datter af Lærer Jessen, Sønder Jernløse, og født $27/10$ 1867, afgik allerede $29/12$ 1897 ved Døden; i Ægteskabet var tre Børn.

Hoë var en stor, kraftig, hurtig og resolut Mand, der ikke gik af Vejen for ret meget. Han havde et godt Humør, var gemytlig og snaksom. Landbruget havde hans Hovedinteresse.

I Medlemsbladet for Den danske Dyr lægeforening, 19. Aargang, Side 252, findes en Nekrolog over ham. Han ligger begravet paa Endelave Kirkegaard.

CHRISTIAN PETER BONNICHSEN RIIS — Død 26. Marts, 61 Aar gammel.

1932

Riis var Sønderjyde, født i Hyrup, Bevtofte Sogn ved Toftlund $15/12$ 1874, som Søn af Gaardejer Peter Jørgensen Riis og Hustru Mette Kjerstine, født Bekke.

Efter at have gaaet i Latinskolen i Haderslev tog han Studentereksamen i Bützow, Mecklenburg, og kom 1895 paa Veterinærskolen i Berlin og tog Eksamen her 1900. I Berlin var han medvirkende til Dannelsen af en Sammenslutning af dansksindede Studerende fra Nordslesvig, som ogsaa kom til at omfatte Studerende fra andre tyske Universiteter og

Højskoler. Det var en Læsekreds: „S. St.“, sønderjydske Studenter.

1900 købte han Dyr læge Rasmussens Praksis i Toftlund og praktiserede her til 1924, da han af Helbredshensyn maatte opgive Praksis. Kødkontrollen i Toftlund og omliggende Kommuner, som han havde faaet 1922, beholdt han til sin Død. En Tid var han ogsaa Assistent paa Vojens Svineslagteri, og i 1925 havde han Overtilsyn med Mund og Klovesygebekæmpelsen i det vestlige Sønderjylland.

Riis var stærkt dansk præget og sad som eneste danske Medlem i Toftlund Kommuneraad 1908—1913, og i sammes Sogneraad som konservativ 1923—1929. Han blev i 1920 Sønderjydske Dyr lægeforenings første Kasserer, var Revisor i Toftlund Sogns Sygekasse i 2 Aar og i mange Aar Medlem af Sundhedskommissionen. I den stedlige konservative Vælgerforening var han Formand til sin Død.

Ved Krigens Udbrud blev Riis som Civilfange ført til Flensborg

og var arresteret i 6—7 Uger. Paa Grund af svageligt Helbred kom han ikke med i Krigen.

^{19/12} 1900 blev Riis gift med Marie Top., født ^{10/7} 1874 som Datter af Gaardejer og Købmand P. Top, Agerskov Kro. Ægteskabet var barnløst.

Riis var livsglad, anset og afholdt og saa, indtil Sygdommen knækkede ham, lyst paa Tilværelsen. Den høje, smukke Mand var en dygtig Praktiker, et fint og godt Menneske, der i sine sidste Aar levede stille og tilbagetrukket. Hans kæreste Studie var Botanik.

Ved hans Død skrev Adser Hansen Nekrolog over ham i Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 19. Aargang, Side 251. I jyske Tidende og Sprogforeningens Almanak 1937 fandtes ligeledes Nekrologer. Riis ligger begravet paa Toftlund Kirkegaard.

HANS THORNING BAGGESGAARD HAGELSKJÆR — Død 7. April, 52 Aar gammel.

1934

Hagelskjær blev født ^{17/4} 1883 i Ikast. Hans Forældre var Sognefoged, Gaardejer Jens Lauritsen Hagelskjær og Hustru Marie Sophie, født Baggsgaard.

Indskreven ved Veterinærskolen ^{1/9} 1903 tog han Dyr lægeeksamen Januar 1909, hvorefter han til Oktober samme Aar var Assistent hos Lund, Rønne, dog var han Underdyrlæge ved 2. Art. Afd. ^{28/7—10/9} 1909 og ved Garderhusarregimentet ^{11/9—12/10} s. A. Derefter nedsatte han sig i Ikast, hvor han praktiserede til sin Død. 1916 var han inde som Reserve-dyrlæge ved 3. D. R. ^{1/3—1/4} og ved

Garderhusarregimentet ^{30/6—15/8} og igen 1918 v. 5. Art. Afd. ^{13/8—1/10}. Fra Oktober 1919 havde han Kødkontrollen i Byen, hvor man i 1934 oprettede offentligt Slagtehus.

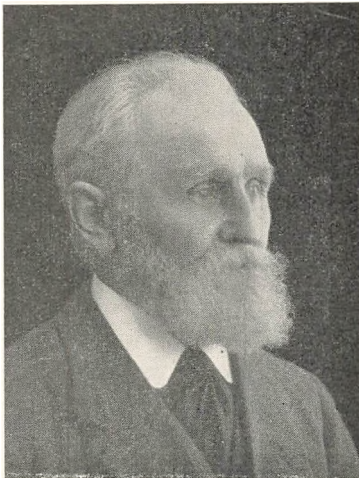
Hagelskjær var Medlem af Bestyrelsen for Ringkøbing Amts Dyr lægeforening, desuden Formand for Ikast Handels- og Landbrugsbanks Bankraad og Medlem af Hammerum Herreds Voldgiftsret angaaende Tvistigheder i Handel med Husdyr. desuden Formand for Ikast Handels- og Landbrugsbanks Bankraad og Medlem af Hammerum Herreds Voldgiftsret angaaende Tvistigheder i Handel med Husdyr.

³/₇ 1910 blev han gift med Norma Anna Christine Pedersen, født ⁹/₁₂ 1888 som Datter af Snedkermester L. Pedersen i Helsingør og afgaaet ved Døden ⁶/₁₁ 1918. I Ægteskabet er der en Datter og en Søn.

Hagelskjær var en virksom, redelig og samvittighedsfuld Mand, frimodig, hjælpsom og rundhaandet, agtet i sin By, sit Sogn og blandt Kolleger for sit venlige, men bestemte Væsen. Han var en lille, tæt Skikkelse med et mildt og muntert Sind, men forvandt dog aldrig Tabet af sin Hustru helt.

I Medlemsbladet for Den danske Dyr lægeforening, 19. Aargang, Side 227, har B. Huuse skrevet Nekrolog over ham. Han ligger begravet paa Ikast Kirkegaard.

MADS STOUGAARD HESTBECH — Død 20. April, 85 Aar gl.

ca. 1915

Som Søn af Købmand Frederik Hestbech og Hustru Henriette Ulrikke, født Stougaard, blev Hestbech født i Lemvig ⁵/₁₁ 1850.

1872 tog han Eksamen som dansk Jurist og var derefter en Tid paa Byfogedkontoret i Lemvig. Senere havde han i samme By et Jernstøberi sammen med en Broder og arbejdede her nærmest som Tegner og Konstruktør. Efter et Sygeleje blev han ⁵/₂ 1883 indskreven ved Veterinærskolen og tog Dyr lægeeksamen Oktober 1886.

²/₁₁ samme Aar nedsatte han sig som praktiserende Dyr læge i Tømmerby pr.

Frøstrup i Thy. Han levede her til sin Død, Praksis gled lidt efter lidt ud i de senere Aar. 1913 eller 1914 tog Hestbech Kursus i Kødkontrol og kontrollerede privat for Slagteren i Frøstrup i sin Tid.

Hestbech reviderede i mange Aar Sognets og Sparekassens Regnskaber, men deltog ikke i det offentlige Liv.

Han blev ²⁵/₇ 1886 gift med Mariane Kirstine Andersen, født ³/₁₁ 1860 som Datter af Landbruger C. Andersen, Randrup ved Vestervig. Fruen døde ⁶/₇ 1934.. De efterlader sig to Døtre og en Søn.

Hestbech var en middelhøj Mand, hvis Opræden var præget af en ægte Beskedenhed, der var ens over for alle. Han var en fin Mand, god og retsindig; og selv om han syntes lidt veg og aldrig udtalte sig bestemt, nød han alligevel Tillid og var i sjælden Grad afholdt. Han sparede sig aldrig, og hans Køreture var dog ofte meget

lange. Blandt Kolleger var han en hyggelig og herlig Fortæller med et skarpt Blik for sine Medmenneskers primitive Humor, men han sagde aldrig et ondt Ord om nogen. I sin Fritid syslede han med svære matematiske Problemer, for hvilke han havde en særlig Evne.

Den lokale Presse, der havde omtalt Hestbech ved hans 40 Aars Jubilæum og 80 Aars Fødselsdag, bragte Nekrologer ved hans Død. Han ligger begravet paa Tømmerby Kirkegaard.

FREDERIK CHRISTIAN RASMUSSEN — Død 16. Maj, 77 Aar gl.

Rasmussen blev født $31/3$ 1859 i Kjærbyholm, hvor Faderen var Gaardejer, Moderen født Thomsdatter.

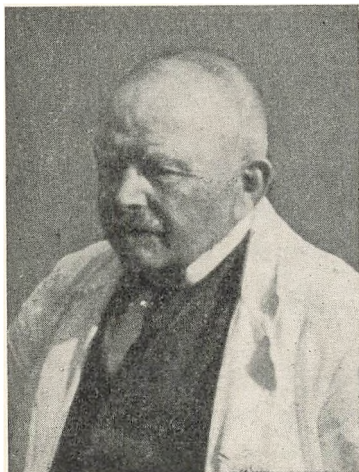
Indskreven ved Veterinærskolen $23/8$ 1880 tog han Dyr lægeeksamen Oktober 1883. 1883—84 var han Assistent hos Roed-Müller, Randers, $19/7$ — $3/10$ 1884 Underdyrlæge ved 3. D. R., da havde han nedsat sig i Aaby, hvor han praktiserede til 1886. Fra 1886 praktiserede han i Indslev, men allerede 1897 byggede han sig et Bryggeri her og opgav derefter Praksis 1900.

Rasmussen har i Aarenes Løb beklædt en Mængde Tillidshverv inden for Sogn, Amt, Mejeriforeninger, Landboforening, Sparekasse, Laanekasse og Sygekasse, Piske-, Stokke-, Vin- og Konserverfabrikker samt Bryggeri.

Han har i 1921 skrevet i Mælkeritidende om Temperaturforholdene har Indflydelse paa Mælkens Fedtindhold.

Rasmussen blev gift med Datteren af Gaardejer og Sparekasse-direktør N. Olsen, Mette Kirstine. — En Søn har nu Bryggeriet.

JENS JENSEN — Død 5. Juni, 78 Aar gammel.

1922

I Vester Tørslev ved Mariager blev Jens Jensen født $19/6$ 1857. Hans Forældre var Sognefoged og Møller Jens Jensen og Hustru Petrine, f. Andersen.

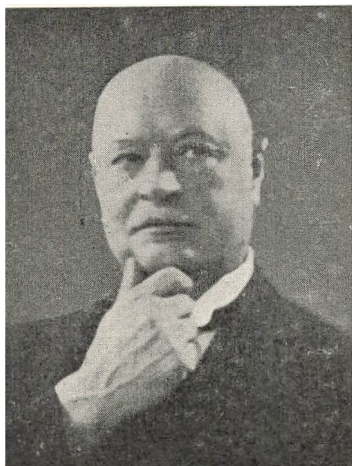
Før Veterinærstudiet var Jensen ved Landvæsenet, men blev $3/2$ 1882 indskreven ved Veterinærskolen, hvor han tog Dyr lægeeksamen April 1890. 1890—91 var han konstitueret Amtsdyr læge i Kristianssand, Norge, 1891—95 praktiserede han i Hornslet og Februar 1895 i Ejstrupholm, hvor han levede til sin Død. Sidstnævnte Sted ydede Stat, Amt og Kommune ham Tilskud. Fra 1925 havde han desuden Kødkontrol (§ 2).

Jensen blev $23/10$ 1896 gift med Isidora Larsen, født $1/4$ 1875 i København som Datter af Restauratør H. Larsen. De fik fem Børn.

En stille Hjemmets Mand med et trofast Sind var Jensen. Han var ikke høj men bred-firskaaren og til langt op i Aarene en ivrig Jæger.

I Medlemsblad for Den danske Dyrlægeforening, 19. Aargang, Side 350, har I. P. Nielsen skrevet Nekrolog over ham. Han ligger begravet paa Ejstrupholms nye Kirkegaard.

SØREN PILGAARD SØRENSEN — Død 28. Juni, 61 Aar gammel

1935—36

Pilgaard Sørensen blev født $28/9$ 1874 i Gjellerup ved Herning som Søn af Snedker og Husmand Jens Sørensen og Hustru Ane Kathrine, født Jensen.

Efter at have været beskæftiget ved Landbruget blev Pilgaard Sørensen $22/8$ 1895 indskrevet ved Veterinærskolen og tog Dyrlægeeksamen i Januar 1904. Til 1905 praktiserede han i Tarm, 1905—1906 i Kibæk, 1906—1908 i Auning og 1908—1912 i Vildbjerg, hvor han tillige fungerede ved Eksportkontrollen. Fra 1912 drev han Praksis i Rødkærsgade og blev $22/1$ 1913 kontrollerende Dyrlæge ved Rødkærsgade Eksportslagteri. Her forblev

han til 1933, da han flyttede til Bredsten for endelig 1934 at blive Dyrlæge ved Eksportslagteriet i Grindsted, hvor han døde.

Pilgaard Sørensen deltog ikke i det offentlige Liv, var dog en Tid Bestyrelsesmedlem og Kasserer for Missionshuset i Rødkærsgade og Medlem af Menighedsraadet i Brandstrup.

To Gange var Pilgaard Sørensen gift. Det første Ægteskab blev opløst ved Skilsmisse, hvorefter Fruen rejste til Amerika. Anden Gang blev han gift $22/3$ 1918 med Marie Sofie v. Gyllich, Datter af Mejeri-forpagter O. F. v. Gyllich, Nørre Vram, Sverrig. I dette Ægteskab var en Datter, som døde spæd, og $14/9$ 1934 blev ogsaa her bevilget Skilsmisse.

Stor og statelig af Skikkelse forenede Pilgaard Sørensen en Jydes stejle Sind, der gerne vilde trækkes lidt med Folk, med en dybt grebet Kristens Beskedenhed. Han var i høj Grad interesseret i Indre Missions Arbejde. I sin Fritid elskede han at pusle i sin Have.

Den lokale Presse indeholdt ved hans Død Nekrologer, han ligger begravet paa Grindsted Kirkegaard.

NIELS HANSEN — Død 7. Juli, 67 Aar gammel.

1930

Niels Hansen blev født $9/12$ 1868 i Lime ved Skive som Søn af Lærer og Gaardejer Hans Thomsen og Hustru Kirsten, f. Knudsdatter.

Efter at have været ved Landvæsenet og passet Faderens Gaard blev han indskreven ved Veterinærskolen $3/2$ 1890 og tog Dyr lægeeksamen November 1893. Vinteren 1893—94 praktiserede han i Vinderup ved Skive, men nedsatte sig $18/5$ 1894 i Selde, hvor han virkede til sin Død, der indtraf pludselig ude i Praksis. Ved Siden af Praksis havde han i sin Tid privat Kødkontrol hos de stedlige Slagtere.

$2/5$ 1901 blev Hansen gift med sin Kusine, Lærerinde Karen Nedergaard, Datter af Landbruger C. Nedergaard, Ejsing, Ringkøbing Amt, og født $25/5$ 1871. Hustruen afgik ved Døden $17/12$ 1936. I Ægteskabet var der tre Døtre og een Søn.

Høj og kraftig med et lunt Blink i Øjet, altid parat til et Smil og et venligt Ord havde Niels Hansen en sjælden god Position blandt Landmændene paa sin Egn. Der stod Respekt om hans Navn, og han befandt sig bedst tilpas i sit Arbejde som praktiserende Dyr læge og i sit Hjem. Han var nok politisk interesseret og kunde godt lide en Diskussion paa Tomandshaand, men søgte aldrig at faa et offentligt Hverv.

Ved hans Død bragte Skive Folkeblad en Nekrolog. Niels Hansen ligger begravet paa Selde Kirkegaard.

JENS KOFOD-JENSEN — Død 20. August, 61 Aar gammel.

ca. 1930

^{23/2} 1875 blev Kofod-Jensen født i Orup, Fakse. Hans Forældre var Folketingsmand, Lærer Anthon Jensen og Hustru Michelle, født Kofod.

Indskreven ved Veterinærskolen ^{17/9} 1891 tog Kofod-Jensen Dyrslægeeksamen i April 1896. Sommeren samme Aar overtog han Dyrslæge Thomsens Praksis i Vonsild, hvor et Interessentselskab havde ladet opføre en Dyrslægebolig. Her praktiserede han til sin Død.

Sin Værnepligt aftjente han som Underdyrlæge ved 2. Art. Afd. ^{24/7}—^{12/9} 1898 og ved 3. Art. Afd. ^{13/9}—^{8/10} s. A.

April 1921 blev Kofod-Jensen indvalgt i Vonsild Sogneraad som konservativ, skønt han var af radikal Familie. Han blev straks Sogneraadsformand, hvilket han med Undtagelse af nogle faa Aar var, til han i April 1936 nedlagde Hvervet paa Grund af Sygdom. I ca. 10 Aar var han desuden Kasserer. Han var Formand for Vejudvalg og de sociale Udvalg, Medlem af Sundhedskommissionen, Vandværkets og Brugsforeningens Bestyrelse samt Menighedsraadet. For Valgbestyrelsen var han Formand i 15 Aar. .

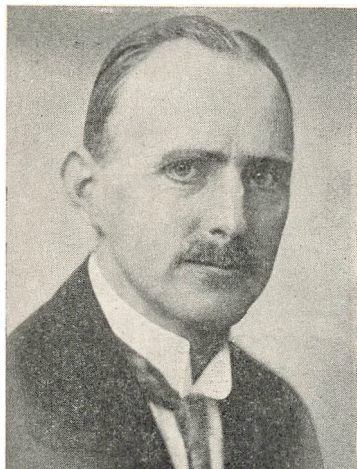
Kofod-Jensen blev ^{22/5} 1901 gift med Marie Amalie Findsen, født i Vonsild ^{26/11} 1878 som Datter af Gaardejer M. Findsen og død ^{5/6} 1922. I dette Ægteskab er to Døtre og tre Sønner. ^{10/7} 1923 giftede han sig atter. Fruen hed Birgitte Andersen, er Datter af Møllejejer Jens Peter Andersen, Vonsild, og født ^{12/5} 1879. Ægteskabet er barnløst.

Trods sit store kommunale Arbejde var Kofod-Jensen en Hjemmets Mand. Han var en samvittighedsfuld og dygtig Dyrslæge, velmenende, hjælpsom og elskværdig i sin personlige Færd, selv om han kunde virke noget mut. Som Kommunalmand var han streng i sine økonomiske Krav, en anerkendt Dygtighed, der havde sine egne Meninger og sine Meningers Mod.

De sydjydske Blade bragte Omtale af ham ved hans 60 Aars Fødselsdag og Nekrologer ved hans Død. Kofod-Jensen ligger begravet paa Vonsild Kirkegaard.

OLE MALLING — Død 29. August, 47 Aar gammel.

1927

I Viby ved Aarhus blev Malling født ^{22/10} 1888. Hans Forældre var Lokomotivfører Christoffer Heinrich Malling og Hustru Ane Marie, født Olesen.

Indskreven ved Veterinærskolen ^{30/8} 1905 tog han Dyr lægeeksamen Januar 1913, og efter at have været Assistent hos Nielsen, Svinninge; Gram, Helsing; Jensen, Tureby, og Skov, Ulbølle, nedsatte han sig som praktiserende Dyr læge i Hasle April 1914, samme Aar tog han udvidet Kursus i Kødkontrol. 1915 fik han Kødkontrol (§ 2) i Hasle, 1930 desuden i Allinge-Sandvig, hvilke Hverv han beklædte til sin Død, som indtraf ved en

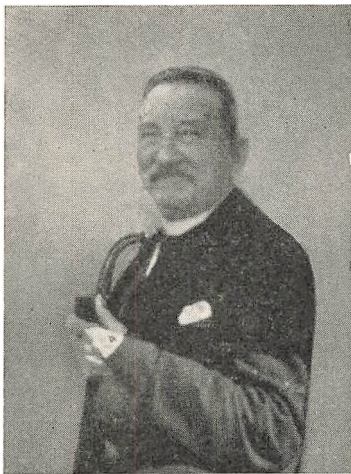
Bilulykke. — Malling var Bestyrelsesmedlem, Sekretær, i Bornholms Dyr lægeforening fra Juli 1934 til sin Død. Fra 1925 sad han i Hasle Byraad (konservativ) som Næstformand fra 1933; desuden var han Medlem af Skolekommissionen og i Bestyrelsen for Teknisk Skole og Biblioteket i Hasle. Han var Formand for Hasle konservative Vælgerforening og Kasserer for den konservative Kredsorganisation i 1. Kreds.

^{14/3} 1915 blev Malling gift med Karen Agnete Juel, Datter af Kommu-nelærer A. Juel, Rønne, og født ^{19/9} 1890. I Ægteskabet er der to Døtre.

Ole Malling gjorde som Personlighed sin Stand Ære. Den slanke, elegant forfinede Mand var nobel og forstaaende; som dygtig og human Dyr læge havde han med sit Lune og gode Humør en sjælden Evne til at vinde sit Klientel. Han var Hasle en god Borger, afholdt overalt, ogsaa blandt Kolleger.

Schouenborg har i Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 19. Aargang, Side 454, skrevet Nekrolog over ham, ligesom den lokale Presse bragte Nekrolog, hans ulykkelige Død blev omtalt i alle Landets Blade. Malling ligger begravet paa Hasle Kirkegaard.

CARL CHRISTIAN JACOBSEN — Død 17. Oktober, 80 Aar gl.

ca. 1930

Carl Christian Jacobsen blev født $\frac{4}{6}$ 1856 i Skjoldborg ved Thisted. Hans Fader var Økonom ved Thisted Sygehus og senere ved Frederiksberg Hospital Christian Jacobsen, Moderen hed Marie, født Poulsen.

$\frac{22}{8}$ 1871 blev Jacobsen indskreven ved Veterinærskolen og tog Eksamen i April 1879. Efter at have været konst. Assistent v. Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles stationære Klinik og Underdyrlæge ved 1. Art. Afd., $\frac{31}{5}$ — $\frac{30}{7}$ 1880, praktiserede han i Glostrup, til han $\frac{1}{1}$ 1881 blev Reservedyrlæge ved 4. Dragonregiment i Næstved, hvilket han var

til $\frac{31}{12}$ 1882. Derefter praktiserede han i Tudse, Holbæk, til Juli 1885, i Nørre Saltum til Maj 1890, i Ferritslev paa Fyen til Februar 1897, paa hvilket Tidspunkt han endelig nedsatte sig i Arden, Jylland. Her levede han til sin Død. Han kontrollerede ogsaa Kød privat for Slagterne her. Praksis ebbede de senere Aar efterhaanden ud.

Jacobsen blev $\frac{28}{7}$ 1892 gift med Johanne Amalie Tønnesen, født $\frac{13}{6}$ 1862 i Hagedsted som Datter af Sognepræst H. B. Tønnesen. I Ægteskabet var to Døtre og tre Sønner, hvoraf den ene er død.

Carl Christian Jacobsen var meget livlig og gæstfri, havde let ved at tale med enhver og var et af den Slags ærlige Mennesker, som ikke gjorde mere ud af en Sag end højest nødvendigt, hvorfor han aldrig opnaaede nogen stor Praksis. Han holdt heller ikke selv Køretøj og gik ofte lange Ture, naar Folk ikke kunde hente ham, for Telefon havde han ligeledes ikke.

Nationaltidende bragte Nekrolog ved hans Død. Han ligger begravet paa Arden Kirkegaard.

ANDERS KRISTIAN PEDERSEN — Død 18. Oktober, 59 Aar gl.

1925

I København ^{18/5} 1877 blev Anders Kristian Pedersen født, som Søn af Viktualiehandler Hans Pedersen og Hustru Bente, født Larsdatter.

Efter at være blevet indskreven ved Veterinærskolen ^{10/8} 1893 tog A. K. Pedersen Dyr lægeeksamen Januar 1901.

I Aaret 1901 var han Assistent hos Jensen, Vils, Mors, og Therkelsen, Brønderslev, samt Underdyrlæge ved 2. Art. Afd. ^{24/7—12/9} og ved 1. Art. Afd. ^{13/9—8/10}. Januar 1902 nedsatte A. K. Pedersen sig i Ballerup og overtog A. Olsens Praksis samme Sted Februar 1905. Foruden Praksis havde han Kødkontrol

(§ 2) i Ballerup-Maaløv Kommune fra Oprettelsen i April 1916.

A. K. Pedersen var to Gange Medlem af Bestyrelsen for Dyr læge Kredsforeningen i Nordsjælland, som Kasserer ^{14/9} 1929—^{16/8} 1930 og som Formand ^{5/8} 1931—^{11/8} 1934; desuden sad han i Bestyrelsen for Foreningen af praktiserende Dyr læger. Han var Medlem af Sogneraadet 1909—1913 og Formand for den stedlige konservative Vælgerforening de sidste 4 Aar.

^{15/5} 1906 blev A. K. Pedersen gift med Anna Kathrine Nielsen, født ^{1/7} 1880 som Datter af Købmand J. Nielsen, Ringkøbing. I Ægteskabet er der to Døtre og en Søn.

Energisk, men med et stille, beskedent Væsen var A. K. Pedersen. Han var noget særpræget, men indgød altid Respekt og nød sine Kollegers Tillid, var meget afholdt og agtet. Den middelhøje, fir-skaarne Mand med det milde Smil levede trods sin store politiske Interesse meget for sit gæstfrie Hjem. Han var trofast mod sine Venner.

I Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 19. Aargang, Side 543, har Thamdrup skrevet Nekrolog over ham, ligesom den konservative Dagspresse indeholdt Mindeord. A. K. Pedersen ligger begravet paa Ballerup Kirkegaard.

PEDER JENSEN — Død 6. November, 58 Aar gammel.

1931—32

Som Søn af Gaardejer Jens Christian Jensen og Hustru Ane, født Hjorth blev Peder Jensen født paa Blegvadgaard ved Randers ¹⁶/₄ 1878.

²/₉ 1895 blev han indskreven ved Veterinærskolen og tog i Januar 1900 Dyrslægeeksamen. Allerede inden Eksamen havde han været hos Dyrslæge P. H. Petersen, Ullerslev, og her blev han straks Assistent for allerede i Februar 1900 efter Dyrslæge Petersens Død at overtage hans Praksis. Jensen virkede her, til han efter en længere, haabløs Sygdom og en stor Operation afgik ved Døden.

Foruden Praksis havde han Kødkontrol (§ 2) fra 1924 i Aunslev-Bovense og Flødstrup-Ullerslev Kommune samt Skjellerup Sogn i Skjellerup-Ellinge Kommune.

Sin Værnepligt aftjente Jensen som Underdyrlæge ved 1. Art. Afd. ²⁴/₇—¹²/₉ 1900 og 2. D. R. ¹³/₉—⁸/₁₀ 1900.

Peder Jensen sad i Fyens Stifts Dyrslægeforenings Bestyrelse 1920—1926. Fra 1924 til sin Død var han Medlem i Flødstrup-Ullerslev Sogneraad (Radikal), fra 1933 som Næstformand. 1904 var han med til at oprette Realskolen i Ullerslev og havde Sæde i dens Bestyrelse til 1918. I 1922 blev han Suppleant for Statshingstekommissionen. I Fagpressen har han skrevet en Del mindre Artikler.

¹²/₃ 1901 blev han gift med Dyrslæge P. H. Petersens Datter Karen Marie, født ¹⁹/₁₂ 1878. I Ægteskabet er der fire Børn.

„Jensen, Ullerslev“ var en frisk, glad, middelhøj, ret svær Mand, en dygtig, interesseret Dyrslæge med et udmærket praktisk Tag paa Gerningen og en fortræffelig, hensynsfuld, ansvarsbevidst Kollega. Han var en enestaaende Familiefader og en yderst elskværdig, gæstfri Vært. Henrykt over Livets smaa muntre Episoder lo han med de glade, men hans „Hjerte“ var stort og medfølelse. Ægte Demokrat af Sindelag var han med i saa godt som alt, hvad der i hans Tid er sket af Fremskridt i Ullerslev.

I Medlemsblad for Den danske Dyrslægeforening, 19. Aargang, Side 544, har S. J. Sørensen skrevet Nekrolog over ham, ogsaa Dagspressen bragte Nekrolog ved hans Død. — Han ligger begravet paa Ullerslev Kirkegaard.

FERDINAND CHRISTIAN JOHANSEN — Død 15. December,

1931

51 Aar gammel.

Johansen blev født i Slagelse ^{24/7} 1885 som Søn af Vognmand Peter Johansen og Hustru Anna Rasmussen.

Han blev indskreven ved Veterinærskolen ^{17/7} 1902 og tog Dyr lægeeksamen Juli 1908.

1908—1909 var Johansen Assistent hos Nielsen, Maribo, 1909—1910 hos Larsen, Frederikshavn, hvorefter han 1910—1913 var Dyr læge paa Læssø. 1913 nedsatte han sig i Fuglebjerg, hvor han praktiserede til sin Død.

Johansen blev 1917 gift med Erna Margrethe Rasmussen, født ^{1/6} 1898 som

Datter af Proprietær Rasmussen, Krummerupgaard. I Ægteskabet er der to Sønner.

I Fuglebjerg havde Johansen oparbejdet en ret betydelig Praksis; han var en stor, svær Mand, faamælt i det daglige. Trods udpræget Uoplagthed i Perioder passede han sit Arbejde og var meget afholdt.

I Næstved Tidende fandtes en Nekrolog ved hans Død. Johansens Urne er gravsat paa Slagelse Kirkegaard.

Aret være deres Minde

INDHOLD

	Side
<i>C. Grove Vejstrup</i> , Georg Simon Winther von Adlersflügel ...	5
<i>C. C. Matthiessen</i> , Skeletfundene i Ladby-Skibet	8
<i>Frederik Elvinge</i> , Tintet Kød	19
<i>Jens Yde</i> , Husdyr hos Indianerne før Amerikas Opdagelse	30
<i>Elmenhoff Nielsen</i> , En gammel „Hof“-Dyrlæge	38
<i>K. Albertsen</i> , Fra Øm Kloster: De gamle Hesteko	44
<i>Philip Hansen</i> , Træk af den kunstige Udrugnings Historie	53
<i>Kristen Klastrup</i> , De Troelstrup Dyrlæger og deres Skæbne	63
<i>Reinhard Froehner</i> , Die Pferdekrankheiten bei Albertus Magnus	75
<i>J. Gram</i> , Dyrlæge-Kredsforeningen i Nordsjælland 1887—1937 ...	130
Kortere Beretninger	165
<i>V. Mørch-Sørensen</i> , In Memoriam — Danske Dyrlæger døde 1936	175

AARSBERETNING

Ved den ordinære Generalforsamling d. 6. Maj 1937 blev C. Grove Vejlstrop, København, valgt til Medlem af Styrelsen, og til Vedtægten føjedes følgende:

Punkt 1, 1. Stykke: „Udmeldelse skal ske til Formanden og maa, for at have Gyldighed, være denne i Hænde senest 1. Maj.“

Punkt 2, 1. Stykke, efter 2. Punktum: „Som Aarbog er Styrelsen berettiget til at udsende eventuelle samlede, veterinærhistoriske Arbejder, som maatte fremkomme i mindst lignende Omfang.“

Punkt 3, mellem 4. og 5. Stykke: „Styrelsen kan udnævne korresponderende Medlemmer af Dansk veterinærhistorisk Samfund.“

Regnskabet blev fremlagt for Aarene 1. Juni 1935—31. Maj 1936 og 1. Juni 1936—30. April 1937, og findes offentliggjort i Medlemsblad for Den danske Dyrlægeforening, 20. Aargang, Nr. 13, 1, Juli 1937, Side 357 og følgende.

Atter i Aar takker vi Den danske Dyrlægeforening for den Støtte, Foreningen yder os ved sit Bidrag paa 200 Kroner.

Med denne Aarbog forlader vi Betegnelsen „Bind“ for 3 efter hinanden følgende Aarbøger. Hver tredie Aarbog vil dog stadig indeholde „Samlet Indholdsfortegnelse“ og „Alfabetisk Register“ for de tre sidste Aars Bøger.

Siden 1936 er Medlemstallet trods indtrufne Dødsfald steget fra 395 til 404.

V. Mørch-Sørensen.

